3174-9

ИЗВЕСТИЯ

НА

ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО
ВЪ СОФИЯ

Книга IX

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА „ХУДОЖНИКЪ“ — 1929.

ИЗВЕСТИЯ

НА

ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО
ВЪ СОФИЯ

КНИГА IX

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА „ХУДОЖНИКЪ“ — 1929.

3179-9

К 1533/50

A 814

СЪДЪРЖАНИЕ.

стр.

Г. И. Кацаровъ, Древна Армения и произходътъ на арменския народъ . . . . 1—24
В. Н. Златарски, Политическото положение на северна България презъ XI и XII векове . . . 1—50
И. Сакжзовъ, Търговията на България съ Анкона презъ 16 и 17 в. . . . . 1—44
Д. Уста-Генчевъ, Начало на гражданското управление въ България . . . . 1—16

ИСТОРИЧЕСКИ МАТЕРИАЛИ

Яковъ де Промонторио де Камписъ, Управлението и приходитѣ на Султана. Държавата на Султана. Превелъ П. П. Иковски . . . . . . 1—44
Jacobo de Promontorio de Campis, Governo et Entrate dell Gran Turco. Stato del Gran Turco . 45—80
Библиография по история на българитѣ и българскитѣ земи презъ 1927—1928 год. . . . . 1—8

Отчети за дейностьта на Историческото дружество за 1927/28 и 1928/29 год, ... 1—13
Списъкъ на членоветѣ на Историческото дружество 14—16

Древна Армения и произходътъ на арменския народъ[1].

Отъ Г. И. Кацаровъ

I.

Древната история на Армения е тѣсно свързана съ историята на народитѣ, които сѫ създали великитѣ култури на предна Азия: вавилонци, асирийци, хетити и пр. Нейнитѣ исторически сѫдбини особно се преплитатъ съ тия на асирийската империя; както ще видимъ по-доле, аналитѣ на асирийскитѣ царе сѫ пълни съ описания на войнитѣ, които тѣ водѣли съ древна Армения, или както я наричали асирийцитѣ — Урарту. Обяснимо е, че следъ епохалнитѣ археологически открития въ Вавилония, Асирия, Сирия и пр. презъ миналия вѣкъ, не е могълъ да не се събуди интересъ и къмъ многобройнитѣ остатъци отъ древностьта, които сѫ запазени въ Армения до днешенъ день.

Надписитѣ на Урартейскитѣ царе за пръвъ пѫть станаха известни благодарение на археологическото пѫтуване на нѣмеца Шулцъ, който въ 1840 г. издалъ намѣренитѣ отъ него презъ 1827 г. надписи, на брой 42.[2]) Голѣма заслуга за разяснението на тия клинообразни надписи си спечелили ученитѣ Guyard и Сейсъ. Щастливо обстоятелство било това, че билъ откритъ и единъ двуезиковъ асирийско-халдски надписъ, който далъ ключа за разбиране езика на халдитѣ.

---

[1]) Горната статия — първоначална сказка, четена въ Българо-арменското дружество — не представя специално научно издирване, а преследва скромната цель да даде общи бележки върху древната история на Армения, върху която у насъ не е писано нищо. Поради обстоятелството, че арменскиятъ народъ води началото си отъ първоначално трако-фригийска областъ, сѫщо и поради културно-историческитѣ връзки между Армения и България, вѣрвамъ, че тая статия не ще бѫде безъ интересъ за нашитѣ читатели.

[2]) За следното ср. Б. Тураев, Классический восток, I 63 сл; В. Бузескул, Открытия XIX и начала XX в. в области истории древнего мира I, 213.

Обаче по-успѣшни археологически издирвания въ Армения сѫ били предприети тепърва къмъ края на миналия вѣкъ. Особно важна е експедицията, която била изпратена презъ 1893—94 г. отъ московското археологическо общество подъ рѫководство на ориенталиста В. М. Никольский и географа А. Ивановски. Тая експедиция имала задача да издири нови надписи, да провѣри отново известнитѣ отъ по-рано надписи и да направи и топографски и географски издирвания въ ванското царство. Трѣбва да споменемъ и пѫтуването на нѣмския ученъ W. Belck презъ 1891 г., което даде поводъ да се устрои презъ 1898—1899 г. по-голѣма германска експедиция подъ рѫководство на C. Fr. Lehmann-Haupt и W. Belck, която обходи руска, турска и персийска Армения. Тая експедиция доби значителни резултати.[1]

Презъ 1911 г. Руската академия на наукитѣ изпрати въ Ванската область И. А. Орбели, който успѣ да открие нови паметници отъ Урартейската древность; тѣ бидоха проучени отъ Н. Я. Марръ и Б. Фармаковскій. Въ начало на свѣтовната война, когато рускитѣ войски завзеха Ванската область, били взети мѣрки за запазване и издирване на старинитѣ: презъ 1915 г. предприелъ научно пѫтуване С. В. Теръ-Аветисянъ, който сполучилъ да открие нови царски надписи. Презъ 1916 г. руското археологическо общество изпратило нова експедиция подъ рѫководство на Орбели и Марръ, която между друго открила единъ голѣмъ надписъ на Сардуръ II, въ който се говори за многобройнитѣ походи на тоя царь. Сѫщото общество презъ 1917 г. уредило нова експедиция въ Армения. Благодарение на всички тия научни пѫтувания и издирвания, днесъ вече науката разполага съ изобиленъ материалъ за възстановяване историята и култ̀урата на древнитѣ урартейци.

Преди да пристѫпимъ къмъ историята на древна Армения, необходимо е да хвърлимъ бѣгълъ погледъ върху разнитѣ народи, които сѫ живѣяли въ стария изтокъ, за да видимъ, какво мѣсто между тѣхъ заема предарменското население на областьта, която по-късно добива името Армения.

---

[1] Ср. съчинението на C. Fr. Lehmann-Haupt. Armenien einst und jetzt; т. I. (1910); т. II, първа половина, 1926.

II.

Между племената[1]), които въ историческо време населявали предна Азия, на първо мѣсто трѣбва да споменемъ семититѣ, къмъ които принадлежатъ вавилонцитѣ, асирийцитѣ, кананеитѣ (финикяни), арамеитѣ, халдеитѣ, евреитѣ и арабитѣ (къмъ последнитѣ принадлежи и изселилиятъ се въ Африка етиопски клонъ); езицитѣ, които говорѣли тия племена, сж били близко сродни. Днесъ повечето учени приематъ, че отечеството на семититѣ било Арабия, гдето наистина историята не познава народъ отъ друго потекло и дето и до днесъ семитскиятъ елементъ се е запазилъ въ най-чистъ видъ. Семитскитѣ племена въ разни времена се изселвали отъ Арабия къмъ северъ и западъ. Най-стари преселници сж акадитѣ, които завзели северна Вавилония и Асирия. Следъ тѣхъ, въ третото хилядогодие пр. Хр., се изселили отъ Арабия кананейскитѣ племена, които се установили отчасти въ Сирия, отчасти въ Вавилония (аморити). Въ второто хилядогодие пр. Хр. се изселили арамеитѣ, които завзели обширни области. Последното преселение — арабското — е станало подъ знака на ислямa (въ 7. в. сл. Хр.).

Обаче семититѣ не сж били първитѣ жители на Вавилония. Най-стари обитатели на тая страна сж били сумеритѣ, които сж създали клинообразното писмо и други културни елементи. Езикътъ на тоя народъ днесъ вече се разбира, но не може да се сближи сигурно съ друга позната намъ езикова група. Въ начало на известната намъ вавилонска история, сумеритѣ се намиратъ само въ южна Вавилония, а отъ северна Вавилония сж били вече изтикани отъ акадитѣ. Сумерийскиятъ езикъ се е запазилъ до последнитѣ времена на вавилонската история, но не като живъ езикъ, а само като езикъ за религиозни цели, какъвто е билъ латинскиятъ въ срѣднитѣ вѣкове.

Семитски елементи намираме и въ страната Еламъ, североизточно отъ южна Вавилония. Надписитѣ, които сж ни останали отъ еламититѣ, сж отчасти на семитски съ клинообразно писмо, отчасти на туземенъ езикъ съ своеобразно хиероглифично писмо. Около половината на второто хилядогодие пр. Хр. всички надписи сж писани вече на домашенъ езикъ. Днесъ много учени приематъ, че еламскиятъ езикъ трѣбва да се причисли къмъ кавказкитѣ езици; това мнение подържа и рускиятъ ученъ Н. Марръ, който е създалъ теорията за яфетическитѣ[1]) езици. Той изказва предположение, че е било време, когато отъ Кавказъ до Пиринейски полуостровъ се е говорѣлъ езикътъ на яфетидитѣ; къмъ последнитѣ принадлежатъ, споредъ Марръ, и сумеритѣ, еламититѣ, халдитѣ въ Армения[2]) хетититѣ и старото прединдоевропейско население на Европа.

---

[1]) За следното ср. Б. Тураевъ, Исторія древнаго востока I, 63 сл.

Въ второто хилядогодие пр. Хр. въ вжтрешностьта на М. Азия (по-сетнешна Кападокия) сжществувало силното царство на хетититѣ, което разширило своята мощь и въ Сирия. Въ главния градъ на това царство, който се намиралъ при дн. Бохас-кьой (145 клм. източно отъ Ангора), биде откритъ голѣмъ брой глинени плочки, писани съ клинообразно писмо на разни езици. Проф. Hrozny сполучи да разгадае езика, употрѣбенъ въ повечето отъ тия плочки, и изказа мнение, че той е индоевропейски езикъ, въ който обаче много отъ думитѣ не сж индоевропейски. За да се обясни тоя фактъ, трѣбва да се приеме, че носителитѣ на тоя езикъ сж били индоевропейци, които проникнали въ М. Азия, дето намѣрили по-старо неиндоевропейско население, съ което се смесили; естествено, езикътъ на победителитѣ индоевропейци билъ силно повлиянъ отъ езика на покореното другоплеменно население. Между езицитѣ, които сж били употрѣбени въ горeказания архивъ отъ глинени плочки, се откри и езикътъ на това другоплеменно население, тъй нареченитѣ хетити [3]).

---

[1]) По аналогия на семитскитѣ и хамитски езици, отъ името на третия братъ Яфетъ. За тая теория ср. Н. Я. Марр, По этапам развития яфетической теории; Ленинград 1926.

[2]) И Ed. Meyer, Gesch. des Altertums, I^2 стр. 622, е наклоненъ да причисли халдитѣ къмъ кавказкитѣ племена.

[3]) Най-новото изложение на историята на хетититѣ вж. Ed. Meyer, Gesch. des Altertums, II, часть I, стр. 3, 512.

И на други мѣста въ предна Азия още отъ XVIII в. пр. Хр. между неиндоевропейското домашно население се явяватъ и индоевропейски (арийски) елементи. Обаче ржководна роля въ историята на стария изтокъ индоевропейската раса добива тепърва въ лицето на мидянитѣ и по-късно на перситѣ, които принадлежали къмъ иранското племе.

Следъ тия общи бележки ще изложимъ накжсо древната история на Армения[1]).

III.

Нека най-напредъ забележимъ, че името *Армения* се срѣща за пръвъ пжть въ старо-персийскитѣ клинообразни надписи на Дария Хистаспа (521—485 г. пр. Хр.) и то въ форма Армина или Армания (Armaniya). Както ще видимъ подоле, вѣроятно въ началото на VI в. пр. Хр. на арменцитѣ проникнали въ страната, която по-късно носи тѣхното име. Както се знае, сами арменцитѣ не означаватъ себе си съ това име, а се наричатъ *Хаикъ* (ед. ч. хай).

Обаче надписитѣ на старо-асирийскитѣ царе ни учатъ, че преди дохождането на арменцитѣ въ историческитѣ имъ жилища, Армения е била обитавана отъ други племена. Асирийцитѣ наричали тая область Наири. Както изглежда, племената на Наири, пръснати въ своитѣ планини и рѣчни долини, първъначално образували малки, независми едно отъ друго княжества; но вѣроятно е, че отъ време на време нѣкое княжество успѣвало да разшири своята власть и да образува по-голѣма държава, която ставала опасна за Асирия. Доколкото се простиратъ нашитѣ сведения, силнитѣ асирийски царе Салманасаръ I (ок. 1280 г. пр. Хр.) и неговиятъ синъ Тугултининурта I трѣбвало вече да водятъ борба съ севернитѣ си съседи — Наири. Тиглатпилесеръ I (ок. 1100 г. пр. Хр.) сжщо предприелъ походъ противъ Наири, дето се образувала една коалиция отъ 23 князе и тѣхни съюзници, всичо 60 князе. На чело на коалицията стоялъ Сини, царь на областьта Даяени (вѣроятно въ долината на р. Арсания).

---

[1]) Кратко, хубаво изложение дава J. de Morgan, Histoire du peuple Arménien, стр. 35 сл. Ср. отъ сжщия авторъ; Les premières civilisations, 340 сл.

Въ единъ надписъ, намѣренъ при Джунджалу въ равнината на Меласгертъ Тиглатпилесеръ се хвали, че покорилъ областитѣ Наири отъ Тумми чакъ до Даяени и страната Кирхи до голѣмото море. Вѣроятно, сражението е станало около дн. Меласгертъ.[1]) На победенитѣ Тиглатпилесеръ наложилъ трибутъ отъ 1200 коне и 2000 говеда. Въ други надписъ при изворитѣ на Тигръ (изворната пещера на Себене-су) царьтъ съобщава, че предприелъ три похода противъ Наири и покорилъ цѣлата областъ отъ голѣмото море Амуру (Срѣдиземно море) чакъ до морето на Наири (Ванъ).

Предполага се, че племената на Наири били обединени въ една държава отъ царь Сардуръ I, синъ на Лутиприсъ. Неговитѣ надписи, нѣкои отъ които се намиратъ и при Ванъ, сѫ писани още на асирийски. Въ това време, когато на асирийския престолъ стоялъ Асурназирпалъ III (884—860) царството Наири достигнало, както изглежда, голѣма мощь и простнало властьта си и къмъ югъ, въ области, които по-рано били асирийски. Въ най-западната часть на Ванскитѣ скали има запазена крепость, изградена отъ правилно издѣлани четирижгълни блокове, върху които има издълбани надписи; въ единъ отъ тѣхъ четемъ: „Надписъ на Сардуръ, синъ на Лутиприсъ, на великия царь, на мощния царь, царь на свѣта, царь на Наири, който нѣма на себе си подобенъ, пастиръ на народитѣ, който не се плаши отъ неприятелитѣ си, който побеждава противницитѣ си. Сардуръ, синъ на Лутиприсъ, царь на царетѣ, който получи трибутъ отъ всички царе, Сардуръ, синъ на Лутиприсъ, така говори: азъ докарахъ тия каменни блокове отъ града Алниунъ и изградихъ тая крепость“.[2])

Асурназириалъ предприелъ три походи противъ Наири, която била въ съюзъ съ Кумухъ (Комагена по горни Евфратъ). Гр. Тушханъ (вѣроятно Таушанъ-тепе, 18 клм. южно отъ

---

[1]) Кирхи — равнината северно отъ западния Тигръ и планинската областъ западно отъ Диарбекиръ и Евфратъ. Голѣмото море е Черно море. *Lehmann-Haupt*, II, 116.

[2]) Lehmann-Haupt, II, 19. — Предполага се, че Алниунъ е по-старото име на Меласгертъ; нова крепость при последния градъ била съградена отъ царя Менуасъ, както ни учатъ намѣренитѣ тамъ надписи.

Диарбекиръ) билъ обърнатъ въ асирийска крепость, дето били складирана житото и сламата отъ околностьта, сжщо и житото отъ Наири. [1])

Въ време на асирийския царь Салманасаръ III (860—825) въ областьта Наири изникнала нова държава, която асирийцитѣ наричали Урарту (въ библията Араратъ). Населението на това ново царство наричало себе си халди, [2]), което име не бива да се смѣсва съ това на халдеитѣ, — както се наричали семититѣ въ южна Вавилония. Предполага се, че халдитѣ дошли откъмъ западъ и около 1000 г. пр. Хр. завзели Ванската областъ. [3]) По-горе говорихме за тѣхното етнографско положение; възможно е обаче, че властвуващиятъ слой у халдитѣ е билъ примѣсенъ съ индоевропейски елементи.

Въ това време царь на Урарту билъ Араме, който се слави и отъ арменското народно предание, като единъ отъ най-старитѣ царе и герои. Негова столица била гр. Арзашкунъ, който споредъ Belck се намиралъ при дн. Адельиваза, на западния брѣгъ на езерото Ванъ. Салманасаръ III предприелъ нѣколко похода противъ Араме; въ 860 г. пр. Хр. той превзелъ крепостьта Сугуниа и принесълъ жертва при езерото Ванъ; въ 857 г. опустошилъ Арзашкунъ, столицата на Араме. Въ релиефитѣ на Балаватската врата сж изобразени и походитѣ на Салманасаръ въ Урарту. Обаче Саламанасаръ нѣмалъ трайни успѣхи нито противъ Араме, нито противъ наследника му Сардуръ II. Противъ Сардуръ II асирийскиятъ царь предприелъ походъ въ 833 г., сжщо и въ 829 г., когато разрушилъ 50 крепости въ Урарту [4]).

---

[1]) Krall, Grundriss dêr altorient. Gesch. I, 131.

[2]) Въ езика на халдитѣ *a* означава „страна“, (Chaldi-a = страната на Халдисъ), *на* означава „градъ“ (напр. Chaldi-na = градъ на Халдисъ; така се наричалъ главния градъ при Ванъ). У Херодотъ III, 94 тоя народъ се нарича алародийци. Съ името Араратъ и днесъ се означава долината на срѣдни Араксъ Ср. Ed. Meyer, Gesch. des Alt. I² 622.

[3]) Така мисли Lehmann-Haupt; напротивъ Ed. Meyer предполага че халдитѣ дошли откъмъ североизтокъ и проникнали въ областьта на Ванъ и югозападна Армения.

[4]) Krall, п. т. 134.

Въ последнитѣ години на Салманасара въ Асирия избухнали смутове, които били прекратени, когато на престола се качилъ синъ му Самсиададъ IV (825—812 г. пр. Хр.).

Самсиададъ IV воювалъ главно противъ маннеитѣ, чиято область поради голѣмото си плодородие била спорна между Асирия и Урарту. Маннеитѣ сѫ били, вѣроятно, отъ арийско потекло; тѣ се преселили въ плодородната область южно и югоизточно отъ езерото Урмия презъ IX в. пр. Хр. и се простнали на с. до Хой, на западъ до Хотуръ-дагъ[1]). Въ това време въ Урарту билъ царь Испуинисъ (синъ на Сардуръ II), който взелъ като съуправитель енергичния си синъ Менуасъ. Отъ Испуинисъ имаме вече надписи на домашенъ, халдски езикъ, което ясно свидетелствува за силенъ националенъ подйемъ у урартейцитѣ. Може да се каже, че собствено Испуинисъ и Менуасъ трѣбва да се смѣтатъ като сѫщинскитѣ основатели на халдийската мощь. Въ своитѣ надписи Испуинисъ се нарича: „могжщъ царь, великъ царь, царь на Биайна, князъ на гр. Тушпа" (Ванъ).

Въ единъ надписъ, намѣренъ при прохода Келишинъ[2]). Испуинисъ съобщава, че заедно съ сина си посетилъ Мусасиръ (по халдски Ардини)[3]), за да принесе жертва въ светилището на бога Халдисъ. Предполага се,[4]) че халдитѣ основали въ това време колония въ Мусасиръ, дето въвели и култа на националния си богъ Халдисъ и на други халдски божества. На източната страна на прохода Келишинъ асирийцитѣ съградили крепость, за да иматъ опора въ войнитѣ, които водили съ Урарту за владението на Мусасиръ. Както виждаме, още въ време на Испуинисъ халдитѣ се настанили въ областьта западно и южно отъ Урмия, къмъ която се стремили и асирийцитѣ и която трѣбвало да бранятъ и отъ маннеитѣ.

---

[1]) Тураевъ, Історія древн. востока II 43.

[2]) Стълбътъ, върху който е издълбанъ надписътъ и до сега стои на мѣстото си; курдитѣ го наричатъ „Келишинъ" —, отъ тамъ е и името на прохода.

[3]) Малка държава, западно отъ Келишинъ, къмъ западъ тая държавица се простирала до Ровандузъ, а къмъ югъ до долината на р. Топзауе, къмъ северъ до Бадлианъ.

[4]) Lehmann-Haupt, II, 342.

Въ Ванскитѣ скали при Тебрицкаписи се намира надписъ, въ който четемъ, че Испуинисъ, баща му Сардуръ и синъ му Менуасъ, и Инуспуасъ, синъ на Менуасъ, градили крепостьта въ Ванъ. Тая крепость (Vankalah) може да се обозначи, споредъ думитѣ на Lehmann-Haupt, като каменния исторически архивъ на халдското царство до времето на царя Сардуръ III. Тукъ се намиралъ храмътъ на бога Халдисъ и столицата на царетѣ, чиито надписи и скални градежи сж запазени до днешенъ день. По-късно, както ще видимъ подоле, столицата била премѣстена въ Топраккале.

Въ с. Зевастанъ (югоизт. отъ Ванъ) Испуинисъ съградилъ светилище; тамъ сж намѣрени нѣколко халдски надписи. Въ западната часть на Цимциндагъ се намира въ скалитѣ една ниша, снабдена съ надписъ, въ който Испуинисъ и Менуасъ изброяватъ жертвитѣ, принесени отъ двамата владѣтели на всички богове на халдийския народъ и на покоренитѣ отъ него области; между тия богове срѣщаме боговетѣ Теисбасъ (Тешубъ)[1] и Куерасъ[2].

Самсиададъ IV предприелъ нѣколко походи къмъ североизтокъ съ цель да откъсне маннеитѣ отъ халдийското владичество. Въ аналитѣ си Самсиададъ се хвали, че отнелъ отъ Испуинисъ 200 града; а пъкъ въ единъ надписъ, намѣренъ при Хараконисъ (изт. отъ Ванъ), Испуинисъ съобщава, че отнелъ отъ Асирия областьта Парсуа (на югозап. брѣгъ на езеро Урмия).[3]

Както е известно, въ легендарната история на Армения играе роля войнствената царица Семирамида, за която трѣбва да кажемъ тукъ нѣколко думи.

Семирамида (Саммураматъ) е историческа личность; тя е била вавилонка, съпруга на асирийския царь Самсиададъ IV, и майка на Ададнирари (811—783 г.): тя управлявала петь години вмѣсто малолѣтния си синъ, па и следъ като той се качилъ на престола, тя продължавала да се ползува съ голѣмо влияние. Тая царица е станала прототипъ на легендарната Семирамида. Обяснимо е, защо тя се явява въ сказанието като войнствена царица; действително въ това време Асирия водила много войни противъ мидянитѣ и халдитѣ. Обстоятелството, дето една жена ръководѣла съдбинитѣ на великата империя, направило дълбоко впечатление на съвременицитѣ и дало поводъ да се образува легенда, въ която Семирамида заедно съ съпруга си Нинось се смѣтали като основатели на асирийското царство. Изказано е предположение, че легендата най-напредъ изникнала у мидянитѣ, които тогава за пръвъ пѫть се сблъскали съ Асирия. Но и въ Армения се запазилъ споменъ за нея. Моисей Хоренаци приписва ней предарменскитѣ постройки на халдскитѣ царе (напр. канала на Менуасъ, надписи, самия гр. Ванъ и пр.). Обяснение на това, може би, трѣбва да се дири въ обстоятелстлото, че у халдитѣ жената е играла значителна роля; вѣроятно е, че у тѣхъ слънчевото божество се смѣтало отъ женски родъ (както у хетититѣ); затова и въ крилатитѣ слънчеви дискове, които сѫ намѣрени въ Топраккале, е представена жена. При разкопкитѣ си въ Топраккале Леманъ-Хауптъ открилъ единъ златенъ медалйонъ, въ който сѫ представени две женски фигури (богиня седнала на тронъ и предъ нея почитателка, или царица съ своята прислужница). Въ тая свръзка заслужава внимание и следниятъ фактъ: царь Менуасъ на едно мѣсто при своя каналъ насадилъ за съпругата си Таририасъ лозе, близу до което, вѣроятно, е имало и лѣтна резиденция. Когато арменцитѣ заели историческитѣ си жилища, тѣ узнали за това високо положение на халдскитѣ жени въ живота и религията и почнали да приписватъ водопроводитѣ и скалнитѣ надписи на Семирамида, съ която арменцитѣ се запознали, когато, скоро следъ преселението си, подпаднали подъ властьта на мидянитѣ и после на перситѣ, у които сказанието за Семирамида било твърде разпространено.[1])

---

[1] Тоя богъ, като богъ на бурята, е известенъ и у хетитскитѣ племена на М. Азия; ср. Год. на Народ. музей въ София, 1922—1925, стр. 123.

[2] Lehmann-Haupt, II, 59.

[3] Lehmann-Haupt, II, 33.

Синътъ на Испуинисъ Менуасъ завладѣлъ областьта на маннеитѣ. Въ единъ свой надписъ при с. Таштепе (недалечъ отъ Урмия) Менуасъ съобщава, че съградилъ дворецъ въ завоюваната область, който навѣрно е лежалъ при днешно Таштепе. Асирийцитѣ разбирали голѣмата опасность, която ги заплашвала отъ севернитѣ имъ съседи. Царь Салманасаръ IV (783—773) почти ежегодно предприемалъ походи противъ Урарту, безъ да може да спечели решителенъ успѣхъ. Въ време на наследницитѣ на Салманасаръ IV Асирия поради вѫтрешни безредици отслабнала; Менуасъ използувалъ това обстоятелство, да разшири границитѣ на държавата си къмъ западъ и югъ. Отъ неговитѣ надписи узнаваме, че той завзелъ часть отъ Асирия, областьта Даяени и водилъ борба съ хетититѣ (Hatinaa) на западъ.[1] Влиянието на халдитѣ къмъ западъ се простирало до Малатия. При Палу на Ефратъ е намѣренъ надписъ отъ Менуасъ, въ който се говори за дейностьта му въ тая область. Крепостьта на Палу въ време на Менуасъ се наричала Себитериасъ; въ надписа се споменува и страната Супани (въ класическо време Софене), въ която днесъ главенъ центъръ е гр. Харпутъ.

---

[1]) Подробно разглежда тая легенда Lehmann-Haupt, Armenien einst und jetzt, II, 253 сл.

Интересенъ е другъ надписъ на Менуасъ, въ който се съобщава, че недалечъ отъ Ванъ тоя царь оградилъ една мѣстность отъ 22 мѣрки, за да държи тамъ своитѣ коне, които се наричали арсибини. Съ право се предполага, че въ походитѣ си къмъ западъ Менуасъ получилъ тия коне трибутъ или подаръкъ отъ нѣкой князь на областьта Арсапиви, която лежала въ Кападокия, а пъкъ известно е, че тая страна дори до класическо време се е славѣла съ хубавитѣ си коне.

Менуасъ е билъ единъ отъ най-значителнитѣ царе на Халдия; той е билъ и великъ строитель, както показватъ запазенитѣ отъ негово време паметници. Около 5 кил. далечъ отъ Ванската крепость той основалъ градъ и му докаралъ вода съ специаленъ водопроводъ, който е запазенъ и до днешенъ день и се приписва отъ народното предание на Семирамида (Schamyram-su). На разни мѣста по продължението на канала сѫ поставени надписи, въ които се чете: „на могѫщитѣ халди, Менуасъ, синъ на Испуинисъ съгради тоя каналъ (pîli); той се нарича каналъ на Менуасъ (Menuai-pîli).“

---

[1] Lehmann-Haupt, II, 141; I 466; Klio, VII, 298.

Около 10 клм. източно отъ Ванъ надъ кюрдското село Анзафъ лежи хълмъ, върху който имало халдийска крепость; тамъ сж намѣрени два градежни надписи отъ Менуасъ. Установено е, че крепоститѣ при Хараконисъ и Анзафъ принадлежатъ къмъ редица крепости, които пазѣли Ванската равнина отъ нападения откъмъ изтокъ. Халдитѣ изобщо имали обичай покрай голѣмитѣ си военни пжтища да постройватъ скални крепости, които били далечъ една отъ друга единъ день пжть. [1])

Наследникъ на Менуасъ билъ Аргистисъ I (ок. 778—750 г.), отъ когото е запазенъ голѣмъ надписъ въ скалитѣ Хорхоръ при Ванъ. Тоя надписъ може да се сравни съ подобни документи на египетски, асирийски и персийски царе и показва, че и Халдия се чувствувала като велика сила. Въ надписа Аргистисъ I разказва за 14 похода, които предрпиелъ противъ Асирия; той завладѣлъ Парсуа, Хубушкия [2]) и нѣкои хетитски области въ северна Сирия.

Особно внимание заслужаватъ завоюванията на Аргистисъ въ Транскавказия; тукъ е правилъ археологически издирвания рускиятъ археологъ М. Никольскій, които хвърлятъ обилна свѣтлина върху историята на тая область.[3])

Още царь Испуинисъ проникналъ на северъ отъ Ерзерумъ (не далечъ отъ тоя градъ има запазенъ единъ надписъ отъ него). Менуасъ проникналъ въ Ериванската долина. Той взелъ градъ Лухиуни (при дн. Ташъ-бурунъ), който билъ центъръ на малкото княжество Еридуахи; градътъ билъ преименуванъ въ Менуахинили (градъ на Менуасъ). Въ околностьта на Ташъ-бурунъ има запазени три клинообразни надписи, които говорятъ за това събитие. Крепостьта при дн. Булакбашъ е сжщо основана отъ Менуасъ; у Мойсея Хоренаци тя се нарича Фарахотъ.[4]) Аргистисъ I продължилъ дѣлото на предходницитѣ си; той миналъ Араксъ и основалъ гр. Аргистихинили при Армавира;[5]) той построилъ и единъ каналъ отъ Араксъ къмъ Армавира, за което ни съобщава единъ надписъ. Отъ тука Аргистисъ проникналъ къмъ планинскитѣ области на малкия Кавказъ. Днешната Ериванска область тогава се наричала **Ериайна**; въ единъ надписъ, намѣренъ близу до Ериванъ, се говори за крепость, съградена отъ Аргистисъ (на хълма Ганлж-Тепе). На 15 версти отъ Ериванъ близу до с. Ейларъ е запазенъ другъ надписъ, въ който Аргистисъ говори за покоряването на страната Улуани (вѣроятно въ долината на Кръкъ-булакъ). Отъ тука Аргистисъ се движелъ къмъ северъ по сжщия пжть, който и днесъ води отъ Ериванъ къмъ Тифлисъ. Последното мѣсто на завоеванията му се намира на северо-западния жгълъ на езеро Гьокча (Севанъ); тамъ въ скалитѣ има надписъ, въ който се говори за покоряването на областьта Киехуни (съ центъръ градъ Иштикуни). Тука е била границата на царството на Аргистисъ, въ долината на р. Куръ той не проникналъ. Обаче отъ другъ надписъ (намѣренъ при Саржкамъшъ) се учимъ, че Аргистисъ ходилъ отъ Ванъ къмъ северъ и по другъ пжть: именно отъ Ерзерумъ къмъ Карсъ. Въ гореспоменатия надписъ Аргистисъ говори за завоюването на страната Етиуна (южна часть на Транскавказия). Въ долината на Карсъ-чая сжщо има остатъци отъ халдски укрепления. Следи отъ Аргистисъ сж останали при Александрополъ и по северозападния склонъ на Алагьозъ; въ единъ скаленъ надписъ при с. Гулиджанъ се говори за покоряване на страната Кулиани и гр. Дурубани. [1]

---

[1]) Цит. м. II, 38 сл.

[2]) Областьта между горния Забъ и Тигъръ, приблизително дн. Бахдинанъ.

[3]) Ср. Б. Тураевъ, Исторія древн. востока, II, 45 сл.

[4]) Въ Tabula Peutingeriana — Parakata.

[5]) Въ югоизточното подножие на Алагьоз-дагъ. Армавира е била столица иа арменскитѣ царе до време на Веспасиана. Развалинитѣ на тоя градъ се намиратъ юго-западно отъ Ечмиадзинъ.

Въ всѣки случай отъ културнитѣ останки може да се установи, че Транскавказката область въ културно отношение се дѣли на две зони; граница между тия зони сж планинитѣ, които ограничаватъ отъ-къмъ северъ долината на Араксъ. Южно отъ тая граница културата е халдска, а на северъ отъ нея културата има срѣдно-азиятски характеръ. [2] Значи халдитѣ, доколкото простнали властьта си северно отъ долината на Араксъ къмъ Гьокча и Александрополъ, сж дошли въ тия области като завоеватели между другоплеменно население.

---

[1] Ср. Lehmann-Haupt I 167.

[2] Тъй наречената Калакентска култура съ характерни каменни гробницн и токи за колани, украсени съ образи на животни.

Следъ Аргистисъ I на халдския престолъ се качилъ Сардуръ III (ок. 750—733 г.). Отъ него имаме единъ надписъ, намѣренъ при Кюмюръ-ханъ (близу до Изоли, до Евфратъ), който е най-западниятъ отъ халдскитѣ надписи; значи Сардуръ III проникналъ още пó на западъ, отколкото Менуасъ. Влиянието на Халдия въ това време се чувствувало въ Сирия и дори до Палестина. Тука, дето халдитѣ проникнали въ асирийска область, тѣ били спрѣни отъ укрепения градъ Арпадъ (дн. Tell Erfad, северно отъ Алепо). Въ 754 г. пр. Хр. асирийскиятъ царь Асурнирари II (755—745 г. пр. Хр.) предприелъ походъ противъ Арпадъ, който билъ отправенъ собствено противъ халдитѣ; това се потвърждава отъ единъ надписъ на Сардуръ III, намѣренъ въ църквата Сурбъ-Погосъ въ Ванъ. Асурнирари сполучилъ да запази Арпадъ, и ние виждаме, че въ 743 г. асирийскиятъ царь Тиглатпилесеръ III (745—727) използувалъ тоя градъ като операционна база противъ Сардуръ III. Въ сражението, което станало тука, Сардуръ билъ разбитъ и се спасилъ, като избѣгалъ, каченъ на кобила, до моста на Евфратъ, границата на неговата държава.[1] Обаче още сѫщата година Арпадъ отпадналъ отъ Асирия, не знаемъ по каква причина. Тиглатпилесеръ ималъ да се бори още три години противъ коалицията, която Халдия образувала отъ сирийскитѣ князе. Тепърва въ 741 г. пр. Хр. той успѣлъ да превземе Арпадъ. Но и съ това силата на коалицията не била сломена, защото споредъ асирийскитѣ анали Тиглатпилесеръ въ 740 г. отново предприелъ походъ къмъ Арпадъ.

Въ 739—736 г. пр. Хр. асирийцитѣ предприели многобройни походи къмъ Сирия и Финикия отъ една страна, и къмъ пограничнитѣ на Урарту области — отъ друга. Съ право се предполага, че Сардуръ III е билъ душата на тая опорита съпротива противъ Асирия. Затова въ 735 г. пр. Хр. Тиглатпилесеръ III проникналъ въ самата Халдия и разрушилъ главния градъ, който се намиралъ близу до ванскитѣ скали (в. по-горе стр. 9). Следъ това наследникътъ на Сардуръ III, неговиятъ синъ Русасъ I, премѣстилъ крепостьта въ Топраккале, въ подножието на който била въздигната новата столица Туспа. За тоя градъ Русасъ устроилъ и едно езеро[1]).

---

[1] Споредъ аналитѣ на Тиглатпилесера.

Русасъ I е известенъ въ историята като противникъ на асирийския царь Саргонъ II (722—705 год.). Русасъ поддържалъ, както и предшественицитѣ му, дипломатически сношения съ разни държави отъ Киликия чакъ до Мидия, а вѣроятно, и съ Вавилония и Египетъ. Борбитѣ между Урарту и Асирия се водили пакъ главно за Маннейската область, за която вече говорихме по-горе. Върху тая борба се отразили решително и нахлуванията на кимерийцитѣ, за които тукъ трѣбва да кажемъ нѣколко думи.

Произходътъ на това племе още не е разясненъ съ сигурность; напоследъкъ обаче наддѣлява мнението, че и кимерийцитѣ сж били отъ тракийско потекло. Това мнение се поддържа и отъ най-добриятъ познавачъ на археологията на южна Русия проф. М. Ростовцевъ.[2])

Въ степитѣ на южна Русия кимерийцитѣ живѣяли дълго време и основали силно царство; тѣ сж оставили следи и въ географскитѣ имена. Керченскиятъ протокъ въ старо време се наричалъ Кимерийски Босфоръ за разлика отъ тракийския; селище „Кимерике“ се намирало при входа на Кимерийския Босфоръ; „Кимерийски бродъ“ — на Кримския брѣгъ на Керченския протокъ, „Кимериконъ“ — въ северната часть на Таманския полуостровъ.

Кимерийцитѣ по-късно били принудени да отстжпятъ жилищата си въ южна Русия на нова преселнишка вълна отъ ирански номади, именно скититѣ. Тѣ се оттеглили презъ централнитѣ проходи на Кавказъ и ударили върху царството Урарту, което съ севернитѣ си провинции се простирало чакъ до Гьокча и до Александрополъ. Тъкмо въ това време се водѣла упорита борба между Урарту и Асирия.

Борбитѣ между Асирия и Урарту въ последнитѣ години на Русасъ I ни сж известни отъ аналитѣ на Саргона II. Въ 719 г. последниятъ помагалъ на манейския царь Иранзу противъ Русасъ. Въ 717 г. Саргонъ посетилъ главния градъ на държавицата Мусасиръ (ср. по горе стр. 8), която е играла роля на пуферъ между Асирия и Халдия. Въ 716 г. Саргонъ отново действувалъ въ манейската область. Въ 715 г. Русасъ успѣшно се борилъ съ Саргонъ въ сжщата область; тогава при него избѣгълъ князътъ на Мусасиръ Урзана, навѣрно заплашенъ отъ Асирия. Русасъ обаче повърналъ Урзана на престола, принесълъ жертва въ храма на главния богъ на Мусасиръ и така отново затвърдилъ халдската хегемоиия въ тая държавица. За тия свои успѣхи Русасъ говори въ надписа на плочата при Топзауе, който е написанъ на халдски и асирийски.

---

[1]) Нека споменемъ, че водата на Ванското езеро е негодна за пиене.

[2]) M. Rostovtzeff, Iranians und Greeks in South Russia, 35 сл.

Обаче, въ сжщата тая година, въ която Русасъ билъ на върха на своята мощь, дошла катастрофата. Севернитѣ провинции на Урарту били наводнени отъ кимерийцитѣ, както вече споменахме по-горе. Русасъ побързалъ да иде на помощь на заплашената область, обаче билъ разбитъ отъ кимерийцитѣ. Асирия сега използувала тежкото положение на Халдия. Саргонъ се нахвърлилъ върху съюзницитѣ на Русасъ, манеитѣ и зикиртитѣ[1]), разбилъ халдската войска, която била дошла на помощь, и следъ това нахлулъ въ Урарту; той проникналъ до Ванското езеро и на връщане (отъ Урмия презъ прохода Келишинъ) нападналъ Мусасиръ. Урзана избѣгалъ; статуитѣ на боговетѣ на Халдия и Мусасиръ били отвлечени отъ Саргона, което значело, че Мусасиръ станалъ отново асирийска провинция. Между плячката, която Саргонъ заграбилъ отъ Мусасиръ, се намирала бронзова статуя на Русасъ върху боева колесница съ два коня и колесничаръ. Тая колесница Русасъ билъ посветилъ за споменъ на качването си на престола; въ поставения върху нея надписъ Русасъ се хвалѣлъ, че самъ съ своитѣ коне и колесничарь спечелилъ трона на Халдия.[2])

Скоро следъ това Русасъ се самоубилъ; той билъ отчаянъ не толкова отъ загубването на Мусасиръ и успѣхитѣ на Саргона, колкото отъ опустошението, които донесли на страната му кимерийскитѣ нахлувания.

Следъ Русасъ на престола се качилъ Аргистисъ II (ок. 714—680), комуто предстояла задачата да закрепи разклатеното царство и да премахне причиненитѣ отъ войнитѣ бедствия. Тая задача била завършена тепърва отъ неговия синъ Русасъ II (ок. 680—645 г.), съвременникъ на асирийскитѣ царе Асархадонъ и Асурбанипалъ. Тоя енергиченъ халдски владетель за последенъ пѫть въздигналъ мощьта на царството и спечелилъ отново старитѣ му граници. Въ скалната крепость Калахъ при Мазгердъ е намѣренъ единъ неговъ надписъ; той възстановилъ и крепостьта при Багинъ (ок. 22·5 км. източно отъ Мазгердъ), която едно време била съградена отъ Менуасъ. Въ другъ надписъ, намѣренъ въ 1900 г. близо до Ечмиадзинъ, Русасъ говори за постройка на водопроводъ и за насаждане градини въ тая область, която много пострадала отъ кимерийскитѣ нахлувания. Една глинена табличка, намѣрена въ Топраккале, съдържа писмо отъ Русасъ II до васалния му князъ Ишкугулу (Александрополска область), въ което се говори за постройка на „Градъ на Русасъ“[1]).

---

[1]) Това племе живѣяло южно и югоисточно отъ дн. Сахентъ.

[2]) Lehmann-Haupt у Hartmann's Weltgesch. I, 3-о изд. 156.

Имаме сведения за борби между асирийския царь Асархадонъ и Урарту за пограничната область Шуприа (между Диарбекиръ и Тур-абдинъ); въ тия борби Русасъ II билъ въ съюзъ съ кимерийцитѣ (вѣроятно 673 година). Както изглежда, Русасъ привлѣкълъ часть отъ кимерийцитѣ като съюзници или наемници, а останалата кимерийска орда принудилъ или улеснилъ да мине покрай северната граница на царството му и отчасти презъ Урартейска область и да се отправи къмъ западъ (Лидия)[2]).

Следъ пропадането на Асирия (612 г. пр. Хр.) мидийскиятъ царь Киаксаръ получилъ северната половина на асирийското царство. Мидия по такъвъ начинъ нѣмала достѫпъ къмъ море. За да проникне до Черно море и после и къмъ Егейско море, Киаксаръ се опиталъ да навлѣзе въ Урарту. Въ това време западнитѣ области на Халдия отново били заплашени отъ кимерийци, които тогава се връщали отъ западъ къмъ изтокъ и отъ арменцитѣ, за които ще говоримъ по-доле. Отслабена отъ тия нови нахлувания, Халдия не могла да даде решителенъ отпоръ на Мидия; последниятъ халдски царь Русасъ III билъ разбитъ отъ Киаксара, който следъ това превзелъ и изгорилъ царската столица въ Топраккале. Така Халдия подпаднала подъ властьта на Мидия.

Нека въ края добавимъ една генеалогическа таблица на последнитѣ царе на Халдия (споредъ Lehmann-Haupt):

---

[1]) Тураевъ, II, 94.

[2]) Lehmann-Haupt у Pauly-Wissowa-Kroll, Rea'enc. XI 412.

Сардуръ II

Испуинисъ, преди 817 г. пр. Хр.

Менуасъ ок. 810—778 пр. Хр.

Инуспуасъ (не е царувалъ?)

Аргистисъ I ок. 778—750

Сардуръ III ок. 750—733

Русасъ I ок. 733—714[1]

Аргистисъ II ок. 714—680

Русасъ II ок. 680—645

Сардуръ IV ок. 645 - 620

Ерименасъ ок. 620—605

Русасъ III ок. 605—585.

IV.

Преди да продължимъ по-нататъкъ историята на халдитѣ ще трѣбва да говоримъ накжсо и за културата на тоя народъ, която е упражнила известно влияние и върху старогръцката култура.

Държавата на халдитѣ въ време на разцвѣта си имала напълно теократиченъ характеръ. Главниятъ богъ на държавата билъ Халдисъ, съ името на когото се означавалъ и народътъ, понеже се смѣталъ като посветенъ на бога. Всички завоевания царетѣ предприемали въ честь на богъ Халдисъ, въ негова честь се издигали и всички постройки.

---

[1] Нѣкои учени приематъ, че съ Русасъ I почва нова династия; тоя въпросъ не е окончателно разрешенъ; Lehmann-Haupt, ц. м. II, 330 ст.

Главниятъ градъ Туспа се смѣталъ като седалище на бога и затова носѣлъ и неговото име (Халдина): всички крепости, макаръ и да се намирали далечъ отъ главния градъ, се означавали като „врати на градъ Халди“.

Халдитѣ сж били храбъръ и свободолюбивъ народъ; тия качества тѣ запазили до късно време, както виждаме отъ сведенията, които дава атинскиятъ историкъ Ксенофонтъ въ съчинението си „Анабазисъ“.

Нашитѣ познания върху културата на халдитѣ сж недостатъчни, понеже старитѣ културни срѣдища на халдитѣ въ Армения не сж достатъчно изследвали въ археологическо отношение. Естествено е, че халдитѣ въ културно отношение сж били силно повлияни отъ своитѣ съседи — асирийцитѣ. Но отъ друга страна е явно, че тѣ създали и самостойни културни елементи, пъкъ има и елементи, които могатъ да се сближатъ съ културата на други народи, именно, съ тая на хетититѣ и съ критско-микенската култура.

Творчеството на халдитѣ се проявява главно въ три области: обработка на камъкъ (скални постройки и пр.), хидравлически постройки и метална техника [1]).

Нека споменемъ най-напредъ стаитѣ, изсѣчени въ скалитѣ на южната страна на Ванъ; отвънъ тѣ иматъ надписи отъ Аргистисъ I. Въ една отъ тия стаи е открита шахта, единъ видъ таенъ ходъ къмъ извора, който се намира подъ скалитѣ; подобно нѣщо срѣщаме и въ други халдски крепости. Тия стаи сж служели за живѣене, а може би въ тѣхъ трѣбва да диримъ и светилището, за което Аргистисъ говори въ аналитѣ си. По́ наизтокъ отъ тия стаи се намиратъ още три групи отъ скални помѣщения, най-хубавитѣ отъ които сж, вѣроятно, отъ Сардуръ III. Тѣ представятъ еднакъвъ планъ: групиране на малки стаи около една обща главна стая.

Въ долната часть на ванската скала се издълбани и много ниши, които сж служели за жертвоприношения;

---

[1]) Следното споредъ Б. Тураевъ, Исторія древняго востока, II, 46; ср. Lehmann-Haupt у Hartmann's Weltgeschichte I, 3-о изд. 147 сл.

интересни сж и скалнитѣ стълби, които понѣкога сж изсѣчени на недостжпни мѣста и нагледъ нѣматъ никаква практическа цель; вѣроятно, тѣ сж „божески“ стълби.

Крепостьта на Русасъ II въ Мазгертъ има сводестъ входъ, който, както се смѣта, е послужилъ като прототипъ на гробницитѣ на понтийскитѣ царе. Крепостьта на Менуасъ въ Анзафъ е градена по „циклопски“ начинъ (голѣми недѣлани блокове безъ цементъ), както нѣкои микенски крепости въ Елада. Храмътъ въ Ванъ (Топраккале) отчасти е граденъ отъ дѣлани камъне, но безъ цементъ. Характерно е за халдската архитектура, въ стенитѣ да се редуватъ жълти и черни каменни плочи и квадри, както виждаме и днесъ въ арменскитѣ църкви. Въ единъ барелиефъ на Саргона въ Хорсабадъ е изобразенъ вански храмъ и крепость; тия постройки иматъ четирижгъленъ планъ, колони и фронтоненъ покривъ и се отличаватъ отъ асирийскитѣ.

Скулптурнитѣ останки, които ни сж запазени отъ халдитѣ, показватъ силно асирийско влияние. Характерно за халдската техника е съединението на металъ и камъкъ. Една статуйка отъ Топраккале (сега въ Берлинския музей) е отъ бронзъ (позлатена), обаче главата е бѣлъ камъкъ, а очитѣ сж били отъ скъпоцененъ камъкъ. Пакъ въ Топраккале е намѣренъ каменenъ предметъ съ образъ: жрецъ въ молитвена поза стои предъ свещено дърво, предъ което се вижда сждъ и задъ него три стълба върху подставка (фетишъ?). Въ Гехамскитѣ планини въ Ериванско се срѣщатъ голѣми каменни образи на риби и стълпове, които сега се наричатъ отъ арменцитѣ „вишапи“ (дракони); тѣ се смѣтатъ като покровители на планинитѣ. И тѣ, вѣроятно, сж остатъци отъ халдската култура.

Не по-малъкъ интересъ представятъ хидравлическитѣ строежи на халдитѣ: изкуствени езера, водопроводни канали, кладенци, за които вече говорихме по-рано[1]. Тукъ ще добавимъ само, че тия постройки на могжщитѣ халдски царе изпълняватъ службата си до днешенъ день; и днесъ още зависи отъ тѣхъ плодородието на арменскитѣ долини.

---

[1] Каналътъ на Менуасъ, за който говорихме по-горе, може да се смѣта като чудо на водопроводното строително изкуство; той докарва вода отъ единъ планински изворъ, далечъ отъ града повече отъ 70 км. и минава презъ планини и долини.

Забележителна е и халдската металургия. Халдитѣ сѫ били сродни съ халибитѣ, които живѣели по южния брѣгъ на Черно море и били най-срѫчни въ обработката на желѣзото, което изобилствувало въ тѣхната область. Въ Халдия сѫ открити бронзови сѫдове, чиито дръжки представятъ образъ на крилата богиня, по стилъ подобни на египетскитѣ крилати дискове. Споменахме и за златния медальонъ съ образъ на богиня, намѣренъ въ Топраккале. Намѣрени сѫ на разни мѣста и бронзови канделабри и щитове, каквито халдскитѣ царе посвещавали въ храмоветѣ като оброчни дарове; такива щитове сѫ изобразени окачени на стенитѣ на храма въ единъ берелйефъ на Саргона, който представя превзимането на храма въ Мусасиръ отъ асирийцитѣ (в. по-горе стр. 16). Въ сребърнитѣ предмети, останали отъ халдитѣ, проф. Леманъ-Хауптъ открива техника, съ която днесъ се слави руската Тула. Въ Урарту желѣзото се появява по-рано, отколкото у други народи; множество разнообразни желѣзни предмети и орѫжия сѫ намѣрени въ Топраккале.

V.

Но нека се повърнемъ отново къмъ историята на Армения. За жалость ние нѣмаме никакви сведения за времето, презъ което арменцитѣ се установили въ страната, която отъ тогава нататъкъ носи тѣхното име. Кои сѫ били тия арменци?

Гръцкиятъ историкъ Херодотъ (V в. пр. Хр.) съобщава, че арменцитѣ се смѣтали като колонисти на фригитѣ; това известие се потвърждава и отъ даннитѣ, които имаме за фригийския езикъ[1]). Фригитѣ (или бриги) пъкъ принадлежатъ къмъ голѣмия тракийски народъ, който въ историческо време завземалъ областитѣ отъ Карпатитѣ до Бѣло море, и отъ Черно море до Струма. Една часть отъ фригитѣ се за-

---

[1]) Тоя езикъ въ М. Азия (Фригия) ни е познатъ отъ каменни надписи отъ V в. пр. Хр., а сѫщо и отъ надгробни надписи отъ III в. сл. Хр., които ни даватъ главно собствени имена и отдѣлни думи.

запазила до късно въ Епиръ, въ Илирия, и южна Македония; но по-голѣмата часть отъ това племе, вѣроятно около XIII в. пр. Хр., се преселила въ М. Азия, дето по-късно то основало силно царство.

Но и арменцитѣ сѫ оставили следи въ Европа[1]. Тѣ живѣели едно време въ съседство съ фригитѣ, северно отъ Тесалия; една часть отъ тѣхъ още въ много ранно време се поселила въ Тесалия; географътъ Страбонъ съобщава, че р. Пеней (дн. Саламвриасъ) въ Тесалия се наричала и Араксъ (както арменския Араксъ); южно отъ ездро Бойбе (дн. Карла) имало мѣсто съ име Орминионъ. Отъ европейскитѣ си жилища арменцитѣ се преселили въ М. Азия, както станало и съ фригитѣ, па и съ други тракийски племена, които въ разни времена минували отъ Тракия въ М. Азия. Може дори да установятъ нѣкои станции на пѫтя, по който се движели арменцитѣ; така въ източна Витиния имало „арменска планина“; пристанище „Армене“, при Синопа; „арменска планина“ се намирала и при изворитѣ на р. Халисъ (дн. Къзъл-ирмакъ); въ тая мѣстность е лежало и мѣстото „Урмениухини“, което се споменува въ аналитѣ на царя Менуасъ, въ които той говори за походитѣ си къмъ западъ. Отъ тука арменцитѣ се преселили въ историческитѣ си жилища.

Когато се явили въ М. Азия кимерийцитѣ, сѫщевременно минали отъ Тракия въ М. Азия и други тракийски племена: трери, тини (витини) и пр., които причинили раздвижване на малоазиятскитѣ племена къмъ изтокъ.[2] Съ нѣкои отъ последнитѣ (а именно, мосхитѣ и хатинитѣ) ималъ борби царь Русасъ II. Но главниятъ тласъкъ, който накаралъ арменцитѣ да тръгнатъ къмъ Армения, се дължи на кимерийцитѣ, които, следъ като били изтикани отъ Лидия, отново се разлѣли къмъ изтокъ. Преселенцитѣ, които въ Армения се слѣли въ единъ народъ, били смѣсица отъ разни етнически елементи. Леманъ-Хауптъ различава най-малко три съставни части: 1) собственитѣ арменци, които тръгнали отъ изворитѣ на Халисъ и Акилисена; 2) други тракийски племена, между които на първо мѣсто кимерийцитѣ; последнитѣ, изгонени отъ Лидия, номадизирали въ равнината, която по-късно се нарекла Кападокия. Дори и арменската народна традиция, отъ която имаме следи у Мойсей Хоренэци, познава връзката между арменцитѣ и кимерийцитѣ (Gamirk^c). Проникване́то на кимерийцитѣ отъ Кападокия къмъ Армения е станало главно по линията Малатия—Харпутъ—Диарбекиръ, по която се срѣщатъ и характернитѣ за тракийскитѣ племена могили; 3) споменатитѣ по-горе тракийски племена при преселването си въ Армения били вече примѣсени съ елементи отъ прединдоевропейското население на М. Азия. Това население било известно съ име Хати; възможно е, че и тракийскитѣ преселници въ тая область се нарекли Хати по име на страната, дето се установили. Отъ това име нѣкои учени изкарватъ и домашното название на арменцитѣ *Hay* (множ. число Haikh; епонимътъ Haikh отъ Hatik). Друго обяснение на това название дава A. Fick; той го изкарва отъ корена *pai*, който се срѣща въ името Paionia[1]). Както видѣхме, арменцитѣ първоначално сж дошли отъ Тракия—Македония, дето сж живѣели въ съседство съ пеонци (Paiones); ние дори знаемъ, че и пеонци[2]) се преселили въ М. Азия и се установили въ Лидия; възможно е, че часть отъ тѣхъ заедно съ другитѣ тракийски племена се поселила въ Армения. Въ всѣки случай трѣбва да признаемъ, че и названието *Hay* още не е обяснено съ пълна сигурность, както е случаятъ и съ имената на други народи.

---

[1] Ср. P. Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Spr. 208.

[2] Ср. Lehmann-Haupt, Verhandl. des XIII internat. Orientalisten-Kongresses, 132 сл.

Когато арменцитѣ нахлули въ Халдия, по-старото население се отдръпнало главно въ долината на Араксъ, дето се запазило дълго време; това население историкътъ Херодотъ нарича „Алародийци". Но вѣроятно е, че халдитѣ се задържали и на други мѣста, особено въ планинитѣ. Ксенофонтъ въ своята Киропедия разказва за борби между арменци и халди, които се водѣли въ време на мидийското и персийско владичество надъ Армения. Тия борби се свършили съ договоръ между двата народа, който установявалъ мирни сношения и взаимни бракове.

---

[1]) Ср. Hommel, Grundriss der Geogr. und Gesch. des alten Orients, I, 31.

[2]) Ср. моята книжка Пеония, (Геогр. библ. бр. 3).

Както изглежда, старото име на халдитѣ не е изчезнало и до днесъ. Въ Армения се среща мѣстно име Калдиръ; Калдиранъ (или Чалдиръ); областьта задъ Трапезундъ се наричала Халдия до византийско време, а сжщото име е запазено и до ново време като название на черковна диоцеза (съ седалище въ Гюмюшхане). Стари и нови арменски автори говорятъ за Халтикъ[1] въ трапезундския вилаетъ.

---

[1] Тия данни заемамъ отъ Lehmann-Haupt, цит. м. I, 93.

Политическото положение на северна България презъ XI. и XII. вѣкове.

отъ В. Н. Златарски.

Въпросътъ, каква административна уредба далъ Василий II Българсубиецъ на българскитѣ земи следъ унищожението на българската държава и покорението на българския народъ подъ властьта на Византия въ 1018 год., далечъ не е още изученъ подробно и внимателно по сѫществуващитѣ за сега данни. Пръвъ, който се опита да даде, ако не пълно разрешение, то поне едно освѣтление на тоя въпросъ, бѣше покойниятъ руски професоръ Н. Скабалановичъ. Споредъ него, българскитѣ земи на Самуиловата държава следъ завоеванието ѝ били раздѣлени на три теми или самостойни отдѣлни области: 1. тема „България", образувана отъ Ново-България (която Балканътъ отдѣлялъ отъ стара България); тя се намирала между сръбскитѣ земи и тема Диррахий (слав. Драчъ) на западъ, тема Никополъ и Елада на югъ, тема Солунска и Македонска на изтокъ и Балкана на северъ; 2. тема на „Придунавскитѣ градове" (τῶν Παριστρίων), образувана следъ разрушението на Самуиловото царство отъ стара България, и 3. тема на западъ отъ Придунавскитѣ градове по течението на р. р. Дунавъ и Сава и съ градоветѣ Сирмий и Бѣлградъ; тя се наричала по името на нѣкой отъ тия градове.[1])

Напоследъкъ специално се занима съ поставения въпросъ Н. Бънеску, професоръ въ Клужския университетъ (Ромъния), който приема, че подъ името „България" у византийскитѣ хронисти трѣба да се разбира западната половина на Симеоновата държава, която образувала една военно-админстративна единица — тема, и поради това категорично твърди: 1. че тема Паристрионъ представяла сѫщо една административна и военна единица, отдѣлна отъ собствена или истинска България и 2. че гр. Дрѣстъръ, а следов. и неговата область още отъ победата на Ивана Цимисхия надъ руския князъ Светослава непрекѫснато се намирали въ властьта на императорски стратегъ и че господството на империята никога не е преставало тамъ да се прилага. И тъй, докато Скабалановичъ намира, че българската Самуилова държава била раздѣлена на три теми, Бънеску, комуто трудътъ на Скабалановича останалъ неизвестенъ, твърди, че тѣ били всичко две съвсемъ самостойни и не зависящи една отъ друга военно-административни области, и при това тема Паристрионъ била много по-стара, т. е. че тя била учредена още презъ времето на им-ръ Ив. Цимисхия веднага следъ като източната половина на българската държава била покорена. Обаче съображенията, на които Бънеску базира своитѣ твърдения, се нуждаятъ отъ подкрепа съ фактически данни, както ще покажемъ тукъ по-долу.

---

[1]) Н. Скабалановичъ, Византійское государство и церковь въ XI вѣкѣ. С.-Петербургъ 1884. стр. 225, № 36; стр. 227, № 37 и стр. 228, № 38.

---

[1] N. Bănesku, Changements politiques dans les Balkans après la conquête de l'empire bulgare de Samuel (1018). Nouveaux duchés byzantins. Bulgarie et Paristrion. Bullétin de l'Akadémie Roumaine. Section histrorique. t. X (1923), p. 50—55; pp. 60. 64 и 65. — П. Мутафчиевъ, Сѫдбинитѣ на срѣдневѣковния Дрѣстъръ, въ „Сборникъ Силистра и Добруджа“, т. I. София 1927, стр. 158—159, като че ли приема мнението по-скоро на Скабалановича, защото той пише: „Отъ земитѣ на разгромената българска държава били образувани четири нови теми: 1. България, която обхващала цѣлата днешна Македония, съ изключение на Солунско и Сѣрско, и Софийската область. 2. Драчка тема съ Албания и Черна Гора. 3. Срѣмска тема съ земитѣ около гр. Срѣмъ (дн. Митровица на Сава) и тия по Морава и най-сетне 4. тема на Придунавскитѣ градове или не Подунавието на гръцки — Паристрионъ“ (стр. 159). Означената тукъ като втора тема едва ли може да счита за нова тема, защото следъ измѣническото предаване на гр. Драчъ отъ Ашота на Византия въ 1005 г., драчката тема била отново възстановена, макаръ и въ постѣсненъ обсегъ, а пъкъ следъ покорението на България въ 1018 г., къмъ нея били отново присъединени българскитѣ владения по Адриатика и часть отъ Албания. Ако трѣбва да се говори за четвърта тема, образувана отъ земитѣ на разгромената българска държава, то такава сѫ образували по-скоро южно-българскитѣ земи, които били присъединени още следъ покорението имъ отъ Ив. Цимисхия къмъ тема Тракия, която оттогава почнала да се нарича тема „Тракия и Македония“ (Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 224, № 38).

Така, Бънеску пише, че следъ покорението на източната половина на българската държава отъ Ив. Цимисхия, „политическото сжществуване на българския народъ се организирало оттогава на западъ, въ областитѣ, които по-късно трѣбало да станатъ театъръ на една тъй жестока борба противъ Византия за хегемония (sic!) на Балканитѣ. Дунавскитѣ области сж могли да станатъ съвсемъ непричастни въ гигантското усилие на тоя народъ, което най-сетне било съкрушено. Твърде често войнитѣ се простирали дори въ тия страни; но тѣ сж били тамъ спорадически, и съпротивата не е могла да бжде упорита въ тия страни, изтощени още отъ времето на разорителното нападение на Светослава“ [1]). Преди всичко Бънеску изпусналъ изъ-предъ видъ такова вжжно и голѣмо събитие — възстанието въ България въ 976 год. веднага следъ смъртьта на Ив. Цимисхия, което дскара отмѣтането на северо-източна България отъ властьта на византийския императоръ и присъединението й къмъ западната — свободната половина на българската държава [2]). Само въ 1001 г. Василий II, следъ като си съставилъ систематеченъ планъ, за да се разправи окончателно съ Самуила, отново насочилъ вниманието си къмъ отвждбалканска България и почва новото й завоевание. Предприетиятъ отъ византийския пълководецъ протоспатария Никифора Ксифия походъ се завършилъ напълно сполучливо, защото следъ превземането на Голѣми Преславъ, Малки преславъ и Плисковъ (Плиска) „ромейската войска се върнала, споредъ думитѣ на Скилица-Кедрина, невредима и победоносна“ [3]). За Дрѣстъръ презъ тоя походъ нищо не се споменува и, очевидно, Никифоръ Ксифия не се е решавалъ да обсажда тая силна крепость, па се и боялъ, вѣроятно, да не би българитѣ да му отрѣжатъ пжтя на отстжплението; но, понеже сжщата тая крепость по-късно срѣщаме въ ромейски ржце, то имаме достатъчно основание да приемемъ, че, ако не презъ похода въ 1001 г., то поне презъ времето на похода на Василия II къмъ Видинъ въ 1003 г. [4]) Дрѣстъръ се е предалъ безъ отпоръ и билъ окупиранъ отъ византийски войски, поради това и хронистътъ нищо не съобщава за сждбата на тоя градъ презъ дадената епоха. Както и да било, но сигурно може да се твърди, че въ течение на повече отъ 25 години Дрътъръ заедно съ цѣла северна България между Дунавъ и Стара-планина не е билъ въ византийски ржце, а следов. императорски стратегъ следъ победата на Цимисхия надъ Светослава не е могълъ тамъ да сжществува непрекжснато, защото, ако Дрътъръ се е намиралъ подъ византийска власть отъ 972 до 1001 или 1003 год., то защо е трѣбало на Василия II отново да предприеме специални походи въ последнитѣ две години въ придунавска България и отново да превзема главнитѣ крепости тамъ; ние мислимъ, че и самъ Бънеску не би могълъ да отговори на тоя въпросъ. Бънеску не иска да се съгласи съ възгледа, че къмъ края на XI. вѣкъ византийското господство въ областьта между Дунавъ и Стара-планина е било само номинално, безъ да вземе подъ внимание, че Придунавскитѣ градове, представяйки въ своето население смѣсица отъ разни народности и езици[1]), къмъ които постоянно прииждали нови безпокойни елементи, проникнати съ свободенъ и воленъ духъ, не се примирявали съ византийската власть и, ако я допускали, то това ставало въ силата на известни спогодби[2]); още отъ 1049 год. страната между Дунавъ и Стара-планина била очистена отъ ромейскитѣ войски, и печенезитѣ се разпореждали тамъ по своя воля, като не пропущали случай да преминаватъ Стара-планина, за да грабятъ и опустошаватъ Тракия въ разни посоки, както ще видимъ по-нататъкъ.

---

[1]) Bănescu, п. т., стр. 63.

[2]) В. Н. Златарски, История на българ. държава, т. I, ч. 2., стр. 641—644.

[3]) Пакъ тамъ, стр. 715—717.

[4]) Пакъ тамъ, стр. 721—722. — Вж. съображенията на П. Мутафчиевъ по тоя въпросъ, п. т., стр. 154—157.

Сега нека разгледаме, какви исторически свидетелства привежда г. Бънеску, които „даватъ категорически опровержения“ на горния възгледъ по-нататъкъ.

„Василий II ималъ въ Дрътъръ свой стратегъ, нѣкогоси Цицикия, синъ на (патриция) Тевдата Ивериецъ“, пише г. Бънеску, — тоя, който писмено съобщи на Василия II, когато последниятъ се намиралъ въ Костуръ въ 1017 г. (а не въ 1016 г., както мисли Бънеску) за плана на българския воевода Кракра да сключи съюзъ съ печенезитѣ[3]). Скилица-Кедринъ, когото Б-ку цитира при това, нарича Цицикия ὁ στρατηγῶν ἐν Δοροστόλῳ, т. е. командуващъ войскитѣ въ Дрѣстъръ[1]) но да е стоялъ още тогава начело на отдѣлна самостойна область — тема, едвали може да се допусне, защото България не бѣ още покорена, и Василий II не бѣ още далъ окончателната организация на българскитѣ земи.

---

[1]) M. Attaleiatas, ed. Bon., p. 204.

[2]) Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 227.

[3]) В. Н. Златарски, п. т., стр. 767—769.

Бънеску по-нататъкъ мисли да намѣри доказателство на своето мнение както въ неспоменуването на дрѫстърската епископия въ първата грамота на Василия II, дадена на охридския български архиепископъ, тъй и въ отбелязването ѝ само въ втората грамота, т. е., че съ тая грамота тя била подведена подъ юрисдикцията на охридския архиепископъ. „Въ първия си хрисовулъ, даденъ на архиепископъ Ивана Охридски непосрѣдно следъ завоеванието, Василий Българоубиецъ оставялъ митрополията на Дрѫстъръ подъ зависимостьта на цариградския патриархъ. Само въ втория, датиранъ отъ 1020 г. много по-обширенъ (?), той я премѣства (il le fit passer) подъ юрисдикцията на Охридската архиепископия, за да я откѫсне впрочемъ отново. Тоя фактъ показва сѫщо интереса, който Византия имала да си пази свободни рѫцетѣ въ тая територия, която била отъ голѣмо значение за защита на северната си граница и за поддържане влиянието, която тя бѣ навикнала да упражнява въ областитѣ на северъ отъ Евксинския Понтъ“.1)

---

[1]) Колекцията на бившия Руски Археол. Институтъ въ Цариградъ притежавала единъ моливдовулъ (диам. 2·2 см.), който на лицето има бюста на Св. Теодора Стратилага или Тирона съ копие и щитъ; отъ едната му страна се четатъ буквитѣ: Ο Θ Ε Ο [Δ] Ο Ρ, а другата е изтрита; на опакото на моливдовула първиятъ редъ е изтритъ, а на втория и следващитѣ редове ясно личатъ буквитѣ: . . . ΕΟΔΩ | ΠΡΙΜΙΚ, | Ρ, SCΤΡΑ | ΤΙΓ, ΔΙC | ΤΡΑC |, които издательтъ попълва така: [Κ(ύρι)ε β(οή) ϑ(ει) Θ]εοδώ[ρ(ῳ)] πριμικ[η]ρ(ίῳ) καὶ στρατ(η)γ(ῷ) Δίστρας, т. е. „Господи, помагай на Теодора примикирия и стратега на Дистра“ (вм. Дристра) [вж. Б. А. Панченко, Каталогъ моливдовуловъ. Изв. РАИК, VIII (1903), стр. 225, № 66 (67)]. Споредъ издателя, буквитѣ по характеръ сѫ отъ X. или XI. вѣкъ. Ако веземемъ предъ видъ, 1. че българската форма Δίστρα вм. Δρίστρα била въ широко употрѣбение презъ X. и XI. в., напр. у Léo Diaconus, p. $134,_{18}$: τὸ Δορύστολον (ὃ τὰ νῦν Δρίστα καλεῖται); p. $140,_{6-8}$: . . . πρὸ τοῦ Δορυστόλου . , ὃ καὶ Δρίστραν κικλήσκειν εἰώθεσαν, а въ 2-та грамота на Василия само въ тая форма; 2. че Цицикий билъ ὁ στρατηγῶν ἐν Δοροστόλῳ, и 3 че намъ ни е известно само арменското народно име на Цицикия, но не и кръстното, което е могло да бѫде Теодоръ, то мислимъ, че имаме достатъчно силни основания да отнесемъ моливдовува къмъ първата четвъртъ на XI. вѣкъ и да го отдадемъ на Цицикия.

Но г. Б-ку изпусналъ изъ-предъ видъ, че заедно съ отцѣпването на източна България и присъединението ѝ къмъ западната — свободната ѝ половина и дръстърската епископия бѣ преминала подъ юрисдикцията на българския патриархъ-архиепископъ въ Охридъ, следов. тя предъ издаването на втората грамота не е принадлежала на цариградската патриаршия. Освенъ това, както изглежда, за Б-ку останали неизвестни мотивитѣ, по които втората грамота била издадена отъ Василия II. Въ началото на грамотата той пише:

„Понеже светѣйшиятъ архиепископъ на България поиска, щото нашето царство, следъ издаването на тая (първата) грамота, която разпредѣля, какъвъ обсегъ (ἐνορίαν = область) всѣка българска епископия има, да състави и друга грамота за останалитѣ епископии, тъй като споредъ него (архиепископа) останалитѣ епископии не бѣха изброени въ предната грамота поради това, че съседнитѣ митрополити ги заграбили отъ българската область (ἐνορίας) и (ги) обсебили, и понеже моето царство не одобрява, щото нѣкой отъ тѣхъ (митрополититѣ), или отъ хората (имъ) да прекрачва на една крачка навѫтре въ българската область (ἐνορίας), — ние постановяваме: всички български епископии, които били подъ властьта на царь Петра и Самуила и се управлявали отъ тогавашнитѣ архиепископи (разбир. патриарси) и всички останали градове — тия сѫщитѣ да има и владѣе сегашниятъ светѣйши архиепископъ“2) А пъкъ въ послесловието на сѫщата грамота сѫщиятъ Василий II пише: „Обаче не само постановяваме, щото светѣйшиятъ български архиепископъ да има поименно посоченитѣ епископи, но и заповѣдваме, щото, ако и други сѫ изоставени по забрава, които не сѫ показани и се намиратъ въ българскитѣ граници, и тѣхъ да управлява и владѣе, а колкото други градове сѫ изоставени вънъ отъ грамотитѣ

---

1) N. Bănescu, каз. ст., стр. 65.

2) Вж. Byzant. Zeitsch., 1, S. 44.

на моето царство, — тѣхъ всички да държи (т. е. владѣе) сжщиятъ светѣйши архиепископъ".[1])

Отъ приведенитѣ тукъ пасажи отъ 2-та грамота на Василия II едвали би могло да се заключи, че дръстърската епископия преди издаването на грамотата е била подчинена на цариградския патриархъ; напротивъ, отъ думитѣ на самия Василия II ясно става за всѣкиго, а мислимъ и за г. Б-ку, че както дръстърската, тъй и другитѣ изброени въ 2-та грамота, а въ първата пропуснати епископии не само се считали като такива, които сж влизали въ „българскитѣ граници", т. е. въ границитѣ на българската държава, но че се и изтъква, какво тѣ сж били подъ властьта на българскитѣ царе Петра и Самуила, съ други думи, дръстърската епархия е могла да мине подъ властьта на цариградския патриархъ само следъ 1001 или 1003 година. Обаче и това не може да се твърди съ положителность, защото отъ предговора на 2-та Васильева грамота се види, че дръстърската епископия може само да се счита между ония епископии, които преди това, т. е. преди издаването на грамотата, сж били заграбени отъ съседнитѣ митрополити, но не че тя се е намирала подъ цариградската патриаршия; ако имаше подобно нѣщо, Василий II щѣше това да отбележи въ пасажа, посветенъ специално на дръстърския епископъ;[2]) а въ него, наопаки, се говори, че Дръстъръ билъ седалище на българския архиепископъ-патриархъ при царь Петра и, както изглежда, положението на тая епископия, следъ като българскиятъ архиепископъ-патриархъ, при завладѣването на сев.-източна България отъ Ив. Цимисхия, избѣгалъ въ западната — свободната половина на царството, било неопредѣлено до самото издаване на грамотата, въ която тя се дори деградира, понеже българскиятъ архиепископъ останалъ въ Охридъ, а въ Дръстъръ билъ ржкоположенъ простъ епископъ, който при това билъ подчиненъ на първия. И тъй, ако предположението на Б-ку, какво Дръстъръ заедно съ своята область преди издаването на 2-та Василиева грамота билъ въ църковно отношение подчиненъ на цариградския патриархъ, не само не може да се приеме, но то се явява и съвсемъ несъстоятелно, то и всичкитѣ му разсѫждения, основани върху него, сѫ сѫщо така несъстоятелни.

---

[1]) Ibidem, p. 46.

[2]) Ibidem, p. 44—45

По-нататъкъ. Изхождайки отъ факта, че печенезитѣ почнали своитѣ нападения въ предѣлитѣ на империята въ областьта на Дрѣстъръ скоро следъ настаняването на византийското господство по цѣлия полуостровъ, и че, не се изминали и двадесеть години отъ тѣхнитѣ нападения, се почнали и нападенията на куманитѣ, Б-ку обяснява: „Областьта, разположена между Дунавъ и Хемъ и оная отвѫдъ планината били често ограбвани. Далечъ отъ да ги остави за плячка на тия варвари, империята противодействува съ всичката си енергия и направи най-голѣми усилия, за да ги запре. Страната, която се помѣщава между Дунавъ и морето и центъръ на която билъ гр. Дрѣстъръ, получила оттогава значението на единъ постъ върху една постоянно нападана граница. Трѣбало да се направи отъ нея една мощна граница, която да защищава нещастнитѣ населения въ Тракия и Македония и да се осигури спокойствието на столицата. Ето защо презъ първитѣ години следъ смъртьта на Василия II тая територия, гдето отъ времето на Цимисхия господството на империята никога не бѣ преставало да се прилага, биде организирана като византийскитѣ погранични дукати и получила собственъ управитель, зависящъ направо отъ императора“.[1]

Едвали би се намѣрилъ нѣкой, който да отрича, че тъкмо тая несигурность на северо-източната граница на империята е принудила византийското правителство да образува отъ Дрѣстъръ и неговата область една военно-административна тема, обаче всичкиятъ въпросъ се заключава въ това: кога е станало това образуване. По-горе вече изтъкнахме, че то не могло да сѫществува отъ времето на Ив. Цимисхия, защото както Дрѣстъръ, тъй и неговата область, па и цѣла дунавска България следъ смъртьта на тоя императоръ отново преминала подъ българска власть. Сѫщо така както при Василия II, тъй и при близкитѣ му преемници страната между Дунавъ и Стара-планина не е била обявена за отдѣлна самостойна тема съ стратегъ, зависящъ направо отъ императора, а е била подчинена подъ властьта на българския пълномощенъ стратегъ — катепанъ или дука, защото е влизалъ въ състава на цѣкокупна България. Това ще ни покажатъ събитията, които сѫ ставали въ тая страна, и титлитѣ на дрѫстърскитѣ управители следъ смъртьта на Василия II.

---

[1] Bănescu, п. т., стр. 65—66.

Въ 1017 г. командуващъ (ὁ στρατηγῶν) на войскитѣ въ Дрѫстъръ, както се каза, билъ Цицикий, който вече въ 1018 г. билъ подчиненъ на пълномощния стратегъ на България. Следъ него, споредъ Б-ку, първиятъ дука на Паристрионъ,[1]) който се споменува въ единъ моливдовулъ, билъ нѣкой-си Симеонъ, βέστης καὶ κατεπάνω τοῦ Παραδουνάβου[2]), и назначението му за такъвъ се отнася ок. къмъ 1030 год. Бънеску индентифицира тоя вестъ Симеонъ съ единъ Симеонъ, който въ длъжность „друнгарий на виглата" игралъ голѣма роля при двора на им-ръ Константина VIII главно при избирането на Романа III Аргиръ отъ последния за императоръ; отъ Романа III (1028—1034) той билъ издигнатъ въ длъжность „доместикъ на схолитѣ"; въ началото на царуването на Михаила IV Пафлагонъ (1034—1041) вече въ чинъ протовестиарий изгубилъ си влиянието: за единъ протестъ въ полза на Константина Диогенъ той билъ изпратенъ на заточение и се постригалъ за монахъ на Олимпъ (витински) въ основания отъ него самия мънастиръ[3]).

Възъ основа на какви данни Бънеску прави идентификацията на тия двама Симеоновци и доколко сѫ вѣрни и правилни неговитѣ съображения при това, ние подробно разгледахме на друго мѣсто.[4]) Тукъ ще съобщимъ само резултата отъ това разглеждане, а именно, че вториятъ Симеонъ, съвременникъ на Константинъ VIII, Романа III Аргиръ и Михаила IV Пафлагонъ, по никой начинъ не може да се идентифицира съ веста Симеона отъ моливдовула и поради това последниятъ не е могълъ да действува около 1030 год., а много по-късно. Не позволява такава индентификация и самиятъ изразъ *κατεπάνω τοῦ Παραδουνάβου*, защото географическиятъ терминъ Παραδουναβις, Παραδουνάβιον, Παραδδύναβον, както и τὸ Παρίστριον въ смисълъ на нѣщо цѣло, на отдѣлна область съ самостойно управление, като отдѣлна тема, влиза въ употрѣбение, като ще видимъ по-нататъкъ, по-късно презъ втората половина на XI. вѣкъ, т. е. когато, наистина, била учредена самостойна погранична тема, по-напредъ катепанатъ, а после и дукатъ, за по-сигурна отбрана на североизточната граница на империята; преди това време византийскитѣ автори употрѣбяватъ, както ще покажемъ, за тая страна съвсемъ други термини.

---

[1]) Бънеску употрѣбява твърде несполучливо френската дума duc като равнозначуща на теменъ стратегъ, а за думата θέμα — duché, защото и двете тия понятия нѣматъ нищо общо нито по положение, нито по длъжность.

[2]) Издаденъ отъ Mordtmann'a въ Μολυβδόβουλλα βυζαντινὰ τῶν ἐπαρχιῶν Εὐρώπης, вж. Ἑλλην. φιλολ. σύλλογος. Supplem. ad t. XVII (1886), p. 144. — Bănescu, п. т., стр. 68.

[3]) Skylitzes-Cedrenus, ed. Bon. II, p. 480,$_{22}$; 484,$_{23}$; 495,$_{1}$ et 511,$_{8-14}$.

[4]) Вж. нашата статия „Моливдовулътъ на веста Симеона, катепанъ на Подунавието", въ Сборникъ въ честь на проф. Ф. Шишича, Загребъ 1929, стр. 59—64.

И тъй, споредъ сѫществуващитѣ засега исторически данни, следъ Цицикия най-близъкъ по време и известенъ управитель или началникъ на страната между Дунавъ и Стара-планина билъ знаменитиятъ тогава византийски пълководецъ, вестъ Катакалонъ Кекавменъ, който въ 1043 г. разбилъруситѣ на Черноморския брѣгъ близо до Варна при отстѫпването имъ отъ Цариградъ[1]). Тамъ той се явява като *ἄρχων τῶν περὶ τὸν Ἴστρον πόλεων καὶ χωρίων* — „началникъ-управитель на градоветѣ и селищата около Истъръ“ (= Дунавъ)[2]), т. е. той е билъ сѫщиятъ архонтъ, каквито сѫ били *ἄρχοντες* на другитѣ български области, които сѫ влизали въ цѣлокупна България и се намирали подъ върховната власть на българския пълномощенъ стратегъ — катепанъ или дука; неговото име съвсемъ не се свързвало съ гр. Дръстъръ, защото последниятъ не представялъ още постояненъ центъръ на областьта.

---

[1]) Skyl.-Cedr., ib., p. 555_{2-14}. — Дейностьта на Катакалона Кекавмена въ чинъ протоспатарий и като началникъ на отреда отъ армениакци се почнала съ сполучливата му отбрана на гр. Месина (въ Сицилия) въ 1041 г противъ мѣстнитѣ жители, които били сключили съюзъ съ африканскитѣ араби, следъ като бунтовникътъ Георги Маниакъ съ своитѣ войски бѣ напусналъ южна Италия. Вж. Skyl.-Cedr. ib., p. 523_{21-22}. — Zonaras, ed. Dindorffii, IV, p. 142. — В. Г. Васильевскій, Совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка. ЖМНПр. ч. 216 (1881), стр. 118; отдѣл. отп , стр. 75.

[2]) Skyl.-Cedr. на друго мѣсто (ib., p. 599_{21}) ни го представя като такъвъ, който *ἦρχε τῶν παρὰ τῷ Ἴστρῳ φρουρίων*.

„Извиканъ на изтокъ, като дука на Иверия“, пише понататъкъ Б-ку, „за тежкитѣ борби, които империята тамъ водѣла, Кекавменъ билъ замѣстенъ въ Дрѫстъръ (sic!) отъ Михаила, сина на Анастасия“. Споредъ Бънеску, тоя Михаилъ останалъ въ Дрѫстъръ презъ всичкото време на голѣмитѣ борби противъ печенезитѣ, въ които той игралъ голѣма роля съ помощьта на Василия, дука на България, и само въ царуването на Михаила VI Стратиотика (1056—1057) той се явява въ Цариградъ замѣсенъ въ едно движение, което донесло победа на Исаака I Комнинъ (1057—1059) 1). Но нека разгледаме, какво казватъ самитѣ исторически факти и събития, които сѫ накарали г. Бънеску да дойде до такова невѣрно заключение.

Най-напредъ ще видимъ, кой е тоя Михаилъ, сина на Анастасия, и могълъ ли е да бѫде архонтъ въ Придунавскитѣ градове. Като разправя за преминаването на печенежкия главатарь Кегена съ две колѣна (племена) на страна на ромеитѣ въ 1048 г., Скилица-Кедринъ пише, че Кегенъ, „като дошълъ до Доростолъ (πρὸς τὸ Δορόστολον) и се затворилъ заедно съ своитѣ хора (тѣ биле около 20 хиляди) на едно рѣчно островче, обезпеченъ отъ засади, известява началника —архонта на страната (а той билъ Михаилъ, синъ на Анастасия), ... , че желае доброволно да премине къмъ императора“ и т. н. 2). Когато съ предварително съгласие на императора Кегенъ билъ приетъ и облагодетелствуванъ отъ Константина IX Мономаха (1042—1054), който го удостоилъ съ титлата патриций, печенезитѣ получили земя за поселение въ придунавска България, като имъ били предоставени три крепости по брѣговетѣ на Дунавъ, съ задължение да пазятъ и отбранятъ границитѣ на империята отъ нападенията на своитѣ съплеменници. И наистина, Кегенъ съ своитѣ хора не

---

1) N. Bănescu, Changements politiques etc., п. т., стр. 54—55; 70. — Сѫщия, Les premiers témoignages buzantins sur les Roumains du Bas-Danube. — Byzan.-Neugr. Jahbücher. Bd. III (1922), S. 294.

2) Skyl.-Cedr. ib., p. 583, $_{9-13}$: διὸ καὶ πρὸς τὸ Δορόστολον ἀφικόμενος, καὶ ἔν τινι ποταμίᾳ νησίδι περικλείσας ἑαυτὸνι διὰ τὸ ἀνεπιβούλευτον μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ (ἦσαν δὲ ἀμφὶ τὰς κ᾽ χιλιάδας), διαμηνύεται τῷ τῆς χώρας ἄρχοντι (ἦν δὲ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀναστασίου υἱὸς) . . ., ὅτι αὐτόμολος βούλεται γενέσθαι τῷ βασιλεῖ κτλ.

само защищавалъ дунавската граница, но и често нападалъ на печенезитѣ отвждъ (северно отъ) Дунавъ[1]). Тия действия на Кегена предизвикали противника му, сжщо печенежки главатарь, Тираха, който почналъ да заплашва съ нападения отсамъ (южно отъ) Дунавъ. Тогава императорътъ, споредъ Скилица-Кедрина, „написалъ писмо до Михаила, архонта на Паристрийскитѣ (=Придунавскитѣ) градове, още и на самия Кегенъ да пазятъ внимателно високитѣ брѣгове на рѣката“.[2]) Нѣма съмнение, че споменуванитѣ въ двѣтѣ цитати Михаиловци сж една и сжща личность, защото и двата факта сж последвали наскоро единъ подиръ другъ; обаче едвали тая личность ще да е била синъ на Анастасия, именно, на „патриция Анастасия, който служилъ при Зоиния баща“, т. е. при Константина VIII, а при Михаила V Калафата (1041–1042) билъ цариградски епархъ (градоначалникъ)[3]); той е известенъ още като логотетъ около 1042 г.[4]) Отъ контекста на двѣтѣ приведени по-горе цитати се ясно види, че въпросниятъ Михаилъ билъ назначенъ за архонтъ на Придунавскитѣ градове не въ 1048 г., съ събитията отъ която се свързва неговото име, а, очевидно, много по-рано. Но както отъ сжщия Скилица-Кедрина, тъй и отъ Стратегикона знаемъ, че Михаилъ, синъ Анастасиевъ, при Константина IX Мономахъ презъ 1042 г. билъ управитель на Диррахийската (=Драчката) тема съ титла катепанъ;[5]) ако той по-сетне (между 1042 и 1048 г.) е билъ назначенъ за архонтъ на Придунавскитѣ градове, то пакъ той следъ 1049 г., когато трѣбало да напусне управляваната отъ него область, би билъ изпратенъ да се бори съ печенезитѣ въ страната на югъ отъ Стара-планина, въ Тракия, а между това като такъвъ въ 1050 г. се явява другъ, именно *Михаилъ аколутъ*, т. е. началникътъ на варяжката наемна дружина, единъ отъ добритѣ и смѣли византийски пълководци (за него вж. по-долу). Освенъ това Михаилъ, синъ Анастасиевъ, следъ потърпеното отъ него жестоко поражение, което му бѣ нанесълъ зетскиятъ князъ Стефанъ Войславъ въ 1042 г. и въ което ромеитѣ не само били съвършено унищожени въ планинскитѣ походи, но и самъ Михаилъ поради своята необмисленость, а още повече неопитность билъ взетъ въ пленъ[1]), едвали е могълъ да бжде назначенъ за архонтъ на Придунавскитѣ градове и да му се повѣри командуването на войскитѣ въ такъвъ извънредно важенъ фронтъ и при това въ тогавашното размирно време — нашествието на печенезитѣ. Поради това ние имаме достатъчно основания да твърдимъ, че, понеже въ Скилицовата хроника архонтътъ въ първата цитата не билъ нареченъ по име, а въ втората цитата той се явява съ името Михаилъ, самъ Кединъ или нѣкой неговъ преписвачъ по аналогия съ прибавката, внесена въ скобки на стр. 543,[2]) вмъкналъ сжщо въ скоби думитѣ: ἦν δὲ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀναστασίου υἱός, защото, очевидно, е мислилъ, че споменатиятъ въ втората цитата Михаилъ е сжщиятъ Михаилъ, архонтъ диррахийски, който по-сетне въ 1057 г. се явява вече като магистеръ между сенаторитѣ, които дали писмена клетва (при свалянето на Михаила VI Стратиотика да не признаватъ Исаака I Комнинъ за императоръ.[3]) По тоя начинъ следъ направенитѣ тукъ обяснения ние дохождаме до заключение, че *архонтътъ на Придунавскитѣ градове въ 1048 г. билъ не Михаилъ, синъ Анастасиевъ, а Михаилъ аколутъ*, който по-нататъкъ ще играе, както ще видимъ, не малка роля въ борбата съ печенезитѣ, и комуто въ 1048 г. било изпратено писмо, както и до Кегена, да пазятъ внимателно брѣговетѣ на Дунавъ.

---

[1]) Ibidem, p. 583–4. — В. Г. Васильевскій, Византія и печанѣги. Труды его. т. I. С.-Петербургъ 1903, стр. 10—11.

[2]) Ibidem, p. 585, $_{4-7}$: γράμματα δὲ πρός τε Μιχὴλ τὸν ἄρχοντα τῶν παριστρίων πόλεων, ἔτι δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Κεγένην ἐκπέμπει, φυλάττειν ἀκριβῶς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ.

[3]) Ibidem, p. 537, $_{11-14}$.

[4]) Ibidem, p. 543, $_{16-17}$. — Strategicon Cecaumeni, ed. B. Wassiliewski et V. Jernstedt, Petropoli 1896. p. 25, $_{25}$.

[5]) Skyl.-Cedr. ib., p. 543, $_{16-17}$: τῷ ἄρχοντι τοῦ Δυρραχίου (ἦν δὲ Μιχαὴλ πατρίκιος ὁ Ἀναστασίου τοῦ λογοθέτου υἱός). — Strategicon, ib, p. 25, $_{25}$: τῷ κατεπάνῳ Δυρραχίου Μιχαὴλ τοῦ λογοθέτου υἱῷ.

---

[1]) Skyl.-Cedr. ib. p. 543—545. — Strategicon, ib. p. 25_{21}—$26,_{1}$. — Летопис попа Дукльанина, уредио Фердо Шишић. Београд — Загреб 1928, стр. 347—351. — F. Rački, Borba južnih Slovena etc. Rad jugoslov. Akademije, kn. XXV (1873), str. 233—235. — В. Г. Васильевскiй, Совѣты и пр., п. т., стр. 265—267 (24—26).

[2]) Вж, тукъ на стр. 12, бел. 5.

[3]) Skyl.-Cedr.. ib., p. 634, $_{20-23}$. — Ср. Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 75—78.

При всичкитѣ тия залягания на императора Тирахъ, противникътъ на Кегена, въ края на есеньта или въ началото на зимата сполучилъ по замръзналия Дунавъ да навлѣзе съ цѣлата си орда въ северна България, като произвеждалъ голѣми опустошения. Наскоро били изпратени отъ императора на помощь одринскиятъ дука-стратегъ, „магистеръ Константинъ Арианитъ, и управительтъ (ἡγέμωνα) на България, Василий Монахъ“, съ тѣхнитѣ войски, които, следъ като се съединили съ Михаила и Кегена, съвършено разбили печенезитѣ и ги принудили да сложатъ оржжие и да се предадатъ заедно съ Тираха. Обезоржжени тия печенези били поселени разпръснато въ околноститѣ на Срѣдецъ, Нишъ и на Овче Поле[1]), а Тирахъ заедно съ 140 души билъ доведенъ въ Цариградъ, гдето императорътъ ги приелъ ласкаво и, следъ като ги покръстилъ, настанилъ ги много добре. Обаче още презъ следната 1049 година, когато всички печенези южно отъ Дунавъ, следъ като се съединили съ възбунтувалата се 5-хилядна армия, която била набрана отъ тѣхъ и изпратена въ М. Азия противъ турцитѣ, а тогава се била върнала на полуострова, и се вдигнали противъ империята, тѣ, безъ да имъ се противопостави нѣкой и да имъ попрѣчи, завладяли цѣлата страна между Дунавъ и Стара-планина отъ р. Осъмъ до Черно Море и се настанили въ нея, защото тамъ намѣрили мѣстность, богата съ гори, вода и пасбища, която мѣстнитѣ жители наричали Стохълмие, (Ἑκατὸν βουνοί), и заемала източната половина на дн. северна България между предгорията на Стара-планина и Черно Море.[2]) Оттамъ тѣ нападали и грабили страната, която била подъ властьта на ромеитѣ, а следъ несполучливото покушение върху живота на Кегена, който оклеветенъ предъ императора отъ неговитѣ покусители — печенези, билъ арестуванъ въ Цариградъ, вар-

---

[1]) Това име у Скилица-Кедрина (р. 587,$_{15}$) е предадено Εὐτζάπολος, а у Г. Акрополита (edit. A. Heisenberg, p. 78,$_{21}$ et 118,$_{16}$) въ нѣкои ржкописи наредъ съ Εὐτζάπολις стои и Νευστάπολις, а у Ephraemius'a, ed. Bon. v 8516: Εὔτζα πόλει. — C. Jireček, Heerstrasse, S. 70; — Исторiя болгаръ, Одес. изд., стр. 270, 356.— Йор. Ивановъ, Северна Македония, стр. 41 и другаде.

[2]) Споредъ обясненията на C. Jireček (Das christliche Element etc., стр. 86—87, ср. ПСп. кн. 55—56 (1898) стр. 262), мѣстнитѣ жители наричали така тая мѣстность поради многобройнитѣ могили въ черноморскитѣ мѣстности.

варитѣ почнали да преминаватъ и Стара-Планина и, като се настанили при крепость Авли въ южнитѣ поли на планината (въ север. часть на дн. южна България),[1] да разпространяватъ своитѣ грабежи и опустошения въ Одринската область.[2]

Всички тукъ приведени събития и факти ясно свидетелствуватъ, че презъ 1049 г. източната половина на днеш. северна България била съвсемъ очистена отъ ромейскитѣ войски, а заедно съ това и отъ всѣка византийска власть, следователно, архонтътъ на Придунавскитѣ градове патриций Михаилъ аколутъ вече не се намиралъ тамъ, защото Скилица-Кедринъ изрично отбелязва, че никой не се осмѣлилъ да се противопостави на печенезитѣ и да имъ попрѣчи, и страната, очевидно, била предоставена на пълно разположение на повилнѣлитѣ варвари. Че това е било именно така, се доказва съ обстоятелството, че оттогава ромеитѣ водѣли военнитѣ си действия противъ печенезитѣ за нѣколко години, както ще видимъ, южно отъ Стара-планина, въ Тракия, която последнитѣ сѫщо немилостиво опустошавали.

И наистина, още въ края на лѣтото или въ началото на есеньта 1049 г. одринскиятъ стратегъ — управитель на темата Македония и Тракия, магистеръ Константинъ Арианитъ, който билъ назначенъ за началникъ на Запада (ὁ τῆς δύσεως ἄρχων), т. е. главнокомандуващъ на европейскитѣ войски, се опиталъ да окаже отпоръ на печенезитѣ съ военнитѣ сили, които awималъ тогава подъ ржка, но при Диамполь (днш. Ямболъ) билъ съвършено разбитъ съ голѣма загуба отъ хора и побързалъ да се върне въ Одринъ[1]). На неговата просба за помощь, защото съ разполаганитѣ отъ него малко войски не би могълъ да противостои, императорътъ изпратилъ всички източни отреди подъ главното командуване на ректоръ Никифора[2]) съ титла „пълномощенъ стратегъ“[3]), а съ него иверийския дука Катакалона Кекавменъ[4]), който билъ издигнатъ въ „стратилатъ на изтока“[1]), и франгопула Херве (Ἐρβέβιον), тогавашния предводитель на единоплеменнитѣ нему наемни войници — франкитѣ; и на двамата било заповѣдано въ всичко да слушатъ и изпълняватъ заповѣдитѣ и разпоредбитѣ на главнокомандуващия — пълномощенъ стратигъ. Но ректоръ Никифоръ, като преминалъ презъ Желѣзнитѣ врата въ Котленския балканъ и се е разположилъ на лагеръ при кр. Диакене, отстояща не много отъ Стохълмието[2]), въпрѣки това, че той направилъ всички подготвителни работи и взелъ предпазителни мѣрки и въпрѣки умѣстнитѣ съвети на Кекавмена да нападнатъ неприятелитѣ, докато тѣ не сж се съединили, обаче, когато на другия день влѣзълъ въ бой съ печенезитѣ, къмъ които се присъединилъ и Тирахъ, изпратенъ отъ Цариградъ ужъ да усмири своитѣ съплеменици, той не можакъ да издържи: ромеитѣ и въ това сражение били съвършено разбити; самъ Какавменъ билъ тежко раненъ и попадналъ въ пленъ, но билъ познатъ и спасенъ отъ единъ печенегъ, който го помнѣлъ още отъ времето, когато Какавменъ билъ архонтъ на Придунавскитѣ градове. Следъ това печенезитѣ се впуснали отново да грабятъ и опустошаватъ ромейската земя[3]).

---

[1] Skyl.-Cedr. ib., p. 596,$_{13-15}$: φρούριον δὲ ἡ Αὐλὴ κατὰ τὰς ὑπωρείας [κειμένη] τοῦ Αἵμου καὶ οὐ πάνυ πόρρω κείμενον Ἀδριανουπόλεως; у Идризи — Афли, у Wille-Hardouin, edit. Wailly, p. 293: Eului, var. Aulin, Eulin. Споредъ К. Иречека (Пѫтувания, II стр. 704—5; ср. Archäol. Fragm. aus Bulgarien, Arch.-Epigr. Mitt. X, S. 148—149, Amm. 14) Авли се намиралв при дн. с. Гаврилово (преди Дерменъ-дере), 12 клм. отъ Сливенъ при сливенскитѣ бани, а споредъ В. Томашека (Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, II. (Idrîsî), S.-Ab. S. 38; SBWA, t. 113 (1887), S. 320) — при днеш. с. Г. Александрово (преди Бургуджукъ или Бургуджии) източно отъ Сливенъ почти на срѣдата на пѫтя за Карнобадъ. Ако се сѫди по даннитѣ на Идризи, именно, че отъ Афли на единъ день пѫть западно се намира гр. Истлифносъ — Сливенъ и че на северната страна отъ Афли се издигали височини като стена (Tomaschek, п. т., стр. 37), а това могатъ да бѫдатъ само Синитѣ камъни, то ще трѣбва да признаемъ, че опредѣлението на Томашека е по-вѣрно и по-точно, въпрѣки това, че сѫществуващето и днесъ с. Авлиени на с.-з. отъ Нова-Загора би могло да говори въ полза на Иречековото.

[2] M. Attaleiata, ib., p. 30—31. — Skyl.-Cedr., ib., p. 585,$_{9}$—587.$_{2}$; 587,$_{20}$—590.$_{6}$; 594.$_{4}$—596,$_{16}$. — Zonaras, ib., p. 174,$_{11}$—176,$_{24}$. — В. Г. Васильевскій, Византія и печенѣги, п. т., стр., 12—19.

---

[1]) M. Attaleiata, ib., p. $31,_{13}$—$32,_{5}$, излага въ общи черти тая борба. — Skyl.-Cedr. ib., p. $596,_{16}$—$598,_{2}$.

[2]) Титлата „ректоръ“ е една отъ ония, които се давали на духовни лица, и заемала, както изглежда, най-високо мѣсто между другитѣ подобни титли — протосинкелъ, синкелъ и ипертимъ (ὑπέρτιμος). Тоя Никифоръ евнухъ билъ по-рано свещеникъ на Констан. Мономаха, но въ 1049 г. той го почелъ съ титлата ректоръ и като стратопедархъ билъ изпратенъ противъ турцитѣ въ Азия. — Skyl.-Cedr. ib., p. $583,_{8-13}$ и сл. — Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 157—159.

[3]) *στρατηγὸς αὐτοκράτωρ.* — Съ тая длъжность били свързани пълномощията на главнокомандуващъ войскитѣ; тя била въ нѣкои отношения аналогична съ диктаторската власть на стария Римъ. Пълномощията на стратега-автократоръ, които имали временно значение, докато траелъ походътъ, били твърде широки. Стратегътъ-пълномощникъ се назначавалъ само тогава, когато императорътъ не вземалъ участие въ похода, и затова той замѣнялъ последния презъ време на похода, както показва и самата дума *αὐτοκράτωρ.* Той ималъ главното командуване надъ всички родове и видове византийски войски, които участвували въ похода, и командиритѣ на отдѣлнитѣ части длъжни били въ всичко да му се покоряватъ. Подробно вж. Н. Скабалановичъ, п. т., стр. $345,_{6}$.

[4]) Въ 1045 г. той билъ назначенъ за управитель или генералъ губернаторъ на Иверия (Грузия) (Skyl.-Cedr. id., p. $560,_{19-20}$); въ 1048 г. като управитель на Иверия и на арменското царство Ани, той удържалъ победа надъ турцитѣ, а презъ септемврий с. г. билъ виновникъ на друга голѣма победа надъ сжщитѣ (ibid., p. 573—4; 577; 580). Въ 1049 г. Конст. Мономахъ го извикалъ отъ изтокъ и го изпратилъ въ България. — Вж. В. Г. Васильевскiй, Совѣты и пр., п. т., стр. 118 (75).

---

[1]) στρατηλάτης τῆς ἀνατολῆς. — Тая длъжность, както и στρατοπεδάρχης имали сродство съ доместика на западнитѣ или източнитѣ войски, т. е. единиятъ и другиятъ били главнокомандуващи било на западнитѣ, било на източнитѣ войски (Skyl.-Cedr. ib., p. 630,$_{10}$: Βασίλειος ὁ Ταρχανιώτης. στρατηλάτης τότε τυγχάνων τῆς δύσεως). Разликата между στρατηλάτης и στρατοπεδάρχης не може да се прокара, но по положение и по рангъ тѣ се приравнявали — Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 323—4, е наклоненъ да приеме, че първиятъ командувалъ конницата, а вториятъ — пехотата, обаче това разграничение ще трѣбва още фактически да се установи.

[2]) За мѣстото, отгдето е миналъ Никифоръ, както и за идентификацията на Διακενέ съ Διαβαινᾶ — Διαβενέ = старобълг. Дѣвина — крепость, която се намирала на с.-из. отъ Котелъ по пжтя за с. Върбица въ Преславската планина, вж. В. Н. Златарски, Словѣнското житие на св. Наума отъ XVI. вѣкъ. СпБАк. кн. XXX. (1925). Притурка, стр. 22—28.

[3]) Skyl.-Cedr. ib., p. 597,$_{2}$—600,$_{9}$. — За това поражение ни съобщаватъ и други двама близки по време писатели: 1. М. Аталиата, ib. p, 32,$_{6}$—33,$_{13}$, гдето ромейскиятъ военоначалникъ не е назованъ по име, а се опредѣля, че билъ „единъ евнухъ отъ свещенствуващитѣ, следъ като билъ почтенъ съ чинъ „ректоръ“ (ib. p. 32,$_{11-12}$: εὐνοῦχόν τινα τῶν ἱερωμένων τῷ τοῦ ῥέκτωρος τιμήσας αὐτὸν

Крайно озадаченъ и изплашенъ отъ голѣмитѣ несполуки, Константинъ IX Мономахъ побързалъ да приготви нова армия, която подъ началсттото на етериарха Константина[1]),

---

ἀξώματι) и 2. авторътъ на Стратегикона въ § 64 (ib. p. 22,$_{25}$—23,$_{11}$), гдето се казва, че началникъ на войскитѣ билъ назначениятъ отъ Константина IX Мономаха Константинъ ректоръ, който билъ разбитъ, защото, следъ като пристигналъ на полесражението, „не се разположилъ на лагеръ, не разпъналъ палатки, не далъ почивка на уморенитѣ си войници, а веднага се впусналъ въ бой съ враговетѣ“ (ib., p. 22,$_{28}$—23,$_{2}$). Освенъ по чина Аталиата се схожда напълно съ разказа на Стратегикона още и въ обяснението причинитѣ за поражението на ромеитѣ въ това сражение, именно, че ромейскиятъ военоначалникъ, „преди на насипе окопъ, да се разположи на лагеръ, да свика воененъ съветъ и да се снабди съ всичко необходимо, той се явилъ предъ фронта, както билъ съ обоза и другитѣ снаражения“, и мислѣлъ, както и неговитѣ хора, съ първия ударъ да нанесе на неприятеля пълно поражение; при това Аталиата прибавя още, че западнитѣ стратиоти отъ гордость отказали да помогнатъ на съратницитѣ си въ критичния моментъ. И тъй единиятъ и другиятъ извори се напълно схождатъ както въ чина, тъй и въ действията и ромейския военоначалникъ, а пъкъ отъ опредѣлението на Аталиата, какъвъ е билъ последниятъ, безъ да се дава името му, не можа да има никакво съмнение, че тукъ става дума тъкмо за ректора Никифора, командуващия втората армия, въ сжщата 1049 г. изпратена на помощь на Константина Арианитъ, който наистина билъ и евнухъ, и свещеникъ (вж. тукъ стр. 15, бел. 2), но който у Скилица-Кедрина не е представенъ дотолкова безгриженъ и неопитенъ пълководецъ. При такива сьотношения на тритѣ извори ще трѣбва да признаемъ, че авторътъ на Стратегикона е объркалъ имената по забрава; може би, тукъ той е смѣсилъ ректора Никифора съ етериарха Константина, военоначалника на армията отъ 1050 г., който така сжщо билъ евнухъ (вж. тукъ по-долу). — Ср. Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 159, бел. 3.

[1]) Тоя Константинъ евнухъ, който изкарвалъ рода си отъ сарацинитѣ, билъ служитель на Константина Мономаха, преди тоя да стане императоръ, и се ползувалъ съ довѣрието му, билъ още въ 1047 г. ὁ τῆς μεγάλης ἑταιρείας ἄρχων или ὁ μέγας ἑταιριάρχης, т. е. той билъ главенъ началникъ на цѣлия варяжки корпусъ и ималъ власть и надзоръ надъ всички изобщо варяги, както надъ тия, които сж живѣели въ императорския дворецъ, управлявани отъ аколута, така и надъ ония, които се намирали вънъ отъ столицата; по рангъ той стоялъ по-долу отъ друнгария на виглата, но билъ по-горе отъ архонта на екскувититѣ и аколута. Константинъ евнухъ билъ пълномощенъ стратегъ още въ 1047 г. въ войната съ турцитѣ-селджуци за Армения. — Вж Skyl. Cedr. ib., p. 560,$_{20-22}$.—Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 331—332.—M. Attaleiates, ib., p. 33,$_{22}$, нарича сжщия тоя Константинъ ἡγέμων—главнокомандуващъ (комендантъ) и πραιπόσιτος = на

възведенъ въ длъжность пълномощенъ стратегъ, била изпратена въ Одринъ. Докато Константинъ се съвещавалъ съ своитѣ пълководци, отгде да предприеме военнитѣ действия, на 8. юний 1050 год. печенезитѣ се появили вече предъ Одринъ. Началникътъ на пехотната войска, патриций Самуилъ Вурца преждевременно се сблъскалъ съ приближаващитѣ се варвари, но войницитѣ му не могли да издържатъ неприятелския натискъ, и поради това етериархътъ Констанстантинъ, виканъ нѣколко пѫти отъ Вурца на помощь, билъ принуденъ да изтегли цѣлата си войска и на Царева-Ливада (βασιλικὴ Λιβάδα) при Одринъ[1]) да влѣзе въ жестокъ бой, въ който ромеитѣ отново били обърнати въ бѣгство. Станало голѣмо кръвопролитие. Тогава билъ смъртоносно раненъ магистеръ Константинъ Арианитъ и следъ три дена умрѣлъ, а патриций Михаилъ Докианъ, уловенъ живъ, билъ съсѣченъ отъ печенезитѣ. Ромеитѣ се затворили въ своя окопъ и едвали биха могли да издържатъ обсадата, 1. ако да не билъ тежко раненъ и повлеченъ отъ коня си печенежкиятъ главатарь Сулца, което навело страхъ на тѣхъ, и 2. ако да не билъ се явилъ на помощь протоспатарий Никита Глава, което накарало неприятелитѣ да отстѫпятъ[2]).

Но съ тоя малъкъ успѣхъ не могло да се постигне надмощие надъ печенезитѣ, защото следъ сражението при Одринъ тѣ, като се отнасяли презрително къмъ ромеитѣ, не

старото praepositus sacri cubiculi и отговаря на днеш. министъръ на двора; той е стоялъ начело на придворното ведомство и нему принадлежали властьта и надзорътъ за служащитѣ при двора, които зависѣли направо отъ него (Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 171—172). Очевидно, че тая длъжность той е заемалъ въ момента, когато билъ назначенъ за пълномощенъ стратегъ и главнокомандуващъ противъ печенезитѣ.

[1]) К. Иречекъ (Heerstrasse, S. 99—100) опредѣля Царева Ливада така: „На дѣсния брѣгъ на р. Тунджа се простирали широки зелени ливади съ горички „императорскитѣ ливади“ (βασιλικὴ λιβάδα, „Комненовски ливади“ — οἱ τῆς Κομνηνῆς λειμῶνες (Cantacuzenus, ed. Bon., lib. II, cap. 34) отъ XIV. вѣкъ, „les plus beaux prés du monde“, гдето франкитѣ отъ латинската империя сѫ разбивали обикновено своя лагеръ. Тѣхното мѣсто сега (въ 1877 г., когато Иречекъ писалъ и издалъ книгата си) заематъ градинитѣ на султанския сарай“.

[2]) M. Attaleiates, ib., p. $33,_{14}$—$35,_{2}$, по-подробно описва сражението. — Skyl.-Cedr., ib., p. $600,_{9}$—$602,_{8}$.

прекратявали опустошенията си въ темата Македония и Тракия и достигали чакъ до с. Катасирти близу до самия Цариградъ. Това смѣло нападение силно изплашило императора, който набързо образувалъ и въоржжилъ една войска отъ придворната стража и отъ войници, каквито и гдето ги намѣрилъ. Подъ началството на евнухъ Ивана, нареченъ философъ, единъ отъ спалницитѣ ни императрица Зоя, я изпратилъ противъ печенезитѣ. Той нападналъ враговетѣ, когато тѣ спѣли, и ги изклалъ. Освенъ това императорътъ изпратилъ Кегена, който до тогава се държалъ подъ стража, при еднoплеменницитѣ му, за да ги разцѣпи и разположи къмъ императора. Но мисията си Кегенъ не можалъ да изпълни, защото билъ коварно и жестоко убитъ отъ своитѣ сънародници [1]).

Между това била сфомирувана нова армия, съставена отъ войскитѣ на нѣкои азиатски провинции, и то повечето конни отреди, на брой до 20 хиляди, подъ главната команда на патриций Никифора Вриенния. На чело на тая войска и съ титла етнархъ, т. е. началникъ на народитѣ, той потеглилъ къмъ Одринъ и систематично отблъсвалъ неприятеля, като отбранялъ селищата въ Тракия отъ грабежитѣ на печенезитѣ. Въпрѣки сполучливитѣ действия на Вриенния, пространството на юго-изтокъ отъ Одринъ до р. Еркене било наводнено отъ печенежки малки отреди, които грабили страната около Аркадиополъ и Халкида. Тогава била изпратена друга войска отъ наемни войници — франки и варяги подъ началството на патриций Михаила аколута, като недавнашенъ управитель на Придунавскитѣ градове и вече опитенъ въ борбата съ печенезитѣ, комуто било заповѣдано да задържа и отблъсква неприятелскитѣ нападения, безъ да влиза въ голѣми сражения. Той достигналъ до крепость Хариуполь (днеш. Айреболъ), гдето се разположилъ на лагеръ. Когато се научилъ, че варваритѣ върлували наблизу, Михаилъ олучилъ удобенъ моментъ и въ едно нощно неочаквано нападение, когато тѣ спѣли, ги разбилъ и множество избилъ, и не много отъ тѣхъ могли да се спасятъ по горитѣ и проходитѣ. Въ Одринъ Михаилъ се присъединилъ къмъ Вриенния и двамата пълководци почнали да разбиватъ печенезитѣ по части: така, една часть била унищожена при крепость Голое, днеш. Хисарлъкъ при Карнобатъ[1]), а друга — при Топлицосъ на р. Марица[2]) Следъ тия чувствителни поражения печенезитѣ били принудени да бждатъ по-предпазливи и да не се кжсатъ на малки части въ по-нататъшнитѣ си опустошения презъ 1051 и 1052 год., и, както изглежда, тѣ дори ги прекратили, защото византийскитѣ извори не говорятъ вече за никакви сблъсквания съ печенези южно отъ Стара-планина[3]). Това тъкмо затишие и вселило у императора идеята за съкрушението силата на варваритѣ и северно отъ Стара-планина.

---

[1]) Skyl.-Cedr., ib. p. 603_{3-15}; 602_{15-18}; 603_{16-19}.

---

[1]) За мѣстонахождението на Голое вж. В. Н. Златарски, История на българ. държава, т. I, ч. 1, стр. 204, бел. 1.

[2]) Attaleiates, id., p. $36,_{22-23}$: εἰς τὸν Τοπλιτζόν. τόπος δὲ οὗτος οὐ μικρὸν ἄποθεν τῆς 'Αδριανουπόλεως κείμενος. — Skyl.-Cedr, ib., p. $604,_{4-5}$: ἐν τῷ Τοπλιτζῷ (φρούριον δὲ οὗτος(?) παρὰ τὸν "Εβρον κείμενον. — Отъ двѣтѣ тия не съвсемъ точни опредѣления за мѣстонахождението на Топлицосъ може да се установи само, че това мѣсто или крепость не била особено далечъ отъ Одринъ и че се намирала на р. Марица, но где именно мжчно може да се опредѣли, защото това име нигде на друго мѣсто не се споменува. К. Иречекъ (Пжтувания, II, стр. 480) предположително търси Топлицосъ въ околноститѣ на Хасково, и то къмъ тамшнитѣ топли извори (на зап. отъ града).

[3]) Attaleiates, ib., p. $35,_{3}$—$37,_{8}$. — Skyl.-Cedr. ib., p. $603,_{19}$—$604,_{23}$. — М. Аталиата, понеже не дава имената на ромейскитѣ военачалници, се явява не съвсемъ ясенъ въ изложението и мжчно може да се съпостави точно съ даннитѣ на Скилица-Кедрина. Но все пакъ трѣбва ла се приеме неговия редъ на фактитѣ, а именно, че сражението при Хариуполъ е предхождало онова при Топлицосъ, и то преди двамата военачалници да се съединятъ, защото последнитѣ едва ли биха се отдалечили така на северъ къмъ Голое, ако тѣ не бѣха унищожили печенежкитѣ отреди въ южната и западната части на Тракo-Македонската тема; освенъ това сражението е било дадено отъ Михаила аколута, защото Аталиата право казва, че императорътъ назначилъ за стратегъ на втората армия единъ отъ придворнитѣ си (τῶν ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἕνα στρατηγὸν ἀναδεδειχώς), и Михаилъ е билъ главенъ началникъ на варяжкитѣ дружини и особено на оная часть отъ тѣхъ, която е била лейбъ-гвардия на императора (Вж. В. Г. Васильевскій, Византія и печенѣги. Труды, п. т., стр. 22—24, 321). — Въ цитирания тукъ пасажъ М. Аталиата употрѣбява два пжти израза: ἐντὸς τῆς Σιδηρᾶς λεγομένης [κλεισούρας] (вж. p. $35,_{2}$ и $37,_{6-7}$), несъмнено въ сжщия смисълъ както и Скилица-Кедринъ: διὰ τῆς λεγομένης Σιδηρᾶς (p. $597,_{19}$), т. е. Желѣзнитѣ врата (тур. Демиръ-капу) въ Котленския балканъ; но тукъ е важенъ и характеренъ предл. ἐντός, който Аталиата употрѣбилъ не въ първоначалното му значение „вжтре въ“, защото не може да се допусне, че всичко, за

И наистина, „желаейки окончателно да прогони печенезитѣ, пише Скилица-Кедринъ, императорътъ събралъ, отдето било възможно, отъ изтокъ и отъ западъ войски“. За тѣхенъ началникъ той отново назначилъ Михаила аколута[1]). Едновременно било заповѣдано на управителя на България, Василия Монаха, известенъ още съ титла синкеллъ, да побърза и се присъедини къмъ Михаила, та двамата задружно да нападнатъ на печенезитѣ. Съгласно съ разпоредбата на императора, въ 1053 г. тѣ преминали Стара-планина, вѣроятно презъ Чалжкавакския проходъ, и се явили предъ Голѣми Преславъ, гдето ромеитѣ се разположили на лагеръ, укрепенъ съ окопъ, имащъ дълбокъ трапъ и палисадъ, и се затворили въ него. Но, понеже ромейскитѣ военачалници не предприемали никакви действия противъ враговетѣ, армията имъ била заобиколена тамъ отъ печенезитѣ и се почувствувала обсадена; освенъ това скоро настаналъ гладъ поради липсата на провиантъ. Тогава на свикания отъ Василия Монаха съветъ да се обсжди, какво да се прави, всички решили да отстжпятъ нощно време при гробно мълчание. Обаче, когато се почнало отстжплението, за което станало известно на Тираха, ромеитѣ били нападнати отъ всички страни; въ нощната битка тѣ били почти избити отъ варваритѣ, и самъ Василий Монахъ падналъ убитъ, а останалитѣ живи едвамъ успѣли съ Михаила да се спасятъ въ Одринъ[2]).

което се разказва, да е ставало въ самия проходъ, а въ смисълъ „отвжтре“ спроти положението на ромеитѣ, „отсамъ“ Сидера, т. е. въ страната южно отъ прохода, а това още веднажъ показва, че борбата на ромеитѣ съ печенезитѣ е вървѣла до това време само южно отъ Стара-планина.

[1]) Следъ похода въ 1050 г. Михаилъ аколутъ билъ изпратенъ въ 1052 г. на изтокъ въ Иверия за отпоръ на турцитѣ (Skyl.-Cedr, ib. p. 606,$_{15-20}$). Сега той билъ отново извиканъ за действия противъ печенезитѣ.

[2]) Така е станала тая страшна катастрофа по Скилица-Кедринъ, ib. p. 607,$_{8}$—608,$_{6}$. Съ него се схожда разказътъ на Стратегикона § 67 за сжщото събитие, въ който четемъ следното: „Като се приближили до противницитѣ, тѣ (Василий и Михаилъ) отъ неопитность, не поискали веднага да влѣзатъ въ сражение, но го отлагали отъ день

Съ това поражение се унщожавали плодоветѣ отъ всички предишни, макаръ и малки, победи. Силно съкру-

---

на день. Между това почналъ да се осѣща недостигъ въ припаситѣ за войската и добитъка. Противницитѣ пъкъ, дохождайки отъ своята невъздържана трапеза, достигали близу до войската, вдигали викове и отново си отивали. Ромеитѣ отъ една страна като страдали отъ недостигъ въ припаситѣ, а отъ друга — като се изплашили поради необходимостьта да ги виждатъ ежедневно и да имъ чуватъ виковетѣ, обърнали тилъ дори безъ бой. Презъ нощьта тѣ седнали на конетѣ си и се понесли, обаче не избѣгнали само ржцетѣ на сопстатитѣ; и по тоя начинъ отъ неопитность произлѣзло самопроизволно разпадане на армията. Strategicon, ib., p, 24,$_{4-21}$. — В. Г. Васильевскій, Совѣты и пр., п. т., стр. 262—264. — Съвсемъ иначе обяснява причинитѣ за катастрофата М. Аталиата. Споредъ него, императорътъ изпратилъ на воеводата писмени увещания, „да не завързва бой, ако е възможно, като му подмѣталъ, че работата е мжчна". Но наредъ съ тия инструкции на императора е действувала и завистьта на „българския сатрапъ", т. е. на Василия Монаха спрѣмо неговия другарь Михаила аколута. Докато последниятъ мислѣлъ, че трѣбва да се даде сражение, и обмислялъ, какъ да стане то, първиятъ, като се опиралъ на императорското увещание, гледалъ да избѣгва всѣко сблъскване съ неприятеля, защото се боялъ, да не би Михаилъ, като спечели сражението, да се прослави и получи триумфъ. „Той (Василий) хвърлилъ неочаквано мечътъ, споредъ поговорката, противъ себе си, пише Аталиата, защото, виждайки, какъ той заграбва победата на другия, непредвидливо не помислилъ за своето спасение. Понеже мнението на тогова, който отхвърлялъ боя, взело връхъ, при настжпването на нощьта палаткитѣ били събрани и всѣки се приготвилъ да хване пжтя, който водѣлъ въ кжщи. Скититѣ, понеже узнали по-рано за намѣрението на ромеитѣ отъ своитѣ пленници, завзематъ изходитѣ (на укрепения лагеръ) и, като ги заварили въ безредие, извършили голѣмо избиване надъ тѣхъ; като ги съ все сила разбили и ги преследвали далечъ, а труповетѣ (на убититѣ) ограбили, нѣкои пъкъ взели живи въ пленъ, поправили предишното поражение и се върнали къмъ изобилие. Българскиятъ управитель (ἀρχηγός), който бѣ сталалъ причина да не се завързва бой и отъ завистъ бѣ измислилъ цѣлото това тежко положение, яздейки на единъ дивъ и силенъ конь и довѣрявайки се на неговитѣ нозе да не бжде уловенъ, случайно дохажда до рова (трапа на укреп. лагеръ) и, когато коньтъ поискалъ да го мине по въздуха (т. е. да прескочи трапа), самъ се изплъзналъ отъ седлото и се понесълъ на земята съ злополучно падане. Нѣкои отъ скитницитѣ го нападнали и съ копие го убили — него, който най-сетне разбралъ, че завистьта всячески се противопоставя относно писмото и става способна да роди гибель или за родителя, или за другитѣ, които се сношаватъ съ него" (M. Attaleiates, ib., p. 38,$_{17}$—39,$_{18}$).

шенъ отъ това нещастие, Конст. Мономахъ почналъ да набира нова армия, но го посъветвали да се откаже отъ понататъшната борба съ печенезитѣ: Богу, очевиедно, не е угодно, щото отъ когото и да било да бжде унищоженъ единъ отъ народитѣ, сжществуващи въ известенъ брой по неговата воля. „Така въ благочестива гордость се утешавали ромеитѣ, принудени да купуватъ у варваритѣ миръ за скжпа цена. Смегчени съ щедри дарове, печенезитѣ се задължили въ течение на тридесеть години спокойно да живѣятъ въ завзетитѣ отъ тѣхъ области, и да не минаватъ Стара-планина безъ покана“[1]).

И тъй, самото развитие на историческитѣ събития ни показва, че страната между Дунавъ и Стара-планина, отъ р. Осъмъ, а може би и пó на западъ, до Черно Море, отъ 1049 до 1054 г. се намирали въ пълно владение на печенезитѣ и че тамъ не е могло да има каквито и да било ромейски войски, а оттука и никакъвъ архонтъ — командующъ управитель; при това трѣба да се изтъкне още и това, че „архонтъ на Придунавскитѣ градове“ до 1049 г. билъ, както видѣхме, Михаилъ аколута, а не Михаилъ, синъ Анастасиевъ, който билъ назначенъ за такъвъ, очевидно, въ 1045 г., т. е. непосрѣдно следъ заминалането на Катакалона Кекавмена за Иверия (Грузия). По тоя начинъ твърденията на Н. Бънеску, какво Византия е владѣла придунавскитѣ области непрекжснато презъ първата половина на XI. вѣкъ и какво Михаилъ „е оставалъ тамъ презъ всичкото време на голѣмитѣ борби“ съ печенезитѣ като архонтъ, сж неприемливи, защото тѣ почиватъ на фалшива основа и на некритично ползуване отъ изворитѣ.

„Следъ Михаила, пише по-нататъкъ Б-ку, ние намираме като управитель на Паристрионъ Василия магистра (Апокапъ), споменатъ презъ царуването на Исаака Комнина (априлъ 1059) въ една бележка на ржкописа Paris. Coisl, 263. Тоя Василий магистеръ не е другъ никой, освенъ знаменитиятъ генералъ отъ срѣдата на XI. вѣкъ, *Βασίλειος ὁ ἀπὸ Κάπης* или, въ една дума, *Ἀποκάπης*. Той е ималъ преди това едно командуване въ Азия, гдето той юнашки защищавалъ въ 1053 г. силния градъ Манцикиертъ, обсаденъ отъ Тогрула.

---

[1]) Skyl.-Cedr., ib., p. 608,$_{6-12}$. — Zonaras, ib. p. 175—6 — В. Г. Васильевскій, Византія и печенѣги, п. т., стр., 24.

„Апокапъ запазилъ дълго време командуването въ Паристрионъ. Къмъ края на царуването на Константина X Дука, той се намиралъ още на тоя постъ и получилъ другарь въ лицето на Никифора Вотаниата. Това известие ние намираме у Скилица. Когато куманитѣ въ значително количество минали Дунавъ въ 1065 г. (sic!), византийскиятъ хронистъ ни утвърждава, че тия двама генерали имали командата въ дунавскитѣ страни“.¹)

И тъй, Бънеску твърди, че въ 1059 г. априлъ управитель на Подунавието билъ Василий магистеръ, когото той идентифицира съ Василия Апокапъ, като се позива върху една приписка въ codex parisinus Coislinianus 263²). И наистина, въ тая приписка, съдържанието на която ние разгледахме подробно на друго мѣсто³) и която била писана отъ монахъ Теодула, кападокиецъ, на 4. априлъ въ 7 часа (ок. 1 ч. по пладне), на великата (страстната) сѫбота, презъ 12 индиктионъ или презъ 6567 отъ С. М, а отъ Хр. 1059 год. между имената на други високопоставени личности се споменува и името Βασίλειος μάγιστρος ὁ Παραδούναβις. Обаче въ посочената си статия ние доказахме, че тоя магистеръ Василий по никой начинъ презъ априлъ 1059 год. не е могълъ да бѫде нито „дука на Паристрионъ“, нито изобщо дука вече и поради това, че презъ тоя месецъ византийската власть все още не била възстановена въ областьта на Придунавскитѣ градове, гдето били здраво заседнали, както видѣхме, още отъ 1049 год. печенезитѣ и изгонили оттамъ византийскитѣ войски; възстановяването нв византийската власть тамъ могло е да стане само въ края на лѣтото или въ началото

---

[1] Bănesku, Changements etc. ib., p. 70—71; — Les premiers témoignages etc, ib, p. 294—295.

[2] Тая приписка за пръвъ пѫь бѣ издадена отъ H.-A. Omont въ „Facsimilés des manuscrits grecs datés de la Bibliothèque Nationale du IX-e au XIV-e siècle“. Paris 1890, а повторно отъ Сп. Ламбросъ въ своята „Ἐνθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη. Вж. Νέος Ἑλληνομνήμων, τ. VII (1910), σελ. 113—312; нашата приписка се намира на стр. 130—131, № 10.

[3] Вж. нашата статия „Една датирана приписка на гръцки отъ срѣдата на XI. вѣкъ“ въ новото списание Byzantoslavica, t. I Praga 1929, стр.

на есеньта 1059 год., именно, следъ похода на императоръ Исаака I Комнинъ 1. противъ маджарския краль Андрея I (1046—1061), който въ 1059 г. билъ нарушилъ мирнитѣ отношения съ Византия, но който побързалъ да възобнови мира чрезъ пратеници, щомъ императорътъ пристигналъ въ Срѣдецъ (София), и 2. противъ печенезитѣ, които отново се раздвижили противъ империята, напращани, както се предполага, отъ маджарския краль, и почнали пакъ да опустошаватъ византийскитѣ земи на полуострова. Само следъ усмирението на печенезитѣ, които тоя пжть не оказали почти никаква съпротива, защото между отдѣлнитѣ печенежки колѣна нѣмало съгласие и единодушие, и затова тѣ едно подиръ друго признали властьта на императора и се обещали да запазятъ вѣрность, и само следъ одържаната голѣма победа надъ печенежкия главатарь Селте, императорътъ можалъ да назначи началникъ-управитель на Придунавскитѣ градове, както това се потвърдява и отъ думитѣ на М. Аталиата, който пише, че следъ като разбилъ и обърналъ въ бѣгство Селте, „императорътъ, като завладѣлъ убѣжището (жилището му), оставилъ гарнизонъ и назначилъ стратегъ, радостно извършилъ връщането“ (въ столицата)[1].

Сжщо така не позволява да се смѣта въпросниятъ магистеръ Василий било за дука, било за архонтъ на Придунавскитѣ градове и самата дума *ὁ Παραδούναβις*, която не е нищо друго, освенъ българското народно име **Подоунавїе**, погърчено чрезъ замѣната на приставката **„по“** съ гръцкия предлогъ *παρά*. Очевидно, тоя, който е носилъ това българско народно име, ималъ е нѣкакви отношения къмъ българскитѣ земи; въ противенъ случай ние бихме очаквали да бжде употрѣбена тукъ византийската форма Παρίστριον или Παραδανούβιον —географически терминъ за областьта на Придунавскитѣ градове, който влѣзълъ въ употрѣбение, както ще видимъ, само отъ времето на Анна Комнина. Най-сетне, ако авторътъ на приписката е ималъ предъ видъ тъкмо темата на Придунавскитѣ градове, то той би употрѣбилъ името τὸ Παραδούναβον, която срѣщаме на споменатия по-горе моливдовулъ на веста Симеона1), а не думата Παραδούναβις, която и по форма, и по смисълъ може да се вземе по-скоро за прилагателно, отколкото за сжществително име. Оттука може да се направи само едно заключение, а именно, че Παραδούναβις въ приписката се намира въ връзка само съ личностьта на магистра Василия и означава неговото фамилно име, както го разбралъ и вториятъ издатель на приписката Сп. Ламбросъ, добъръ познавачъ на гръцкия езикъ 2).

---

[1] M. Attaleiates, ib, p. 66,$_{20}$—67,$_{17}$.—Skylitzes, ib, p. 645,$_{17}$—647,$_{8}$.—Zonaras ib., p. 195,$_{8}$—196,$_{2}$.—В. Г. Васильевскій, Византія и печенѣги. Труды его. т. I. С.-Петербургъ 1908, стр. 25—26. —П. Мутафчиевъ, пакъ тамъ, стр. 163—164.

Що се отнася до мнението на г. Бънеску за идентификацията на магистра Василия Придунавски съ византийския полководецъ Василия Апокапъ 3), то и то не може да се приеме, защото последниятъ се явява съ титла магистеръ само въ 1064 г.4), т. е. къмъ края на царуването на Константина X

---

1) Освенъ въ моливдовула τὸ Παραδούναβον се среща още въ края на гл. 9 въ кн. VIII на Алексиадата на Анна Комнина (edit. Teubn vol. II, p. $27,_{1}$) и то само въ codex Florentinus (XII. в.) въ израза: τοῦ *παρὰ δουνάβου*, който въ посоченото издание е поправенъ на τοῦ Παραδανουβίου предъ видъ на следващата веднага визант. форма Δάνουβιν. За това мѣсто вториятъ издатель на Алексиадата А. Reifferschneid въ предговора си пише: „Παρίστριον, quod vulgo vocatur, etiam Παραδανούβιον appellari centa emendatione discimus, qua hic ex Florentini scriptura τοῦ *παρὰ δουνάβου* recuperatur (*δοῦκα*) τοῦ Παραδανουβίου; vulgata τοῦ *περὶ* Δουνάβου inscitum interpolatorem prodit (ib. vol. I, praefatio, p. XVII—XVIII). Отъ тия думи ясно става, че формата Δούναβον и въ сложенъ видъ Παραδούναβου е случайно явление въ Алексиадата, следов. то не е нищо друго, освенъ покъсна интерполация, направена отъ невежественъ, както се изразява издательтъ, преписвачъ, вѣроятно, подъ влиянието пакъ на народното българско име на рѣка Дунавъ, защого вече на следния редъ на сжщата страница се чете византийската форма τὸν Δάνουβιν, а не τὸν Δούναβον.

2) Вж. показалеца къмъ сбирката на Сп. Ламброса, п. т., стр. 301: Παραδούναβις Βασίλειος.

3) Skyl.-Cedr., ib. p. $591,_{4}$, обяснава етимологията на името ὁ Ἀποκάπης отъ ὁ ἀπὸ Κάπης, обачо това едвали е вѣрно, защото то е нищо друго, освенъ арменското име Абукабъ, което въ гръцка транскрипция се обърнало въ Ἀποκάπις. Бащата на Василия Абукабъ, арменецъ, билъ, споредъ Матея Едесски, управитель на гр. Едеса при Романа III Аргиръ, която при Никифора Вотаниата преминала въ ржцетѣ на Василия Абукабъ, и тоя я управлявалъ до 1083 год., когато умрѣлъ. — Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 197—197.

4) M. Attaleiates, ib., p. $83,_{11}$. — Skylites, ib., p. $654,_{10-13}$. — Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 222—229.

Дука (1059—1067), а по-рано презъ 50-тѣ години на XI. вѣкъ той носилъ титла патриций, както, напр., въ 1053 год., когато защищавалъ кр. Манцикиертъ отъ турцитѣ.[1]) Сжщо така Василий Апокапъ не е могълъ да бжде архонтъ въ Придунавскитѣ градове презъ първата половина на 1059 год., както мисли г. Бънеску, 1. защото, както се каза, само презъ есеньта на 1059 год. била възстановена византийската власть въ тая область и 2., което е твърде важно и което е изплъзнало отъ вниманието на г. Бънеску, защото въ края на царуването на Исаака I Комнинъ, т. е презъ последнитѣ месеци на 1059 год. или въ началото на царуването на Константина X Дука, т. е. въ 1060 год. ἄρχων τῶν περὶ τὸν Ἴστρον πόλεων билъ патриций **Романъ Диогенъ**,[2]) синъ на известния византийски полководецъ при Василия II Константина Диогенъ и по-сетне императоръ (1067—1071), който, преди да завземе престола билъ жененъ за дъщерята на българина Алусиянъ, втория синъ на царь Ивана-Владислава и по-голѣмъ братъ на споменувания въ приписката проедъръ Аарона, който въ това време командувалъ войскитѣ въ Месопотамия.[3]) Ако се сжди по времето, когато Романъ Диогенъ билъ архонтъ въ Придунавскитѣ градове, то може да се смѣта достатъчно обосновано предположението, че той ще да е билъ първиятъ архонтъ въ областьта между Дунавъ и Стара-планина следъ възстановяването на византийската власть тамъ. Поради голѣмата печенежка опасность и появяването на нови варвари отвѫдъ Дунавъ, които вече заплашвали империята, цариградското правителство окончателно се убедило, че, за да държи въ покорность поселилитѣ се вече въ северна България печенези и да може своевременно и успѣшно да отблъсва всѣки нови нападения отъ отвѫдъ Дунавъ, ще трѣба да създаде на балканската северо-източна граница на империята една силна и самостойна областъ, която, добре организирана и снабдена съ нужнитѣ войски, въ всѣко време да служи като несъкрушима преграда за нови варварски нахлувания и опустошения на полуострова. Затова ние отнасяме отдѣлянето на придунавската область отъ „България“ и образуването отъ нея самостойна военно-административна единица — тема къмъ това време — къмъ края на 1059 г., а изпращането на такъвъ добъръ и известенъ полководецъ тамъ, какъвто е билъ Романъ Диогенъ, поставяме въ връзка съ нейното организиране. Къмъ сѫщото време ще трѣба да отнесемъ и откѫсването на дръстърската епископия отъ охридската архиепископия и присъединението ѝ къмъ цариградския патриархатъ, както това се доказва най-добре отъ единъ списъкъ на епископиитѣ[1], подчинени на Охридската църква, произлизащъ не по-рано отъ срѣдата или втората половина на XI. вѣкъ, гдето дръстърската епископия вече не фигурира.

---

[1]) M. Attaleiates, ib., p. 46,$_{8}$—47,$_{11}$. — Skyl-Cedr., ib., p. 591—593. — Н. Скабалановичъ, п. т. стр. 199.

[2]) M. Attaleiates, ib. p. 97$_{15-23}$. — Н. Скабалановичъ п т., стр. 229, бел. 3, за Романа Диогенъ пише, че, понеже той трѣбало да се бори съ савроматитѣ (маджаритѣ) и се излагалъ въ борбата на опастность, отъ която го спасилъ магистеръ Никифоръ Вотаниата, то най-естествено е подъ „градове по Дунавъ“ да се разбиратъ Бѣлградъ—Сирмий“. Но преди всичко подъ израза αἱ περὶ τὸν Ἴστρον πόλεις се разбирали само градоветѣ на долни Дунавъ (за това най-очевидно говорятъ следнитѣ думи на сжщия Аталиата, ib. p. 66,$_{21-23}$: Τῶν δὲ πρὸς ἥλιον δύνοντα Σαυρομάτων ταραττομένων, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν, οὓς Πατζινάκους τὸ πλῆθος κικλήσκουσιν κτλ.), но не и градоветѣ по срѣдни Дунавъ, какъвто е Бѣлградъ, а още по-малко гр. Сирмий (сег. Срѣмъ); после, подъ „савромати“ у Аталиата, наистина, се разбиратъ **маджаритѣ**, обаче Романъ Диогенъ като архонтъ на Придунавскитѣ градове не е могълъ да воюва съ тѣхъ, защото още презъ лѣтото на 1059 г. Исаакъ I бѣ вече сключилъ миръ съ краля имъ; тукъ по-скоро могатъ и трѣбва да се разбиратъ само печенезитѣ, съ които той е ималъ сблъсквания, и то семо следъ като билъ назначенъ отъ Константина X Дука за дука-управитель на Сердика (Срѣдецъ), за което билъ възведенъ въ чинъ вестархъ. — Подробно за това вж. Skylitzes, ib., p. 663,$_{11-20}$.

[3]) Вж. статията ни „Една приписка датирана и пр., п. т., стр.

Докога е билъ Романъ Диогенъ архонтъ въ Придунавскитѣ градове и кой е билъ неговъ непосрѣденъ преемникъ, засега остава неизвестно; обаче византийскитѣ извори отбелязватъ, че въ 1064 г.[2] „архонти на градоветѣ по Истъръ“

---

[1] Издаденъ отъ H. Gelzer подъ наслсвъ: *αἱ ὑποκείμεναι ἐπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Βουλγαρίας* въ Byzan. Zeits. I (1892), S. 256—257.

[2] Споредъ Скилица, който дава за събитието подъ тая година, че станало *ἔτος μὲν ἕκτον βασιλεύοντι τῷ Δουκί, ἰνδικτιῶν γ᾽, ἔτος ςφογ᾽ τῆς κοσμικῆς κτίσεως* (ib. p. $657,_{4-6}$), т. е. въ 6573, обикновено се извежда год. 1065; обаче M. Attaleiates, отъ когото Скилица е черпалъ, почва разказа си съ: *Τῆς γ᾽ ἰνδικτιῶνος ἐνστάσης* (ib. p. $83._{10}$), т. е. „когато бѣ настѫпилъ 3-иятъ индиктъ“, а той се е продължавалъ отъ 1. IX. 1064 до 31. VIII. 1065, и понеже той току що настѫпилъ, то и събитието се отнасяло веднага или наскоро следъ 1. IX. 1064 г.

били магистеръ Василий Апокапъ (Абукабъ) и магистеръ Никифоръ Ботаниата. Такова двуначалие въ управлението на отдѣлни области не се практикувало, па и не могло да се практикува въ Византия, защото то би било противно на основния принципъ на нейното темно устройство. Очевидно, щатниятъ архонтъ е билъ въ това време единъ, но кой отъ двамата? У М. Аталиата четемъ следното: „когато управляваше градоветѣ по Истъръ магистеръ Василий Апокапъ и магистеръ Никифоръ, знаменитиятъ Вотаниата“;1) Ив. Скилица, който за дадената епоха се ползувалъ отъ историята на М. Аталиата, пише: „когато архонти на (градоветѣ) около рѣка Истъръ бѣха магистеръ Василий Апокапъ и магистеръ Никифоръ Вотаниата“,2) а Ив. Зонара предава думитѣ на Скилица така: „архонтитѣ на Приистрийскитѣ градове, а тѣ бѣха магистеръ Никифоръ Вотаниата и магистеръ Василий Апокапъ, се опитали“ и т. н.3) Ако сравнимъ и тритѣ тия текста, то не е мѫчно да се забележи, че, докато М. Аталиата, който се отнася въ своята история съ особено разположение къмъ Н. Вотаниата, употрѣбилъ сказуемото въ един. ч. (ἐπάρχοντος) и поставилъ на първо мѣсто Василия Апокапа, а на второ Н. Вотаниата, Скилица поставилъ сказуемото въ множ. ч., но имената запазилъ въ сѫщия редъ, когато Зонара поставилъ на първо мѣсто Н. Вотаниата. Като вземемъ подъ внимание взаимнитѣ съотношения на тримата писатели, а именно, че М. Аталиата е послужилъ като главенъ изворъ за Скилица при изложение на събитията отъ дадената епоха, а Зонара е парафразиралъ текста на Скилица, нѣма съмнение, че М. Аталиата се явява за насъ въ случая като първоизворъ, а оттука и най-авторитетенъ.

---

1) M. Attaleiates, ib., p. 83,$_{10-12}$: ἐπάρχοντος τῶν κατὰ τὸν Ἴστρον πόλεων τοῦτε μαγίστρου Βασιλείου (въ текста стои βασιλέως, очевидно, погрѣшно), τοῦ Ἀποκάπη καὶ τοῦ μαγίστρου Νικηφόρου τοῦ περιβοήτου Βοτανειάτου.

2) Ioan. Skylitzes, ed. Bon., ib., p. 654,$_{11-13}$: ἀρχόντων τῶν περὶ τὸν Ἴστρον ποταμὸν (вѣроятно вм. πόλεων, както стои у Зонара) τοῦ μαγίστρου Βασιλείου τοῦ Ἀποκάπου καὶ τοῦ μαγίστρου Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου.

3) Zonaras, ib., p. 199,$_{27-29}$: ἐπειράθησαν μὲν οἱ τῶν παριστρίων πόλεων ἄρχοντες, ἦσαν δ' οὗτοι ὁ μάγιστρος Νικήφορος ὁ Βοτανειάτης καὶ ὁ μάγιστρος Βασίλειος ὁ Ἀποκάπης, ἀπεῖρξαι κτλ.

Ние не можемъ да смѣтаме граматическа грѣшка, гдето М. Аталиата поставилъ сказуемото въ един. ч. при наличността на две лица въ подлога; очевидно, той е употрѣбилъ тъкмо тая граматическа форма, за да изрази чрезъ нея, че Василий Апокапъ е билъ тогава щатниятъ архонтъ въ Придунавскитѣ градове. Освенъ това, отъ самия контекстъ у Аталиата се ясно види, че той говори за това, което е ставало тъкмо презъ ранна есень на 1064 г., въ момента, когато новитѣ варвари узитѣ въ огромно количество почнали да нападатъ отсамъ Дунавъ, съ които Висилий Апокапъ не ще да е билъ въ състояние да се разправи, и затова Никифоръ Вотаниата билъ изпратенъ, може би по искането на Василия, за временен архонтъ-помощникъ въ борбата противъ узитѣ. Подобна практика е имало тогава, както показва изпращането на Василия Монаха, упривителя на България, и одринския стратегъ Константина Арианита на помощь на архонта Михаила аколута въ 1049 г. за действия противъ печенезитѣ (вж. тукъ по-горе, стр. 12), или пъкъ на сѫщия Константина Арианита съ сѫщата цель билъ изпратенъ ректоръ Никифоръ и други пълководци (вж. тукъ по-горе, стр. 15—16). Само при такова обяснение може да стане понятно, защо Аталиата е поставилъ Н. Вотаниата на второ мѣсто; иначе мѫчно може да се обясни това негово пренебрежение къмъ своя любимецъ, когото той навсѣкжде се старае високо да издигне. Поради това ние не можемъ да се съгласимъ нито съ Н. Скабалановича, какво подъ управлението на Василия Абукаба била по-важната тема — дрѫстърската, а Никифоръ Вотаниата управлявалъ тема Сирмий—Бѣлградъ и затова билъ поставенъ у Аталиата на второ мѣсто,[1] нито съ Н. Бънеску, който по аналогия съ това, че Василий Монахъ отишълъ на помощь на архонта Михаила въ 1049 г., предполага, че въ това време Никифоръ Вотаниата билъ дука на България,[2] едно, защото ние нѣмаме никакво известие, че Н. Вотаниата е заемалъ тая висока длъжность, иначе М. Аталиата не би пропусналъ да отбележи, и, друго, което е много по-важно, защото тъкмо за това време (отъ 1064 до 1067) е известно, кои сѫ били управителитѣ на България — Андроникъ Филокалесъ[1]) и следъ него въ края на царуването на Константина X Дука Романъ Диогенъ[2]).

---

[1] Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 228, бел. 3.

[2] N. Bănescu, Changements politiques etc., п. т. стр. 71.

Макаръ на първо време узитѣ още при преминаването на Дунавъ успѣли да разбиятъ ромеитѣ и мѣстнитѣ българи, а двамата пълководци да пленятъ, все пакъ по-късно Василий Апокапъ и Н. Ботаниата сполучили да се освободятъ отъ плена, следъ като варваритѣ били съвсемъ разнебитени и принудени да се оттеглятъ отвѫдъ Дунавъ. Следъ това ромеитѣ не се забавили отново да закрепятъ властьта си въ новоучредената тема[3]). Кой е билъ управитель въ Придунавскитѣ градове въ царуването на Романа IV Диогенъ (1067—1071), ние не знаемъ; като такъвъ за сега известенъ и най-близъкъ по време се явява изпратениятъ ок. 1074 г. тамъ нѣкой-си Несторъ при Михаила VII Парапинакъ (1071—1078), за да потуши почналото се тогава движение между тамошната войска, загдето цариградското правителство отказало да изпраща заплата на войницитѣ. Тоя Несторъ, който билъ родомъ отъ юго-западнитѣ български земи и билъ робъ на бащата на императора, т. е. на Константина X Дука, възведенъ билъ въ чинъ вестархъ и назначенъ за катепанъ на Дрѫстъръ[4]). Обаче вмѣсто да потъпче възстанието той самъ застаналъ начело на побунилитѣ се войници и следъ това отивалъ съ тѣхъ къмъ Цариградъ, за да хване фактическия тогава управитель на империята въ длъжность логотетъ на дрома, евнухъ Никифора или още Никифорица, неговъ личенъ врагъ.[1]

---

[1]) Cecaumeni Strategicon, ib., p. 72,$_{6-7}$. — В. Г. Васильевскій. Совѣты и пр., п. т., стр. 144—145. — Н. Скабалановичъ. п. т., стр. 226.

[2]) M. Attaleiates, ib., p. 97,$_{15-17}$.—Skylitzes, ib., p. 663,$_{12-13}$. — Zonaras, ib., p. 203,$_{28-29}$.

[3]) Подробно за това вж. В. Г. Васильевскій, Византія и печенѣги, п. т., стр. 26—30.

[4]) M. Attaleiates, ib., p. 205,$_{5-10}$: σκεψάμμενοι δ᾽ οἱ περὶ τὸν βασιλέα, σατράπην στεῖλαι τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ, ἔγνωσαν κατεπάνω τῆς Δρίστρας χειροτονῆσαι Νέστορά τινα τῷ τῶν βεστ αρχῶν μὲν ἀξιώματι τετιμημένον, ἀπὸ ᾽Ιλλυριῶν δὲ τὸ γένος ἕλκοντα καὶ δοῦλον πατρῷον γεγονότα τοῦ βασιλεύοντος.— Skylitzes, ib., p. 719,$_{8-11}$, предава това мѣсто така: ἐν δὲ ταῖς παρακειμέναις τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρου πόλεσι τῶν στρατιοτῶν ἠμελημένων οἷα δὴ μηδὲν εἰς διοίκησιν λαμβανόντων, στέλλεται ὁ βεστάρχου (βεστάρχης?) Νέστωρ δοῦ-

Отъ направеното до тукъ изложение за управителитѣ на страната между Стара-планина и долни Дунавъ и за тѣхния редъ презъ периода отъ 1017 до 1060 г. не е мжчно да се установи, че тая страна била означавана въ византийскитѣ извори презъ това време съ терминитѣ: 1. *αἱ περὶ* (или *κατὰ*) τὸν Ἴστρον πόλεις (или χωρία)[2], или *αἱ ἐν τοῖς Ἰστρικοῖς χείλεσ πόλεις*[3], или пъкъ *αἱ παρίστριοι πόλεις*;[4] само отъ времето на Михаила VII Парапинакъ, а може би и на Романа IV Диогенъ, защото за времето на последния засега нѣмаме никакви известия за Придунавскитѣ градове, се явява вече само

λος γεγονῶς τοῦ πατρὸς τοῦ βασιλέως, δοὺξ τῶν Παριστρίων ὀνομασθεὶς, καὶ συμφωνήσας κτλ. — Zonaras, ib., p. 223_{12-14} — Макаръ че Скилица се е ползувалъ главно отъ Аталиата, както вече се изтъкна на много мѣста, все пакъ той се различава отъ последния. Така, той изпусналъ пасажа за произхода на Нестора, за когото Аталиата казва, че „влѣчалъ своя родъ отъ илиритѣ“. У Аталиата подъ τὸ Ἰλλυρικόν се разбира не старата Иллирия, а тогавашната „България“, т. е. западнитѣ и юго-западнитѣ български земи или днеш. Македония и Поморавието, както това се ясно види отъ разказа му за усмирението на възстанието на Петра Деляна, именно, че императорътъ, *θᾶττον ἐξ ἁπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν συνεστήσατο στρατιάν, καὶ μετὰ τῶν δυνάμεων τῇ Σαρδικῇ τῇ νῦν λεγομένῃ Τριαδίτζῃ καὶ δι᾽ αὐτῆς Ἰλλυρικῷ προσβαλὼν κατὰ κράτος τοὺς ἀποστατήσαντας ἐτροπώσατο* (ib., p. $10,_{3-6}$), а както е известно, възстанието въ 1040/41 г. обхвана главно западнитѣ и юго-западнитѣ български земи. Сжщо така, говорейки за нападенията на узитѣ въ 1064 г. по полуострова, Аталиата пише: *μοῖρα δέ τις οὐκ ἐλαχίστη τῶν ἐκεῖ σπουδαίως ἀπάρασα τὸ Ἰλλυρικὸν ἅπαν ἄχρι Θεσσαλονίκης καὶ αὐλῆς Ἑλλάδος κατέδραμε κτλ.* (ib. p. $83,_{20-23}$). При такова разбиране на τὸ Ἰλλυρικὸν ясно става, че Несторъ е произлизалъ отъ „България“, или днешна Македония, т. е. той е билъ българинъ по произходъ. — Различава се Скилица отъ своя изворъ още по това, че дава на Нестора титла *δοὺξ*, когато Аталиата го нарича *κατεπάνω*. Като имаме предъ видъ, 1. че новоучредената тема, макаръ и да била отъ голѣмо значение като погранична, но по обсегъ тя не била голѣма и 2., че Скилица е черпалъ изключително отъ Аталиата за дадената епоха, ние приемаме за по-вѣрно и авторитетно известието на последния, — че Несторъ билъ възведенъ въ катепанъ, а не въ duксъ или дука.

[1] M. Attaleiates, ib. p. 205 –6, 207—209. — Skylitzes, ib. p. 719—20. — Zonaras, ib., p. 223.

[2] Attaleiates ib, p. $37,_{18}$; $83,_{10-11}$; $97,_{20\ 21}$. — Skyl. — Cedr. ib., p. $555,_{3}$; Skylitzes, ib, p $654,_{11}$.

[3] Attaleiates, ib. p. $85,_{19-20}$.

[4] Skyl.—Cedr., ib. p. $585,_{5}$. — Zonaras, ib., p. $199,_{27}$.

αἱ Παρίστριοι[1], което ясно издава не събирателно, а собствено име на тая область и което у Анна Комнина се превръща вече въ собствено име τὸ Παρίστριον наредъ съ τὸ Παραδανούβιον и τὸ Παραδούναβον,[2] а тия имена представятъ нищо друго освенъ преводъ на старо-българ. име **Подоѹнавїє**, както вече се изтъкна по-горе,[3] и явно показватъ, че отъ 60-тѣ години на XI. вѣкъ областьта на „Придунавскитѣ градове" вече се сматряла като отдѣлно цѣло, като самостойна военно-административна область или тема съ главенъ градъ Дръстъръ, когато преди това тоя градъ нийде не изпжкваше,[4] защото, очевидно, той не е игралъ такава роля, а оттука ясно става, че пребждването на отдѣлнитѣ архонти въ тая область не се свързвало съ единъ постояненъ центъръ, а тѣ сж се настанявали тамъ, гдето нуждата е изисквала. Освенъ това никой отъ личноститѣ, които сж стояли презъ сжщото време начело на тамошнитѣ войски, не е носѣлъ титлата катепанъ или дука, а всички иматъ, както видѣхме, титлата ἄρχων—воененъ началникъ или командуващъ войската, на когото като такъвъ се възлагало и управлението на областьта, обаче не самостойно, а въ подчинение на управителя стратегъ — катепанъ[5] или дука[6] или дори сатрапъ[7] на цѣла или съвокупнз България. Засега намъ е известенъ като прѫвъ катепанъ на Паристрионъ или Параданувионъ споменатиятъ вестархъ Несторъ, но твърде е възможно тая титла да е ималъ още Романъ Диогенъ, защото известието, че той е билъ архонтъ на Придунавската областъ, както видѣхме, е случайно и непълно, па може би и следващиятъ подиръ него архонтъ да е носѣлъ сѫщата титла. Поради това и споменуваниятъ на приведения по-горе моливдовулъ Συμεὼν βέστης καὶ κατεπάνω τοῦ Παραδουνάβου¹) ние отнасяме къмъ времето следъ Романа Диогена и преди вестархъ Нестора, т. е. къмъ края на 60-тѣ или началото на 70-тѣ години на XI. вѣкъ, защото следъ бунта на последния, макаръ самъ той да билъ унищоженъ, а съ него и цѣлото му предприятие, византийската власть въ придунавска България била отново сюспандирана отъ печенезитѣ, които станали пакъ господари въ тая страна, както това се доказа отъ тѣхното поведение особено презъ времето на последвалитѣ едно следъ друго движения на разни пълководци, претенденти на византийския престолъ. Така, презъ времето на бунта на диррахийския дука, проедъръ Никифора Вриенния въ 1077 г., когато бунтовникътъ се закрепилъ въ Одринъ и се прогласилъ за императоръ, печенезитѣ свободно преминали Стара-планина и, безъ да срещнатъ какъвто и да било отпоръ, достигнали до Одринъ, гдето обсадили претендента. Следъ дълги преговори Вриенний сможалъ да се отърве отъ тѣхъ, като далъ значителенъ откупъ отъ пари, платове скѫпи и сребърни сѫдове; тѣ се оттеглили отново на северъ отъ Стара-планина.²) Сѫщо така, когато въ 1078 год. императоръ Никифоръ Вотаниата (1077—1081) изпратилъ войскитѣ си противъ възстаналия диррахийски дука, протопроедъръ Никифора Василакия, въ Солунъ, печенезитѣ, възползувани отъ това, като се съединили съ кумани, потеглили направо противъ Одринъ съ цель, да си отмъстятъ, загдето нѣкои отъ тѣхъ били умъртвени отъ Вриенния; тѣ произвели нѣколко пожара, но скоро се върнали отвѫдъ планината.³) Едновременно и въ връзка съ това движение на печенезитѣ съ кумани избухнало друго възстание, въ което взели участие павликянитѣ начело съ Лека отъ Пловдивъ, който влѣзълъ въ

---

[1] Skylitzês, ib. p. 719,$_{10-11}$.—Zonaras, ib. p. 223,$_{14}$. Ср. ib. p. 174,$_{32}$: τὰ παρίστρια et p. 176, $_{16-17}$: ἐν τοῖς παριστρίοις πεδίοις.

[2] Anna Comnena, ed. Bon. vol. I. p. 279—280=ed. Teubn., p. 192,$_{22}$; p. 334,$_{9}$ et $_{13}$=229,$_{22}$ et $_{26}$; vol. II, p. 8,$_{9}$= 60,$_{19}$; vol. I, p. 422,$_{6}$=vol. II, p. 27,$_{1}$.

[3] Вж. тукъ стр. 26—27.

[4] Той се споменува подъ старото си име τὸ Δορόστολον само на едно мѣсто (Skyl.-Cedr., ib p. 583,$_{9}$, а тукъ по-горе стр. 11), но не за да се изтъкне, че той билъ главенъ градъ на областьта, а само да се покаже насоката, която взелъ печенежкиятъ главатарь Кегенъ съ своитѣ две колѣна, следъ като миналъ отсамъ Дунавъ и бѣ решилъ да предложи услугитѣ си на императора.

[5] Като Давидъ Арианитъ, Prokić, п. т., стр. 33, № 41; Адроникъ Филокалесъ, Strategicon, p. 72,$_{6-7}$.

[6] Като Константинъ Диогенъ, Skyl.-Cedr p. 483,$_{21}$; Романъ Диогенъ. Skylitzes. p. 663,$_{12}$.—Zonaras, ib. p. 203,$_{28}$.—G. Schlumberger, Sigillographie, p. 240, № 22 (προνοήτης πάσης Βουλγαρίας).

[7] Василий Монахъ и още синкеллъ, Skyl.-Cedr. ib. p. 586,$_{3}$ (ἡγέμων — главнокомандующъ); Strategicon, ib., p. 24,$_{4}$; G. Schlumberger, Sigillographie, p. 240, № 6 (προνοήτης); Attaleiates, ib., p. 37,$_{12}$ et 38,$_{8}$: ὁ τῶν Βουλγάρων σατράπης. Никифоръ Вриенний, N. Bryennius, ed. Bon., p. 102,$_{5-7}$: δοῦκα τῆς τῶν Βουλγάρων πάσης χώρας.

---

¹) Вж. тукъ по-горе, стр. 7—10.

²) Attaleiates, ib. p. 261,$_{10}$—263,$_{4}$. — **Skylitzes**, ib. p. 731,$_{1-8}$. — Zonaras, ib. p. 226,$_{3-7}$, — **Bryennius**, ib. p. 117,$_{3-12}$.

³) Skylitzes, ib. p. 741,$_{3-8}$.

споразумение съ печенезитѣ и, поддържанъ отъ тѣхъ, се обявилъ противъ византийскитѣ власти въ областьта на Срѣдецъ, и българитѣ, които нѣкой-си Добромиръ сполучилъ да възбунтува въ Месемврия противъ императора. Но и двамата възстаници не могли дълго да се държатъ. Изплашени отъ императорската войска и облагоразумени отъ нещастията на другитѣ, тѣ скоро се смирили и се подчинили, когато билъ назначенъ за дука на България Александъръ Кавасила презъ 1079 год. Сжщо така билъ усмиренъ и Добромиръ, противъ когото билъ изпратенъ Лъвъ Диаватинъ въ Месемврия, който следъ това се помирилъ съ печенези и кумани и дори сключилъ съ тѣхъ миренъ договоръ.[1]) Какви сж били условията на тоя договоръ, ние не знаемъ; но като се вематъ подъ внимание тежкитѣ времена, които тогава Византия преживявала, можемъ съ сигурность да твърдимъ, че ромеитѣ чрезъ този миренъ договоръ сж гонили да защитятъ южна България отъ постояннитѣ нахлувания на печенезитѣ, като оставяли северна — придунавска България въ тѣхно разпореждане.

Въ сжщото положение се намирала Придунавската страна и въ началото на царуването на Алексия I Комнинъ (1081—1118), чието внимание още отъ самото начало било съсрѣдоточено на норманската опасность. Обаче и следъ свършването на войната съ норманитѣ (1085) не настжпила никаква промѣна, защото отъ възстанието на павликянитѣ и българитѣ начело съ Травла въ 1086 г. и до сражението при Левунионъ въ 1091 г. не е могло да има тамъ представитель на византийската власть и въ течение на тия петь години придунавска България, па и самиятъ Дръстъръ продължавали да се намиратъ въ ржцетѣ на печенези и кумани [2]). Само следъ тежкото поражение и окончателното разнебитване на печенезитѣ и изгонването на куманитѣ отвждъ Дунавъ въ 1091 г. била възстановена отново тамъ византийската власть. И наистина, споредъ известието на Анна Комнина, къмъ или веднага следъ 1091 г. дука на Подунавието билъ Лъвъ Никеритъ [3]), когото сама Анна характеризува така: „това билъ евнухъ, който отъ детинство прекаралъ въ военнитѣ лагери и билъ обявенъ за най-изпитанъ човѣкъ[1]“. Назначението му за дука на Паристрионъ несъмнено трѣба да се постави въ връзка съ участието му въ похода на Алексия I противъ печенези и кумани въ 1088 г.[2]). Обаче Лъвъ Никеритъ не е могълъ да остане на тая си длъжность дълго време. Голѣмото и опустошително нахлуване на куманитѣ презъ 1094 г. въ северна България го е принудило да напусне тая область, която скоро изпаднала въ пълно тѣхно разпореждане[3]), а понеже тѣ не закъснѣли да прехвърлятъ и Стара-планина и да продължатъ грабежитѣ си и тамъ, борбата съ тия варвари се пренесла въ Тракия. Но, колкото тежко и пагубно и да било това нападение, и то въ края на краищата се завършило съ такова жестоко поражение на куманитѣ, които били принудени да се върнатъ въ земята си въ твърде незначителенъ брой,[4]) че тѣ за дълго време оставили Византия въ покой.

---

[1]) Ibidem. p. 741,$_{17}$—742,$_{2}$; 743,$_{1-4}$. — Attaleiates, ib. p. 302,$_{1-13}$.

[2]) Anna Comnena, ib. I, p. 278,$_{11}$—280,$_{4}$=p. 191,$_{30}$—193,$_{3}$; 323,$_{3}$—329,$_{2}$=222,$_{18}$—226,$_{19}$; I, p. 401,$_{3}$—407,$_{5}$=II, p. 12,$_{14}$—16,$_{16}$.

[3]) Ibidem, I, p. 422,$_{6}$=II, p. 26,$_{32}$—27,$_{1}$: πρὸς Λέοντα τὸν Νικερίτην δοῦκα τῷ τότε τοῦ Παραδανουβίου τυγχάνοντα.

Дали следъ това Лъвъ Никеритъ е билъ отново възстановенъ въ длъжностьта си дука на Паристрионъ, ние не знаемъ, защото както Анна Комнина, тъй и другитѣ византийски историци следъ нея нигде повече не споменуватъ за тая тема. Друго близко по време известие за него ние намираме въ житието на св. Мелетия Нови, написано около 1141 г. отъ знаменития византийски стихотворецъ Теодора Продромъ, или, както самъ се подписвалъ, Птохопродромъ (бедний Продромъ), който е живѣлъ при Ивана II и Мануила I Комнини (1118—1143—1180)[5]). Отъ житието се види, че Лъвъ Никеритъ е заемалъ нѣкаква си служба въ Пелопонесъ, но каква не се опредѣля, тамъ той е нареченъ само στρατηγός. В. Г. Васильевски въ коментариитѣ си къмъ издаденото отъ него житие, по аналогия съ споменуванитѣ у Теодора Продромъ други управители на тема Еллада и Пелопонесъ, предположи, че Лъвъ Никеритъ е билъ сѫщо антипатъ (проконсулъ) на сѫщата тема, и го идентифицира съ споменувания у каноника Алберта Ахенски (срѣдата на XII. в.), който е описалъ първия кръстоносенъ походъ до 1121 г., „херцогъ“ Никита „подъ искаженнымъ именемъ и не совсемъ правильнымъ титуломъ: князь болгарскій“, който трѣбвало да се разправя съ буйнитѣ и грабливи предни опълчения на първия кръстоносенъ походъ въ 1096 г. Поради това, като изхожда отъ известието на Анна Комнина, че Лъвъ Никеритъ ок. 1092 г. „получилъ воеводството на придунавскитѣ области, т. е. на България“, Васильевски заключава, че той „оставалъ въ това звание до 1096 г., а понеже участвувалъ и въ войната съ Боемунда Тарентски, отнася управлението му въ Пелопонесъ между 1096—1108 год.[1]) Подобна идентификация обаче днесъ е невъзможно да се допусне, защото чрезъ надписа на единъ моливдовулъ, който представя двустишие, написано въ размѣръ на ямбически триметри, и гласи,

---

[1]) Ibidem, I, p. 339,$_{9-10}$ = p. 233,$_{1-3}$: ἐκτομίας δὲ οὗτος καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς νηπιόθεν ἐνδιατρίψας καὶ ἀναφανεὶς δοκιμώτατος.

[2]) Ibidem, I, p. 337—339 = p. 232—233.

[3]) Ibidem, II, p. 8,$_{9-10}$ = II, p. 60,$_{18-20}$.

[4]) Ibidem, II, p. 8,$_{18}$—25,$_{22}$ = II, d. 60,$_{18}$—72,$_{3}$.

[5]) Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου, τοῦ νέου, ἐκτεθεὶς παρὰ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, издадено отъ В. Г. Васильевски, заедно съ житието на сѫщия светия, написано отъ Николая, епископъ на гр. Метонъ (сег. Модонъ въ Морея) подъ насловъ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνη καὶ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου βίοι Μελετίου τοῦ Νέου. Съ предговоръ и руски преводъ. Петербургъ 1886 г. VI. 2, выпус. 17 въ „Сборникъ Православнаго Палестинскаго Об-ва“. Ср. Отъ сѫщия, Единъ изъ греческихъ сборниковъ Москов. Синод. Библиіотеки. ЖМНПр. ч. 248 (1886). стр. 67—70. — Н. Бънеску въ ст. Changements etc., п. т., на стр. 71 цитира въ бел. 1: La vie Mélèce le jeune, publiée par Papadopoulos -- Kerameus, Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἑξήκοντα μαρτύρων. St Peterbourg 1892. Voy. Byz. Zeitschr. 2. (1892), p. 311. Да даде подобенъ цитатъ може само оня, който не знае, какво цитира. Житието на св. Мелетия, както тукъ се посочи, е издадено не отъ А. Пападопулосъ-Керамевсъ, а отъ В.

Γραφῶν σφραγὶς τοῦ δουκὸς τῆς Βουλγαρίας
τοῦ προέδρου Νικήτα τοῦ Κληκν. . .,[2])
т. е „Печатъ за писма на българския дука
проедъръ Никита Клйкн. . ,“

Г. Васильевски. Г. Бънеску, както изглежда, не си далъ трудъ да прочете обнародваната въ Byz. Zeitsch. II (1892), S. 309—317 и нему известна рецензия на Ed. Kurtz'a, въ която на стр. 309—312 се разглежда споменатото по-горе издание на двѣтѣ житиета, следов. дадената отъ Бънеску стр. 311 нѣма нищо общо съ цитираното отъ него издание на разказа за 60 мѫченици въ Иерусалимъ, направено отъ Пападопулосъ-Керамевсъ и за което се говори въ сѫщата рецензия на стр. 316-317. Тая чудовищна цитата на Бънеску ясно свидетелствува, доколко той се явява несериозенъ въ научнитѣ си изследвания.

[1]) Вж. Одинъ изъ греческихъ сборниковъ и пр., п. т., стр. 80—82.

[2]) G. Schlumberger, Sigillographie, p. 239. Ср. N. Bănescu, Changements etc., п. т., стр. 62 (14). — Въ току що обнародваната си статия „Византийскч печати съ значение за българската история“ (вж. Македонски Прегледъ V (1929), кн. 2, стр. 90—92) Н. Мушмовъ издаде сѫщия моливдовулъ по другъ екземпляръ отъ Виенския музей, по който той чете надписа: [Γραφῶν] σφράγὶς τοῦ δουκὸς Βουλγαρίας | τοῦ προέδρου Νικήτα Καριαν[ίτου]. Последното име въ екземпляра

се ясно доказва сѫществуването на български дука Никита, за когото несъмнено споменува Албертъ Ахенски, но който не трѣбва да се смѣсва съ дука на Подунавието Лъва Никерита; това сѫ две различни, но съвременни личности, така че за изопачаване на името и за неправилность на титлата не може и дума да става.1)

Колкото за службата, която е заемалъ Лъвъ Никеритъ, и която не се споменува, както се изтъкна, въ житието на св. Мелетия, тя се опредѣля отъ надписа на единъ моливдовулъ, който гласи: Κύριε, βοήθει Λέοντι προέδρῳ καὶ ἀναγραφεῖ Πελοποννήσου τῷ Νικερίτῃ, т. е. „Господи, помагай на Лъва Никерита, проедъръ и анаграфевсъ на Пелопонесъ“ 2). Че тоя моливдовулъ принадлежи тъкмо на нашия Лъва Никеритъ, се доказва хронологически. Споредъ съображенията на В. Г. Васильевски, св. Мелетий умрѣлъ около 1105 г. на седемдесеть годишна възрасть; разцвѣтътъ на неговата светителска дейность се отнася главно къмъ времето на Алексия I Комнинъ3), т.е. тъкмо когато Лъвъ Никеритъ изпълнявалъ своитѣ военни и административни служби, защото той е вземалъ участие въ войната съ Боемунда Тарентски (1107—1108), като му билъ даденъ въ 1107 г. достатъченъ гарнизонъ да защищава Дебъръ,4) а сѫщо и въ борбата съ турцитѣ въ сражението при Лопадионъ въ 1116 г.,5) съ други думи, той е билъ съвременникъ на св. Мелетия, следов. трѣба да се приеме, че службата му въ Пелопонесъ се отнася къмъ години преди 1105 г., може би, следъ като напусналъ длъжностьта си въ Подунавието, между 1094—1105 г. И тъй, въ Пелопонесъ Лъвъ Никеритъ заемалъ длъжность ἀναγραφεύς, която собствено значи „записвачъ“, „списвачъ“ отъ гл. ἀναγράφω, но като фискаленъ терминъ го е носѣлъ чиновникъ, който водѣлъ

на Мушмова се чете ΚΑ¦ΡΙΚΝ, обаче присѫтствието на К предъ Ν и въ двата екземпляра на края не позволява да се поправи тя на Α, па и на семия отпечатъкъ у Мушмова тя е много ясна. Н. Мушмовъ прави тая поправка по аналогия и възъ основа на другъ моливдовулъ (издаденъ отъ К. Константинуполисъ въ Journal international d'archéologie numismatique, III (1900 , p. 187, 55), който нѣма никакво отношение къмъ България, но въ койтосе чете името ΚΑΡΙΑΝΙΤΟV.

1) и 2) Вж. Bănescu, п. т., стр. 72 (24).

3) В. Г. Васильевскій, Одинъ изъ греч. сборниковъ и пр. п. т., стр. 74—80 и 82.

4) Anna Comnena, ib. II, p. 199—200=II, p. 189—190.

5) Ibidem, II, p. $316_{4-8}=270_{7-11}$. — П. Безобразовъ, Боэмундъ Тарентскій. Петроградъ 1883, стр. 69—70.

данъчнитѣ списъци и е провѣрявалъ тия списъци въ известна область, или пъкъ бивалъ изпращанъ по ревизия да провѣрява правилното и точно събиране на данъцитѣ или за тѣхното увеличение[1]). Характерътъ на тая длъжность ни подсѣща да обяснимъ причината, загдето липсва нейното неспоменуване въ житието на св. Мелетия, едно, съ това, че тя е била временна, а друго съ туй, че като фискална длъжность, на която населението не особено се е радвало,[2]) авторътъ на житието не намѣрилъ за добре да я отбележи. А че Лъвъ Никеритъ е могълъ да бѫде назначенъ на такава длъжность, вече показва изтъкнатата отъ Анна Комнина отличителна черта въ неговия характеръ — човѣкъ съ изпитана честность (δοκιμώτατος).

Бънеску завършва своето изследване върху списъка на управителитѣ на придунавска България съ следнитѣ думи: „Никеритъ е последниятъ дука на Паристрионъ, отбелязанъ отъ изворитѣ. Но, както казахме на друго мѣсто[3]), дукатътъ е могълъ да изчезне само презъ времето на възстанието на Асѣновци, когато дунавскитѣ страни се отдѣлили окончателно отъ Византия“[4]). Обаче нито на другото мѣсто, нито въ посоченото тукъ той не посочва, възъ основа на какви данни той извежда това заключение; напротивъ, той продължава: „Комнинитѣ упражнили въ тоя край едно непрекѫснато владичество, както това доказва, между другитѣ факти, наборътъ на многобройни влашки войски отъ областитѣ на Понта-Евксинъ, поради войнитѣ на Мануила Комнинъ противъ маджаритѣ. Тоя наборъ, отбелязанъ отъ Киннама, когато разказва обстоятелствата на войната, могълъ да има мѣсто—ние това показахме на друго мѣсто — само въ Паристрионъ“[5]). Като оставяме засега разглеждането на въпроса за „набора на многобройни влашки войски“ (sic!), защото той е свързанъ съ друга теза на Бънеску—първитѣ византийски свидетелства за ромънитѣ на долни Дунавъ, която ще разгледаме другъ пѫть, ние тукъ искаме да обърнемъ внимание върху това, че владичеството на Комнинитѣ не е било така непрекѫснато, както той си го представя, безъ да обоснове и това си мнение съ исторически данни

---

[1]) Н. Скабалановичъ, п. т., стр. 271—272. — За такъвъ чиновникъ говори Теофилактъ Охридски въ 30 (по Меурсия) писмо. Вж. Migne, Patrologia, ser. graeca, t. 126, col. 424. A

[2]) Теофилактъ Охридски счита ἀναγραφεύς'итѣ λῃστὰς τῆς ἀληθείας, т е. „убийци на истината“. Ibidem, col. 433, B.

[3]) Вѣроятно, Бънеску тукъ има предъ видъ писаното отъ него по тоя въпросъ въ ст. Les premiers témorgnages etc., п. т, стр. 296.

[4]) Bănescu, Changements politiques etc., п. т. стр 72 (24).

[5]) Пакъ тамъ, но ср. и въ Les premiers témoignages etc., п. т.

Нанесеното въ 1091 г. на печенезитѣ жестоко поражение отъ Алексия I Комнинъ и изгонването имъ отново задъ Дунавъ не освободили България отъ грабливитѣ нападения на тия варвари. Остатъцитѣ отъ печенежкия народъ, тласкани отъ куманитѣ, за последенъ пѫть при Ивана II Комнинъ (1118—1143), ползувайки се отъ това, че той билъ заетъ съ войни въ Азия, презъ есеньта на 1123 г. преминали наново Дунавъ въ огромно количество (πανστρατί) и се настанили въ северна България, безъ нѣкой да имъ окаже отпоръ; скоро следъ това тѣ прехвърлили Стара-планина и нахлули въ Тракия, като „опустошавали по-лошо отъ скакалци всичко, каквото срещнали“, казва Никита Акоминатъ (XIII. в.)[1]). Императорътъ, който току що билъ се върналъ отъ Азия, незабавно излѣзълъ срещу тѣхъ, но, понеже настанала зима, той останалъ въ Веррея (Стара-Загора) да презимува, та да може да се приготви по-добре за предстоящата война. Това безпрѣчно преминаване на Дунавъ отъ печенезитѣ и тѣхното свободно настаняване отново въ северна България ни ясно говорятъ, че въ тема Паристрионъ е нѣмало както византийски войски, тъй и византийски власти, защото печенезитѣ преминавали и Стара-планина и опустошавали Тракия; вече това обстоятелство, че императорътъ не се решилъ веднага да ги нападне, а отложилъ похода си за презъ пролѣтьта, за да се приготви по-добре, показва, че опасностьта и тоя пѫть не е била малка, което се потвърдява и отъ хитростьта, употребена отъ Ивана Комнина, за да си облекчи самата война. Презъ зимата той сполучилъ чрезъ посолства да влѣзе въ преговори съ нѣкои отъ филарситѣ имъ, т. е. съ главатаритѣ на отдѣлнитѣ колѣна, и съ гощавки, подаръци и съ други ласкателства да ги привлече и разположи къмъ себе си, и по тоя начинъ произвелъ разцѣпление между тѣхъ. Презъ пролѣтьта, следъ като били завзети отъ ромеитѣ всички близки планински проходи, Иванъ Комнинъ решилъ да удари на останалитѣ. Въ станалото при Веррея сражение (1124 г.), при всичкото упорство на варваритѣ, печенезитѣ въ края на краищата били съвършено разбити; лагерътъ имъ, въ който тѣ оставили и укрепили женитѣ и децата си, билъ разнебитенъ и разграбенъ. Презъ тая война много печенези били избити и не по-малко уловени въ пленъ; а тия, „които искали да се спасятъ съ бѣгство, пише Киннамъ, отъ обичъ къмъ пленениттѣ сами, като преминали на страната на императора, получили за живѣлища ромейски земи и, като били записани въ войнишкитѣ списъци, за дълго тамъ останали.“ [1] Тия последни думи на Киннама ясно говорятъ, че на остатъцитѣ отъ печенезитѣ било позволено да се поселятъ на ромейска територия, и то пакъ само въ придунавска България и съ задължения, като войници на императора, да я защищаватъ отъ други варвари. Оттогава изчезва и термина τὸ Παρίστριον, защото и самата тема не е вече сѫществувала, а заедно съ това, очевидно, не се е и назначавалъ вече нито катепанъ, нито дука. Византийскитѣ историци, които ни описватъ събитията отъ дадената епоха, Никифоръ Вриенний и Иванъ Киннамъ, нийде вече не споменуватъ, че е имало въ тѣхно време подобна тема на Балканския полуостровъ и за нѣкой неинъ катепанъ или дука. Наистина, Киннамъ на две мѣста употрѣбява термина αἱ Παρίστριοι πόλεις,[2] обаче, отъ контекста се установява, че съ това име той нарича градоветѣ по срѣдни Дунавъ, които нѣматъ нищо общо съ тема Паристрионъ.

---

[1]) Nicetas Akominatos, ed. Bon., p. 19$_{21}$.

Следъ поражението въ 1124 г. името на печенезитѣ вече изчезва отъ страницитѣ на историята, което ясно показва, че тѣ се примирили съ новото си положение като защитници на северо-източнитѣ граници на империята въ течение на около 25 години. Тѣхнитѣ живѣлища отвѫдъ Дунавъ постепенно завземали куманитѣ, които, отблъсквани отъ южнорускитѣ князе, се примъквали все повече на западъ, така че къмъ срѣдата на XII. вѣкъ тѣ станали непосрѣдни северни съседи на Византия, която не е могла да бѫде сигурна, че тия варвари и следъ жестокото поражение въ 1094 г. нѣма да пропустнатъ случая и време да възобновятъ нападенията си въ нейнитѣ владѣния.

И наистина, когато Мануилъ Комнинъ въ 1147 г., следъ като сполучилъ да се отърве отъ нѣмската и френската кръстоносни армии на втория походъ, решилъ да почне решителна война съ норманитѣ, за да освободи о-въ Корфу и старитѣ области на Гърция, начело на сухопжтната войска потеглилъ отъ Цариградъ и стигналъ въ Пловдивъ, пръсналъ се слухъ, че огромни тълпи кумани, които преминали Дунавъ, опустошаватъ и грабятъ всичко, каквото имъ се попадало на пжтя, и вече превзели единъ при тая рѣка важенъ градъ—крепость[1]) Демничикъ или Демницикъ[2]), като достигнали до Стара-планина. Това било въ края на зимата и въ началото на пролѣтьта 1148 г. Отъ какво е било предизвикано това нападение на куманитѣ, не е известно, но възможно е, отъ достигналитѣ до тѣхъ известия за нови опасности, които заплашвали Византия и отвличали вниманието ѝ[1]). Тъй или инъкъ, но императорътъ промѣнилъ насоката и потеглилъ къмъ северъ; едновременно далъ заповѣдь въ Цариградъ да изпратятъ отъ тамъ нѣколко кораби презъ Анхиалъ къмъ устието на Дунавъ, като кроилъ да пресѣче на неприятеля пѫтя на отстѫпването. Докато императорътъ чакалъ пристигането на флотилията, той получилъ известие, че скититѣ, като награбили голѣма плячка отъ ромейскитѣ владѣния, върнали се на лѣвия брѣгъ на Дунавъ и тамъ се разположили на лагеръ. Тогава Мануилъ решилъ да мине рѣката и да нанесе ударъ на неприятеля. На проста лодка-еднодръвка той миналъ Дунавъ; после, като заповѣдалъ да свържатъ нѣколко такива наедно, наредилъ преминаването и за своя отредъ; обаче само 500 души го придружавали въ понататъшния му походъ. Презъ това време куманитѣ се отстранили на северъ и да се настигнатъ било мѫчно, още повече че Мануилъ срещналъ по пѫтя си още две плавателни рѣки (вѣроятно Аржешъ и Джмбовица, или Ведра и Аржешъ), на които вече нѣмало никакви средства за преминаването имъ. Трѣбвало да пренасятъ на коне дунавскитѣ еднодръвки. Само близу до южната граница (вѣроятно на Галичкото княжество) императорътъ успѣлъ да настигне неприятелитѣ. Тамъ станалъ бой, въ който самъ императорътъ съ обичната си рицарска храбрость взелъ участие и който се свършилъ съ бѣгството на куманитѣ въ близкитѣ планини, покрити съ гѫсти гори. Много отъ тѣхъ били избити и взети нѣколко пленници, въ броятъ на които се намиралъ, като най-знатенъ и виденъ, нѣкой си филархъ — главатарь Лазаръ, който освенъ

---

[1] Cinnamus, ed. Bon p. $7,_{15}$—$8,_{22}$. ὅτε καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο, οἱ πλείους τῷ φίλτρῳ τῶν ἑαλωκότων αὐτόμολοι βασιλεῖ γεγονότες, εἰς ἤθη τε τὰ Ῥωμαίων ἀπήχθησαν καὶ στρατιωτικοῖς ἐγγραφέντες καταλόγοις ἐπὶ μακρὸν διετέλεσαν. Ср. Nicetas Akominatos, ib., p. $19,_{19}$—$22,_{23}$.

[2] Cinnamus, ib., p. $118,_{11}$ et $119,_{17-18}$.

---

[1]) Cinnamus ib., p. 93$_{,2-5}$: στρατεύματα Σκυθικὰ Ἴστρον περαιωσάμενα κείρουσί τε τὰ ἐν ποσὶ καὶ γηΐζονται πάντα, καὶ εἷλόν γε καὶ πόλιν λόγου ἀξίαν, τῶν Ἴστρον καὶ αὐτὴν πίνουσαν ναμάτων. — Nicetas, ib., p. 103$_{,22}$—104$_{,1}$: ἐξ ἐφόδου δὲ τοὺς Σκύθας διαθροήσας, οἳ τὸν Ἴστρον διαβάντες τὰ περὶ τὸν Αἷμον ἐσίνοντο. — В. Г. Васильевскій, Изъ исторіи Византіи въ XII вѣкъ. Славянскій Сборникъ, т. II. С.-Петербургъ 1877, стр. 221, вѣроятно, възъ основа на тия думи на Никита Акомината пише, че „скоро они (куманы) появились на югъ отъ Балканъ и опустошали Загорье“. Обаче това едва ли е приемливо, защото Киннамъ, който описва подробно тая война на Мануила, не споменува нищо за кумански нападения на югъ отъ Стара-планина, па и отъ думитѣ на Никита мжчно може да се направи такова заключение; възъ основа на тѣхъ може да се твърди само, че тѣ сж достигнали до Стара-планина, т. е. тѣ сж завзели и се пръснали по цѣла северо-източна България. — Ср. К. Гротъ, Изъ исторіи Угріи и славянства въ XII вѣкѣ (1147—1173). Варшава 1889, стр. 130.

[2]) Cinnamus. ib., p. 93$_{,19-22}$: . . . Δεμνίτζικος . . (οὕτω γὰρ τὸ τοῖς Σκύθαις, ὥσπερ εἴρηται, αἱρεθὲν ὠνομάζετο φρούριον). Обикновено въ това име виждатъ гр. Зимница или Зимничъ на лѣвия брѣгъ на Дунавъ срещу Свищовъ (Васильевскій, п. т., стр. 221, бел. 13. — Tomaschek, Idrîsî. п. т., стр. 15). Но още К. Гротъ (п. т., стр. 132) обърна внимание, че подобна индентификация е невъзможна, въпрѣки че по звукове двѣтѣ имена се приближаватъ, вече поради това, че куманитѣ превзели града-крепость, следъ като минали Дунава, следов. Демничикъ трѣбва да се търси на дѣсния брѣгъ на Дунавъ; отъ друга пъкъ страна ние нѣмаме известие, че гр. Зимничъ е сжществувалъ на своето днешно мѣсто презъ XI. вѣкъ. К. Гротъ предположи, дали не е носилъ това име самиятъ Свищовъ, който „като да е билъ известенъ въ онова време подъ това свое име, защото не безъ основание го виждатъ въ онова „хубаво градче Bešt-qastrô“, за което споменува между Придунавскитѣ градове известниятъ съвремененъ (писалъ ок. 1153 г.) арабски писатель Идризи“. Понеже по липса на данни по тоя въпросъ не може да се излѣзе отъ областьта на предположението, ние ще си позволимъ сжщо едно предположение: не трѣбва ли да видимъ въ Δεμνίτζικος изопачение на дунавската Γλαβίνιτζα, или обратно, въ следното известие на Анна Комнина. Следъ като Травълъ съ своитѣ павликяни се укрепилъ въ планинската крепость Бѣлятово (сев. отъ

Пловдивъ и околноститѣ му, той τούτοις μὴ ἀρκούμενος σπονδὰς μετὰ τῶν τὸ Παρίστριον νεμομένων Σκυθῶν ἐποιεῖτο τοὺς περὶ τὴν Γλαβινίτζαν καὶ Δρίστραν ἡγεμόνας καὶ τὰ ταύταις παρακείμενα ὑποποιούμενος κτλ. (ib. l. VI, c. 4, p. 192_{21-24}). Ако нашето предположение е приемливо, то и Δεμνίτζικος, и Γλαβίνιτζα, която се е намирала недалечъ отъ Дрѫстъръ, трѣбва да търсимъ около дн. Тутраканъ или старата Трансмариска (вж. Tomaschek, п. т., стр. 18).

[1]) К. Гротъ, п. т., стр. 131.

кръстното си име носилъ и името Сотъ [1]), вѣроятно, народното му куманско име.

Какви разпоредби е направилъ за защитата на Придунавската областъ Мануилъ Комнинъ, когато той се връщалъ отъ тоя походъ, ние не знаемъ; но ние можемъ да кажемъ съ известна достовѣрность, че той улисанъ съ отношенията си къмъ сърби и маджари, и мислейки, че той е нанесълъ чувствителенъ ударъ на куманитѣ, не ще да е взелъ нужнитѣ мѣрки за охраната на тая граница, защото подиръ шесть години тѣ предприематъ ново нападение на придунавска България. Никита Акоминатъ ни съобщава следното известие: „Въ това време, когато и скититѣ, следъ като преминали Дунавъ, почнали да разоряватъ ромейскитѣ крепости по тая рѣка, противъ тѣхъ се изпраща нѣкой-си Каламанъ. Но той несполучливо повелъ войната противъ скититѣ и билъ съвършено разбитъ; редоветѣ му били сметени, и изгубилъ храбри мѫже, па и самъ той получилъ смъртоносни рани и умрѣлъ. А скититѣ, като заграбили по своя обикновенъ начинъ това, което имъ се паднало по пѫтя, и натоварили на конетѣ плячката, потеглили назадъ. За тѣхъ преминаването на Дунавъ е лесно, излизането по грабежъ е още по-леко, а връщането не е мѫчно и тежко“. [2]) Това събитие разказва Никита следъ събитие отъ 1151 г. и преди такова отъ 1155 г., следов. нападението на куманитѣ се отнася къмъ нѣкоя година между 1151 и 1155 г. Предположението, че въ това нападение куманитѣ сѫ действували като съюзници на маджаритѣ, понеже тъкмо презъ 1154 г., маджарскиятъ краль Гейза II (1141—1161) се намиралъ въ война съ Византия, дава основание да го отнесемъ къмъ сѫщата година. Що се отнася до личностьта на споменатия Каламанъ, то следъ направенитѣ отъ В. Г. Васильевски разяснения и тълкувания по тоя въпросъ не може да има никакво съмнение, че това билъ Борисъ, синътъ на маджарския краль Коломана (1095—1114) и Евтимия, дъщерята на киевския великъ князъ Владимира Мономахъ (1113—1125), единъ несретникъ-князъ, претендентъ на маждарския престолъ, който потърсилъ покровителството и съдействието на византийския императоръ, за да завземе бащиния си престолъ.¹) Това нападение на куманитѣ и неговиятъ резултатъ ясно показватъ, че въ даденото време долно-дунавската граница на империята била слабо защитена, или по право, била предоставена сама на себе си, защото трѣбвало да се праща за прогонването на куманитѣ специална войска съ отдѣленъ полководецъ, който при това потърпѣлъ пълно поражение.

---

[1]) Cinnamus, ib., p. 93,$_1$—95,$_{21}$. — Е. Г. Васильевскій, Изъ исторіи Византіи, п. т., стр. 220—222. — К. Гротъ, п. т., стр. 130—134.

[2]) Nicetas, ib., p. 123,$_{20}$—124,$_7$.

Че въ такова положение се намирала придунавска България се подтвърдява и отъ следното известие. Киннамъ ни съобщава, че, когато следъ сключването на мира съ иконийския султанъ Килиджъ-Арсланъ (1156—1193) въ 1160 год. императорътъ се връщалъ въ Цариградъ, по пѫтя той получилъ известие, че „скититѣ преминали Дунавъ съ цель да направятъ набѣгъ върху ромеитѣ“.²) Тогава Мануилъ вмѣсто къмъ столицата потеглилъ право на западъ къмъ гр. Абидосъ и презъ Хелеспонтъ (Дарданелитѣ) преминалъ въ Европа. Той насочилъ маршрута си на северъ противъ куманитѣ, но, не успѣлъ още да достигне Дунавъ, и тѣ, като чули за похода на императора, бързо се събрали за пѫть и се върнали въ земята си.³) Какво е предизвикало това нападение, мѫчно може да се установи, защото самото известие стои само по себе си отдѣлно; едно можемъ съ положителность да твърдимъ, че то не се намира въ никаква връзка съ отношенията между Византия и Маджарско, защото въ това време тия отношения били мирни; по-вѣроятно ще бѫде, ако се предположи, че куманитѣ и тоя пѫтъ сѫ искали да използуватъ азиатския походъ на Мануила II презъ 1159 г. противъ иконийския султанъ, за да нападнатъ оставената безъ защита придунавска България и да се ограбятъ. Где сѫ преминали куманитѣ Дунавъ, Киннамъ сѫщо не посочва; но въ всѣки случай не по срѣдни Дунавъ, защото, както се каза, въ това време имало миръ между империята и Маджарско, а пакъ на долни Дунавъ, както това се подтвърдява и отъ цельта на това имъ нападение „да направятъ набѣгъ върху ромеитѣ“, т. е. на югъ отъ Стара-планина, защото тѣ сѫ гледали на страната между Дунавъ и Стара-планина като

---

¹) Както за хронологията на събитието, тъй и за личностьта на Каламана подробно вж. у В. Г. Васильевски, п. т., стр. 265—277 особено въ края. — К. Гротъ, п. т., стр. 198—201; 203—204.

²) Cinnamus, ib. p. 201: Σκύθας τὸν Ἴστρον διαβῆναι ἐφ’ ᾧ Ῥωμαίων καταδραμεῖσθαι.

³) Ibidem, p. $201,_{18}$—$202,_{2}$.

на такава, която тѣ всѣкога могатъ да спохождатъ, и тѣхното внимание било главно насочено къмъ богата Тракия.

Последното известие за събития, станали въ придунавска България презъ царуването на Мануила I Комнинъ, се отнася къмъ 1166 г. Когато въ тая година намиращитѣ се въ Срѣмската область ромейски войски неочаквано били нападнати отъ маджаритѣ и потърпѣли голѣмо поражение отъ маджарския опитенъ пълководецъ Дионисия, Мануилъ, възмутенъ отъ това ново нарушение на мира отъ маджаритѣ, решилъ да ги накаже. За тая цель той дошълъ въ Срѣдецъ, отгдето изпратилъ къмъ срѣдни Дунавъ бѫдащия си зеть Алексия (Бела) съ многобройна войска, която се намирала подъ командата на протостраторъ Алексия (Аксуха). Тая войска трѣбвало да направи видъ, че има намѣрение да навлѣзе въ Маджарско презъ сѫщитѣ предишни центрове, както и въ преднитѣ войни. Сѫщевременно императорътъ заповѣдалъ на другъ ромейски пълководецъ, Лъва Ватаци, „който водѣлъ друга многобройна войска, както и голѣма тълпа (πολὺν ὅμιλον) власи, за които казватъ, че били отъ старо време преселници отъ Италия, отъ друга страна, да нахълта въ земята на хуннитѣ отъ мѣстности къмъ тъй наречения Евксински понтъ, отгдето никой никога отъ вѣка не ги е нападалъ."[1]) Нѣма съмнение, че тукъ става дума за едно нападение на Маджарско откъмъ юго-източна, т. е. презъ Влашко и Трасилванскитѣ алпи въ Темишварския окрѫгъ. Изразътъ „отъ мѣстности къмъ понта Евксински" е употрѣбенъ отъ Киннама тъкмо да опредѣли посоката на движението спроти Черно море, а не трѣба да се разбира тоя изразъ въ тѣсенъ смисълъ, т. е. че Лъвъ Ватаци се движелъ отъ самитѣ брѣгове на Черно море,[2]) както го разбира Бънеску и много други ромънски историци, особено когато искатъ да обяснятъ, где трѣба да търсимъ тия власи, за които тукъ става дума.

Както видѣхме, отъ думитѣ на Бънеску излиза, като че ли Лъвъ Ватаци набиралъ и формиралъ своята войска на брѣговетѣ на Черно море и че тамъ въ „странитѣ на Понта

---

[1]) Cinnamus, ib. p. 260_{7-12}: . . . Λέοντα δέ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἑτέρωθεν στράτευμα ἐπαγόμενον ἄλλο τε συχνὸν καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικήν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις.

[2]) Вж. К. Гротъ, п. т., стр. 356—357.

Евксински“ (des régions du Pont-Euxin), рекруталъ многобройни влашки войски (le recrutement de nombreuses troupes valaques), когато отъ думитѣ на Киннама може да се разбере само, че Лъвъ Ватаци водѣлъ съ себе си (ἐπαγόμενον) друга многобройна войска (στράτευμα συχνὸν), получена отъ императора — друга по отношение къмъ армията, която сѫщиятъ императоръ далъ на своя зеть Алексия, — а сѫщо и една „голѣма тълпа власи“. Вече употрѣбената отъ Киннама въ случая дума ὁ ὅμιλος — тълпа, сбирщина, показва ясно, че авторътъ искалъ именно да изтъкне тѣхната неорганизираность въ противоположность на τὸ στράτευμα, както той нарича войската на Лъва Ватаци. Разбира се, при такъвъ характеръ на влашката сбирщина ромейскиятъ пълковсдецъ не е могълъ да разчитва на нея като на такава, която би му помогнала въ сраженията; той е водѣлъ съ себе си тия власи, едно, за да не бѫдатъ противъ него и, друго, като мѣстни жители, които познавали добре пѫтищата и мѣстнитѣ условия, да му служатъ за пѫтеводачи презъ непозната нему и тъй отдалечена мѣстность, особено въ планинската область на Влашко.[1] Оттука тия власи могатъ да бѫдатъ само отъ ония остатъци на романизованото дакийско население въ Трансилванскитѣ алпи (защото само у тѣхъ би могла да се запази традицията за тѣхния италиянски произходъ), които къмъ това време почнали да се спущатъ отъ планината въ полето, за да избѣгнатъ силно притискащата ги маджарска власть, и само, може би, поради това тежко тѣхно положение тѣ сѫ се съгласили да тръгнатъ съ ромейскитѣ войски противъ маджаритѣ. Поради това тия власи по никй начинъ не сѫ могли да бѫдатъ „рекрутирани“ нито въ Паристрионъ, нито на брѣга на Черно море, а само отвѫдъ Дунава въ Влашко. Лъвъ Ватаци е могълъ да присъедини тая влашка тълпа къмъ своята армия по пѫтя на изпълнението на своята задача; освенъ това той е нѣмалъ и време да „рекрутира влашки многобройни полкове“, защото самото предприятие не е позволявало дълго бавяне.

И наистина, Лъвъ Ватаци изпълнилъ напълно успѣшно своята задача. Докато Алексий, като пристигналъ съ войската на Дуневъ, правѣлъ видъ, че се готви да мине рѣката,

---

[1] К. Гротъ, п. т., стр. 358.

Львъ Ватаци навлѣзълъ въ Маджарско отъ другата (югоизточна) страна и безпощадно опустошилъ страната, като избилъ много хора и не по-малко взелъ въ пленъ; освенъ това оттамъ той откаралъ цѣли стада коне и други животни и се върналъ при императора. Но Мануилъ не се задоволилъ съ това: той поискалъ да нанесе на маджаритѣ и другъ чувствителенъ ударъ все отъ сжщата страна. Той изпратилъ нова армия подъ началството на Андроника Лампарда и Никифора Петралифа и други, а подъ главното командуване на Ивана Дука, които трѣбало „да нападнатъ отъ нѣколко по-високи мѣстности на уннитѣ (т. е. маджаритѣ), които живѣели редомъ съ Тавроскития", т. е. да нападнатъ отъ изтокъ на Маджарско. Тѣ въ кжсо време извършили своя маршрутъ на едно пространство отъ нѣколко десетки мили по мѣста непроходими и страни безлюдни, т. е. тѣ сж минали въ Влашко и презъ Молдова и Буковина, които тогава влизали въ границитѣ на тъй нареченната Галицкая Русь (Галичкото княжество), навлѣзли въ Маджарско, като нападали многобройни села, заграбили голѣма плячка, избили много народъ и още повече откарали въ пленъ. На заминаване оттамъ тѣ забили меденъ кръстъ съ следния надписъ въ хексамо-пентаметрови стихове:

„Тукъ нѣкога многобройнитѣ родове на панонското племе
Унищожи страшниятъ Аресъ и ржката авзонийска,
Когато надъ славния Римъ владаше божествениятъ Мануилъ,
Славата на Комниновци, доблестни владетели"[1]).

Съ това се изчерпватъ всички известия, които се отнасятъ до събитията, станали въ областьта на долни Дунавъ презъ царуването на Мануила I Комнина. Отъ тѣхъ не е мжчно да се разбере, че тоя императоръ не е държалъ постоянни войски въ страната между Дунавъ и Стара-планина, защото всѣки пжть, когато оттамъ се показвала опасность или пъкъ се явявало необходимо да се предприематъ военни действия тамъ, или самъ той отивалъ въ походъ, или е изпращалъ свои пълководци съ достатъчно войски, които, следъ като извършвали възложената имъ задача, се връщали при императора. Това тъкмо показва, че е нѣмало нужда да се държатъ въ тая областъ постоянни войски, защото 1. отъ 1148 год. Мануилъ пренесълъ военнитѣ си действия отвждъ Дунавъ и 2. защото съ своитѣ военни успѣхи той сполучилъ да внуши на съседитѣ-варвари такъвъ голѣмъ респектъ къмъ себе си, особено презъ времето на своитѣ почти двадесеть-годишни войни съ Маджарско, че тѣ се отказали, поне при тоя императоръ, да тревожатъ империята съ своитѣ грабителски нападения по долни Дунавъ.

---

[1]) **Cinnamus**, ib., p. 260,$_{17}$—261,$_{11}$. — Ср. **К. Гротъ**, п. т., стр. 858—360.

Благодарение на това, че тамъ настанало относително рѣдко спокойствие, населението въ северо-източна България могло да се предаде на миренъ трудъ и да достигне известно благосъстояние, изразено главно въ оживяването на търговията и процъвтяването на долно-дунавскитѣ градове, за които ни съобщава арабскиятъ пжтешественикъ Идризи, който тъкмо въ срѣдата на XII. вѣкъ (ок. 1153 г.) бѣ пропжтувалъ по тия градове[1]). Но въ сжщото време това затишие и свързаното съ него благосъстояние дало възможность на българското население въ областьта между Дунавъ и Стара-планина да помисли и за подобрението на политическото си положение. Поддържани отъ онова смѣсено население отъ разни езици въ нѣкои голѣми градове по Дунавъ, за което ни говори М. Аталиата и което, проникнато съ свободенъ и воленъ духъ подъ влиянието на съседитѣ-печенези, не се примирявало съ византийската власть и, ако я допускало тамъ, то само въ силата на известни спогодби, българитѣ можали да се подготвятъ за свалянето на чуждото владичество; за тая подготовка твърде много спомогнало вжтрешното неустойчиво положение, което империята преживявала презъ неспокойното царуване на малолѣтния Алексия II Комнинъ (1180—1183), и особено презъ бурното управление на престарѣлия Андроника I Комнинъ (1183—1185), когато се почнали голѣми външни нападения и твърде опасни вжтрешни политически и социални движения.

---

[1]) W. Tomaschek, наз. ст., стр. 9 и 15.

Търговията на България съ Анкона презъ 16. и 17. в. по нови извори[1].

отъ Д-ръ **И. Сакжзовъ.**

Географическото мѣстоположение на Апенинския полуостровъ и дълбоко вдаденото въ сушата Адриатическо море предопредѣлили еднакви перспективи за стопанското развитие на двата града — Дубровникъ и Анкона, кацнали почти единъ срещу другъ надъ това море, което отъ ранни времена било огнище на голѣмата левантска търговия. Презъ Анкона и Дубровникъ водѣлъ най-краткиятъ и най-удобенъ пжть отъ Италия за Балканския полуостровъ и обратно, пжтьтъ отъ София, Бѣлградъ или Скопие за Римъ минавалъ въ продължение на цѣлитѣ средни вѣкове, дори до 18. вѣкъ презъ Дубровникъ. Въ Анкона и Дубровникъ граничили два свѣта — латинскиятъ западъ и славянскиятъ изтокъ. Това били двете тържища, гдето въ течение на повече отъ петь вѣка сж се срѣщали представителитѣ на две различни раси и търговцитѣ на две различни стопански култури. Тъкмо това обстоятелство осигурявало економическото процъфтяване на тѣзи два града.

Благоприятното мѣстоположение на Дубровникъ и Анкона за създаване на стопански и културни връзки между тѣзи два полуострова на юго-източна Европа ги заставило твърде рано да влѣзатъ въ редовни отношения и сключатъ договори за приятелство и търговски отстжпки. Сжщевременно за дубровчанитѣ това било най-жизнения въпросъ. Липсата на каквато и да е орна земя и гори въ безводнитѣ и мжчнодостжпни далматински алпи около Дубровникъ заставила неговитѣ жители чрезъ дипломатически тактъ и миролюбие да спечелятъ едно следъ друго за свои приятели редица голѣми и малки държавици, за да си осигурятъ единствената своя прехрана чрезъ доставката и размѣната на блага съ тѣзи страни. Затова както въ Италия, тъй и на много мѣста въ Балканския полуостровъ дубровчанитѣ образували твърде рано своитѣ колонии. Цѣлото дубровнишко население просжществувало въ продължение на вѣкове само отъ търговия. За нейния успѣхъ работили неуморно въ града отъ последния морякъ до Съвета и Ректора на републиката. Това положение на града и населението и тази естествено необходима политика за сжществуването на Дубровникъ не останали незабелязани отъ окото на съвременника на онази епоха. Пжтешественикътъ Яковъ Соранцо, който презъ 1575 г. посетилъ града на пжть отъ Венеция за Цариградъ казва: „Презъ този градъ преминава голѣма търговия, особено онази, която отъ тукъ отива за турскитѣ земи и отъ тамъ за западъ, което носи на жителитѣ му голѣма полза и печалби“[1]). Търговското значение на Дубровникъ за централнитѣ и западни области на Балканския полуостровъ било неизмѣнно въ продължение на вѣкове. Дубровникъ съ своята стопанска роля билъ еднакво полезенъ на себе си, както и на тѣзи, на които служилъ. Сжществуващъ само отъ тази търговия, той билъ необходимъ посрѣдникъ на цѣлата външна търговия еднакво на всички балкански държави, както и по-късно на турската империя. Както въ обширното царство на Иваня Асѣня II, тъй и при могжща Сърбия на Стефана Душана стопанската политика на малката Дубровнишка република била едновременно въ полза на производителното славянско население за намиране пазари на неговия трудъ, както и необходимъ доставчикъ на всѣкакъвъ родъ италиянска манифактура. Още по-наложителна била тази роля на дубровчанитѣ при настаняване на новата власть на полуострова. Подозрителната до крайность външна политика на турцитѣ къмъ цѣлия християнски свѣтъ затворила всички голѣми пжтища на международна търговия презъ нейнитѣ земи. Единствено дубровчанитѣ, които нѣмали равни на себе си по умение и тактъ, получили първи и за стотици години наредъ изключителното право да посещаватъ и свободно да търгуватъ по всички области на обширната турска империя. Това привилегировано положение, което било неуязвимо отъ каквато и да било конкуренция, създавало блѣскави перспективи за благосъстоянието на републиката, които и не закъснѣли да се явятъ. Най-високата точка на стопанска експанзивность на дубровнишката търговия спада въ епохата на първитѣ вѣкове отъ засѣдането на османитѣ на полуострова. Това заставило републиката скоро да уреди въ подробности всички стопански и митнически въпроси съ непосредственитѣ ѝ помощници или посрѣдници въ тази ѝ дейность. Това било на първо мѣсто Анкона, която била не само нейниятъ най-старъ и добъръ приятель въ миналото, но и най-голѣмия и най-близъкъ пазарь въ тази ѝ търговия. Чрезъ този градъ Дубровникъ се сношавалъ съ цѣла Италия. Той ѝ гарантиралъ винаги сигуренъ пласментъ. Ние можемъ съ сигурность да добавимъ, че следъ идването на турцитѣ това били Анкона и Дубровникъ, които отклонили голѣмата часть на левантската търговия чрезъ своитѣ портове. Затова тѣзи градове бързали взаимно да се споразумѣятъ и да използватъ изключително за себе си благата на тази размѣна. Отъ тази епоха нататъкъ ние намираме за първи пжть да се срѣща името на Анкона въ стопанскитѣ отношения на българскитѣ земи съ Италия, и то въ непосредствена връзка съ търговията на дубровчанитѣ въ Турция.

---

[1] Материялитѣ за настоящата статия сж събрани въ моята обиколка презъ последната есень въ Дубровникъ и нѣкои градове на Италия, чиито архиви съхраняватъ твърде много и доста ценни сведения за стопанския животъ на българскитѣ земи презъ ранната епоха подъ турското робство. Тукъ сме използували само малка часть отъ тѣхъ поради ограниченото мѣсто съ което разполагаме. Надѣваме се скоро да привършимъ едно пълно издаване и изследване на изобилнитѣ материяли, отнасящи се до отношенията между България и Дубровникъ.

---

[1]) P. Matković, Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vieka. Rad jugosl. Akad., кн. 124, стр. 20.

Договорнитѣ връзки на Дубровникъ съ Анкона следъ настжпилата презъ 15. в. политическа промѣна на Балканския полуостровъ били уредени на базата на старитѣ търговски договори между тѣхъ. Макаръ всички договорни грамоти помежду имъ да не сж запазени, ние намираме за 1372 г. нѣкои по-важни положения за взаимнитѣ имъ търговски отношения: съ анконскитѣ търговци ще се постжпва въ Дубровникъ и неговата околность по отношение на митата сжщо така, както се постжпва съ дубровнишкитѣ граждани. За всѣки видъ стоки, които биха се внасяли въ Дубровникъ и неговата область, анконцитѣ или други, които носятъ анконски стоки отъ която и да е часть на свѣта, вжтре или извънъ залива (Адриатическо море) нѣма да плащатъ никакви вносни мита1). Сжщо така за всѣкакви стоки, които биха изнасяли отъ Дубровникъ анконцитѣ или дубровчанитѣ, на които тѣ сж ги продали, и биха ги изнасяли за което и да било мѣсто съ изключение на по-долу означенитѣ, нѣма да плащатъ никакви износни мита. Тѣзи мѣста, за които дубровчанитѣ си запазвали привилегировано положение за вносъ, били Рашкитѣ земи, Сремъ, Банатъ, Босна и всички градове, които били на изтокъ отъ Дубровникъ.2)

Изключителнитѣ привилегии, съ които се ползували дубровчанитѣ на анконския пазаръ, се дължали на сигурния пласментъ, който намирали суровитѣ произведения, изнасяни отъ Балканския полуостровъ както за Анкона, тъй и за другитѣ градове на Италия. Специално стопанската политика на малката Анконска община била ориентирана още отъ преди вѣкове да фаворизира вноса на дубровчанитѣ само презъ Анкона, отгдето посрѣдници сж пласирали тѣхнитѣ стоки въ вжтрешностьта на Апенинския полуостровъ. Както Дубровникъ се ползувалъ отъ монопола въ закупуване на сурови стоки отъ земитѣ на Балканския полуостровъ, тъй и жителитѣ на

---

1) Anchonitani et eorum mercimonia tractari debeant in Ragusio et toti eius districtu, sicut teneantur proprii dicti cives Rhagusii in solucionibus doanarum et merchantiarum.

Imprimis quod pro omnibus mecacionibus seu robbis conducendis Rhagusium vel ad eius districtum per Anchonitanos seu alios conducentes mercatores et res ipsorum Anchonitanorum de quacumque parte mundi intus uel extra culphun nullam doanam ipsi conducentes pro conductu solvere teneantur"...

2) „Si vero dicte mercaciones seu res extrahentes de Ragusio per ipsos Anconitanos seu per Ragusinos, a quibus ipse mercaciones seures uendite fuerint, et eas portaverint seu miserint ad quecumque loca inferius non declarata, talis extrahens seu mittens nullam doanam pro tracia solvere teneat; excepto et reservato, si dictas mercaciones vel res ipsi Anchonitani vel Ragusini, a quibus vendite fuerint, extraxerint vel aportaverint seu miserint ad ista loca, videlicet ad totum regnum Rascie, ad partem regni Hungarie vocatam Sremia, ad banatum Bosine, et ad civitates que sunt a Ragusio versus orientem"... cit. въ Rad. 15 стр. 57. Lettere le comissione di Levante (дубр. архивъ). vol. 1359—1380.

Анкона имали всичкия интересъ отъ отправяне цѣлия вносъ на тѣзи стоки презъ тѣхното пристанище за другитѣ градове. Само така може да се обясни вѣковната традиция на приятелство и взаимни отстѫпки отъ стопански характеръ, които двата града си правили. Така ние виждаме още презъ 1292 г. между тѣхъ да е сключена търговско-митническа спогодба, споредъ която дубровчанитѣ добили право за безмитенъ вносъ на разни кожи, восъкъ и др. отъ Романия за Анкона.1) Тѣзи тъй ранни постановления въ договорнитѣ отношения на двѣтѣ градски общини ни хвърлятъ и ясна свѣтлина върху сѫщностьта на взаимната търговия на Дубровникъ и Анкона. И действително, както ние ще видимъ това подробно по-надолу, главнитѣ експортни артикули на дубровчанитѣ отъ българскитѣ земи за Анкона били на първо мѣсто всѣкакъвъ родъ сурови кожи, вълна и восъкъ. Италиянскиятъ пазаръ презъ цѣлитѣ средни и нови вѣкове си доставялъ значителна часть отъ тѣзи артикули отъ земитѣ на Балканския полуостровъ презъ Анкона, и затова този градъ билъ тъй щедъръ въ привилегиитѣ си къмъ Дубровникъ. Съ малки изключения всички търговски договори между тѣзи две страни сѫ предвиждали взаимни и еднакви митнически облекчения, установени още въ договоритѣ отъ 1372 г. и допълненията имъ отъ 1397 и 1440 г.2) Единствено презъ 1570 г. сѫ запазени въ дубровнишкия архивъ оплаквания на дубровчанитѣ до папата отъ анконскитѣ митничари, които го молили да благоволи да освободи дубровнишкитѣ търговци отъ митнически такси въ папскитѣ градове.3)

---

1) Item quod predicti Ragusini possint et valeant venire et stare in portum et in civitatem Ancone libere et absolute cum omnibus et singularibus infrascriptis rebus et mercationibus Romanie, silicet: coramine, coriis domesticis et silvestribus, cera et pellicqariis (?) domesticis et silvestribus, ac etiam dogamine; . . . п. т. стр. 56.

2) Тази стопанска роля на анконското пристанище се подтвърждава отъ пѫтописа на Hayes. Като говори за Бѣлградъ сѫщиятъ разказва следнето: „Цѣлата търговия на Бѣлградъ е въ рѫцетѣ на дубровнишкитѣ търговци, които пребиваватъ въ него. . . тѣ внасятъ занаятчийски стоки, а купуватъ кожи, вълна и восъкъ, която изнасятъ за Анкона и отъ тамъ за Италия“ P. Matković, ц. с. Rad, 129, стр. 57.

3) Rad, кн. 15, стр. 44.

Голѣмиятъ интересъ на анконцитѣ къмъ търговията съ земитѣ на Балканския полуостровъ ги заставило да се погрижатъ сами за създаване политически и стопански връзки съ турската империя. Действувайки по сѫщия тактиченъ начинъ, както дубровчанитѣ малко по-късно отъ тѣхъ, анконци успѣли да издействуватъ известна защита на своята търговия въ турскитѣ земи. Ние намираме твърде рано установени постоянни представители на анконската община въ Цариградъ. Въ аналитѣ на този градъ сѫ споменати следнитѣ анконски консули при отоманската империя: Filippo Alfieri (1419 г.), Nicolo di Francesco (1444), Angelo Boldoni (1453), Gian Oglii Francesco (1510), Antonio Rapullo (1517), Giambattista Bedero (1567), Paolo Mariani (1587), и Constantino Pepi (1597)[1]. Въ анконския архивъ е запазена само една съвсѣмъ нищожна часть отъ кореспонденцията на тѣзи консули отъ Цариградъ. Малко повече материялъ би могло да се извади за отношенията между Анкона и Венеция и за голѣмата стопанска роля, която сѫ играли еврейскитѣ търговци въ Анкона, Солунъ и въ други градове на Турция. Както венециянитѣ, тъй и евреитѣ създавали голѣми прѣчки на анконската търговия на Истокъ. Специално еврейскитѣ търговци, бидейки една компактна маса въ Анкона, държали голѣмата часть отъ левантската търговия въ своитѣ рѫце. Тѣ имали свои съдружници въ Солунъ, о-витѣ въ Срѣдиземно море, Родосто, София и Цариградъ и направлявали отъ тамъ цѣлия трафикъ по тѣзи крайморски пристанища по свое усмотрение. Така поради нѣкои недоразумения между тѣхъ и нѣкои анконци евреитѣ решили презъ 1556 г. да спратъ всѣкакъвъ подвозъ и износъ на стоки отъ какъвто и да е видъ съ Анкона и по такъвъ начинъ отклонили напълно трафика и търговията на левантски стоки отъ този градъ[2]. Поради това анконскитѣ жители и общината се оплакали на папата.

---

[1] Ernesto Spadolini, La loggia de mercanti in Ancona, Porto civitanova, 1904, стр. 10 сл.

[2] „La malignitá grande delli perfidi Marrani ne sforza contro ogni nostro volere a fasti dire la benignità di V. B-ne, i quali hanno havuto tanta pollanza (?) che hanno indotto alcuni hebrei à far certe loro maledotte scomuniche et scelerate malledittioni di loro Rabini in una sinagoga di Salonicciho, et publicate in molti luoghi, per le quali prohibiscono il venir et mandare mercantie, et robbe di ogni sorte in Ancona, et han'o levato totalmente il trafico et comercio delle robbe di Levante di questa cittá . . .“. Архива въ Анкона, Lettere di privati ad Ancona, №258. XXVI. Писмо отъ Анкона отъ 10. VIII. 1556.

Много по-гладко се развивали отношенията на дубровчанитѣ съ жителитѣ на Анкона, давайки на последнитѣ голѣми изгоди отъ постоянния подвозъ на стоки отъ Изтокъ и специално отъ българскитѣ земи. Въ анконския архивъ сж запазени ржкописитѣ на редица нареждания на общината за регламентиране дубровнишката търговия на този пазаръ. Изглежда, че отъ това време началъ единъ оживенъ обмѣнъ на стоки, защото зачестяватъ документитѣ, съдържащи данни за търговията между Анкона, Дубровникъ и България.

За правилното и бързо развитие на търговскитѣ отношения между българскитѣ земи и Анкона, чрезъ посрѣдничеството предимно на дубровнишкитѣ търговци, спомогнали навременнитѣ стопански и политически спогодби, които били сключени между Дубровникъ и Турция. Дубровнишкиятъ архивъ пази цѣлата колекция отъ дипломатическитѣ книжа, които получавала републиката отъ Портата презъ 1451—1756 г., преведени още преди вѣкове на четливъ италиянски езикъ [1]). Запазени сж и сж издадени цѣлъ редъ турски дарствени грамоти още отъ най-първитѣ години на политическитѣ връзки между тѣзи две страни. Така, презъ 1442 година султанъ Мурадъ II дава привилегии на дубровнишкитѣ търговци да отиватъ по сухо и по море по Анадолъ, Романия, по българскитѣ и влашки земи, по Сърбия, Албания и Босна, като не плащатъ нийде изъ пжтя мито отъ тѣхнитѣ стоки. Само тамъ, гдето тѣ продавали стоката си, плащали по 2% мито, както билъ законътъ въ Одринъ, Пловдивъ и Кратово. Ако не продадатъ стоката тѣ не плащали нийде никакво мито [2]). Презъ 1459 г. била подтвърдена привилегията за свободна търговия по българскитѣ и влашки земи[1]). Отъ това време нататъкъ тѣ били освободени и отъ тѣзи 2% чрезъ редовенъ годишенъ откупъ, нареченъ „трибутъ". Разбира се, че тѣзи изключителни привилегии и свободи, съ които се ползували дубровчанитѣ, били изкупувани не само чрезъ този данъкъ, известенъ добре отъ кореспонденцията на дубровнишкитѣ търговци и посланици отъ 17. в., но и съ задължението да даряватъ по нѣколко пжти въ годината разнитѣ централни и мѣстни турски власти съ сребърни чаши, юзди, скжпа манифактура, захарь, свещи и пълни кесии съ пари. Размѣрътъ на данъка билъ различенъ. Презъ м. ноемврий 1481 г. султанъ Баязидъ II отъ Одринъ намалилъ трибута отъ 15,000 на 12,500 златни дукати[2]). Дубровчанитѣ често се опитвали да намалятъ още този данъкъ, но успѣвали само временно. Когато по-късно презъ 1678 г. тѣ повели дълги преговори за намалението му поради обедняване на тѣхнитѣ колонисти и западане търговията имъ въ България, турцитѣ се отнесли толкова зле къмъ тѣзи опити за неплащане пълния размѣръ на данъка, че затворили въ силистренската крѣпость самия дубровнишки посланикъ Николо ди Бона, гдето и починалъ сжщиятъ[3]). Скоро следъ това спрѣла всѣкаква търговия на дубровчанитѣ въ турскитѣ земи. Общо взето, дубровчанитѣ успѣли въ продължение на повече отъ три вѣка да си осигурятъ изключителни стопански привилегии само за себе си изъ всички краища на Турция.

---

[1]) „Traduzioni di Capitulazioni e di Firmani“ (два тома).

[2]) „... и още им ȣчини милость господство ми, да трьговци и людие них с трьзи и с иманием них да могȣ ходити по морȣ и по сȣхȣ безь ниедие забаве по натолие, по романие, по бȣгарской и по влашкои земли, по срьблех, арьбанасех, по босне и по свех них мистах, землих и градовех господства ми, да не плакаю пȣтем ѡд своех трьгъ ниедне царѣне ни доходка поснопога инкомȣ, такмо да плакаю дге(?) догю с трьгом ȣ место царьства ми, што продадȣ, ѡд р҃. аспри. в҃. аспре. каконо је законь ȣ Єндропополю и ȣ филипополю и ȣ кратове...“ Truhelka C. Tursko slovjenski spomenici dubrovačke archive, Saraevo 1911, стр. 10.

Първитѣ запазени сведения за търговията на българскитѣ градове съ Анкона сж отъ 1558 г. И особено ценното за насъ е това, че спогодбата била сключена не въ Дубровникъ, а въ Варна. Това е единъ отъ типичнитѣ за епохата осигурителни договори, каквито обикновено били сключвани предъ нотарията въ Дубровникъ. На 8. октомврий 1558 г. въ Варна дубровчанинътъ Марино ди Пиеро ди Гради съ съдружницитѣ си сключилъ осигурителенъ договоръ за морски транспортъ на стоки, предназначени за износъ отъ Варна. Корабътъ, нареченъ св. Екатерина, билъ притежание на Працати, а управляванъ отъ Франческо ди Джиовани Бакровичъ. Натоварени били въ Варна волски и кравешки кожи (coieri de Varna bouini e vachini) сортирани на брой 4270, опаковани и надписани за Анкона за Биаджио ди Франческо Гюрасковичъ. Уговорено било да се заплати за навло 66 скуди и 8 гросети, дубровнишка монета. Самиятъ договоръ е приподписанъ като свидетель отъ Винценцо ди Антунъ 1). Сигурно е, че това не е билъ първиятъ осигурителенъ договоръ за превозъ на стоки отъ Варна за Анкона. Непосрѣдствени стопански връзки имало между тѣхъ сигурно още отъ началото на 16. в., когато окончателно били установени дубровнишкитѣ колонисти въ София и били напълно осигурени привилегиитѣ, които турската власть къмъ края на 15. в. имъ бѣ отстѫпила. Една твърде доходна и сигурна търговия на дубровчанитѣ въ България билъ износа на кожи. Сравнително най-евтиниятъ имъ превозъ за чуждитѣ пазари ставалъ по море, и то най-вече презъ Варна, който градъ билъ центъръ на богатата съ всѣкакъвъ добитъкъ и кожи область Загора 2). Отъ тамъ въ продължение на два вѣка

---

[1]) п. т. стр. 17. Даденъ е почти сжщия текстъ на италиянски езикъ.

[2]) п. т. стр. 63.

[3]) Въ входа на дубровнишката община е поставена една възпоменателна плоча за този посланикъ умрѣлъ за доброто и благото на своето отечество. Въ архивата сж запазени доста писма на Николо Бона, въ които той описва подробнитѣ перипетии въ преговоритѣ съ турцитѣ. Особено ценно е неговото писмо отъ Castel di Silistria отъ 29. юлий 1678 г. Fasc. 48 № 1859.

---

1) J(esus) Ch(ristus) S(alvator) M(arl)a adi 8 di Ottobre 1558. In Varna.

A carico con lo nome de Dio buon vieaggio e salvamento Marino de Piero di Gradi e compagni in luocho di Varna sopra lo galione di Prazati nominato Santa Catharina patronizzato per me Francesco di Giovanni Bacrouich coieri de Varna bovini e vachini sortati pezzi № quatro millia settanta . . . ben conditionati segnati del avanti segno per consignarli in Ancona a Biagio di Francesco Giurascovich a chi sara ordinato e per nolo pagi iusta la forma del nolegiato disbattendo scudi sessanta sei grossi otto rhagusei d'oro in oro datili per la nostra portion de imprestito non altro Idio per tutti salvo vi porti.

Io Vincenzo di Antun scrivano di sopraariditto galione affermo quanto ut sopra". Div. notarie, t. 116, fol. 118 V°.

2) Въ едно завещание на Лука Брайовъ отъ 1606 г. търговецъ въ Пловдивъ, е казано, че сѫщиятъ закупувалъ кожи въ Загора. „Item detto ser Matteo, che li scrise, che andasse in Zagora levarli sua cuori, che li farà bovo, quello che spenderà, doue andò a levar dette robbe e non furono apparchiati, dove spesi aspri 1100, dico mille cento, quali li deve far boni detto ser Matteo, e piu aspri ducento settanta per il curriere, che li ordino mandare aposta alli mercanti in Zagara che detti spedissero li cori a ser Matteo detto ha dato detto Luca

следъ това и преди това дубровчанитѣ изнасяли сурови кожи, вълна и восъкъ 1).

Така, сключениятъ въ Варна договоръ билъ изпратенъ допълнително да се впише въ нотариалнитѣ книги на републиката. Споменатитѣ въ него отъ фамилията di Gradi търговци на кожи и Prazatti, притежатель на кораба, срѣщаме презъ следната година да сключватъ нови осигурителни договори. На 24. августъ 1559 год. предъ нотарията въ Дубровникъ се явилъ търговеца Стефано Франческо ди Гради, който се осигурилъ за цѣлата стойность и сума, която ще бжде заявена отъ подписанитѣ осигурители на стоката и вещитѣ, които ще бждатъ натоварени на пристанището въ Варна на Черно море върху споменатия по-горе корабъ св. Екатерина, управлявань отъ Паскалъ Працати. Съгласно, съ уговореното речениятъ корабъ трѣбвало да отведе стокитѣ за пристанището въ Анкона 2). Презъ сжщия сезонъ билъ сключенъ подобенъ договоръ „за добро пжтуване, печалби и щастливо пристигане" отъ Биаджио ди Франческо Гюраси, който действувалъ отъ свое име и отъ това на съдружницитѣ. Осигуровката важила за всѣкакъвъ родъ стока, която е натоварена или ще се натовари въ варненското пристанище върху кораба св. Джиованъ Батиста, управляванъ отъ Франческо Бакровичъ, вѣроятно сжщиятъ, който срѣщнахме въ договора отъ 1558 год. Осигуров-

---

Braiovu per suo conto bufalline cento vinti cinque mandarli a Raugia . . .". Testamenta t. 52, f. 233 сл. Че областьта Загора включвала гр. Варна като главно стоварище на стоки се установява отъ търговския договоръ на България съ венецианитѣ отъ 1352 г. и този отъ 1387 год. — съ генуезцитѣ.

1) Въ Генуезкия държавенъ архивъ намѣрихъ да се споменува на нѣколко пжти презъ 1340 г. вносъ отъ България (Загора) на восъкъ (cera Zagora), чиято цена била по-голѣма отъ този изнасянъ отъ Пера въ Цариградъ. Това се вижда отъ смѣтководнитѣ книги на републиката — Massaria t. I, fol. 21 V^0 23 V^0, 37, 72 V^0, 77 V^0, 132. Тѣзи данни се схождатъ съ бележкитѣ на Пеголоти отъ сжщата 1340 г. за восъка, изнасянъ отъ Загора, и за неговото превъзходно качество, ср. Pegolotti, Della mercatura, Lisbona, 1766. Firense, стр. 25.

2) „...Ser Stephano (Francesco) di Gradi... s'assicura et vuol esser assicurato per tutta quella somma et quantita di denarj, che da gli infrascritti assicuratori sara dichiarita in et sopra qual si voglia sorte di robbe et mercantie di cui attenesse alla scala di Varno in Mar Maggiorre. . ." Div. cancelaria t. 145 f. 84 V^0.

ката била въ сила отъ момента на натоварването стокитѣ въ Варна до разтоварването имъ въ пристанището на Анкона [1]).

Макаръ последнитѣ два осигурителни договори да не указватъ конкретно, за какви стоки се отнасятъ, подразбира се, че това били на първо мѣсто необработени кожи. Фамилията Працати, притежатель на кораби, била една отъ най-известнитѣ дубровнишки родолюбци, на единa отъ чиито членове — Michaele Prazzati билъ направенъ дори паметникъ въ двора на самия княжески дворецъ, понеже подарилъ цѣлото си състояние на републиката. Специално за насъ е важно това обстоятелство, че корабитѣ на Працати се срѣщали най-често като преносвачи на стоки отъ Левантъ и специално отъ българскитѣ пристанища. Самъ Працати билъ тѣсно свързанъ съ цѣлата търговия на дубровчанитѣ въ България. Това узнаваме отъ единъ подробенъ договоръ, сключенъ на 25. февруарий 1559 г. предъ нотарията въ Дубровникъ отъ самия Иоанъ Працати, притежатель на кораба Св. Екатерина. Той уговорилъ съ търговцитѣ Стефано Франческо ди Гради, щото този корабъ, следъ като откара стоки, натоварени отъ Валона за Цариградъ, да бѫде презъ цѣлия месецъ августъ въ Варненското пристанище, гдето да бѫде на разположение на Стефано ди Гради, да натовари стоки, и то най-вече кожи. Уговорено било последниятъ да плаща за навло на пренасянитѣ кожи по 100 скуди, анконска монета, за всѣки 1000 волски кожи и по 200 — за всѣки хиляда биволски кожи. Последнитѣ трѣбвало да се отправятъ за Дубровникъ, гдето да се разтоварятъ биволскитѣ кожи, а волскитѣ — да се отправятъ за Анкона. Който не устоявалъ на този договоръ и го нарушавалъ, трѣбвало да заплати глоба обезщетение (poena) 300 златни скуди.[1])

---

[1]) „Co'l nome di Dio a buon viaggio, guadagno, e salvamento Biagio di Francesco Giurassi, agendo tanto in nome suo proprio, quanto di compagni, et di cui attenesse ... s'assicura et vuol esser assicurato per tutta quella somma et quantita di denari che dalli sottoscritti assicuratori sarà dichiarita in et supra li denari, robbe et qual si voglia sorte di mercantia, caricate et che si caricaranno alla scala di Varno in et sopra il gallione di Gozze nominato Santo Giovan Battista, patroneggiato per Francesco di Gio. Barovinovich (?)... li detti assicuratori habbiano guadaguato il loro risico e sicurta quando il detto galeone o con li denari, o ver robbe et mercantie partendo dalla scala di Varno et donde quelle et havera caricato gionto sara á buon salvamento nel porto d'Ancona, et havera quelle in terra discaricato. Iddio lo mandi per tutto a buon salvamento". п. т. f. 125 V^{0}.

Действително, така сключениятъ договоръ билъ изпълняванъ редица години следъ това. На 21. августъ 1561 г. е записанъ въ нотариалнитѣ книги новъ осигурителенъ договоръ за превозване на стоки отъ Дубровникъ за Варна и отъ тамъ направо за Анкона върху сѫщия корабъ. Всѣки отъ осигурителитѣ е поемалъ рискъ до 12%.[2]) Презъ октомврий сѫщата година ние намираме регистрирана нова осигуровка за превозъ на волски и биволски кожи на търговцитѣ Стефано ди Гради, Трояно Черва, Биаджио Гюраси и Биаджио Кладило, но този пѫть върху кораба Св. Анунциата, притежание на Елия ди Биаджио. Осигуровката била въ сила отъ момента на натоварването кожитѣ въ Варна до разтоварването имъ на сухо въ Анкона.[3]) Отъ изброенитѣ търговци сѫ добре извѣстни отъ по-раншнитѣ договори Стефано ди Гради и Биаджио Гюраси (Гюрасковичъ) — експортьори предимно на кожи. Тѣ отъ своя страна сигурно имали своитѣ агенти или представители било въ Варна, Провадия или София — най-главнитѣ тържища на кожи. Специално въ последния градъ били групирани най-голѣмитѣ интереси на дубровчанитѣ и въпрѣки това, че София била въ центъра на полуострова, нейнитѣ връзки съ италиянскитѣ тържища били твърде стари.

Най-раннитѣ извори, които ни документиратъ непосрѣдственитѣ търговски връзки на София съ Анкона сѫ следъ 1578. Въ нотариялнитѣ книги въ Дубровникъ за тази година е записано едно арбитражно решение, издадено отъ Антонио Феро и Винченцо ди Алегрети — арбитри, избрани отъ спорящитѣ търговци-съдружници Марино ди Христофоро Буресксия и Марко ди Франческо още презъ 1577 г. съ сключения помежду имъ компромисъ. Арбитритѣ установили, че съдружието имало дебитори въ Турция за аспри 86,621, между които имало две голѣми партиди — едната отъ 20,700 аспри отъ Матео ди Жакомо Гиони и другата — за аспри 26,047 — отъ Паоло ди Франческо, братъ на втория съдружникъ. Всички дебитори били описани подробно въ инвентаритѣ на съдружието. Сжщото имало да взема отъ Анкона чрезъ Бенедето Гондола отъ нѣколко длъжници скуди 838—анконска монета, които правятъ златни дукати 621 и гросети 10 (дубровнишка монета). Тѣзи вземания било решено да инкасира единътъ отъ съдружницитѣ — Марко Франческо.[1]) По-нататъкъ арбитритѣ се спиратъ подробно върху търговията, която съдружието имало по-рано въ българскитѣ земи, като казватъ: „Сжщо заявяваме, че казаното съдружие притежавало въ София единъ дукянъ, който граничи отъ една страна съ дукяна на Лука ди Паоло и отъ друга страна съ дукяна за собствена смѣтка на сжщия Марино за аспри 12,000, както се вижда споредъ направенитѣ помежду имъ въ миналото писмени книжа който дукянъ заявяваме и опредѣляме да остане общъ между двамата съдружници и да се смѣтатъ $^2/_3$ за смѣтка на Марино и $^1/_3$ за смѣтка на Марко.“[2])

---

[1]) Div. not. t. 116 fol. 188 V^0 сл.

[2]) Div. canc. t. 147 fol. 161 V^0 сл.

[3]) п. т., f. 201.

---

[1]) „. . . Dichiariamo che la compagnia fra sudetti Marino e Marco si truova creditrice in Turchia di aspri 86,621 computando le due partite di magior importanza una di aspri 20,700 da Matteo di Jacomo Gioni e l'altra di aspri 26,047 da Paolo di Francesco fratello di detto Marco e da molte altre persone come per dui inventarij dati a ciascuno dalli detti compagni, di piu detta compagnia deve havere in Ancona per mano di ser Benedetto Gondola da piu debitori scudi 838 di quella moneta che fanno d'oro ducati 621, et grossi 10, li quali crediti per benefitio e con consenso di detti Marino e Marco dichiariamo che esso Marco habbia cura . . . “. Div. not. t. 121, f. 48 V⁰.

[2]) „Item dichiariamo che la detta compagnia si trova havere in Sofia una botega la qual confina da una bande con la botega di Luca di Paolo, e dall'altra bande con la botega di conto proprio di detto Marino di valuta di aspri 12,000 come consto a noi per le scritture fatte fra di loro per il passato, la qual botega dichiariamo et terminiamo che debbe restare in comune fra essi compagni, et, s'intendano li dare due terzi di quelle di conto di Marino et uno terzo di conto di Marco.“ п. т. f. 49. Цѣлата дубровнишка колония е била групирана на едно мѣсто около една малка църква. Отъ много писма на дубровчани отъ тази епоха узнаваме за разположението на имотитѣ на дубровчанитѣ. Не рѣдко се появявали между тѣхъ имотни спорове. Специално софийската колония бдѣла, да не би нѣкой отъ търговцитѣ да си продаде кжщата на търговцитѣ отъ чужда националность, ср. следнитѣ писма: На софийската колония отъ 31.X. 1663, № 1635 и 31.VIII 1641 г. fasc. 51 № 1905. Въпрѣки това и турци, и евреи купували имотитѣ на дубровчанитѣ: ср. пис[illegible] 40 отъ 9.IX 1670 на соф. търговци. Fasc. 60 № 1976.

Подобни арбитражни решения се срѣщатъ твърде често въ нотариалнитѣ книги на републиката. Обикновено странитѣ прибѣгвали вмѣсто предъ сѫдъ къмъ арбитражъ, за което предварително се спорезумѣвали предъ нотарията. Арбитритѣ изслушвали подробно на нѣколко пѫти странитѣ, преглеждали имъ смѣткитѣ и книгитѣ и после издавали своето решение. Специално между търговцитѣ, живущи и търгуващи въ България, сѫ запазени твърде богати съ материяли арбитражни решения отъ по-късна епоха, върху които ще се поспремъ по-нататъкъ. Споменатиятъ търговецъ въ София Марино Бурексия се срѣща 20 години преди това като арбитъръ между Радо ди Гради и Пиетро Степановичъ отъ София. Нашитѣ търговци отъ арбитражното решение отъ 1578 г. търгували въ София въ доста широки размѣри съ всички краища на турската империя. Търговскитѣ връзки съ Анкона били оживени отъ самото начало. Това било търговия съ кожи, които дубровчанитѣ отъ София изнасяли направо за Анкона. Изглежда, че този износъ билъ твърде значителенъ, за да остане тѣхниятъ сънародникъ Бенедето Гондола длъжникъ за 621 зл. дукати. Споредъ по-късни изводи отъ 1590 г. се вижда, че единъ дукатъ се равнявалъ на 120 аспри[1]), което прави 74,520 аспри, почти толкова, колкото сдружието имало да взема отъ длъжницитѣ си отъ цѣла Турция. Въ Анкона сдружието имало свой представитель, който приемалъ стокитѣ, за да ги препродава на други търговци, обаче, за тѣхнитѣ задължения отговарялъ само представительтъ. Въ други сдружия обикновено кореспондентитѣ на чуждитѣ пазари били сдружници. Въ София, макаръ че сдружието имало общъ дукянъ, единътъ отъ сдружницитѣ ималъ и своя отдѣлна търговия, нѣщо на гледъ би било недопустимо, ако не се знае голѣмата толерантность и взаимна стопанска помощь, която се проявявала между дубровчанитѣ. Последнитѣ се крепили взаимно и действували всички задружно. Всѣко отстжпление отъ това, всѣка конкуренция между тѣхъ била забранена. Затова, когато презъ следующия вѣкъ се появили недоразумения между софийскитѣ колонисти въ връзка съ износа на вълна, отъ Дубровникъ били изпратени специални и строги нареждания да се спогодятъ и помирятъ, като се прави явенъ укоръ, че тѣзи разногласия не ги е имало по-рано, защото търговцитѣ, които преди тѣхъ сж живѣли тамъ, сж действували по-разумно въ тази область и сж винаги успѣвали[1]. Ние срѣщаме случаи, когато дубровнишкитѣ търговци въ София, които не устоявали на взаимнитѣ задължения при покупката на стоки, били глобявани отъ цѣлата колония на търговцитѣ.

---

[1]) Въ търговската книга на софийския търговецъ Бенедето Рести намираме записана следната операция, въ която е означенъ курсътъ на дукатитѣ: „Marino (di Resti) di conto deono dare addi ultimo Dacembre aspri 11,760, sono per ducati 98 ad aspri 120..“ fol. 23. Дубр. архивъ.

Въ връзка съ търговията на София съ Анкона билъ използуванъ морскиятъ пжть отъ Родосто. Както отъ Варна и Цариградъ, тъй и отъ Родосто били изпращани кораби съ кожи направо за Анкона. Въ това отношение известна свѣтлина хвърля единъ пасажъ отъ завещанието на Иеронимо Орсато ди Гондола, починалъ въ Цариградъ презъ 1595 год. Той е вършилъ приживѣ търговия въ София, а сжщевременно презъ Родосто изнасялъ кожи за Анкона, бидейки въ търговски връзки тамъ съ нѣкои евреи[2]. Търговията му съ Анкона изглежда да е била толкова оживена, че той ималъ тамъ брата си, вѣроятно, за свой съдружникъ. Търговията съ кожи между Родосто и Анкона може да се изясни още по-добре отъ нѣкои следващи по-долу документи. Тукъ въ Родосто били складирвани кожи отъ Тракия и отъ вѫтрешността на полуострова. Този градъ ималъ сѫщото положение на експортно пристанище, каквито имали Ипсала и Селимврия. За характера на търговията на всички тѣзи градове ни сѫ оставени доста сведения. Венецианскиятъ посланикъ Лоренцо Бернардо отъ 1591 г. ни описва Радосто като голѣмъ морски градъ „пристанище съ стоварище на стоки, гдето се търгува съ вълна, кожи, восъкъ“ и др.[1]). Въ другъ пѫтописъ на Яковъ Соранцо отъ 1575 г. пакъ се споменува Родосто като градъ съ голѣма търговия на вълна[2]). И Лоренцо Бернардо ни говори за голѣмата търговия на тѣзи градове съ вълна, която била изнасяна за Венеция[3]). Родосто билъ посещаванъ твърде често отъ софийски търговци. Бенедето Рести отивалъ всѣка година въ този градъ, бидейки въ връзка съ търговци отъ Пера, които пъкъ отъ своя страна търгували съ Родосто.

---

[1] „Habbiamo inteso con piu lettere di una parte di voi gl'aggravij, che dite di ricevere dagl' hebrei per occasione delle lane, ma troviamo dell'altra parte per l'essame fatto qui sopra tale differenza, che i mercanti nostri stati costi prima di voi, hanno con maggior prudenza proceduto in tal particolare perche sempre sono stati percio indisparte, e sempre l'hanno accomodato di pieno"... Lett e com. т. 43, f. 168.

[2] „... et perche in Rodosto si trovano alcune robbe di conto nostro le quali prego à Voi Drago de Cerva, e Biagio Cavalcanti che in compagnia con Francesco Orese procuriate venderli ó in detto luogo di Rodosto, o portandoli qui in Constantinopoli come méglio à voi parerá, et li coeri che al presente si trovano in detto luogo, di nostro conto ó a nome vostro pregovi, che venendo le navi et in assentia delli mia di Soffia li carichiate, e spediate, et perche tra detti vi sono pezze otto cento incirca di coeri d'un hebreo d'Ancona, li quali non voglio che passino sotto nome mio". Test. т. 49, f. 249 V⁰.

Забележително за насъ е и това, че въ Родосто идвали по сухо кожи дори отъ Провадия, отгдето по-после били изнасяни за Дубровникъ и Анкона. Това се обяснява съ обстоятелството, че отъ Варна отплували малко кораби за Дубровникъ. Презъ м. априлъ 1598 год. въ Дубровникъ било сключено нотариално съглашение между Димитри Сература, Микеле ди Сорго, Паоло Пиерицъ отъ една страна, а отъ друга — Секондо Ненчи и Джиовани Раосиевъ за обща съдружническа търговия между тѣхъ съ седалища отъ една страна София, а отъ друга — Дубровникъ. Първитѣ трима дали като свой капиталъ въ съдружието между другитѣ стоки и пари още 4400 волски кожи и 600 биволски, отъ които 2000 волски и 300 биволски складирани въ Провадия. Сѫщитѣ съдружници калкулирали и разноскитѣ за 2400 волски кожи, които били складирани въ Родосто. Тѣ стрували 2400 талера, а за превозъ (кола — vittura) отъ Провадия до Родосто и отъ тамъ до Анкона били похарчени още 1371 талера и 15 гросети. Сѫщо такаи за 300-та биволски кожи, за превозъ отъ Провадия до Родосто и отъ тамъ до Анкона били разходвани

---

[1]) Rad 136, стр. 51.

[2]) Rad 124, стр. 55.

[3]) Rad 136, стр. 50.

385 тал. и 30 гр.[1]) Казаното съдружие имало също въ София къща съ покъщнина (casa con massaritia). Сжщитѣ Сорго и Пиерицъ сключили презъ сжщата 1598 г. общиренъ осигурителенъ договоръ за превозъ на кожи съ кораба „св. Троица“. Корабътъ трѣбвало да тръгне отъ Гравоза за Валона, гдето да натовари стока и се отправи за Цариградъ и натовари отъ Варна или Родосто кожи, собственость на споменатитѣ търговци, които трѣбвало да спазватъ опредѣленитѣ за товзренето време и мѣсто въ кораба. Кожитѣ трѣбвало да се експедиратъ за Дубровникъ и Анксна.[2])

---

[1]) „. . . Item detto Dimitri, Michele et Paolo pongono di loro proprio capitale talleri 12,000 di gr. 35 lo tallero delli quali hanno consegnato a detto Secondo qui tallari 4000 in tanti panni veneziani carisee, damaschi, et contanti et resto che sono tallari 8000 in pezze 4400 di cori bovini et pezze sei cento di bufalini cioe cori bovini 2000 posti in Provato per talleri 2000 in detto loco con tutti le spese sino hoggi fatte a esse, et bufalini 300 in detto loco di Provato per talleri 921 grossetti 15 posti in detto loco con le spese sino hoggi fatte per 2400 bovine poste a Rodosto, le quali prima comprate si pongono per talleri 2400 et per vittura di Provato sino Rodosto, che sono spese et a Rodosto, et da detto loco sino Ancona pongono detti Serratura, Sorgo e Pieriz talleri 1371 grossi 15 per le spese . . .“ Div. not. т. 129, fol. 21 V^{o} сл. (отзадъ на тома).

[2]) „Die XXI^{a} Apriis anni 1548 Con nome di Dio, di buon viaggio, guadagno et salvamento Pietro di Christofano padrone del galeone nominato la S^{ma} Trinita al presente esistente nel porto di Gravosa spontaneamente et ogni miglior modo il detto galeone ben stagno, corredato, et col sufficiente numero di marinari à noleggiato et noleggia a Ser Orsatto di Giorgi agendo et in nome suo et di Ser Bernardo suo fratello per cori $3333\,^{1}/_{3}$ di fermo et per $1666\,^{2}/_{3}$ di rispetto, à Nicoló Boglini per cori $3333\,^{1}/_{3}$ di fermo, et per cori $1666\,^{2}/_{3}$ di rispetto, et a Michele di Sorgo et á Paolo Pieriz per cori $3333\,^{1}/_{3}$ di fermo, et per cori $1666\,^{2}/_{3}$ di rispetto. Con gli infrascritti patti oblighi, et conditioni prima il detto procuratore promette, et si obliga partir de Gravosa col primo buon tempo et recto tramite navigar verso Vallona, ove dovrá prender il carico di pece et quello preso adritura navigar verso Constantinopoli con esso, et ivi otto giorni dopo che sará scaricato il detto carico sia tenuto prender non alteramente che gli istessi assicuratori promettono nel detto termine fargli dar la devisa del luogo ove dovrá caricar i detti cori, promettendo essi noleggiattori far caricar i detti cori-cioé il Boglini et Sorgo, essi et Pieriz i loro in Varna o in Rodosto, in uno peró di deti due luoghi, et il detto Giorgi i loro in Constantinopoli o vero in Rodosto, o parte nell'uno che parte nell'altro di detti due luoghi et convengono che se al padrone sara data la divisa per li cori del Boglini, et dei Sorgo, et Pieriz, cioè che egli habbia á

Търговското значение на Родосто като пристанище при износа на кожи отъ българскитѣ земи за Анкона се документира и отъ по-късно време.

Особено ценни се явяватъ за насъ подробнитѣ сведения, които намираме въ голѣмата търговска книга на дубровчанина Бенедето ди Рести, живѣлъ въ София отъ преди 1583 г.[1] до 1606 г.[2] Това е, споредъ Иречекъ, една огромна и мѫчночетлива книга, която той самъ не знае, какъ е попаднала въ дубровнишкия архивъ[3]. Действително, въ разбъркания дубровнишки архивъ поради мѣстенето си въ Австрия, презъ време на войната, ние едва можахме следъ 15-дневно търсене да намѣримъ тази книга на Рести. Тя съдържа 204 двойни фолиа, изпълнени съ смѣтки, които търговецътъ Рести записвалъ отъ 1590 до 1605 г. Страницитѣ сѫ много голѣми — дълги 60—70 см. отъ дебела бѣла хартия, добре запазена. Смѣткитѣ сѫ гѫсто писани. На мѣста има до 50 и повече редове и едва се дешифриратъ, понеже сѫ писани доста неграмотно, или съ съкращения, които само търговецътъ е раз-

---

caricargli in Varna, che in tal caso esso padrone sia obligato col detto suo galione transferirsi in detto luogo di Varna, et quivi nel termine convenuto fra le dette parti, di quaranta giorni di fermo et dieci di rispetto caricar i detti cori di essi Boglini, Sorgo et Pieriz. . . Item convengono che havuto il carico sia tenuto il padrone recto tramite venirsene col galione quá á Ragugia et in detta città di Ragugia scaricar tutto ó quella parte del carico, che i detti noliggiatori voranno, et col resto del carico, caso che non fusse scaricato qui tutto, debba il padrone proseguir il suo viaggio per Ancona. . ." Sicurta e nolegiata. a. 1598, fol. 105 V^{0}. сл.

[1] Въ Lettere e Comissioni намираме отъ 1583 до 1603 г. нареждания на Републиката до нейния кореспондентъ Benedetto Resti въ София. Неговитѣ писма, обаче, сѫ загубени. Запазени сѫ само кратки информационни и препроводителни писма до Дубровникъ отъ 1603 г. ср. Lett. e Com. т. 34 до т. 40, сѫщо писмата му, събрани въ fasc. 89 № 2218.

[2] По разни документи отъ 1605 г. научаваме, че презъ тази година Рести билъ още вь София. Търговскитѣ му връзки, обаче, съ София не били прекѫснати дори до 1606 г. Това се вижда отъ завещанието на пловдивския търговецъ Лука Брайовъ. Test. т. 51, f. 233 V^{0}.

Еъ всѣки случай търговецътъ Рести преживѣлъ останалитѣ си години въ Дубровникъ, гдето презъ 1612 г. направилъ своето завещание. Отъ него разбираме, че голѣмитѣ му търговски интереси били вече въ Венеция, Анкона, Неаполъ и другаде. ср. Test. т. 54, f. 224.

[3] Иречекъ, К. Пѫтувания, Пловдивъ 1899, стр. 25.

биралъ. Само нѣкои смѣтки сж писани по-ясно отъ неговъ счетоводитель, или близко въ търговията му лице. Отъ тази книга ние разбираме въ голѣми подробности за голѣмата търговия, която той вършелъ не само съ всички градове на България, но и съ задгранични близки и далечни тържища — Одринъ, Родосто, Цариградъ, Баба-дагъ, Черна Вода, Букурещъ, Брашовъ, Дубровникъ, Анкона, Флоренция и Венеция. Той внасялъ всѣкакъвъ родъ италиянска манифактура: платове, коприни, дамаски, атласи и др. под. Срѣщатъ се сжщо като вносни артикули желѣзни стоки, юзди, дрехи, сребърни чаши, захаръ и пр. Изнасялъ е отъ българскитѣ земи въ голѣми количества сурови биволски, говежди и агнешки кожи, различно боядисани кордовани, восъкъ, вълна и др. Той ималъ свои постоянни представители въ Анкона, Дубровникъ и Флоренция. Вжтре въ България билъ въ връзки съ всички дубровчани отъ колониитѣ въ София, Пловдивъ, Провадия, Русе, Варна, Силистра, Видинъ, Никополъ, Търново, Разградъ и др. Срѣщатъ се негови клиенти българи, турци и гърци и твърде много евреи отъ всички голѣми и малки градове и паланки като Плѣвенъ, Златица, Гьопса. Цѣлата софийска околность била включена въ неговата търговия. Срѣщатъ се Малашевци, Коньовица и др. Еврейската чаршия въ София „Битъ-пазаръ“ се споменува сжщо така на нѣколко пжти. Изобщо книгата е едно огледало на стопански животъ на България въ онова време.

Особено чести били неговитѣ връзки въ Дубровникъ, Анкона и Флоренция. Специално за Анкона научаваме, че тамъ билъ неговиятъ близъкъ роднина Франческо Рести. На фолио 84 и 87 въ тефтера на Рести, а и на много други мѣста въ него се срѣщатъ отдѣлни по-кратки смѣтки за изпратени и получени стоки. Най-голѣмо мѣсто въ търговията му съ Анкона земалъ износътъ на говежди кожи и по-малко вълна. Срещу това той получавалъ платове и всѣкакъвъ родъ манифактура отъ Анкона и Флоренция. Износътъ на кожи билъ твърде голѣмъ. Всички сурови кожи той отправялъ по сухо и море за Дубровникъ и Анкона. Специално за Анкона Рести си служелъ като главно експортно пристанище Родосто. Всички кожи отъ Пловдивъ, Гьопса и Тракия отивали съ коли за Родосто, отгдето, щомъ се намирали свободни кораби се натоварвали за Анкона. Преди да тръгне корабътъ, Рести винаги осигурявалъ стоката си, за да избѣгне всѣкакъвъ рискъ. Така на 3. септемврий 1598 г. той е платилъ 20,911 аспри за осигуровка на кожитѣ, изпратени отъ Родосто за Анкона. [1] Самъ Рести твърде често отивалъ по търговия въ Родосто. На 30. октомврий 1598 г. той взелъ съ себе си за пжть и разноски отъ София до Родосто 35,880 аспри [2]. Презъ следната 1599 г. той изнесълъ 418 говежди и 30 биволски кожи отъ Гьопса за Родосто на стойность 40,640 аспри [3]. На 8. юний сжщата година той заплатилъ 41,873 аспри за разноски и експедиция отъ Родосто на 2354 говежди и 97 биволски кожи, които той изпратилъ съ кораба на Николо ди Флорио [4]. Най-много кожи той изпращалъ за Анкона. Въ продължение на 5 години отъ 1595—1600 г. смѣткитѣ на Рести съ клона на търговската му кжща въ Анкона били твърде голѣми. На 24. ноемврий той му изпратилъ 1005 волски кожи за 124,724 аспри [5]. На сжщата дата е отбелязано неплатено салдо още отъ 1592 г за 525 кожи — 54,113 аспри [6]. На сжщия Франческо били изпратени пакъ презъ Родосто на 21. августъ 1596 г. 1200 говежди кожи за 149,820 аспри[7], между които и друга една партида отъ 20 волски и 31 парчета кюселинови кожи[1]). На 30. априлъ следващата година били изпратени отново по море за Анкона 1000 кожи за 122,580 аспри, и то пакъ презъ Родосто. [2]) Презъ сжщата година Бенедето Рести експедиралъ една голѣма партида кожи — 2020 парчета за крупната сума 233,872 аспри. [3]) На фолио 86 отъ търговския тефтеръ на Рести е отбелязана приключена смѣтка за нѣколко последователно изпратени партиди отъ кожи за Анкона до Франческо Рести. [4]) Малко по нататъкъ е отбелязана друга голѣма партида отъ 1200 кожи за 104,139 аспри, изпратена по море. [5])

---

[1] „Addi 3 Settembre aspri 20,911 sono per scudi 278 9. 6 ad aspri 75 lo scuto che sono per costo e spese della sicurta di scudi 3100 asicurati da Rodosto in Ancona sopra li cori. . .“ fol. 87 V^0.

[2] „Viagio mio di Rodosto de dare addi 30 di ottobre aspri 35,880 sono per ducati 169 ad aspri 140 e taleri 58 ad aspri 90 e aspri 7000 menuti che con me porto di cassa. . .“ fol. 120.

[3] „Addi detto (22 di Genaro 1599) aspri 40,640 per cori pezze 418 bovini e vachini di Giopsa e pezze 30 bufalli“. f. 120.

[4] „Addi 8 Giugno aspri 41,873 sono per la spese e la spedizzioni di Rodosto di pezze 2354 di cori bovini e pezze 97 di cori bufalini mandati con la nave di Nicolo di Florio“. f. 120.

[5] „Francesco di Resti di Ancona deve dare addi 24 Novembre . . . aspri 124,724 per netto ritrato di pezze 1005 di cori bovini che sono per scudi 1732. 5. 7. . .“ f. 84.

[6] „Addi detto aspri 54,113 per scudi 751. 11. 6 per netto ritrato di pezze 525 di cori bovini e vachini mandati del 92 come per suo conto sotto 12 Genaro del 92. . .“ f. 84.

[7] „Addi detto (20 di Agosto 1596) aspri 149,820 per scudi 1997,12. per netto ritrato di pezze 1200 bi cori bovini e vachini ricenti di Rodosto con la nave. . .“ f. 87.

Забѣлѣжително е и това, че Рести изпращалъ кожи за Анкона и по сухо презъ Дубровникъ Затова намираме изрично указание. Така, презъ 1589 г. той изпратилъ 737 кожи за Анкона по пжтя презъ Нови Пазаръ — Дубровникъ. [6]) Въ този случай той си служелъ съ кириджиитѣ, които постоянно сновѣли между Дубровникъ — София — Цариградъ. Кожитѣ били претоварвани следъ това на нѣкой дубровнишки корабъ и пренасяни за Анкона. Въ тефтера на Рести намираме данни за износъ отъ София за Анкона на вълна, изпратена сжщо така по сухо презъ Дубровникъ. Така презъ м. септемврий 1594 г. е отбелязано едновременно съ говежди кожи изпратена и вълна за Иероламо ди Рести въ Дубровникъ. Последниятъ билъ задълженъ да изпрати стоката осигурена за

---

[1]) „Addi detto aspri 5870 per sc. 78. 5. 4. sono per ritrato netto di pezze 20 di cori bovini e pezze 31 di cori ciuselini“ f. 87.

[2]) „Addi ultimo Aprile aspri 122,580 per sc. 1634. 8 di moneta sono per ritrato neto di pezze mille di cori bovini e vachini mandati di Rodosto con la nave. . .“ f. 87.

[3]) „Addi 16 Decembre aspri 233,872 per sc. 3118. 5. 8 di moneta valutati ad aspri 75 e sono per netto ritrato di pezze 2020 di cori bovini e vachini. . .“ п. т.

[4]) „Mandati di cori pezze 363 in mano di Marino nostro di Ragusa e Francesco di Resti in Ancona . . mandati di cori pezze 1007 in mano di Francesco di Resti. . . mandati di cori pezze 737 и т. н. fol. 85.

[5]) „Mandatti di cori bovini e vachini in mano di Francesco di Resti di Ancona deve dare addi 20 giugno aspri 104,139 sono per 1200 di cori bovini e vachini mandati con la nave. . .“ f. 95.

[6]) „Mandatto di cori pezze 757 in mano di Francesco di Resti deve dare addi 24 Novembre aspri 95,732 per costo e spese di pezzi 737 di cori bovini e vachini con taleri ad aspri 70 mandati per via di Ragusa del 1589 creditore detti cori“ p. 85.

Франческо ди Рести въ Анкона. Хубава, обработена вълна, обаче, се внасяла въ Дубровникъ не отъ София, а отъ Анкона. Това била тъй наречена „испанска вълна“, която идвала отъ вжтрешностьта на Испания, и то най-често презъ Флоренция. Въ всѣки случай ние на нѣколко пжти срѣщаме въ тефтеря на Рести той да получава чрезъ Франческо ди Рести испанска вълна презъ флорентинското тържище[1]). Чрезъ сжщия пазаръ софийския търговецъ Бенедето Рести си доставялъ всѣкакъвъ родъ италиянска манифактура, която намирала много добъръ пазаръ въ всички области на Турската империя. Това били платове, атласи и разни цвѣтове тънки копринени платове и дамаски. Въ книгата му е отбелязано, че на 12. юний 1593 г. е получилъ три топа флорентински атласи за 37,509 аспри[2]). Сжщата сдѣлка е отбелязана, по-подробно въ отдѣлната партида за полученитѣ флорентински атласи. Отъ нея разбираме, че тѣзи 3 топа били: едина — отъ зеленъ цвѣтъ, втория — жълтъ, общо $238^{1}/_{2}$ аршина и третия — червенъ цвѣтъ отъ $125^{4}/_{10}$ аршина[3]). Въ книгата на Рести срѣщаме внесени само въ една пратка анконски платове — panni di Ancona за 10,259 аспри[4]). Анконскитѣ платове общо взето били доста груби и не намирали много добъръ пазаръ въ българскитѣ земи. Това били т. н. „рашете“ rascette (грубъ платъ). Въ едно завещание на единъ дубровчанинъ въ София намираме, че е търгувалъ въ България, съ анконски рашете[5]). Последната операция, вписана презъ

---

[1]) „Addi detto (24 ottobre 1596) aspri 14.964 sono per sc. 207. 16. 7 di moneta per costo e spese di balle dua di lana spagniolla fatta venir di Fierenze da Francesco di Resti e mandatoli del 89 cred^{re} detto Franc^{co}“ f. 83.

[2]) „Addi detto aspri 37509 per scudi 520. 19. 2. di moneta per costo e spese di pezze 3 di rasi di Firenze come per il conto sotto 12 Guiglo 93 pag (ati)“ f. 84 V^{0}.

[3]) „Addi 24 Novembre aspri 37509 per costo e spese di pezze 3 sopra detti una verde e altra giala b(racia) $239^{1}/_{2}$ di ancona e pezze 1 rosa bracia $124^{2}/_{10}$ come per il conto sotto 12 giuglio del 93 di Franc, Resti creditor“ f. 68.

[4]) fol. 11. Сжщо на fol. 14 намираме внесени 11 топа платове за 115,849 аспри.

[5]) „Testamentum Petri Boglievich defuncti Sophiae. . . quanto le rascette et altre pannina si debbano vendere per denari contanti. . . Малко по горе той споменува, че ималъ у другъ търговецъ 5 топа анконски рашете. „Tengo nelle mani delli servitori di ser Agostino Tudisio pezze cinque di rascette anconitane“ Test. 61, fol. 39 сл.

1605 г. въ търговската книга на Рести, е за внесени анконски платове заедно съ Матео ди Рести за 6406 аспри1). Дамаски разни цвѣтове сжщиятъ Рести си доставялъ отъ Анкона и чрезъ други търговци. Така, презъ 1602 той купилъ на нѣколко пжти отъ Якомо Дондини отъ Анкона дамаски за значителни суми2).

Изобщо търговецътъ Рести билъ твърде предприемчивъ, и неговата търговия била организирана по начина да не си служи съ посрѣдници. Главнитѣ негови стоварища и тържища на стоки въ чужбина били Дубровникъ и Анкона.

Макаръ твърде рѣдко въ тефтера на Рести да срѣщаме града Варна, обаче, често намираме името на търговеца Киро Карамановъ, който отъ други извори разбираме, че е живѣлъ въ Варна. Освенъ това на фолио 91 сж дадени за 1596 г. разноскитѣ по изпратени отъ Провадия за Родосто кожи по пжтя презъ Варна3).

Отъ книгата на Рести разбираме, че голѣма часть отъ изнасянитѣ за Анкона кожи ставалъ по сухо, презъ Дубровникъ.

Въ операционнитѣ му бележки, отнасящи се до износа на кожи, той споменува имената на мнозина кириджии (cramari), по които е изпращалъ и получавалъ стоки. Такива били Alexa cramaro 4), Vucho cramaro, Radotina cramaro и др.. По тѣхъ Рести изпращалъ кожитѣ до Андрея Рести въ Дубровникъ, отгдето по море — за Анкона. Сжщиятъ често изпращалъ кожи за Анкона, като въ София или Никополъ складиралъ стокитѣ отъ Русе,5) Силистра,6) Търново7),

---

1) „Panni anconjtani con Mateo Resti devono avere addi 24 Magio aspri 6406. . .“ fol. 204 V0.

2) „Damaschi luchesi di Jacomo Dondini di Ancona deono dare addi 2 Giugno aspri. . .“ f. 136.

3) „Addi deto aspri 4300 per vitura a Rodosto da Provato per via di Varna“.

4) „Addi 8 di Giugno aspri 7000 per taleri 100 mandatoli con Alexa cramaro nelli di Paolo Pierizi“. . . Resti, fol. 10; сжщия въ други извори Div. not. 130 f. 98.

5) „Cordovani di Russi deonodare aspri 48,132 mi con segna deb (itore) per saldo e lor conto“. . . и. т. f. 8.

6) „Cord (ova)ni di Silistria e Russi deonodare aspri 24,349 segnato — per saldo e per lor conto e spese“ и. т. f. 5.

7) „Coeri buff(ali)ni p(ezz)e 66 havuti da Tarnovo“. . . fol. 20.

Кюстендилъ [1]), Видинъ [2]) и др. и отъ тамъ по сухо за Родосто или Прокупле [3]). Въ всѣки случай Рести билъ въ голѣми търговски връзки едновременно съ Родосто, Цариградъ и Варна. Докато презъ тази епоха ние не можемъ да констатираме присжтствието на дубровнишка колония въ Варна, която да обслужва износа на стоки отъ вжтрешностьта на страната, въ Родосто и Цариградъ намираме винаги дубровчани, които били, както ще видимъ по-долу, въ постоянни връзки съ Пловдивъ, София, дори и съ Провадия.

Пжтьтъ, който дубровчанитѣ използували отъ София презъ Дубровникъ за Анкона билъ твърде дълъгъ и мжчителенъ. За топографията на този пжть е доста писано, обаче, само съ огледъ къмъ известнитѣ пжтописи отъ 16. и 17. в. Отъ запазената кореспонденция на дубровчанитѣ въ България отъ 17. в. има доста материялъ, който би допълнилъ тѣзи пжтописи значително. Натоваренитѣ за Дубровникъ стоки излизали отъ София по пжтя за Нишъ, северно отъ махалата Коньовица, която сжществувала още презъ 1590 г. Това е сжщата голѣма широка улица, за която се говори въ житието на св. Никола Софийски [4]). По-нататъкъ въ софийското поле се споменува въ пжтописа на Вранчичъ и Рамберти и селото Белица (Belliza, Belizza) [5]). Следъ това идвалъ Драгоманъ. Въ едно писмо на дубровнишкитѣ посланици Л. Сорго и Г. Менце отъ 1638 год. се казва, че отъ Прокупле (Procuple) стигнали въ Dragoman, гдето купили едно ягне за 60 аспри. Като слѣзли отъ планината, обаче, тѣ били нападнати въ котловината отъ трима души, които искали да ги убиятъ, хвърляйки камъни съ прашки. Посланицитѣ били принудени да се оттеглятъ въ планината, понеже нѣкои отъ тѣхнитѣ хора били ранени.

---

[1]) „Cordovani di Bagna pezze 685 deonodare aspri 21, 301“. . . п. т. 13.

[2]) „Cori di Vidino“ п. т. fol. 72.

[3]) На fol. 120 е дадена смѣтката за неговото пжтуване до Родосто „Viagio mio di Rodosto“, а на fol. 100 сж отбелезани изпратени стоки за Родосто. Въ Родосто сжщия Рести ималъ търговски връзки и съ нѣкой си „Greco di Rodosto“ — fol. 123.

[4]) Сырку, П. Очерки изъ исторіи литерат. сношеній болгаръ и сербовъ въ 16. — 17. вѣкахъ. С.-Петербургъ 1901, стр. CCXC II, 103.

[5]) Ср. подр. у Д-ръ Ив. Шишмановъ, Стари пжтувания презъ България въ посока на римския пжть отъ Бѣлградъ за Цариградъ. СНУК. IV, стр. 413 сл.

Следъ упорита борба тѣ успѣли да заловятъ двама отъ нападателитѣ, които довели предъ кадията въ София, когото помолили да ги обѣси. Последниятъ обаче не пожелалъ да стори това¹).

[illegible]гоманъ като попжтна станция споменуватъ Шеперъ, Швайгеръ, Безолтъ, Веннеръ, Дриишъ и др.²) На единъ день отъ София отстоялъ Царибродъ. Въ дубровнишкия архивъ има запазено едно писмо отъ Zaribrod отъ 14. юлий 1673.³) Това селище е споменато въ сжщото писмо и като Zarin brod. У Вранчича се среща Czarew brod. Срѣща се освенъ това у Дриишъ, (Saribrod) Лузинянъ (Sariblud), Зенъ (Zarabrut), Шеперъ (Zaredoregk) и най-правилно у Рамберти (Zaribrodt). Въ друго едно писмо отъ София презъ м. юлий 1604 г. се казва че се стигнало за единъ день съ кола до Zaribrod.⁴) Пиротъ се споменува въ почти всички пжтописи отъ 16 и 17 в. като Шаркьой и Пиротъ и въ нѣкои писма на дубровчанитѣ.⁵) Пиротъ се срѣща и въ книгата на Рести⁶). Въ едно писмо отъ София отъ 1652 г. двама дубровнишки посланици се оплакали отъ голѣмитѣ опасности, които преживѣли по пжтя отъ Нови Пазаръ до София, тъй като въ всѣка гора имало съ стотици разбойници (крадци). На много мѣста по пжтя тѣ срѣщали трупове на убити и ограбени пжтници. Два дни преди това имало сражение между Пиротъ и Паланка, като главитѣ на 6 разбойника били набити върху коловетѣ

---

¹) „... Caminando di Procupie arivassimo a Dragoman dove ci fu necessario di comprar un agnielo per servitio nostro per aspri 60 e non so perche causa gridarano dalle montagne e si racolsero da vivi tre huomeni in un stretto uniti insieme li quali cominciarno con le lor prachie tirarci di sassate gridando amaziamoli, noi rivolti contro di loro difendendosi dopo molto contrasto vedendo che alcuni de nostri sono feriti da loro con le pietre salirno sopra la montagna i nostri li diedero la fuga duo de quali huomeni ci capitarno in mano et condotili in Soffia dove siamo andati dal cadi pretendendo li dovesse apicare il che non ha voluto"... Писмо отъ 28. VI 1638. Fasc. 89 № 2215.

²) Д-ръ Ив. Шишмановъ, ц. с., стр. 413.

³) Писмо на Savino Menze et Orsato Ragnina.

⁴) Писмо на M. Baseglio и Jac. Bobali отъ 9. VII. 1604 отъ София, fasc. 48 № 1856.

⁵) Писмо отъ София отъ 18. I. 1680 на Raf. di Gozze.

⁶) „Hagi Caraf di Pirott deve dare addi 24 Ottbre aspri 960 sono per bracia 8 di raso"... fol. 82.

на крѣпостьта въ Пиротъ.[1]) Нишъ (Nisc), който описватъ множина пѫтешественици, се срѣща и въ кореспонденцията на дубровчанитѣ отъ 1659 г.[2]) и 1673 г.[3])

Отъ Нишъ пѫтя се отклонявалъ отъ стария друмъ за къмъ Бѣлградъ и се отправялъ за Прокупле. Тукъ имало дубровнишка колония, която твърде често срѣщаме да се споменува въ дубровнишкия архивъ. Това било долината на Топлица, наречена често „Топлишка тѣснина“ (il stretto di topliza.[4]) Още десетина километра и почвало началото на единъ труденъ и стръменъ пѫть презъ Копаоникъ планина, подъ чиито върхове презъ малки колиби преминавалъ пѫтьтъ за Нови Пазаръ.

Човѣкъ трѣбвало да мине самъ презъ този пѫть, за да се увѣри, на какъвъ голѣмъ рискъ се излагалъ пѫтникътъ, докато мине тази планинска и силно пресѣчена область, дълга нѣколко дни пѫть. Не е чудно, щомъ намираме въ дубровнишкия архивъ оплаквания, че само отъ единъ дъждъ пострадвалъ цѣлиятъ багажъ, та дори не могло да се упази и тайната дипломатическа кореспонденция, размѣнявана между Дубровникъ и Цариградъ.[5]) Почти всички куриери и посланици на идване отъ Дубровникъ си отдъхвали при влизането въ долината на р. Топлица.

Въ Нови Пазаръ дубровчанитѣ намирали добъръ приемъ и сигурна защита въ значителната колония на тѣхни сънародници. Отъ тамъ презъ малки селца и високи планини тѣ стигали въ Дубровникъ презъ вратата Плоче, около която живѣли самитѣ керванджии.[6])

Това билъ обикновениятъ пѫть отъ българскитѣ земи за Дубровникъ. Отъ тамъ стокитѣ били товарени за Анкона, или при митницата до Плоче или въ Гружъ (Gravosa), — по голѣмото пристанище на Дубровникъ. По него пѫть били изпращани редовно нѣколко пѫти въ месеца куриери отъ Цариградъ за София и отъ тамъ за Дубровникъ. Едно голѣмо и постоянно задължение на търговеца Бенедето Рести било да приеме кореспонденцията на посланицитѣ отъ Цариградъ и да ангажира веднага нови куриери отъ София за Дубровникъ. Презъ 1603 г. се плащало отъ София до Дубровникъ на куриеръ срѣдно 1100 аспри.[1] Презъ 1637 г. се срѣща платено възнаграждение $7^1/_2$ талера за отиване въ 12 дни[2]. Куриерътъ се ангажирвалъ да стигне въ Дубровникъ срѣдно за 10 дни, а понѣкога и за 8 дни[3]. Керванитѣ, натоварвани съ стоки, отивали за 35 — 40 дни до София. Презъ 1602 год. предъ нотариуса въ Дубровникъ нѣколко кириджии се задължили да пренасятъ редовно зиме и лѣте стоки за Скопие и София. За София били уговорени 40 дни, а за Скопие—30. До София трѣбвало да се плаща кирия 9 дуката лѣте, а зиме — 10[4].

---

[1]) „. . . e seguito uno combatimento fra li Marco Cossi di Pirot et di Palancha con quelli ladri, nel qual conflitto perirono sei ladri, e le laro teste furno portate in Pirot, e poiche sopra li pali della fortezza. . .“ Писмо на M. Sorgo и N. Proculo отъ София отъ 24. VI. 1652 fasc. 51 № 1905.

[2]) Писмо отъ Цариградъ — 8. V, 1659 на M. Ragnina и G. Palmotta. Fasc. 52 № 1935.

[3]) Писмо на S. Menzze отъ Procupie — 21. X, 1673 fasc. № 1845.

[4]) Цит. писмо въ забел. третя, стр. 24.

[5]) Писмо отъ София, 11. VI, 1646 на Giovanni Menze и Michele Sorgo, fasc. 51 № 1904.

[6]) . . . Et statim Radoe Velcich, Mitar Vulatcovich et Nicola Lalich cramarii existentes ad Plocias“. . . Div. not. St. 133. f. 230 ad a. 1613.

Обикновено всички стоки, които идвали отъ дунавската равнина — Провадия, Русе, Търново били изпращани презъ София и оттамъ за Дубровникъ. Отъ нѣкои писма на дубровчанитѣ отъ София разбираме, че въ този градъ експортьоритѣ на стоки, които минавали само транзитъ трѣбвало да плащатъ нѣкакви такси въ полза на софийската колония и дубровнишката църква. Това изглеждало несправедливо на експортьоритѣ отъ Провадия, и тѣ почнали да отказватъ плащането на този данъкъ. Нѣщо повече, провадийскитѣ дубровчани почнали да избикалятъ София, като намѣрили другъ пжть направо за Гаргуре. Поради това колонията въ София се оплакала въ Дубровникъ и поискала нареждание, понеже безъ тѣзи такси не могло да се поддържа църквата1).

---

[1] Писма на Ben. Resti отъ София отъ 6. VIII, 19. IX, 8. X и 19. X 1603, fasc. 84 № 2218

[2] Писмо на M. Ghetaldi отъ София 13. I. 1537... „Con il quale (curiere) son restato d'accordo darli taleri sette e me 33^0, ma peró che sie tenuto arivare costa in dodeci giorni“...

[3] „..A questo corriere se arrivaro costi in otto giorni, habbiamo promesso un beveraggio di 30 aspri“... Lett. e com. т. 39, f. 127 V^0 a. 1598.

[4] „... Parimente li detti Giuro et Tomaso Cramari prometteno et si obligano condur qui in Ragugia d'ogni tempo tanto di estate quanti d'inverno tutte le robbe, che a esse o a loro cramari saranno consegnate in Scopia in termini di un meso, et le robbe di Sofia in termine di giorni quaranta, salvo sempre giusto impedimento, si obligano di piu essi cramari, che quando gli sara consegnata la caravana, se bene non sara piu di somme venti, siano tenuti quella ricevere et condurre in Scopia et in Sofia der dove sara destinata, in tendendo la vitura per Sofia ducati nove di tempo di estate, et ducati dieci di tempo d'inverno, come e stato di sopra dichiarito“ Div. not. т. 130, f. 182.

Новиятъ пжть, който открили дубровнишкитѣ търговци отъ северна България направо за Дубровникъ и който не минавалъ презъ София, а презъ Гаргуре (Gargure), ни озадачава. Преди всичко дубровчанитѣ да сж намѣрили новъ пжть, успореденъ на този презъ Нишъ и Прокупле, е невъзможно. Показаното селище Гаргуре не е друго освенъ това, което намираме въ Прокупленската котловина и което се споменува отъ мнозина, които сж отивали отъ Дубровникъ за София и Цариградъ. Шеперъ намира Gerghebir2), а Катеринъ Зенъ—Grigura3) — днешното село Гъргуре. Очевидно е, че новиятъ пжть е правилъ измѣнение къмъ София. Точно, обаче, кжде е минавалъ, не се знае. Сжщо така мжчно е да се допусне, че той минавалъ всецѣло презъ други земи чакъ до Прокупле. Гъргуре се срѣща и въ други писма на дубровчани отъ 1661 г., обаче не стои въ никаква връзка съ тази промѣна на пжтя, която сигурно била временна. Сжщото селище се срѣща въ книгата на Рести. Последниятъ е изпращалъ твърде

---

1) „Adossati da straodinarie et insoportabili spese in questa piaza, siamo stati necesitati di ricorer avanti l'Ill^{mi} nostri Amb^{ri} Cerva e Caboga per far sforzar li merrcanti di Dobruggia come quelli che sono della medessima nostra collonna, e sottoposti a quella, alla contribuzione solita à pagarssi, per mantenimento di questa Chiesa e di questa piaza, tanto dalli mercanti staghenti in Soffia come da quelli che negotiano in Dobroggia gia stante che di tutte questi viene a esser composto il congresso della medesima collonna, e per raggione dalli medessimi deve esser mantenuta la piaza stante che havendo trovato questi mercanti di Dobruggia una strada particolare per inviar le loro robbe da Provatto a Garg (u/ li (?) senza passare questo per mantenimento della Chiesa"..., Писмо отъ софийската колония отъ 8. VII. 1659, fasc. 99 № 2215. Отъ книгата на Ресте разбираме, че още презъ 1590—1600 г. въ София се плащало такси върху изнасянитѣ стоки, между които имало такива въ полза на църквата (in chiesa). fol. 35, 38, 48 и др.

2) Rad т. 62, стр. 57.

3) п. т., стр. 99.

често стоки отъ София за Дубровникъ презъ Гъргуре [1]. Трѣбва да приемемъ, обаче, за установено, че търговцитѣ отъ северна България си служили съ другъ пжть, който не минавалъ презъ София. Едно указание за това намираме въ търговската книга на Рести, гдето на нѣколко пжти се споменува, че кожитѣ, които били закупувани въ Силистра били транспортирани по Дунава до Никополъ и отъ тамъ направо презъ Ужице за Дубровникъ [2].

Други единъ пжть на дубровнишката търговия билъ този отъ Пловдивъ презъ Самоковъ и Скопие за Призренъ и Дубровникъ — пжть добре описанъ отъ Иречекъ и други [3]. Съ него се избикаляла София и затова билъ рѣдко минаванъ отъ търговскитѣ кервани. Въ едно писмо отъ 1603 год. се говори, че е станало разминаване между куриери, понеже единиятъ миналъ презъ Самоковъ [4]. Сжщо така пжтя отъ Дулчино — Катаро (Cotor) за Цариградъ минавалъ презъ Скопие — Кюстендилъ — Самоковъ — Пловдивъ [5]. Късно презъ 17 в. по този пжть отивали куриери отъ Дубровникъ за Пазарджикъ. Презъ 1675 год. се е минавалъ този пжть, за да се избѣгне върлуващата въ Прокупле чумна епидемия. За сжщия пжть споменува Рести въ писмата си до Републиката. Той билъ по-често преминаванъ отъ търговци-гърци и евреи отъ Солунъ и Скопие, които търгували съ Пловдивъ. Въ долната си часть, обаче, този пжть билъ твърде много оживенъ отъ дубровнишкитѣ търговци. Тѣ образували скоро около този важенъ пжть за вжтрешностьта на полуострова свои колонии, които подържали добра търговия съ Дубровникъ и Анкона. Въ венецианския архивъ е запазенъ пжтописътъ на единъ анонименъ спжтникъ на посланика Антонио Барбаро отъ 1556 г. Като стигналъ въ Скопие, той дава следнитѣ ценни сведения за града и неговата търговия съ Анкона: „Въ града има неимовѣрно количество кордовани, които сѫ и главниятъ търговски артикулъ: тамъ има много восъкъ, който отива по пѫтя отъ Алесио за Анкона, а сѫщо и за Венеция; има и много евреи . . . и дубровчани“. И по-късно презъ 1573 г. въ Скопие се търгувало много съ кожи1). Ние споменахме, че евреитѣ отъ тукъ експедирали своитѣ стоки за Дубровникъ за 30 дни2). Сѫщитѣ евреи въ Скопие и Дубровникъ били сигурно въ връзка съ своитѣ сънародници въ Анкона, които имали почти цѣлата търговия въ своитѣ рѫце. Особено оживена търговия вършили тукъ дубровнишкитѣ търговци съ кожи и вълна. Въ едно писмо отъ 1639 г. търговцитѣ — дубровчани отъ Скопие се оплаквали, че Назъръ, беятъ на града, се бъркалъ твърде много и пречилъ постоянно на търговията имъ съ вълна3).

---

[1] Fol. 49.

[2] „Addi detto aspri 1073 sono per vittura di cori pezze 392 da Silistra a Nicopoli... addi detto aspri 1568 sono per vittura di pezze 286 d cori da Nicopoli a Usiz... fol. 57,

[3] Jireček, K. Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien. Prag, 1879.

[4] Писмо отъ B. Resti отъ София — 6. VIII. 1603 г. fasc. 89 № 2218.

[5] „Viagio" отъ Дулчино за Цариградъ отъ около 1550 г. Архивъ Vittorio Emanuele въ Римъ. Fon. Gesuitico № 402, fol. 257.

Цѣлата область на западъ отъ линията София — Кюстендилъ — Скопие и Прищина до Адриатическо море била една стопанска область, придадена къмъ Адриатическо море — Дубровникъ, Которъ и Спалато, отгдето се изнасяли произведенията на славянското население отъ Балканския полуостровъ за Италия. По сѫщитѣ тѣзи пѫтища се движели папскитѣ пратеници за България, а сѫщевременно по тѣхъ отивали за Римъ католишкитѣ свещеници отъ София, Чипровци, Призренъ и Охридъ. Презъ Далмация и презъ Анкона тѣ стигали за нѣколко дни само въ Римъ. Ние намѣрихме въ архива на пропагандата въ Римъ редица непубликувани писма на католишки свещеници, които отъ България на пѫть за Римъ се отбивали въ Анкона и оттамъ изпращали писма4).

Изобщо въ началото на 17. в. съ засилване на католишката пропаганда въ България зачестяватъ връзкитѣ съ Ита-

---

1) „. . . Nella citta si trova una greand (isim|a) quantita di cordovani, i quali sono la principale mercantia ; Vi sono assai cere le qual vanno per la strada di Alessio in Ancona et an coa Venetia: vi sono molti hebrei. di christiani vi sono ragusei“... Това е една релация, написана на малъкъ форматъ хартия. Намира се въ busta 4-та отъ Relazione del bailo Veneto a Constantinopoli; fol. 9 V⁰.

2) Div. not. t. 130, f. 182.

3) „. . . arivamo a Procupie dove si lamentarno i nostri mercant che il Nazor beg di Uscopia haveva tratenuto e sigilato le lane“... Писмо отъ София отъ 28. VI. 1638 г. на L. Sorgo и G. Menze. fasc. 89 № 2215.

4) Архивъ на пропагандата, томъ 220 fol. 105 — Писмо на Петъръ Парчевичъ отъ 20. XI. 1650 отъ Анкона.

лия. Свещеници и търговци се движели постояно по пѫтищата за Дубровникъ — Анкона — Римъ. Въ България вече имало мнозина търговци-българи, които имали постоянни връзки съ италиянскитѣ градове. На първо мѣсто това били дубровчанитѣ, обаче не рѣдко се срѣщали и гърци да поддържатъ непосрѣдствени търговски връзки съ тѣхни сънародници, или да търгуватъ направо съ чужденци. Една голѣма часть отъ клиентелата на дубровчанитѣ въ България били евреи, българи и гърци. Ние имаме сведения отъ началото на 17. в. за мнозина търговци въ София, Пловдивъ, Провадия и другаде да търгуватъ съ търговци отъ чужда тѣмъ народность въ далечни тържища. Единъ отъ тѣхъ билъ и Бенедето Рести.

Както въ България, тъй и въ чужбина Рести билъ въ връзка съ евреи, турци и гърци. Така, ние срѣщаме въ Анкона като неговъ клиентъ нѣкой си Jacomo Dondini greco d'Ancona (f. 185). Тамъ имало не само гърци, но, както казахме, и твърде много евреи, които държали почти цѣлата търговия въ свои ржце и не рѣдко смущавали стопанския животъ на анконитанцитѣ. Презъ всичкото време, когато Рести търгувалъ въ София, неговиятъ представитель въ Анкона Франческо Рести водилъ оживена търговия и съ други сънародници. Въ едно арбитражно решение отъ 1601 г. между търговцитѣ Николо Боглини и наследницитѣ на Алоизио ди Поло, които като съдружници вършили голѣма търговия изъ българскитѣ земи, срѣщаме името на Франческо Рести въ Анкона, като държатель на голѣми суми на бивши такива въ съдружието, които арбитритѣ разпредѣлили между съдружницитѣ 1). По-нататъкъ ние разбираме, че Николо Боглини разпоредилъ на Жироламо Гори отъ Анкона да направи осигуровка за превозъ на кожи и, понеже корабътъ потъналъ, осигурената

---

1) „. . . Sententiamo et condamniamo Nicolo Boglinni con tutti i suoi beni a dare e pagare all'herede del predetto quondam Aloisio di Polo ducati 2980 grossetti 15 e piccoli 21 di grossetti 40 moneta Ragusea per ciascuno ducato i quali debbano esser pagati al detto herede in questo modo, cioe li siano dati et pagati ducati 1628 e grossetti 37 in scudi 1629. 18 grossetti di paoli per scudo che si trovano in mano di ser Francesco Resti di Ancona sotto nome da signori conservatori dei beni di esso quondam Aloisio di Polo i quali scudi 1629, 18.7 noi adgudichiamo al predetto herede“... Div. not. т. 130, f. 97.

сума трѣбвало да се брои на наследницитѣ на Алоизио ди Поло 520 скуди, анконска монета[1]. Въ случая се касае за изпратени кожи отъ българскитѣ земи, защото въ списъка на дебиторитѣ на съдружието сж показани Николо Поповичъ отъ Пловдивъ за 2310 аспри, Дамяно ди Джиовани отъ Търново — 25, Илия Бодиглия отъ Търново — 1421 аспри, нѣкой-си Петъръ отъ Провадия — 400, Тура Карамановъ отъ Варна — 30,760 аспри[2] и много други отъ Плѣвенъ, Никополъ и др. Съдружието имало въ София кжща и дукянъ (casa et bottega di Soffia)[3].

Специално за търговията между Варна и Анкона ние намѣрихме въ Archivio notariale въ Анкона единъ документъ отъ 1603 г., записанъ въ книгитѣ на нотариуса Франческо Аквила, въ който се говори за единъ анконски корабъ, изпратенъ за Варна и натоваренъ съ вълна и желѣзарски стоки[4]. Разбира се, това не е билъ единственията анконски корабъ, който е занасялъ и докарвалъ стоки отъ Варна и другитѣ пристанища по западнитѣ брѣгове на Черно море. Сигурно мнозина дубровнишки търговци, които сж докарвали стоки отъ Анкона, гдето сж имали свои фактори, си служили съ корабитѣ на анконски търговци. Презъ сжщата тази епоха ние намираме документи въ генуезкия държавенъ архивъ, отъ който разбираме, че генуезци отъ Пера сж товарили стокитѣ отъ брѣговетѣ на Черно море и Цариградъ върху анконски кораби. Специално отъ 1564 година има запазени доста писма отъ генуезки търговци въ Пера, които натоварили разни кожи[5]. Забележително е за насъ това, че тѣзи транспорти били откарвани въ голѣмата си часть за Анкона, отгдето, вѣроятно по сухо, били изпращани за Генуа, щомъ не намирали добъръ пазаръ въ Анкона. Изобщо отъ кореспонденцията на разнитѣ посланици, кореспонденти и търговци на генуезката република отъ 16. в. узнаваме, че генуезцитѣ разполагали съ ограничени транспортни срѣдства за експедиране на стокитѣ отъ Цариградъ и другитѣ черноморски пристанища за Генуа, и че сж си служили и съ дубровнишки[1] и анконски, та дори флорентински[2] и венециански[3] кораби. Специално анконскитѣ кораби сж обслужвали най-често дубровнишката търговия въ Турция, понеже тя донасяла и най-голѣми облаги на анконскитѣ търговци.

---

[1] „ . . . E perche da Girolamo Gori di Ancona di ordine del predetto Nicoló Boglinni é stata fatta una sicurta di due mila cinqucento scudi di paoli dieci per scudo sopra cori col galione Favoritio, il quale naufragó, però adgiudichiamo, et sententiamo della detta sicurtà attener all'herede del quondam Aloisio di Polo scudi 520. 3, 4, di paoli dieci per scudo". . . п т., f. 97 V⁰.

[2] п. т., fol. 98.

[3] п. т., f. 98 V⁰.

[4] Анкон. нотар. арх. Francesco Acquila т. 1 (1601—1603), fol. 61 сл.

[5] Ген. арх. Mazzo I⁰ (1562—1564) Constantinopoli. Lettere dell, agente Ferrari al Ser^mo^ Governo di Genova, сравни писма отъ 28. I. 1564, 29. III. 1564 отъ Constantinopoli.

Отъ 1612 година ние намираме запазени въ специалнитѣ книги за морски осигуровки въ Дубровникъ — Sicurta di Notaria — нѣколко договори за превозъ на кожи отъ Добруджа (Dobruccia) за Анкона. Първиятъ отъ тѣхъ е сключенъ на 22. августъ 1612 година отъ Андрея Флорио за превозъ на 650 парчета биволски кожи, изчислени по 6 дукати кожата, а сжщо и 200 волски кожи отъ Добруджа смѣтани по 25 дуката балата, всѣка отъ по 10 парчета, всички натоварени върху кораба, управляванъ отъ Марконико[4]. На 27. августъ сжщата година била регистрирана сжщо така осигуровка на Драго Драги за 115 волски кожи отъ Добруджа, изчислени по 32 дуката балата отъ по 10 кожи[5]. На сжщия този день била сключена осигуровка отъ извѣстния дубровнишки търговецъ въ български земи Радо Сладоевичъ, действуващъ за смѣтка на Биаджио Кавалканти. Осигуровката обемала 200 волски кожи отъ Добруджа, по 32 талера 10-тѣ кожи, за да се пренесатъ за Анкона[1]). Изглежда, че този посрѣдникъ е вършилъ добра търговия, защото той сключилъ следъ два месеца нова осигуровка за смѣтка на сжщия Кавалканти за 439 волски кожи по 31 талеръ балата отъ десеть кожи. Корабътъ билъ воденъ отъ Николо ди Форио[2]). Отъ тѣзи документи ние се запознаваме за пръвъ пжть съ имената на нѣкои търговци, които ще ги срещнемъ по-нататъкъ да водятъ оживена търговия съ Анкона и Дубровникъ. Единъ отъ най-известнитѣ отъ тѣхъ билъ Биаджио Кавалканти. Той се среща още презъ 1595 г. въ завещанието на Иеронимо ди Гондола, който търгувалъ съ кожи въ София, Родосто и Анкона[3]). Самъ Кавалканти лично и чрезъ свои агенти изнасялъ кожи за Анкона. Презъ 1614 г. е отбелязано въ книгата за нарежданията и заповѣдитѣ на ректора и съветницитѣ на Дубровнишката република — Lettere e comissioni di Levante, че се повдигналъ нѣкакъвъ споръ между Кавалканти и Джакомо Бенки. Понеже тѣ искали да отнесатъ решението на спора имъ предъ турскитѣ сждилища въ София, републиката имъ забранила това подъ страхъ на глобяване по 100 талера на лице, като сжщевременно ги заставяли да се спогодятъ и турятъ край на всѣкакви спорове и обиди[4]). Самъ Кавалканти се оплакалъ за нанесенитѣ му обиди още презъ 1613 г., когато билъ въ Дубровникъ. Републиката дала срокъ отъ 3 месеца на Бенки да се яви предъ съвета лично за обяснения[5]). Въ това време, м. декемврий 1614 г., били дадени нареждания да се разпитатъ въ София и Пловдивъ свидетелитѣ на тѣзи разпри, чийто разпитъ билъ повѣренъ на

---

[1] п. т. писмо отъ 2. юлий 1564 г. „ . . . habio caregato balle desse de cordovane supra la nave regusea patronezata per me Andrea de Fiorre“. . .

[2] п. т. писмо отъ 13. юлий 1564 „ . . . habio caregato supra la nave fiorentina patronezata per me Francesco Corsso. . . desse balle cordovani“.

[3] Segreta corrispondenza degli Agenti di Constantinopoli. III-та връзка (1562—66 г.) писмо отъ 2. III. 1565. 3. III. 1565 г,

[4] „ . . . Andrea Florio s'assisura. . . sopra pezzi № 650 di cori buffalini stimati a ducati 6 lo pezzo e cori № 200 bovini di Dobruccia stimati a ragione di ducati 25 la balla di pezzi X per balla per lui caricati sopra la gallione patroneggiato per Marconicho“. . . Sic. not. a. 1612—13, fol. 12.

[5] „ . . . Drago Draghi s'assicura. . . sopra pezzi № 115 di corri bovini di Dobruccia“. . . п. т., f. 21 V⁰.

---

[1]) „... Rado Sladoevich agendo per conto di Biagio Cavalcanti s'assicura... sopra pezzi № 200 di cori bovini di Dobruccia. . . che à buon salvamento arrivati saranno in Ancona". . . п. т., f. 20 V^{o}.

[2]) „... Rado Sladoevich agendo per conto di Biagio Cavalcanti (s'assicura). . . sopra pezi № 439 di cori bovini di Dobruccia stimati a taleri 31 la balla di cori dieci". . . . п. т., fol. 57 V^{0}.

[3]) Завещанието на Hieronimo Orsatto de Gondola отъ 21. II. 1595. Test. t. 49, fol. 249 V^{0}. Цит. по-горе стр. 15, заб. 2.

[4]) „Habbiamo terminato per decreto di commandare a Jacomo Benchi et Biagio Cavalcanti che sotto pena di ducati d'oro 100 per ciascuno e di quella maggiore, che paresse all'Ecc^{mo} Consiglio di Pregati non ardiscono insieme e tra loro ofendersi in qual si voglia logo, spetialmente al giudicato Turchesco"... Lett. e com. t. 42, f. 247 V^{o}.

[5]) п. т., f· 209.

Паскалъ Алигрети и Винченцо Стефани[1]), търговци въ София. На следната година вече срѣщаме Кавалканти да събира веманията и полицитѣ на покойния му братъ Стефана, комуто братъ му билъ порѫчитель, а оставенитѣ задължения били голѣми[2]). Скоро следъ това самъ Биаджио починалъ. Въ нотариалнитѣ книги на републиката по изключение срѣщаме ликвидационнитѣ смѣтки за 1616 г. на бившето съдружие между Биаджио Кавалканти, Радо Сладоевичъ, Пиерицъ[3]) и Дондини, което търгувало между София, Провадия и Анкона. Наследницитѣ на Кавалканти били задължени по едно само перо къмъ 17. августъ 1616 г. съ повече отъ 117 дуката заради износа на кожи въ Анкона[4]). За 1617 г. била дадена следната смѣтка: „Наследницитѣ на Биаджио Кавалканти по тѣхната смѣтка въ Анкона иматъ да даватъ къмъ 25. декемврий дукати 2448 и 4 гросети“. Само за сконтиране на една малка тѣхна полица въ Анкона отъ 468·11 дуката е платено 28·15 дук. На 20. януарий 1618 г. е показано въ съдружническитѣ смѣтки, че сѫ получени 43 дуката отъ Пиетро Водопичъ за смѣтка и по нареждане на Николо Златани отъ Провадия[5]). Споменатиятъ въ тѣзи смѣтки Радо Сладоевичъ е сѫщия представитель на Биаджио Кавалканти, който е направилъ презъ 1612 г. дветѣ осигуровки за износъ на кожи отъ Варна за Анкона. Самъ Сладоевичъ търгувалъ по всички земи на Балканския полуостровъ. Въ сѫщия томъ на Sicurta Notaria за 1612 г. ние го срѣщаме постоянно да сключва осигуровки за износъ на lana fina di Levante (фина вълна отъ Изтокъ) или cori di Levante (кожи отъ Изтокъ). Отъ много анконски и венециански архивни източници ние разбираме, че понятието Levante за анконскитѣ търговци означавало земитѣ въ Турция, предимно Солунъ, Цариградъ, Смирна и пр. За дубровчанитѣ това понятие означавало турската империя, и то на първо мѣсто София, Провадия, Варна и пр. Сѫщия Сладоевичъ срѣщаме да сключва за своя смѣтка осигуровки за износъ въ Анкона на кожи и отъ вѫтрешностьта на полуострова — Прокупле, дори и отъ Бѣлградъ[1]. Осигуровки за износъ на кожи отъ Бѣлградъ срѣщаме и доста по-рано — презъ 1601 година.[2] Изобщо външната търговия на Бѣлградъ съ Дубровникъ намираме твърде засилена презъ 20-тѣхъ години на 17. в., докато преди тази дата тя почти не е документирана въ дубровнишкитѣ архиви.

---

[1]) п. т., f. 279.

[2]) п. т. 43, f. 16 ad a. 1615.

[3]) Това е сѫщия Пиерицъ, когото ние срещнахме по-горе на стр. 16 да изнася презъ 1598 г. кожи отъ Провадия и Родосто за Анкона, както и по-късно презъ 1601 г. да сключва осигурителенъ договоръ за износъ на кожи отъ Варна. ср. стр. 11.

[4]) „Heredi di quondam Biagio Cavalcanti devono dare ad 17 di Agosto duc. 117. 10. 3. fatti boni à Rado Sladoevich“ Div. not. t. 134, fol. 18 V° (отзадъ на тома).

[5]) „... 1618. a di 20 di Genaro duc. 43 avuti da Pietro Vodopich per conto et ordine di Nicolo Slatani di Provato — duc. 43, п. т., f. 19 V°.

Търговията на Варна съ Анкона чрезъ директни корабни съобщения продължила и по-нататъкъ. Въ Ватиканския архивъ намираме едно писмо отъ Анкона съ дата 20. септемврий 1620 г., въ което се казва, че на този денъ пристигнали два кораба отъ Дубровникъ, които донесли подробни сведения за движението на испанскитѣ и венециански военни флоти и политически новини отъ Варна. Тамъ дошли казаци, награбили се съ плячка за 2 милиона злато. Тѣ прогонили турскитѣ войски въ крепостьта и, следъ като я превзели, избили всички турци, оставяйки живи християнитѣ и на гърцитѣ стоката[3].

Дописницитѣ даватъ сѫщо сведения за Солунъ, гдето евреитѣ имали голѣма своя колония[4].

Съ това писмо анконскитѣ търговци се оплакватъ отъ венецианската флота, която подъ предлогъ за плащане мито

---

[1] Sic. e noleg. a. 1612/1614, fol 65 и др.

[2] п. т. томъ a. 1601, fol. 42 V^0, 46.

[3] „... A Varno nel mar negro si era radunata tutta la genti di quella prov(inzi)a per salvarsi, stimando quel loco piu sicuro, mà é stato svaligiato dalli casacchi con preda di due milioni d'oro; il castelio, dove si erano salvati due mila Turchi, é stato preso dalli d(ett)i casacchi, amazzati i turchi; et lasciata la vita a'christiani, et a' Greci, con darle la roba"... Ватик. арх. Fondo Borghese, I, 692, fol. 169.

[4] Salonich stanza di Hebrei si é abbregiato (?) con danno innumerabile di quella gente" п. т. f. 169. За голѣмата стопанска роля на евреитѣ въ Солунъ и постояннитѣ имъ връзки съ Анкона научаваме много подробности отъ анконския архивъ. Тамъ е запазено едно писмо до папата отъ жителитѣ на Анкона отъ 10. августъ 1556, въ което се оплакватъ, както го цитирахме по-горе, отъ евреитѣ, които бойкотирали всецѣло търговията съ Анкона. ср. анк. арх. №-258. Lettere di privati 1546—1590. ср. по-горе стр. 6, заб. 2.

(dazio) на Венеция ограбили тѣхнитѣ кораби, натоварени съ по десеть бали кордовани. Очевидно е, че щомъ екипажътъ на тѣзи кораби е донесълъ толкова важни новини отъ Варна, кожитѣ, които е пренасялъ презъ Дубровникъ за Анкона, сж били натоварени отъ варненското пристанище.

Въ едно последвало писмо отъ Анкона отново се моли папския кардиналъ за намѣса предъ венецианитѣ, която имъ отнела 20 бали кордовани и една друга отъ обработени кожи — pellicie[1]). Въ това отношение, колкото и слаба да била въ политическо и военно отношение Анкона, тя всѣкакъ и неуморно се борила срещу голѣмата конкуренция и честитѣ произволи на Венеция, която еднакво спъвала и Дубровникъ, и Анкона въ търговскитѣ имъ предприятия въ Левантъ и специално въ Цариградъ, Родосто, Солунъ, островитѣ и брѣговетѣ на Мала Азия. Въ тѣзи мѣста била концентрирана всецѣло венецианската търговия, гдето тя най-рано отъ всички европейски държави усѣтила нужда да се назначатъ нейни търговски консули. Тѣхнитѣ подробни рапорти ние намираме запазени всецѣло въ венецианския търговски архивъ. Отъ тѣхъ може да се обхване въ детайли венецианската търговия въ турскитѣ води особено следъ 1700 г.

Специално Венеция твърде много конкурирала трафика между българскитѣ земи, Дубровникъ и Анкона, и то най-вече търговията по море. Самитѣ дубровчани, които инакъ пазили приятелски отношения съ Венеция, се мжчили да изтикатъ нейнитѣ търговци отъ вжтрешностьта на българскитѣ земи. Отъ нѣкои дубровнишки писма научаваме за постояннитѣ грижи на републиката да се противопостави на венецианската търговия, която се движела по пжтя за Дурацо, Катаро и Сплѣтъ. По море нарѣдко отъ Варна и другитѣ пристанища на Добруджа сж изнасяни кожи направо за Венеция. Дори ние срѣщаме осигурителни договори отъ 1591 и 1592 година за износъ на кожи за Венеция чрезъ кораби на дубровнишки търговци[2]). Венецианскитѣ стоки идвали постоянно въ София[1], Пловдивъ[2] и другаде. Както споменахме по-горе, дори генуезцитѣ отъ Цариградъ, които имали толкова стара вражда съ венециянитѣ и толкова противоречиви интереси съ тѣхъ, си служили понѣкога съ венециански кораби[3]. Нѣщо повече, генуезцитѣ отъ Пера правѣли известна конкуренция на дубровнишката и анконска търговия съ кожи отъ българскитѣ пристанища въ Черно море. Ние намѣрихме въ генуезкия архивъ едно твърде ценно писмо, макаръ твърде неграмотно написано, отъ Пера за Генуа, въ което се казва, че сж натоварени отъ Цариградъ за Анкона върху турски корабъ кожи (гьонове), вълна и коне, които трѣбвало да бждатъ предадени на неговъ човѣкъ. Съобщава се сжщо, че вълната, която трѣбвало да се товари, щомъ пристигне въ Цариградъ, веднага щѣла да се изпрати съ първъ корабъ. На края се даватъ сведения за количеството на генуезкитѣ платове — велури на цариградския пазаръ[4].

---

[1]) Ватик. арх. F. Borg. п. т., fol. 101/105, 110—114 V°.

[2]) Sicur. e noleg. a. 1591/92.

Отъ 1630 г. имаме запазено въ Дубровникъ завещанието на Радо ди Радо търговецъ въ гр. Пловдивъ. Той търгувалъ съ София и Провадия, а вънъ отъ Балканския полуостровъ съ Дубровникъ и Анкона. Търговията му съ Анкона била въ връзка съ тази въ Провадия, гдето сключвалъ сдѣлки за всѣкакъвъ родъ кожи. По износа на кожи за Анкона той имал общи смѣтки съ търговеца Орсато Черва. Въ това завещание, написано на мѣстенъ славянски езикъ съ латиница, за първъ пжть срѣщаме славянското име на Анкона — Jakina. [1])

---

[1] Самъ Бенедето Рести търгувалъ постоянно съ Венеция, отгдето си доставялъ платове, прочути въ цѣлия Изтокъ. Ср. fol. 8, 39, 112, 114, 170. Още презъ 1547 г. е сжществувало съдружие между търговци отъ София и Венеция. Div. Canc. t. 132, fol. 235.

[2] Отъ 1634 г. е запазено завещанието на пловдивския дубровчанинъ Петръ Боглиевичъ, отъ което разбираме, че сжщиятъ търгувалъ съ венециански платове. Ср. по-долу стр. 39, бел. 2—3.

[3] Ср. по-горе стр. 20, заб. 5.

[4] Ето и текста на цѣлото писмо: „Avendo fato per altra nostrai intendere a V. S. como qui abiamo nolegiato uno galeone grosso turchescho per Anchona il quale a di Italia qui per tuto il mese di Agosto prosimo. Impero sopra tal navilio io ònoleggiato li quoia lanna et cavialli di ragione di V. S. li quali ridrizero in Anchona al suo comesso — imperò facio intendere a V. S. come sino al giorno di hoggi abiamo dato principio a carichar l quoia di ragione di V. S. li quali sono robba molto bella et bona et speriamo si vadagnera bene le lanna di Varnia et quella d'Achello non e anchor gionte ne mancho li cavialli subito giongon. Il tuto si mandara a buon ricapito dando aviso del tuto a V. S. Con gli p(ri)mi navillij spetiamo ne sia mandato buon n^{o} di carta da scriver perche sono in inchiesta et bona suma di veluti genovesi non essendo questa per altro Idio nostro S^{re} di mal ne vardi. Di Constantinopoli adi 31 Luggio 1565 отъ Батиста Ферарo. Намира се въ busta 4 на Letere dell agente Ferari alta S^{mo} Rep^{ca} di G(enov)a.

Търговията между Анкона и българскитѣ земи продължила и следъ 1630 година. Колкото и да е оскждна запазената между Дубровникъ и България кореспонденция за периода 1620—1635 година, ние все имаме известни основания да вѣрваме, че дубровчанитѣ продължили да си доставятъ манифактурни стоки отъ Анкона, а изнасяли за тамъ кожи и вълна.

Въ завещанието на търговеца Пиетро ди Паоло Боглиевичъ направено въ София презъ 1634 г. се вижда, че той е изнасялъ въ голѣми количества вълна за Анкона[2]). Срещу това той внасялъ платове отъ Анкона и специално т. н. rascette Anconitane[3]). Сигурно той е изнасялъ за Анкона и кожи, защото търгувалъ съ всѣкакъвъ родъ сурови кожи. Въ всѣки случай той изпращалъ заедно съ вълна и кожи за Цариградъ, отгдето една часть отъ стоката отивала за Анкона, а другата — за Дубровникъ. Споменатитѣ въ завещанието panni rascette били груби обикновени платове (rásсia), които употрѣбявало българското население. Сжщиятъ търговецъ внасялъ подобни платове и отъ Венеция — pannina Venetiana rasce di diversi colori. Кожитѣ, които изнасялъ, били закупувани въ голѣмата си часть въ Пловдивско и специално въ Ямболъ (Jambo)[1]. Търгувалъ е въ София, а билъ въ търговски връзки още съ Пловдивъ, Цариградъ, Косово и други мѣста.

---

[1]) Joste ktomu Gospodin Orsat Cerva dusci tolora dviesti, sato kada ukaxe conte od Jakina, i kada bude tako pokontu damuse dadu recene talora dviesti“... Test. t. 59, fol. 107..,

[2]) „... Dalla detta lana sono sacca cinque quali ho comprato, et mandato per conto di Illmo Sig^{re} Jacomo Bobali Ambassatore in Constantinopoli dal quale mentre ero in Constantinopoli ho havuto taleri quaranta con il quale agiustosi, il conto la detta lana ho mandato à Jerolimo di Michiele in Ragusa.

Al Sig. Agostino Tudisi in Constantinopoli devo per un cambio di mia mano taleri 323, quali devo pagare per tutto novembre prossimo, pero voglio che gli si paghi a suo tempo dal qual ser Tudisio deve havere da detto Tudisi appresso quattro cantara di lana, cioe per crescimento della lana, che l'anno passato gli vendei, per la qual mi ha detto farmi una aperta accio che mi hà fatta buona in Ancona detta lana“... Test. t. 61, fol. 38 V^{0}.

[3]) „... Tengo nelle mani delli servitori di ser Agostino Tudisi pezze cinque di rascette anconitane“. п. т., f. 39.

Къмъ самия изходъ на 17. в. търговията на дубровчанитѣ западнала съвършено. Това не могло да не се отрази върху връзкитѣ между българскитѣ земи и Анкона. Голѣмата католишка пропаганда въ България къмъ 80-тѣхъ години на 17. в., която крепила християнството, довела до Чипровското възстание. То било прѣко последствие на турскитѣ неуспѣхи къмъ Виена и разбунтуване и изтегляне на турскитѣ войски отъ Бѣлградъ. Настаналата анархия въ този край на турската империя дала голѣмъ куражъ на Чипровския край, гдето 10 години преди това ревностниятъ апостолъ на освобождението българинътъ Петъръ Парчевичъ вършилъ голѣма агитация противъ турската власть. Избухналото Чипровско възстание било потушено отъ турцитѣ, които при Кутловица разбили възстаницитѣ. Въ резултатъ на това ордитѣ на Иегенъ Османъ паша разорили Чипровецъ и съседнитѣ му села. Голѣмата часть отъ населението му избѣгала отвѫдъ Дунава, а дубровнишкитѣ колонисти, компроментирани предъ турската власть, почти съвършено изчезнали отъ българскитѣ земи. Въ дубровнишкия архивъ не се срѣщатъ вече никакви писма отъ България следъ тази епоха. Последнитѣ сведения отъ тѣхъ намираме отъ Русе презъ 1680 год., който градъ прибралъ остатъцитѣ отъ голѣмата нѣкогашна тѣхна колония въ Провадия. Отъ тукъ единствено въ продължение на десетина години още се подържала търговията съ Дубровникъ и Анкона. Запазена е цѣлата преписка между Дубровникъ и колонията въ Русе отъ 1680 год., която уреждала личнитѣ и имотни спорове между тѣхни сънародници и отклонявала намѣсата на турскитѣ сѫдилища. Касаело се между другото и за единъ споръ въ търговията съ кожи. Такива изнасяли дубровчанитѣ Томазо Газиводичъ и Вице Ивановичъ, които били въ връзки съ София, Дубровникъ, а сигурно и съ Анкона1). Освенъ тѣхъ споменаватъ се още имената на 7 души търговци дубровчани въ Русе. Забележително е, че цѣлата кореспонденция на тази колония, както и нарежданията на Дубровникъ до Русе сѫ написани на славянския езикъ съ латиница. Даже срѣща се промѣна въ имената намѣсто Vicenzo di Giovanni — Viza Ivannovich2).

---

[1] „Et perche à detto Benedetto Pelegrini nel mio partire da Filipopoli verso Cossovo lassai le sopravenute robbe con un accordo di mia mano nel quale come apare pregai dovesse contrattare alcun partito per buffali, il quale ha contrattato per buffali cento e trenta dua in circa per li quali ho fatto accordo ad aspri 300 per coro mettá pannina, e metta contanti, quali buffali sono in Jambo, peró voglio che li detti buffali si debbano pigliare pagando di sopradetta panina quanto rilevarà et per il denaro contante non trovandomi denari contanti per supplire voglio che li rati tanto quanto le rascette et altra pannina si debbano vendere per denari contanti et sotisfare a che devo“... п. т. fol. 39. Споменатитѣ платове „рашете“ били, вѣроятно, сѫщитѣ груби сукна, върху които се спира Чед. Миятовичъ. Споредъ него, тѣзи платове се срещали още твърде рано въ латински и италиянски извори, известни подъ названието „rascia“. ср. Гласник XXXVII, стр. 247.

Последнитѣ сведения за дубровнишката търговия въ българскитѣ земи, които сѫщевременно засѣгатъ износа на кожи за Дубровникъ и Анкона, сѫ отъ 1688 г. Това сѫ смѣтки направени въ Цариградъ за една авария и разпредѣление на загубитѣ между всички търговци въ България, които участвували въ износа на кожи. Предъ френското посолство въ Цариградъ се явилъ презъ м. августъ 1688 г. дубровчанинътъ Лука Барка, търговецъ, който заявилъ, че поради една авария, случила му се презъ мѣсеца, билъ затворенъ отъ турцитѣ. Чрезъ много дарове билъ освободенъ и пристѫпилъ къмъ разпредѣлението на загубитѣ между дубровчанитѣ, и то чрезъ помощьта и намѣсата на френскитѣ власти. Отъ тѣзи смѣтки разбираме, че самъ Лука Барка изнасялъ отъ българското крайбрежие стоки. Дадени сѫ

---

1) Fasc. № 1935. Въ всѣки случай износъ на кожи отъ тукъ презъ Варна е ставалъ до къмъ края на 80-тѣхъ години на 17. в. Отъ 1688 г. сѫ запазени едни аварийни смѣтки по превозъ на кожи по море отъ Варна презъ Цариградъ за Дубровникъ, които били закупувани въ Русе, Провадия, Силистра и Шуменъ. ср. по-долу писмото на Пиетро Жирардинъ — французки консулъ въ Пера отъ 6. IX, 1688. Fasc. 37 № 1784.

2) Писма отъ Russi отъ 19. II. до 16. IV. 1680 г., fasc. № 1935. На славянски езикъ сѫ писали и други колонисти въ българскитѣ земи и по-рано. Тѣ били, обаче, много по-рѣдки. Срѣщатъ се обикновено само славянски подписи на мнозина търговци, които не сѫ знаяли италиянски езикъ.

имената и на всички дубровчани, които изнасяли отъ България презъ Цариградъ стоки за християнскитѣ държави на западъ (spedite per Christiantá) за 1688 г. Отъ Русе били изнесени 450 биволски кожи за 1372·60 пиастра. Отъ Провадия — сжщо биволски кожи за 1000 пиастра. 57$^{1}/_{2}$ броя лондри (Londre) за Русе и други мѣста по 73 пиас. броя = 4196·60 пиастра.

Споменати сж Джиузепе Ивановичъ (Gioseppe Jwanonik habitante in Baba) въ Бабадагъ Пиетро ди Джиованъ въ Шуменъ, Лука Антикевичъ въ Русе и Марино Лупи отъ Варна. Всичкитѣ общо изнесли 1565 биволски и 1400 волски кожи за 6500 пиастра. Търговецътъ Marino Lupi, absente habitante di Verna, за 2000 пиастра биволски кожи и Антонио Мариница въ Силистра за 1000 пиастра. Самъ Лука Барка е изнесълъ кожи отъ Провадия и Русе за 3000 пиастра. Понататъкъ сж дадени сведения за внесени въ нѣкои български земи манифактурни стоки, часть по море, а друга по Дунава.

Споменатиятъ експортьоръ на кожи отъ Шуменъ Pietro di Gioan е сжщиятъ, който е подписалъ като търговецъ отъ русенската колония 1). Очевидно е, че дубровнишкитѣ колонисти въ нѣкои градове обикаляли и закупували стоки за износъ отъ всички краища на българскитѣ земи. Сжщо така ние трѣбва да приемемъ, че въ това време търговията съ кожи отъ България за чуждитѣ пазари е отивала предимно по море, и то сигурно тѣзи отъ североизточна България — Русе, Шуменъ, Варна Силистра. Търговцитѣ отъ Русе товарили кожитѣ на лодки по Дунава. Самъ Лука Барка товарилъ кожитѣ върху кораба „Pinco Carona 2)".

Повече отъ 10 години следъ това ние нѣмаме почти никакви сведения за външната търговия на България съ Анкона. Едва къмъ 1699 г. между кореспонденцията на Лука

---

1) „Estratto dalle minutte della cancellaria della Illmo et Ecc^{mo} Sig^{re} ambasciatore di Francia alla Porta Ottomana.

L'anno mille sei cento ottanta otto alli vinti d'Agosto e comparso in presenza di noi cancelliere e secretario di Sua Eccellenza il S^{re} Lucha Barcha mercante Raguseo il quale ci ha representato e detto ch'essendoli successa una avaria alli dui di questo mese che fu tratenuto nella prigione"... fasc. 37 № 1784.

2) „... da Russi venutogli p(ezz)e 450 buffali fanno piaster 1372 : 60.
Buffalli da Provato . . . 1000.
P(ezz)e 57$^{1}/_{2}$ londre spedite per Russi e altri luoghi ad p^{a} 73—4187·60"
п. т., f. 4.

Барка, вече като посланикъ на Дубровнишката република въ Цариградъ, намираме единъ специаленъ докладъ за търговията на дубровчанитѣ въ Отоманската държава. Въ него, следъ като се констатира, че дубровнишката търговия се съвършено загубила на полуострова, предлагатъ се следнитѣ мѣрки за нейното възобновяване въ разнитѣ краища на империята. Той смѣта, че въ Бѣлградъ може да се основе една търговска кѫща, която да търгува съ платове — лондрини, венециански платове, копринени стоки и дребни венециански стоки, не като онѣзи, които идватъ отъ Германия презъ Венеция, но чисто венецианска манифактура, която се употрѣбявала по тѣзи мѣста.

„За залисването на търговията съ вълна трѣбва да се основе кѫща въ Прищина и Нови Пазаръ и да се кореспондира съ другитѣ околни пиаци и споредъ пласмента на вълната въ Венеция и Анкона така би могло да се регулира и да се направи работата, за да се държатъ подходящи цени, и тѣзи, които ще управляватъ тази търговия съ вълна, да внимаватъ добре и да бѫдатъ винаги задружни и въ съгласие, и още на тази работа трѣбва да има единъ шефъ на търговията, който да бѫде много предпазливъ при покупката на вълна и да държи цената ѝ стабилна. . .“ 4).

„Макаръ София и да е далечъ отъ Дубровникъ, може да се основе една търговска кѫща съ единъ капиталъ въ брой, като се назначи единъ шефъ на тази търговия, който би могълъ да търгува сигурно поне съ единъ сортъ стока,

---

1) Писмо отъ Русе 19. II. 1680, fasc. № 1935.

2) „Posla Tomas Gasiuodich put Soffie Andriu Carusovichia po crediture gnihove sciughielle paka pocce tovariti koxe u laghiu na Dunavu, koi videchi Vize Jvanovich die tovari koxe bes gniegova consensa satvoriga po cudu turskomu sa dugh sciudioski“. . . п. т., f. 1

3) „Sigr Lucha Barcha caricó sopra il Pinco Corona cuoi pezze 3000“. . . fasc. 37 № 1784.

4) Per il stabilimento del negozio di lane si deverebbe formare casa in Prischina et Novo Pasaro per tenere corrispondenza di altre piazze circonvicine et secondo il consumo che delle lane si farebe in Venezia et Ancona cosi si potrebbero regolare e fare la vicenda e tenere prezzi ragionevolli e qualli che sarano sopra questo negozio della lana si guardino bene et per esser sempre uniti et di acordo, che anchora in questo affare debba essere un capo del negozio et andare molto cauto nel comprare le ana et stare fermo sopra li prezzi delle dette lane“.,. fasc. 37 № 1784.

т. е. като се изпратятъ суми въ брой въ Провадия и наоколо въ други мѣста, за да купятъ кожи (cori bassio) и да ги донесатъ въ София, за да ги продадатъ въ брой съ една честна печалба 1)“. Следъ като увѣрява още единъ пѫть за сигурностьта на тази търговия, Лука Барка се спира за възможноститѣ на дубровнишката търговия въ Цариградъ. „За тукъ е нуженъ капиталъ, за да се образува търговска кѫща най-малко отъ 25,000 дуката, съ които да може да се обикалятъ ежегодно брѣговетѣ на Черно море, отгдето биха могли да се доставятъ стоки съ печалба, т. е. говежди и биволски кожи и восъкъ; всички тѣзи стоки ще гарантиратъ добъръ успѣхъ на тази търговия и ще ни накаратъ да държимъ връзка съ християнскитѣ държави, както съ Венеция, тъй и съ Анкона и съ Дубровникъ 2)“.

* * *

Това сѫ последнитѣ сведения, които имаме за търговията на анконски и дубровнишки търговци съ българскитѣ земи. Отъ началото на 18. в. почва бързо да запада търговията на Дубровникъ и италиянскитѣ градове съ Турция. Вмѣсто тѣхъ една следъ друга голѣмитѣ европейски държави — Англия, Франция, Холандия, Австрия и други почватъ бързо да проникватъ въ турскитѣ пристанища, отгдето изпращатъ стокитѣ си навѫтре въ полуострова. Твърде скоро се смѣняватъ старитѣ съотношения между Турция и западния свѣтъ, за да се даде голѣмо предпочитание на голѣмитѣ и богати съ капитали западно-европейски монархии. Както Анкона, тъй и Дубровникъ почватъ все по-рѣдко да се срѣщатъ въ левантската търговия, понеже самата тя бѣ измѣстена отъ голѣмата презокеанска търговия съ Новия свѣтъ.

---

1) „Se bene Soffia e lontano da Ragusa si puol stabilire una casa di negozzio con un capitale in contanti et mettere un capo sopra tal negozio il quale potrebbe negozio in un capo di mercantia sicuro, cioe con il contante mandare in Provato et appresso ad altri luochi comprare cori bassio(?) portarli in Soffia et rivenderli per contanti con un utile honesto, so cosa parlo, questo negozio e sicuro“ п. т.

2) „... Veniamo al ultimo sopra la piazza di Constantinopoli qui si vole un capitale per fare fondo di una casa del negozio al meno ducati 25 m(illa) con li quale si pottesse fare un regiro anualmente per le riviere del marnegro da dove si potrebero provedere effetti con avantagio, cioe cori di magio, cori buffali et cere tutto mercantie di esito questo negozio darebe adito di havere corrispondenza in Christianità tanto per Venezia q(ant)o per Ancona e per Ragusi“... п. т., f. 4 V^0.

Начало на гражданското управление на България.

Отъ Д. Уста-Генчевъ

Презъ есеньта на достопаметната за насъ 1876 год., връщайки се отъ Ливадия въ Петроградъ, Александъръ II се отбилъ въ Москва, гдето билъ свидетель на общо настроение въ полза на възстаналитѣ християни противъ турскитѣ власти. Подъ тежкитѣ впечатления отъ току-що утихналата Сръбско-Турската война, на 29. октомврий с. г. той приелъ мѣстното висше общество, предъ което доказалъ, че следи събитията на Балканския полуостровъ и сподѣля чувствата на своя народъ. Въ бележитата си речь, произнесена въ Кремлевския дворецъ, Царь-Освободительтъ желаелъ да даде тонъ на рускитѣ искания въ конференцията на великитѣ сили, която щѣла да се събере наскоро въ Цариградъ. При свършека на сжщата речь, той казалъ по адреса на Високата Порта, че е готовъ да действува самостойно и се надѣва, какво въ такъвъ случай цѣла Русия ще се отзове на неговия гласъ. Тъкмо тогава Александъръ II предупредилъ даровития князъ Владимиръ А. Черкаски, че при една война съ Турция ще му даде високо назначение въ България. Императорътъ оценилъ неговитѣ реформаторски способности още презъ 1863 год., когато въ Полша имало революцинно движение. По височайша заповѣдь на 1. ноемврий с. г. въ Русия започнала мобилизация, но само въ нѣколко военни окржзи. Още при опредѣляне състава на главната квартира, при нея била предвидена длъжностьта: заведующъ гражданското управление въ завоевания край.

Преди да се изучи окончателно отъ една специална комисия, каква ще бжде неговата работа отсамъ Дунава, князъ В. А. Черкаски представилъ единъ обширенъ докладъ по сжщия предметъ. Въ края на тоя докладъ той казва, че интересътъ на Русия изисква, щото гражданското устройство на България да се извърши, колкото е възможно, по-бързо. На 16. ноемврий с. г. Александъръ II утвърдилъ изработената за ржководство на княза В. А. Черкаски инструкция, която обема следнитѣ по-главни точки: събиране на необходимото статистическо и историческо градиво по организацията на страната; постепенно въвеждане на гражданско управление въ нея, съ разрешение на главнокомандуващия Дунавската армия; надзоръ върху дейностьта на гражданската администрация, както по фронта, така и въ тила; намиране на способни българи, които да заематъ разни длъжности по нея; надзоръ върху църковнитѣ и училищни работи на православното население въ страната; покровителство на религиозната търпимость противъ всѣкакъвъ фанатизъмъ; разпредѣление и облекчение на данъчната система; съдействие при създаването на мѣстни вормжени сили; посрѣдничество между българитѣ и разни славянски организации; изработване на законоположение по уредбата на страната и пр.[1])

Въ деня, когато била утвърдена сжщата инструкция, Царь-Освободительтъ назначилъ князъ В. А. Черкаски заведующъ гражданското управление въ България. За неговъ помощникъ още тогава билъ опредѣленъ стария генералъ Д. Г. Анучинъ — човѣкъ съ широка инициатива. Своевременно на императора се представили всички военни и граждански лица, които се удостоили съ високи назначения въ Дунавската армия. По случай заминаването имъ въ нея той приелъ августейшия си братъ главнокомандуващия, великия князъ Николай Николаевичъ, и началника на полския щабъ, генералъ-адютантъ Артуръ А. Непокойчински. Тъкмо тогава императорътъ приелъ и князъ В. А. Черкаски и изразилъ надежда, че ще развие полезотворна дейность и ще оправдае довѣрието му. Заведующиятъ гражданското управление се спрѣлъ за кжсо време въ Петроградъ не само по тая работа, а и по мисията, която получилъ отъ главното управление на руското дружество Червенъ кръстъ. Сжщото дружество се намирало подъ високото покровителство на императрицата Мария Александровна, августейшата съпруга на Царь-Освободителя. Още тогава тя поканила въ двореца всички велики княгини и жени отъ висшето общество и започнала да приготвя за свиканитѣ подъ знамена войници нужнитѣ долни дрехи, превързочни материали и пр.

---

[1]) Д. Г. Анучинъ, Князь В. А. Черкаскій и гражданское управленіе въ Болгаріи 1877—1878 г. г. „Русская старина", 1895 г., февраль. томъ 83, стр. 32.

Когато главната квартира се намирала въ Кишиневъ, князъ В. А. Черкаски побързалъ да се яви въ нея на 10. априлъ 1877 год.[1]) Отъ тая именно дата води началото си неговата дейность въ Дунавската армия. Въ канцеларията му били изискани списъци на мнозина наши сънародници, на които можало да се повѣрятъ разни длъжности по гражданското управление. Тия списъци били приготвени единъ отъ Българското настоятелство въ Одеса и други отъ Юго-славянския пансионъ въ Николаевъ.[2]) За най-високи служби по гражданската администрация се имали предъ видъ бившитѣ руски консули Найденъ Геровъ и Николай Г. Даскаловъ; сжщо и българскитѣ делегати, които наскоро посетили столицитѣ на великитѣ сили, Драганъ К. Цанковъ и Марко Д. Балабановъ. Списъцитѣ обемали лица за окржжни началници и тѣхни помощници, за председатели на окржжни управителни съвети и пр. По почина на князъ В. А. Черкаски отъ Кишиневъ билъ изпратенъ въ Букурещъ Н. Г. Даскаловъ, да попълни тия списъци съ способни българи за висши и срѣдни длъжности по гражданската администрация.[3])

Тогава нашата емиграция въ Ромъния образувала два враждебно настроени помежду си лагери или дѣляла се на стара партия и млада партия. Въ едната и другата влизали българи истински родолюбци, които просто се надпреварвали кой да развие по-обширна дейность. Безспорно е, че по образуването на руско-българскитѣ доброволчески баталиони въ Сръбско-Турската война въ 1876 год. и Българското опълчение въ Кишиневъ и Плоещъ нѣколко месеца по-късно — по-голѣми заслуги има младата партия, на която стояли начело Кирякъ А. Цанковъ и Олимпий Пановъ. Изключително нейни най-горещи привърженци влизали въ Българския централенъ революционенъ комитетъ въ Букурещъ, на който били първиятъ председатель, а вториятъ подпредседатель. Безспорно е, че когато тукъ дошълъ съ специална мисия отъ Русия делегатътъ на Славянския благотворителенъ комитетъ Владимиръ С. Йонинъ и изучилъ борбата между тия две партии, той взелъ страната на младата партия. Своевременно тоя русинъ влѣзълъ въ тѣсни връзки съ К. А. Цанковъ, О. Пановъ и тѣхнитѣ сподвижници и билъ провъзгласенъ за почетенъ председатель на Българския централенъ революционенъ комитетъ. Благодарение на хора отъ славянофилскитѣ кржгове въ Петроградъ и Москва, едномисленикътъ имъ В. С. Йонинъ донесълъ съ себе си значителни парични помощи за българското дѣло. Той се увѣрилъ, че по-способни наши сънародници, съ които може да работи по него, се намирали въ редоветѣ на младата партия. Въ нея влизали още Петъръ Енчевъ, Павелъ Хр. Висковски, Стефанъ Н. Стамбуловъ, Димитъръ П. Ивановъ, Иванъ Кавалджиевъ, Иванъ Вазовъ, Пантелей Наботковъ и др. Повечето отъ тѣхъ били енергични хора, едни — добри оратори, други — добри агитатори, трети — кореспонденти на чужди вестници и пр.

---

[1]) Пакъ тамъ, стр. 34.

[2]) Подобни списъци се намиратъ въ „Приложеніе къ брошюрѣ Тридцатилѣтіе дѣятельности Одесскаго Болгарскаго настоятельства (1854—1884 г.)“ и пр. Одесса, 1895, стр. 56—63.

[3]) Д. Г. Анучинъ, пакь тамъ, „Русская старина“, 1895, августъ, стр. 45.

По сжщото време руски дипломатически представитель въ Букурещъ билъ баронъ Димитъръ Т. Стюартъ, който се държалъ на страна отъ българската емиграция, та не познавалъ добре нейнитѣ видни членове. Единичъкъ нашъ сънародникъ, на когото той гледалъ съ добро око, билъ известниятъ родолюбецъ Евлогий Георгиевъ, близъкъ човѣкъ на началника на българската църква въ Ромъния, владиката Панаретъ Рашевъ Погониянски. Но трѣба да забележимъ, че тогава първиятъ билъ руски поданикъ, а вториятъ се ползувалъ съ влияние повечето между богатитѣ и заможни българи, които отдавна живѣели тука. Отъ тѣхъ едни били професори въ ромънската медицинска школа, други се занимавали съ търговия, трети притежавали обширни земи и пр. Предимно такива хора съставяли старата партия, която разполагала съ два вестника: „Отечество“, подъ уредничеството на П. Кисимовъ и „Стара планина“, подъ уредничеството на С. Бѣжанъ. Отъ начало първиятъ, а по-сетне вториятъ често хвърляли закачки по адресъ на своитѣ политически противници. На старата партия съчувствувалъ, но се държалъ на страна отъ нея, Григоръ Д. Начовичъ, човѣкъ съ голѣми заслуги по специлната мисия на полковника Петъръ Д. Паренсовъ въ връзка съ предстоящата война противъ Турция. Тоя руски офицеръ отъ генералния щабъ, който се скиталъ инкогнито по Ромъния и двата брѣга на Дунава, дава добри отзиви за казания нашъ сънародникъ, по занятие търговецъ въ Виена. Понеже ималъ приятели отъ вестникарскитѣ кръгове, Г. Д. Начовичъ понѣкога изпращалъ дописки по народнитѣ ни работи въ „Politische Korrespondenz“ и други нѣмски вестници.

Неизвестно по какви пѫтища още презъ зимата въ министерството на външнитѣ работи въ Петроградъ било донесено, че Българскиятъ централенъ революционенъ комитетъ изпадналъ въ рѫцетѣ на “Българската омладина“, а пъкъ нейнитѣ водачи били враждено настроени противъ Русия и си присвоили право да работятъ самостойно по уреждане сѫдбата на Българския народъ[1]). Въ сѫщность К. А. Цанковъ, О. Пановъ и многобройнитѣ имъ привърженци нито критикували политиката на руската дипломация, нито проявили нѣкаква неприязненость къмъ нея, нито имали замисли отъ подобно естество. Водачитѣ на младата партия не се ползували съ благоволението на барона Д. Т. Стюартъ и нѣмали достѫпъ въ руското посолство въ Букурещъ. Но тѣ се облѣгали на почетния председатель на Българския централенъ революционенъ комитетъ, В. С. Йонинъ — довѣренъ човѣкъ на Славянския благотворителенъ комитетъ въ Русия. Чрезъ него стигало отъ тамъ за тѣхъ всичко по-важно, дори и парични помощи; такива постѫпили и отъ богати и заможни българи, каквито имало много въ нѣкои по-голѣми градове въ Ромъния. Тоя русинъ възложилъ на Ив. Кавалджиевъ да води подъ неговъ надзоръ паричнитѣ смѣтки; при това наредилъ да се плаща по 50—60 франка месечно на всѣкой членъ отъ постоянното присѫтствие. Увѣряватъ, че по тая именно причина хора отъ старата партия гледали донейде съ зависть на сънародницитѣ си отъ неговия съставъ. Имайки предъ видъ, че всички отъ настоятелството на Българския централенъ революционенъ комитетъ били бедняци, В. С. Йонинъ влизалъ въ положението имъ и отпущалъ незначителни суми за тѣхнитѣ нужди. Когато водителитѣ на младата партия видѣли, че правителственитѣ кръгове въ Петроградъ сѫ зле настроени върху тѣхъ, решили да отидатъ по сжщата работа тамъ. Още презъ зимата К. А. Цанковъ и П. Наботковъ посетили руската столица; първиятъ се представилъ на канцлера, князъ Александъръ М. Горчаковъ, а вториятъ се срещналъ съ нѣкои по-влиятални славянофили. И двамата дали увѣрения, че преписванитѣ имъ замисли сж лишени отъ всѣкаква основа.

---

[1]) Пакъ тамъ, стр. 46.

Заедно съ главната квартира, князъ В. А. Черкаски се бавилъ първо въ Плоещъ, а после въ Букурещъ. Между виднитѣ наши сънародници, които му се представили и търсѣли да се запознаятъ съ него, билъ и князъ Емануилъ Богориди. Понеже последниятъ направилъ най-голѣмо пожертвувание въ полза на Българското опълчение, готово вече да воюва за освобождението на родината ни, за него станало дума, че билъ претендетъ за нейнъ държавенъ глава[1]). Тържественото обявяване на войната противъ Турция, на 12. априлъ 1877 год., още сжщия день станало известно въ ромънската столица. Веднага Българскиятъ централенъ революционенъ комитетъ държалъ заседание и натоварилъ члена Ив. Вазовъ да напише едно възвание къмъ нашия народъ. Незабавно възванието било готово и напечатано въ хиляди екземпляри, предназначени за разпространяване заедно съ настжплението на Дунавската армия. Още тогава П. Хр. Висковски превелъ възванието на руски, но го направилъ достояние само на приятелитѣ си руски кореспонденти въ Букурещъ. Веемайки предъ видъ, че тѣхната дейность отива къмъ своя край, водачитѣ на младата партия решили да подпишатъ възванието като „български централенъ комитетъ“. Сжщото носи дата 12. априлъ 1877 год. и подписитѣ на следнитѣ лица: В. С. Йонинъ, К. А. Цанковъ, О. Пановъ, П. Енчевъ, Д. П. Ивановъ, П. Хр. Висковски, С. Н. Стамбуловъ, Ив. Кавалджиевъ и Ив. Вазовъ[2]).

---

[1]) Пакъ тамъ, стр. 49.

[2]) Какво представя отъ себе си това „Воззвание кжмъ бжлгарския народъ“ може да се види отъ факсимилето му, помѣстено въ „Сборникъ за народни умотворения“, кн III, стр. 687, документъ № 4; а какво представя най-точния му руски преводъ, озаглавенъ „Воззваніе Болгарскаго центральнаго комитета къ болгарскому народу“, може да се види въ „Иллюстрированная хроника войны“ № 7, (приложеніе къ № 437 „Всемірной иллюстрацiи“), стр. 50.

Както виждаме, възванието е подписано отъ почетния и действителния председатель и отъ всички членове, отъ които нѣкои по-рано изпълнявали секретарска длъжность. Това именно били хората отъ постоянното присѫтствие, които развивали народополезна дейность и носѣли всѣкаква отговорность. По всичко извършено тѣ водѣли копирна и протоколна книги, които сѫ запазени до днесъ[1]).

Презъ май, когато Дунавската армия преминала р. Прутъ, възванието се появило въ нѣкои нѣмски вестници, издавани въ Виена. Наредъ съ една дописка то намѣрило гостоприемство и въ доста разпространения тогава „Politische Korrespondenz“. Обаче, нѣмскиятъ преводъ на възванието обема въ началото и края преправки и добавки отъ тенденциозно естество, така че то излѣзло „Прокламация къмъ българския народъ“ отъ едно „Привремено българско правителство„ начело съ „хора родолюбци“: при това носи дата 7. май (н. с.) 1877 год. и подписитѣ на постояннното присѫствие, съ изключение на В. С. Йонинъ. Въ тоя си изопаченъ видъ възванието обърнало внимание и на руската цензура, и на отдѣлението по печата при главната квартира. Веднага то станало достояние на князъ В. А. Черкаски, който никакъ не подозиралъ, че смисълътъ на оригинала е претърпѣлъ какви да е измѣнения. Разбира се, нему и на всички други станало чудно — какво е това „Привремено българско правителство“, когато Дунавската армия е далечъ отъ предѣлитѣ на Турция. Както се види, заведующиятъ гражданското управление е ималъ въ канцеларията си или споменатия нѣмски вестникъ, или руския преводъ на възванието, както е обнародвано въ колонитѣ му. Много е за вѣрване, че на князъ В. А. Черкаски е докладванъ оня руски преводъ, отъ който си е вземалъ преписъ за своята архива неговиятъ помощникъ генералъ Д. Г. Анучинъ[2]).

---

[1]) Нѣколко документа отъ Българския централенъ революциоменъ комитетъ, последенъ по редъ, ние даваме въ „Известия на историческото дружество въ София“, кн. VII—VIII, 1928 год. По-рано значителенъ брой отъ тия документи обнародва върховниятъ сѫдия Н. Чехларовъ въ „Сборникъ за народни умотворения“, кн. XXII и XXIII (1906—1907) I, стр. 1—61.

[2]) Нѣколко години по-сетне генералъ Д. Г. Анучинъ обнародва свой трудъ по гражданското управление на България. Какво представя възванието въ изопъченъ видъ или въ руския преводъ отъ него, може

Изобщо князъ В. А. Черкаски билъ по характеръ не особено любезенъ, та причинявалъ нежелателни инциденти и съ познати, и съ непознати лица. За чиновницитѣ въ канцеларията му може да се каже, че не го освѣтлявали достатъчно добре върху дѣлата и възгледитѣ на видни наши сънародници[1]). Имало случаи, когато той просто бивалъ въвежданъ въ заблуждение отъ тѣхъ, та попадалъ въ грѣшки и нанасялъ оскръбления на българи съ безспорно родолюбие. По негова заповѣдь, още тогава въ канцеларията му били извикани подписалитѣ „Прокламацията къмъ българския народъ“ и представилитѣ себе си за „Привремено българско привителство“. Когато ги попиталъ, съ какво право сж сторили това, князъ В. А. Черкаски се развикалъ и найподиръ имъ се заканилъ, че ще изпрати всичкитѣ въ Сибиръ. . . Нашитѣ сънародници останали очудени, загдето имъ се направилъ упрекъ за възванието, съ което тѣ молятъ всички българи, да станатъ като единъ човѣкъ, да се въоржжатъ както могатъ, да посрѣщнатъ братски своитѣ освободители, да съдействуватъ по силитѣ си на руската армия и пр. Тѣ побързали да обяснятъ, че възванието имъ е подписано и отъ В. С. Йонинъ, че то е обнародвано само въ в. „Нова България“ и изпратено на в. „Бжлгарски гласъ“, че сума екземпляри отъ него сж предназначени за нашия народъ отвждъ Дунава. Тѣ изтъкнали предъ сърдития князъ В. А. Черкаски, че въ оригинала нѣма нищо подобно, защото сж далечъ отъ такива замисли, че нѣмскиятъ преводъ е изопа-

---

да се види въ посочената по-горе статия въ „Русская старина“, августъ 1895, стр. 47. Въ тоя преводъ нѣма въ началото „Прокламация къмъ българския народъ“, но има въ края сжщитѣ добавки, за които споменаваме по-горе. Сжщиятъ преводъ носи дата 7. май (н. с.) 1877 гóд. и и не носи името на В. С. Йонинъ. Такъвъ е и нѣмскиятъ преводъ, за да не бжде подведенъ тоя русинъ наредъ съ другаритѣ си отъ постоянното присжствие. Щомъ обнародваниятъ отъ генералъ Д. Г. Анучинъ руски презодъ не е направенъ непосрѣдствено отъ оригинала, той не трѣба да става достояние на историята. Нѣма съмнение, ще попадне въ грѣшка всѣкой, който възприеме особено казаното въ края на нѣмския преводъ, безъ да се справи съ сжщия оригиналъ.

[1]) Сборникъ статей И. С. Иванова по нѣкоторыхъ выдающих ся событіяхъ. Изданіе 2-е, Кишиневъ, 1900 год., стр. 95, 96 и 97. Заслужено авторътъ отбелязва, че писаното отъ Д. Г. Анучинъ за князa В. А. Черкаски и гражданското управление не е лишено отъ невѣрности, а обема едно-друго, узнато по слухъ. (стр. 101 и др.).

ченъ въ началото и края, съ едничката цель да имъ се напакости; че подозиратъ въ тая работа лице отъ старата партия, отчаенъ тѣхенъ политически противникъ, който иска да ги изложи и предъ него, и предъ българския народъ[1]). Найдрѫзъкъ езикъ къмъ тоя високопоставенъ русинъ държалъ С. Н. Стамбуловъ, който не само говорилъ убедително, но и не можалъ да запази спокойствие. Неговитѣ другари отхвърлили приписанитѣ имъ укори, защото не били въ нищо виновни и се въодушевявали отъ нстинско родолюбие. Тѣ се раздѣлили съ князъ В. А. Черкаски спокойни и си турили на ума ди поискатъ смѣтка на своитѣ противници, загдето имъ създали такива неприятности. Както се види, още тогава той измѣнилъ мнението си за тѣхъ, увѣрилъ се въ невинността имъ. Отъ постояното присѫтствие едни побързали да се запишатъ въ Българското опълчение, а други изказали желание да служатъ по гражданското управление. Още тогава Н. Г. Даскаловъ ги поставилъ въ списъка, който попълнилъ въ Букурещъ. Едничъкъ С. Н. Стамбуловъ отъ другаритѣ си направилъ изключение: той постѫпилъ на работа при една еврейска компания — доставачка на Дунавската армия[2]). Съ едно обявление отъ 12. май постоянното присѫствие разгласило, че понеже тя се съсрѣдоточила вече въ Ромъния, то прекратява като такова всѣкаква дейность[3]);

Както се знае, Алесандъръ II дошълъ въ Ромъния и се движелъ по пѫтя на главната квартира. На. 15. юний 14-та п. дивизия, подъ началството на генералъ Михаилъ Ив. Драгомировъ, преминала Дунава и завладѣла Свищовъ. Веднага следъ това императорътъ и главнокомандуващиятъ отишли въ Зимничъ и дълго се любували на отсрещния високъ брѣгъ, гдето е разположенъ първия освободенъ български градъ. Сжщия день многобройни отдѣления спущали въ Дунава и зглобявали между островитѣ му грамаденъ понтоненъ мостъ. Командирътъ на VIII армейски корпусъ, генералъ Тодоръ Т. Радецки, заминалъ за Свищовъ, да избере кжща за отпочивка на Царь-Освободителя. Тукъ на 16. юний храбрата 14-та п. дивизия се построила на сжщия брѣгъ, гдето преминала голѣмата рѣка. Като обиколилъ по фронта войскитѣ отъ тая дивизия и ги поздравилъ съ блѣскаво извършеното дѣло, високиятъ гостъ потеглилъ на конь къмъ главната улица. Него посрещнало съ разтворени обятия цѣлото християнско население начело съ своето духовенство. При звука на камбанитѣ той отишълъ съ свитата си въ съборната църква „Св. Тройца“. Тукъ всички свещеници отслужили благодарственъ молебенъ по случай освобождението на Свищовъ и победата на руското оржжие. Старо и младо се трупало около Александра II, цѣлувало скутоветѣ му и плакало отъ радость.

---

[1]) Въ своитѣ спомени Ив. Вазовъ крие това лице подъ буквата N, а лично той изповѣдва, че думата е за Г. Д. Начовичъ. По сѫщия въпросъ поетътъ говори въ „Не отдавна — последний комитетъ“ (Повѣсти разкази, томъ II, издание 1882, стр. 232 и 234).

[2]) Това научихме отъ Юрдана п. Георгиевъ, който го открилъ въ една тетрадка съ смѣтки, запазена въ Велико-Търново.

[3]) Неговитѣ членове били обвинени отъ своитѣ противници като омладанисти, а въ сѫщность едничъкъ П. Х. Висковски се подозиралъ въ съчувствие на крайната лѣвица въ Русия. Тоя въпросъ се засѣга въ „Българскиятъ дневникъ“ на д-ръ К. Иречекъ, който пише така: „Миларовъ ми разправяше, какъ Ничовичъ още преди минаването на Дунава билъ въ Плоещъ при Черкаски съ други букурещки търговци, да го предпазятъ отъ българскитѣ нихилисти. Соболевъ и Бурмовъ били изпратени въ Букурещъ да изследватъ, какво вѣрно има въ всичко това, ала нищо не намѣрили“. (в. „Миръ“' б. 8560, отъ 14.I.1929 год.). Както се види, думата тукъ е за Г. Д. Начовичъ, Св. Н. Миларовъ, Т. С. Бурмовъ и висшия офицеръ Соболевъ.

Той се спрѣлъ въ параходната агенция, въ кжщата на видния търговецъ Николай Д. Станчевъ. Като отпочиналъ доволно, завърналъ се въ Зимничъ надвечеръ по хладината. На 17. юний мнозина граждани отъ Свищовъ дошли тукъ да видятъ Българското опълчение, подъ началството на генералъ Николай Г. Столѣтовъ, което се намирало въ околностьта. Сжщия день, въ 5 ч. следъ пладне, тукъ се построили частитѣ отъ XII армейски корпусъ, собствениятъ конвой на императора и опълченскитѣ дружини. Следъ отслужения молебенъ и панахида високиятъ гостъ заповѣдалъ да се яви предъ него единъ офицеръ отъ тѣхъ. Съ тая честь се удостоилъ подпоручикъ Стефанъ Кисовъ, на когото Александъръ II казалъ, че съ превземането на Свищовъ туря се начало на нашето освобождение[1]). На 20. юний, когато моста между тоя градъ и Зимничъ билъ привършенъ, императорътъ преминалъ по него пешъ, а после се качилъ на конь, отишълъ до близкото с. Вардимъ и разгледалъ бивака на 9-та п. дивизия. На другия день той пакъ посетилъ Свищовъ, обиколилъ лагеритѣ въ неговата околность и се спрѣлъ въ квартирата на великия князъ Николай Николаевичъ, синъ на главнокомандуващия. На 22. юний Александъръ II билъ пакъ тукъ и престоялъ нѣколко часа въ кѫщата на Иваница Х. Константиновъ, гдето жени и девици го посрещнали съ вѣнци и цвѣтя[1]). Сѫщия день, като се завърналъ въ Зимничъ, той приелъ току-що пристигналия отъ Русия генералъ Йосифъ В. Гурко, комуто повѣрилъ началството на предния отрядъ, съ важни задачи къмъ Балкана. На 2. юлий високиятъ гостъ посетилъ още единъ пѫть Свищовъ и се изкачилъ на височината по посока на здраво укрепения Никополъ, гдето вече настѫпвали части отъ IX армейски корпусъ. Въ една отъ тукашнитѣ му обиколки въ числото на придружаващитѣ го влизалъ и Найденъ Геровъ, който билъ изпратенъ по работа отъ завеждующия гражданското управление. По примѣра на баща си, Николай I, Царь-Освободительтъ присѫтствувалъ на първитѣ победи на своитѣ войници. Той заповѣдалъ да му се приготви всичко за пѫть въ вѫтрешностьта на България.

---

[1]) Подробности читательтъ ще намѣри въ нашата книжка „Царь-Освободительтъ въ България“, издание 1908 год., стр. 58—70.

Заедно съ главната квартира, князъ В. А. Черкаски билъ първомъ въ Зимничъ и после въ Свищовъ. Когато Предниятъ отрядъ завзелъ Великс-Търново, главнокомандуващиятъ отишълъ подире му. Той изпратилъ единъ свой ординарецъ, да извика по скоро заведующиятъ гражданското управление. При заминаването си за старата българска столица последниятъ оставилъ на свое мѣсто въ Свищовъ генералъ Д. Г. Анучина.[2]) По това време вече станали първитѣ назначения на наши сънародници по сѫщото управление. Въ току-що създадената Свищовска губерния били назначени: губернаторъ Найденъ Геровъ, а вице-губернаторъ Д. К. Цанковъ.[3]) Веднага назначението имъ било утвърдено отъ княза В. А. Черкаски и двамата встѫпили въ длъжность. Малко по-рано тукъ били назначени: окрѫженъ началникъ подполковникъ Михайловъ, полицимейсторъ майоръ Подгурски.1) Своевременно станали и назначенията при канцеларията на Свищовския губернаторъ: чиновникъ за особени поржчки К. А. Цанковъ, неговъ помощникъ и архиварь-регистраторъ Ив. Вазовъ. Както се види, князъ В. А. Черкаски измѣнилъ мнението си за тия двама наши сънародници отъ младата партия. По тоя случай народниятъ поетъ говори за себе си така: „На другиятъ день азъ тръгнахъ за Свищовъ, преводчикъ не при корпусъ, а при губернатора на „Свищовския санджакъ“. Види се, князътъ ме намѣри много миролюбивъ и хрисимъ човѣкъ, та ме тури по-далеко отъ писъка на куршумитѣ... Найденъ Геровъ, новоназначениятъ губернаторъ на „Свищовския санджакъ“, пристигна следъ нѣколко дена и азъ съ другитѣ съслужащи му се представихме. Запознатъ вече съ руската литература още отъ шестнайстата си година, азъ се мислѣхъ предопредѣленъ отъ самата сждба за службата преводчикъ. Но Геровъ се фана за коситѣ, когато при опита видѣ моя руски езикъ, който не се срѣщаше съ никоя руска граматика и ме направи писецъ. Така, азъ имахъ честь да образувамъ последното стжпало на канцеларската лѣстница.“1) Въззванието на Александра II къмъ мѣстното население своевремено било дадено не само на началницитѣ на голѣмитѣ войскови единици, а и въ канцеларията на заведующия гражданското управление. Това въззвание било преведено на български отъ Найдена Геровъ, а на турски отъ бившия първи драгоманинъ при руското посолство въ Цариградъ Н. Д. Макѣевъ. Още тогава то било напечатано на руски и български, а литографирано на турски. Въ Свищовската губерния първоначално влизала западната половина на Русенския санджакъ или Свищовско, Никополско и часть отъ Плѣвенско.

---

[1]) Предъ видъ на това и понеже въ тая кѫща се родилъ писателя Алеко Константиновъ, презъ 1925 год. тя бѣ обърната въ музей на негово име; тържественото му откриване стана на 15. май 1926 год.

[2]) Д. Г. Анучинъ, пакъ тамъ, т. 84, стр. 82 и 86.

[3]) Пакъ тамъ, стр. 99.

По свой починъ генералъ Д. Г. Анучинъ наредилъ, щото въвеждането на гражданското управление да стане съ подобаваще тържество. Съвсѣмъ неочаквано за мѣстнитѣ военно-административни власти, той назначилъ това въвеждане на 4. юлий — на другия день следъ като получилъ известие, че

---

1) Иллюстрированная хроника войны № 30. Приложенiе къ № 448 „Всемiрной иллюстрацiи“, стр. 239.

2) Ив. Вазовъ, Първитѣ дни на свободата. Спомени, Съчинення, томъ XI, София, стр. 38.

3) Д. Г. Анучинъ, пакъ тамъ, августъ, 1894. стр. 57.

се утвърждаватъ губернатора, Найденъ Геровъ, и вице-губернатора, Д. К. Цанковъ.[1]) Между населението на Свищовъ било разгласено, че предстои тържество, но то не могло да схване добре, че се отнася по тоя случай. Сжщия день, въ 9 ч. предъ пладне, къмъ цървата „Св. Преображение“ потеглилъ сума народъ. Тоя храмъ билъ избранъ за молебена, защото пада въ срѣдъ града и близу до конака. По нѣмане мѣсто за хилядитѣ граждани отъ двата пола мнозина останали въ двора на цървата. Въ молебена вземали участие всички български свещеници въ Свищовъ и пѣвчески хоръ отъ руски войници.[2]) Тукъ присжтствували почти цѣлиятъ персоналъ отъ канцеларията на заведующия гражданското управление и свищовскиятъ губернаторъ, всички офицери отъ гарнизона, всички чиновници отъ разни ведомства и др. Въ време на молебена свещеникъ икономъ Христо Василевъ прочелъ на български възванието на Царь-Освободителя къмъ мѣстното население.[3]) Найденъ Геровъ говорилъ на кжсо, че се освобождава беделя,[1] (вземания отъ турското правителство данъкъ вмѣсто военна тегоба), и изтъкналъ клаузитѣ на първия законо-проектъ въ завладѣната територия. Следъ това възгласено било многолѣтие за Александра II, руската армия и двата братски народа. Отъ църквата подъ звуковетѣ на „Спаси Господи люди твоя“, процесията отишла въ конака, гдето се помѣщавали по-главнитѣ новооткрити учреждения. Тукъ въ две зали се натрупали офицери, чиновници и видни граждани. Духовенството отслужило водосветъ, а генералъ Д. Г. Анучинъ произнесълъ кратка речь. Замѣстникътъ на заведующия гражданското управление казалъ така: „Българи! Господарь-императорътъ заповѣда на своитѣ войски да настжпятъ въ България, за да освободятъ васъ отъ вѣковния турски гнетъ. Богъ да помогне! Волята на руския царь, горещитѣ желанія на руския народъ ще се изпълнятъ. Българи, вие ще бждете свободни. Но, като получите свобода, вие сте длъжни да покажите, че сте достойни за нея. Вие ще докажете това, спазвайки твърдо установения редъ и указвайки пълно повиновение на разпоредбитѣ на властитѣ.

---

[1]) Пакъ тамъ, стр. 99.

[2]) Иллюстрированная хроника войны № 30, стр 339.

[3]) Сжщото възвание ние даваме въ книжката си „Царь-Освободительтъ въ България“. стр. 49—52.

Господарь-императорътъ дарува вамъ самоуправление въ лицето на административни съвети, градски съвети, изборни сѫдилища и заедно съ това назначава централна администрация въ лицето на губернатори."[1]) Следъ това генералъ Д. Г. Анучинъ представилъ на присѫтствуващитѣ губернатора Найденъ Геровъ, който редъ години защищавалъ интереситѣ на християнитѣ въ качеството си руски консулъ въ Пловдивъ, и вице-губернатора Д. К. Цанковъ, родомъ отъ Свищовъ, който се ползува въ цѣла България съ голѣма популярность; представилъ сѫщо окрѫжния началникъ, подполковникъ Михайловъ, и полицимейстора, майоръ Подгурски. Речьта на генералъ Д. Г. Анучина се посрещнала отъ присѫтствуващитѣ съ гръмогласно ура. Подиръ него къмъ тѣхъ се обърналъ съ нѣколко думи Найденъ Геровъ, като казалъ горе-долу така: „Тежка е длъжностьта, що се възлага на мене днесъ; но има обстоятелство, което ми позволява да се надѣвамъ, че азъ ще изпълня тая длъжность съ успѣхъ. Това обстоятелство е онова, че всички българи отдавна и съ горещо желание сѫ се стремили къмъ освобождение отъ турското безправие и придобиване законна самостойность; затова азъ съмъ напълно увѣренъ, че всѣкой отъ васъ безъ изключение ще прави всичко, що се изисква отъ него, за обезпечение на реда и правилното управление и че по тоя начинъ всички вие ще се покажите достойни за ония милости, които дарува вамъ Господарь-императорътъ и за оная участь, която той и цѣла Русия за васъ сѫ приготвили".[2]) Докато траяли водосветътъ и горнитѣ речи, около конака се натрупала цѣла тълпа; при излизането на високопоставенитѣ руси и българи тя викала продължително ура. По-сетне гражданитѣ акламирали Найдена Геровъ, а предъ квартирата му ученичкитѣ отъ класното училище изпѣли една пѣсень. Съгласно временнитѣ наредби, издадени отъ заведующия гражданското управление, тукъ започнали да работятъ окрѫженъ управителенъ съветъ, градски управителенъ съветъ и др. „Административниятъ механизъмъ на новитѣ учреждения, завъртянъ отъ насъ, пише Ив. Вазовъ, криво-лѣво работѣше, скрибуцаше. Имаше въ

---

[1]) Иллюстрированная хроника войны № 30, стр. 239.

[2]) Пакъ тамъ, стр. 239.

Свищовъ градски съветъ, сѫдебенъ съветъ, търговски съвѣтъ“ и пр.[1])

И така, **начало на гражданското управление на България е турено на 4. юлий 1877 год.**

Ето най-първия законо-проектъ, обнародванъ отъ сѫщото управление, утвърденъ единъ месецъ по-рано въ Плоещъ, за главнитѣ искания на който законо-проектъ било разгласено отъ Найденъ Геровъ въ самата църква.

Проектъ

Главныхъ основанiй объявленiя по дѣламъ казеннаго управленiя, составленный по повеленiю Его Императорскаго Высочества Великаго Князя Главнокомандующаго завѣдующимъ гражданскими дѣлами[2]).

Во всѣхъ земляхъ болгарскихъ:

1. Въ виду допущенiя коренныхъ жителей края къ отправленiю военной повинности, отмѣняется подать (бедель), взимавшаяся турецкимъ правительствомъ за изъятiе отъ вонной службы, и всѣ вообще жители, безъ различiя вѣроисповѣданiя, освобождаются навсегда отъ уплаты этой подати.

2. Съ наступающаго 1878 года отмѣняются навсегда взиманiе десятины (ошуръ) съ произведенiй земли. Взамѣнъ десятины, съ наступающаго 1878 года будетъ введена поземельная подать, взимаемая на правильныхъ основанiяхъ.

3. Тѣмъ не менѣе, въ виду совершенно исключительныхъ и неотложныхъ потребностей, порождаемыхъ войною, десятина будетъ еще взимаема въ текущемъ 1877 году:

а) деньгами, въ тѣхъ мѣстностяхъ, гдѣ хлѣбныя произведенiя не будетъ необходимы для продовольствiя войска,

б) натурою — лишь въ тѣхъ мѣстностяхъ, гдѣ произведенiя земли будутъ необходимы для продовольствiя войска.

4. Откупщикамъ, взявшимъ уже у турецкаго правительства на откупъ десятины на нынѣшнiй 1877 годъ, воспрещается взимать сiи десятины съ жителей подъ страхомъ личной и имущественной отвѣтственности. Во внесенныхъ и вноси-

---

[1]) Ив. Вазовъ, пакъ тамъ, стр. 45.

[2]) Иллюстрированная хроника войны №30, стр. 240.

мыхъ ими за 1877 годъ въ турецкія казначейства платежахъ, они считаются съ турецкимъ правительствомъ.

5. Подъ страхомъ личной и имущественной отвѣтственности воспрещается кому-бы то ни было покупать или инымъ образомъ пріобрѣтать у откупщиковъ и вывозить изъ селеній и мѣстечекъ тѣ произведенія земли, которыя поступаютъ или поступили уже отъ мѣстнаго народонаселенія къ откупщику, гдѣ бы эти произведенія ни были сложены. Всѣ таковые склады имѣютъ быть сданы мухтарами русскимъ властямъ по мѣрѣ ихъ появленія.

6. Турецкія ассигнаціи (кайме) не принимаются въ уплату слѣдующихъ съ народонаселенія податей.

7. Подати уплачиваются населеніемъ, какъ металлическими деньгами, такъ и русскими государственными кредитными билетами. Курсъ металлическихъ денегъ на русскіе кредитные билеты устанавливается Главнокомандующимъ.

(Подлинный подписалъ:) Князь Черкасскій[1].

Както виждаме, най-първиятъ законо-проектъ е отъ финансово-стопанско естество. Разбира се, неговата приложба по „всичкитѣ български земи“ е станала веднага, защото така го изисквало самото положение на родината ни — тогава театъръ на неприятелски действия.

---

[1] Подъ тоя подписъ се вижда датата, въ която е въведено гражданското управление въ Свищовъ, при тържество, описано въ една дописка отъ тамъ до в. „Московскія Вѣдомости“ отъ сжщата година.

Исторически материали

Обнародванията тукъ за пръвъ пжть трактатъ или сборникъ (recollecta), както го нарича авторътъ му, се намира въ ржкописъ въ библиотеката на Болонския университетъ (Biblioteka Universitaria di Bologna) подъ № 1255. codex ms. № 195, гдего е постжпилъ отъ библиотеката на аббата Ottavio Amorini e Copuo Bononien, а предаденъ тамъ отъ Dominico Guidetti. Той билъ написанъ въ 1475 год. отъ Якова де Промонторио де Камписъ (Jacobo de Promontorio de Compis), който въ качеството си на придворенъ доставчикъ (mercatante — търговецъ), както самъ пише, прекаралъ въ Одринъ при двора на султанъ Мурада II (1421—1451) 18 години, а при султанъ Мохамеда II (1451—1481) само 7 години, или той се е намиралъ при султановия дворъ цѣли 25 години отъ 1433 до 1458. Султанъ Мурадъ II се отнасялъ къмъ него добре, защото споредъ думитѣ на Якова, той го много почиталъ и облагодетелствувалъ; но съ Мохамеда II, както изглежда, Яковъ не се погаждалъ, за което ясно свидетелствуватъ неприязненитѣ му чувства къмъ тоя султанъ и, може би, поради тия напрегнати отношения е билъ принуденъ въ 1458 год. да напусне султановия дворъ и Цариградъ петь години следъ превземането на византийската столица отъ Мохамеда II (1453) — събитие, на което той билъ свидетель и очевидецъ и при това на турска страна.

На пръвъ погледъ трактатътъ носи два надслова: 1. „Управлението и приходитѣ на султана“ (Governo et Entrata del Gran Turco) и 2. „Държавата на султана“ (Stato del Gran Turco), между които стоятъ годината на написването на трактата и името на автора. Обаче отъ тия два надслова истинскиятъ ще да е вториятъ, защото напълно отговаря на съдържанието, а първиятъ, който сочи на часть отъ последното, не е нищо друго, освенъ прибавка, внесена отпосле отъ самия авторъ или пъкъ отъ преписвача на неговия ржкописъ, защото и двата надслова сж писани отъ една и сжща ржка. Самиятъ трактатъ по съдържание се дѣли на две части: въ първата часть сж представени вжтрешната уредба на султановия дворъ и държава, чиновническата иерархия, войската и областитѣ и най-сетне годишнитѣ приходи и разходи на султанъ Мохамеда II; въ втората пъкъ часть, която се почва съ надсловъ „Произходътъ на султана", авторътъ, следъ като дава кратки исторически сведения за първитѣ седемь султани, спира се подробно върху личностьта на Мохамеда II, излага въ хронологиченъ редъ неговитѣ завоевания до 1475 година съ малки отстжпки и най-сетне говори за жестокоститѣ на тоя султанъ, на които се дължатъ, споредъ Якова, неговитѣ успѣхи — военни и държавни, а не на неговата сила.

Цельта, съ която Яковъ Промонторски написалъ своя трактатъ, може да се обясни двояко: или че следъ напущането на султановия дворъ и завръщането си въ отечеството той е искалъ да се реабилитира предъ своитѣ сънотечественици, загдето до тогава билъ въ услуга на султана и действувалъ съ турцитѣ въ едно време, когато всички християнски народи се бояли предъ тѣхъ и мислѣли какъ да запрать тѣхнитѣ завоевания, или пъкъ, изтъквайки слабитѣ военни — сухопжтни и морски — сили на султанъ Мохамеда II, а оттука и на османската държава, той е искалъ съ тоя трактатъ да въздействува и подбуди западно-европейскитѣ християнски владетели и особено двѣтѣ италиянски морски републики да почнатъ война противъ завоевателя на Цариградъ и по тоя начинъ да се запре разширението на властьта на турския султанъ.

Като исторически документъ съчинението на Якова Промонторски представя голѣмъ интересъ, и то не толкова по своитѣ данни за лицата и събитията отъ преднитѣ вѣкове и години, които у него сж не само не пълни и дори объркани, особено въ хронологията, защото той не е билъ запознатъ, както изглежда, съ начина, какъ се изчисляватъ годинитѣ по мохамеданската ера, колкото поради ония подробни сведения, които той ни дава за личностьта и дѣлата на съвременния нему султанъ Мохамеда II и особено за вжтрешното състояние на турската държава въ срѣдата на втората половина на XV. вѣкъ и за финансовото положение на султановия дворъ, съ който той е ималъ възможность добре да се запознае, защото, едно, самъ лично билъ обиколилъ на конь, както пише, тогавашната европейска и азиатска Турция и, друго, защото той е добре изучилъ всички доходи и разходи на султана. Не по малко интересенъ се явява тоя трактатъ още и поради това, че той ни запознава съ мнението и възгледитѣ на еднъ европеецъ, съвремеменникъ и близъкъ човѣкъ на Мохамеда II, за турския султанъ и неговата държава.

Предлаганиятъ тукъ български преводъ на трактата е направенъ отъ П. П. Иковски, който по насоката на известния италиянски професоръ по география г. Carlo Errera въ Болонья намѣрилъ ръкописа въ библиотеката на Болонския университетъ и го преписалъ. Преводачътъ се старалъ по възможность да бъде близъкъ до текста на самия оригиналъ, като е далъ и нѣкои бележки къмъ текста за турскитѣ думи и термини, които въ италиянската транскрипция на Якова сѫ измѣнени до неузнаваемость.

Редакцията на „Известията" обнародва трактата на Якова Промонторски като исторически материалъ, безъ да дава каквито и да било коментарии или бележки, освенъ ония, които прави самъ преводачътъ, или такива, които се налагатъ. Понеже трактатътъ е написанъ на старо-италиянски езикъ, който е доста мѫченъ за разбиране, редакцията намѣри за добре да обнародва и италиянския текстъ, за да се даде възможность на читателя да провѣри точностьта на превода и даденитѣ къмъ него бележки на преводача, а главно да види, какъ сѫ предадени турскитѣ думи и термини въ италиянска транскрипция. Италиянскиятъ текстъ е направенъ по преписа на П. П. Иковски и редакцията се е опитала да го предаде точно и безъ измѣнение; позволила си е само по чисто технически причини да подпълни нѣкои съкращения на често повторящитѣ се думи.

Самиятъ ръкописъ съдържа 48 листа малко 8^0, написани отъ двете страни, съ изключение на последния, на чията предна страна се завършва текстътъ. Едничкиятъ дефектъ въ ржкописа представя горниятъ жгълъ на 34 листъ — изгоренъ, съдържанието на който преводачътъ се опиталъ да възстанови въ [] скобипо смисълъ, но съ резерва за неговата точность. Нумерацията на всѣки листъ е показана въ края му въ [] скоби, а края на всѣка страница съ две вертикални паралелни линии ‖. Пунктуацията е запазена сжщата, както въ ржкописа; само често срещащитѣ се вертикални линии | замѣнихме съ знака , запетая, защото по всичко се вижда, че тия линии сж употрѣбени за тоя знакъ.

Редакцията.

Управлението и приходитѣ на Султана

1475

Jacobo de Promontorio de Campis

Държавата на Султана.

Сборникъ, въ който е отбелязанъ всичкиятъ приходъ на султана, неговото раждане, неговитѣ великолепия, неговото управление, неговитѣ наредби и административни и военни работи, воеводитѣ на разни вилаети, области и голѣми окрѫзи, съ другитѣ негови превъзходства, отбелязани по-долу и поотдѣлно събрани отъ почитаемия Господинъ Jacobo de Promontorio de Campis, който въ разстояние на 18 години постоянно е стоялъ въ бащиния дворъ на сегашния султанъ, като неговъ търговецъ, почитанъ отъ него и много облагодетелствуванъ, и седемь години съ сегашния Господарь султана.

Сегашниятъ султанъ се на нарича Мехмедъ[1] бей[2], синъ на Мурадъ бей. Той се роди въ 1425 година, 19. день на месецъ ноемврий, въ 2 часа презъ нощьта. По тѣхному се роди презъ месецъ, нареченъ Шабанъ[3], който е преди месецъ Рамаданъ,[4] по мохамеданската ера 841 г.[5]; това удостовѣрява горереченията Господинъ Яковъ, грижливо уведоменъ отъ дойката му и отъ нейния мѫжъ, които бѣха християни и присѫтствуваха тамъ, а така сѫщо уведоменъ и отъ || евнуха[6], главатарь на евнуситѣ, началникъ на сарая[7] на неговитѣ момичета, нареченъ Ага Кадънъ-Ференъ[8], които едногласно и еднакво потвърдиха реченото негово раждане буквално, както е изложено по-горе и за което си е взелъ бележка горереченията Господинъ Яковъ, живѣейки въ Одринъ, въ собствения дворъ на султана, неговия баща, въ 1429[9] година.

Тримата първи негови голѣмци, наречени везири[10], наречени още и баши[11] на латински и на турски, които собствено сѫ негови секретари и министри и изпълнители за всѣко нѣщо, представятъ собствената особа на Господаря. — На първия заплатата е 27 дукати[12], а на другитѣ двама всѣкиму по 10 дукати на година. Първиятъ за по-голѣма важность, когато се представятъ предъ Господаря, носи въ рѫка единъ дълъгъ и дебелъ жезълъ, и, когато сѫ предъ него, стоятъ на крака съ най-голѣма почитъ. Тѣ иматъ тия отличия: първиятъ пише собственото име на Господаря върху всѣки какъвто и да е документъ; другиятъ бележи годината и ценя, сиречъ датата; третиятъ държи [1] печата, върху който е написано: „Меемметъ каханъ нехебж елъ Моратъ каханъ“.[13] На латински значи: ,,Meemmet Imperator filius el Morat Imperatoris“ (султанъ Мохамедъ, синъ на султанъ Мурада).

Придворната войска и хората му, поставени при неговата особа, за негова охрана.—Преди всичко той държи на портата на сарая, на своя дворъ въоржжени хора на коне безъ конски брони, всички благородни турци, наречени „спахии“ [14], на брой 800. Всѣкиму отъ тѣхъ дава отъ 15 до 20 аспри на день. Ходятъ въоржжени всички съ щитове, съ лжкъ, стрели, сабя и малки копия съ остро желѣзо на края и съ малъкъ прѣпорецъ на върха. Третината отъ тѣхъ носятъ ризници, друга часть носятъ дамаски брони, много дълги. Останалитѣ сж безъ ризници и безъ брони.

Държи сжщо така конници татари, всичкитѣ отборъ мжже и добре стъкмени, на брой 1000, наречени „карипи огланларъ“,[15] т. е. бедна стража, всички на коне и ходятъ въоржжени както гореченитѣ, освенъ ако Господарьтъ по нѣкой пжть снабди една часть отъ тѣхъ съ брони за конетѣ. Заплатата имъ е по 12 аспри[16] на день, а главатарьтъ имъ || по едно дукато.

Държи сжщо „акафаджи“[17], които сж негови роби, конници Ходятъ въоржжени само съ лжкъ, щитъ, сабя, стрели и копие и сж на брой 700. Иматъ по 5—6 аспри на день.

Държи освѣнъ това „дзилитерлеръ“[18], роби на Господаря, излѣзли изъ сарая, измежду по-неспособнитѣ, на възрасть отъ 25 до 30 години; като изтеглюва отъ тѣхъ постоянно, пръска тия изтегленитѣ тукъ-таме, споредъ способностьта и съобразителностьта имъ, по разни служби, обаче винага оставатъ на брой 500, или около 500. Едничката имъ служба е да водятъ сржчно конетѣ на Господаря за неговата особа, когато тръгне въ походъ, на ловъ, или кждето и да е другаде. Така тѣ навсѣкжде го последватъ, всички или голѣма часть отъ тѣхъ, всички предани, всѣки кара конь за себе си и другъ конь на ржка въ разположение на Господаря. Една часть сж оседлани и заюздали, а нѣкои наметнати, безъ седло. Когато пжтува Господарьтъ, за великолепие води отъ тѣхъ по пжтя, колкото му е приятно. Тѣхъ снабдява съ всичко [2] споредъ нуждата и имъ дава подаръци, споредъ както обича. Когато тръгне на война, тѣ ходятъ въоржжени съ лжкъ, стрели, щитъ, сабя, нѣкои съ брони, нѣкои съ ризници, а нѣкои безъ това. Който нѣма оржжия, Господарьтъ го снабдява съ такива, съ условие после да ги повърне. Заплатата имъ е отъ 12 – до 15 аспри всѣкиму, Отъ тия аспри 44 правятъ едно дукато.

Двама inracorides, т. е. главатари на обора, единиятъ по-голѣмъ отъ другия. — Първиятъ главатарь на оборитѣ на Господаря се грижи за всички коне, камили, мъски, катъри, коли и за породистия добитъкъ изъ цѣла Турция и Гърция, понеже има много породи кобили. Той има подъ своя власть и другъ главатарь, който се грижи за всички товарни коне, камили, мъски, катъри и каруци, готови при всѣка нужда на Господаря, когато тръгне на война или другаде, споредъ нуждата, а така сѫщо и за седла, юзди, самари и чулове, които нѣща два пѫти на годината подновява за смѣтка на Господаря. За реченитѣ работи иматъ подъ себе си 800 души и повече.

Първиятъ, най-важниятъ главатарь има || заплата 6000 дукати, другиятъ 2000 дукати, а реченитѣ 800 души иматъ по 5—6 аспри на день. Всички сѫ роби на Господаря и ходятъ половината въорѫжени съ лѫкъ, стрели, сабя и копие. Часть отъ тѣхъ, когато тръгнатъ на война, Господарьтъ снабдява съ брони и ризници, а останалитѣ иматъ сабя и щитъ. Каруцитѣ на Господаря сѫ на брой 500 и повече. Камилитѣ за товара сѫ 2500 и повече. Мъскитѣ и катъритѣ за такава войска сѫ около 600, всичкитѣ отдадени на службата по прехраната, мунициятa, топоветѣ, стенобойницитѣ, шатритѣ и другитѣ въорѫжения. Яздитнитѣ коне само за неговата особа сѫ 500. Товарнитѣ коне за момчетата му сѫ 700, а за превоза 2000. Всичко товарнитѣ коне сѫ 2700.

Солаки[19], т. е. лѣвичари, всички роби на Господаря, собствено конни слуги отъ 25 до 35 години, изпитани и вѣрни. — Тия солаки сѫ стража вѣрна. Извадени сѫ измежду най-буднитѣ и довѣрени отъ броя на еничаритѣ,[20] които постепенно изтеглюва отъ тамъ, като прибавя други и ги размѣства, [3] но винаги оставатъ на брой 250.

Тѣхната служба е, само когато излиза Господарьтъ, да бѫдатъ тутакси при него, готови да го охраняватъ. Тѣ се раздѣлятъ на две и поставятъ въ срѣдата особата на Господаря, най-вече когато се спрѣ на нѣкое мѣсто. Тогава тѣ вървятъ пеши съ лѫкъ, стрели, сабя съ една дамаска сабя*), позлатена, турена на ремъкъ, и така следватъ Господаря въ мирно време, а въ време на война Господарьтъ ги снабдява съ ризници, шлемове и щитове. Заплатата имъ е по 6 аспри на день.

Капухибаши,[21] т. е. главатари на двѣтѣ врати на първия Господаревъ сарай. — Има четворица главатари на вратитѣ на първия сарай, капухибаши. Грижата имъ е да пазятъ денемъ и нощемъ на реченитѣ врати, т. е. на речения сарай. Тѣ влизатъ вѫтре въ него, но не пущатъ да влѣзе никой безъ позволение. Всѣки отъ тѣхъ всѣка седмица пази денемъ и нощемъ съ най-голѣмо старание. Иматъ подъ своя власть 500 души, т. е. 300, които постоянно стоятъ на речената охрана въ || първия сарай и 200 помежду раздѣлени, значи по 50 всѣкиму, като тѣхни хора. Заплатата имъ е 12 дукати на година, т. е. по 3000 (sic!) всѣкому. Поменатитѣ триста се наричатъ капухибаши, роби на Господаря. Всѣки отъ тѣхъ има свой конь. Заплатата имъ е по 5 аспри на день, но иматъ много привилегии и подаръци, каквито имъ даватъ лицата, които дохождатъ при Господаря, и които сѫ по-доходни отъ самата заплата. Тѣ сѫ сѫщинскитѣ вратари. Нѣматъ право да влизатъ вѫтре въ другия сарай, гдето стои Господарьтъ, освенъ ако, като слуги, бѫдатъ повикани да внесатъ храна и веднага излизатъ вънъ.

---

*) Въ оригинала стои chia (=?)

Когато Господарьтъ тръгне на война, четирмата главатари всички стоятъ винаги при неговата особа и иматъ сжщата длъжность. Петстотинтѣ тѣхни подчинени ходятъ въоржжени съ своитѣ стрели, сабя и щитове, всички на коне. Реченитѣ и не други стоятъ винаги въ речения пръвъ сарай. Часть отъ тѣхъ, когато тръгне въ походъ, Господарьтъ снабдява по нѣкой пжть съ брони, шлемове и ризници.

Ихишини гирбаси.[22] т. е. управитель на двора. — Управительтъ на неговия дворъ има заплата 3000 дукати [4] и има подъ себе си 150 прислужници, всички благородници, отъ които по-голѣмата часть стоятъ винаги въ двора и сж синове почти всички на голѣмци, вѣрни, добродетелни, вещи, опитни и съ добро поведение. Иматъ заплата отъ 15 до 50 аспри на день и иматъ подъ своя власть 300 души, тѣхни подчинени, раздѣлени помежду си споредъ своитѣ способности и достойнства. Отъ тия 300 управительтъ на двора държи почти половината за собствената си особа. Заплатата имъ е по 5 аспри на день. Повечето отъ горереченитѣ прислужници иматъ, освѣнъ заплатата си, разни привилегии доста доходни, пръснати (sic !) тукъ-таме. И понеже сж учени и способни, понѣкога ги праща за посланници, отъ което получаватъ добъръ доходъ. Когато тръгнатъ на война, вървятъ на коне, добре стъкмени, съ лжкъ, стрели, сабя, щитъ, копие, а Господарьтъ ги снабдява съ брони за конетѣ, брони за тѣхъ, ризници и шлемове. Тристата вървятъ на коне съ лжкъ, стрели, сабя и копие. Освенъ това рeчениятъ управитель има подъ своя власть 150 готвачи. Тѣ вървятъ заедно съ Господаря, всички на коне, съ сабя, безъ нищо друго. Заплатата имъ е отъ 5 до 10 аспри на день, а на най-голѣмиятъ му готвачъ — 15 аспри. Тия реченитѣ сж на брой 600 и слугуватъ само на Господаря и на неговитѣ момчета, а не и на момичетата или на другитѣ му хора.

Ихаосъ[23], т. е. гавази*). — Гавазитѣ на Господаря сж 150 души, всички благородници, вѣрни и по-опитни, отколкото прислужницитѣ. Заплатата имъ е отъ 12 до 15 аспри на день, и освенъ това иматъ служби и имоти въ Турция и Гърция по-доходни отъ заплатата. Тѣхъ собствено праща за посланници много повече, отколкото прислужницитѣ. Тѣхниятъ главатарь се нарича Ихаош-ага.[24] Заплатата му е хиляда дукати на година. Тѣ сж за охрана на Господаря повече, отколкото спахиитѣ. Ходятъ на коне и отварятъ пжть на неговата особа. Тѣ стоятъ до Господаря, когато тоя тръгне на война, и отиватъ на коне съ лжкъ, стрели, сабя, щитъ и копие. Господарьтъ ги снабдява всичкитѣ съ брони, ризници, шлемове и брони за конетѣ, както е казано по-горе. Иматъ подъ своя власть 250 войници, всички на коне съ лжкъ, стрели, щигъ, сабя и копие, нищо друго. Заплатата имъ е по 5 аспри на день и отиватъ на охрана съ реченитѣ гавази. Подъ тѣхна заповѣдь сж всичко 400 души. [5]

---

*) Въ ржкописа mazieri, т. е. тия, които носятъ жезъла на султана и вървятъ предъ него въ време на шествие или приемъ. На бълг. това би се изразило приблизително само съ думата „гавазинъ“.

Иемгй Ихерй[25], т. е. нова войска.—Това сж еничеритѣ на Господаря, роби християни, отречени, пленени отъ детинство изъ разни земи, области и отечества, наоколо 15 годишна възрасть. Такива всѣка година пращатъ по 2500 въ Турция по разни мѣста, подъ игото на строги учители, които ги каратъ да се отрекатъ, да оратъ, да се изтезаватъ и да сѣятъ, колкото е възможно повече, та така укротени да бждатъ скромни, яки и послушни. Тѣ стоятъ подъ иго въ продължение на шесть години. После Господарьтъ взима отъ тѣхъ 1500, така укротени, и ги туря въ числото на еничаритѣ, а когато нѣма плячка, граби отъ поданицитѣ му християнски деца до посочения горе брой и ги праща подъ игото, както е изложено по-горе. И понеже всѣка година подновява 1500 еничери, то изтеглюва отъ тѣхъ толкова други и подобни изтеглени после държи съ заплата по 6—7 аспри на день: нѣкои въ двора като конна стража, нѣкои праща за войници по крепоститѣ или другаде. Всички сж на коне. Тия насроти това, колко по-изпитани ставатъ, растатъ по чинъ. Реченитѣ еничери сж винаги на брой 6000 всички пеши и не смѣятъ подъ страхъ на смъртно наказание да яздятъ на конь. || Иматъ надъ себе си 150 главатари на отреди, наречени ая-баши[26], които ходятъ на коне и иматъ заплата по 10 аспри на день, а еничеритѣ по 3—4 и не смѣятъ да носятъ ботуши. Тия иматъ всѣка година по една басмяна дреха, по два лжка всѣкиму, по две ризи и по една сабя. Всички иматъ отъ Господаря шлемове и по една броничка, лека, не добра, заедно съ по единъ лжкъ, стрели, сабя и щитъ. Помежду имъ има около 650 тржбачи, смѣтани и топчиитѣ, 50 майстори по постройката на топоветѣ. Тия 50 майстори иматъ заплата отъ 25 до 50 аспри на день, което е добра заплата. И тѣ сжщо сж роби на Господаря, както и горнитѣ.

Сарая на момчетата въ Цариградъ. — Сараятъ му държи наоколовръстъ две мили и повече и има отлична зеленчукова градина. На вратата на сарая става пресжждането, по угодата на Господаря, предъ Каделаскера[27], върховния намѣстникъ на султана, надъ всички други кадии, намѣстници и министри по право, който има власть да пресжжда всѣко лице по дѣла, засѣгащи или не засѣгащи държавата, както и надъ всички други чиновници, за да ги поправя, когато прекаляватъ, както и надъ всѣко друго лице, [6] както по гражданското право, така и по углавното. Той слуша, обсжжда, решава и се произнася самичъкъ по всички дѣла, както обича, обаче за нѣкои по-важни донася на Господаря и после сжди. Присждитѣ му сж безвъзвратни и безапелационни, а не както, напротивъ, е реда за всички други кадии, сждии и министри, отъ чиито присжди всѣки може да се оплаче на помянатия, защото той има пълна власть по законъ и по практика. Той има заплата по 100 аспри на день, но има много доходни привилегии съ приходъ тройно по-голѣмъ отъ заплатата. Речениятъ сарай е раздѣленъ отвжтре на две части отъ първия и най-голѣмъ площадъ, въ който по постоянния ежедневенъ редъ на двора влизатъ около 8000 души, разбира се, благородници, голѣмци, войници, офицери, сановници, главатари, прислужници, еничери и други роби на Господаря, всички придворни, а преди всички други влизатъ тримата везири и отиватъ на стола при кьошка на Господаря заранъ на съмване въ часа, когато султанътъ се представя лично отъ първия сарай и сѣда на блѣскавия и издигнатъ столъ, вѫтре въ речения голѣмъ и превъзходенъ кьошкъ, покритъ съ олово. ‖

И тамъ той се показва предъ всички дворяни и военни за своя слава и за тѣхно утешение, на всички, и седи на издигнатото мѣсто въ продължение на четвъртъ часъ. Следъ това ето безкрайна върволица прислужници и други подобни съ различни сладки господарски ястия, съ златенъ саханъ на стойность 8000 дукати и повече, който се представя предъ Господаря и съ голѣмъ брой други сахани, сребърни, много широки, за голѣмци, паши и други главатари и благородници, които присѫтствуватъ тамъ. После идатъ други безкрайно много металически сахани за конната войска, за еничеритѣ и за други подобни. Тамъ похапватъ съ голѣмо тържество и общо великолѣпие и, докато стоятъ тамъ, стоятъ съ голѣмо мълчание. Мнозина на високъ гласъ превъзнасятъ неговото име, хвалятъ го, величаятъ го и му благодарятъ отъ своя страна и отъ страна на всички. Всички тѣ ядатъ, само той и везиритѣ му правятъ изключение. Той се гордѣе, като гледа само съ жаденъ погледъ толкова великолѣпни голѣмци, главатари и войници, така добре украсени, съ дрехи отъ златна сърма и коприна, всѣкакви цвѣтове и видове, каквито има, всички твърде тържествени, гордѣе се съ всичкитѣ еничери [7] съ чалми отъ масивно злато на нишки отдолу, а останалото отъ сребро на нишки, на стойность по 25—30 дукатз едната, и надъ които се подаватъ навънка бѣли, остри и чисти шапки. Подобни носятъ и благородницитѣ съ изключение на шапката, която е червена. Всѣки робъ на Господаря може да носи бѣла шапка, другитѣ не. И при все че ги наричатъ роби, гордѣятъ се съ това, и другитѣ още повече ги превъзнасятъ, боятъ имъ се, благоговѣятъ предъ тѣхъ и ги почитатъ. На такъвъ часъ тѣ се радватъ, ако има тамъ нѣкои чужденци посланици. Въ такъвъ случай султанътъ ги вика да дойдатъ при него, за да видятъ славата му. Когато такива влѣзатъ, насреща достоинството имъ отиватъ да ги посрѣщнатъ нѣкои отъ неговитѣ голѣмци и, когато се приближатъ до стола, тримата паши отиватъ тамъ да ги придружатъ дори до срѣдъ кьошка. Следъ това той (посланикътъ) съ прилично уважение отива и цѣлува рѫка на Господаря, а тоя го туря да седне вѫтре въ кьошка и разпорежда сѫщо така да го приематъ, както е изложено по-горе. Следъ това Господарьтъ става на крака и благодари Богу, а гавазитѣ на високъ гласъ му правятъ голѣмъ ограшъ. После се връща да седне, но доста набързо пакъ става, и тия повтарятъ ограша. Тогава той си отива ‖ вѫтре, въ другия сарай. Всички дворяни излизатъ вънъ, освенъ тримата паши съ своитѣ хора и единъ или двама търговци съ капухибашията, главатаря на вратитѣ. После къмъ два часа следъ пладне сѣда на обѣдъ. Ето безброй ястия, великолепни и украсени, въ такова изобилие, че отъ тѣхъ оставатъ. Следъ като се наяде Господарьтъ и още неговитѣ 400 младежи прислужници, пакъ остава отъ тѣхъ третината. Той самиятъ обѣдва въ речения златенъ саханъ и, щомъ се наобѣдва, ето Каделаскерътъ, върховниятъ постояненъ сѫдия отъ при вратата (портата),*) следъ като преди това е изслушалъ разпритѣ и споровете, влиза вѫтре при Господаря, докладва му и веднага следъ това се връща на мѣстото си. Тогава влизатъ вѫтре тримата везири, следъ като сѫ се споразумѣли помежду си и сѫ се съветвали по управлението на държавата и по другитѣ работи, и заедно съ Господаря се съветватъ, взиматъ мѣрки, разпореждатъ се и съобразяватъ споредъ нуждата за всичко необходимо. Следъ това излизатъ вънъ и се връщатъ на мѣстото си, подъ кьошка и тамъ въ продължение на единъ часъ изпълняватъ всичко, каквото е разпоредено и после се раздѣлятъ и отиватъ по жилищата си. Отбележи, че Господарьтъ има сарай, нареденъ точно като горния, въ всѣка главна областъ. [8]

Момчетата на Господаря. — Вѫтре въ речения сарай стоятъ прекрасни младежи, избрани измежду всички пленници и между поданицитѣ му. Тѣ сѫ на брой 400 и повече и сѫ нежни и чисти, всички облечени въ коприна и златна сърма, съ чалми отъ масивно злато на главата, въ златни пръстени и други великолепия, мѫдри, съобразителни и съ добро поведение, на възрасть отъ 15 до 22 години. Тѣхъ той издига, тѣмъ дава добри награди, отъ тѣхъ прави главатари, тѣмъ дава най-голѣми привилегии и служби, споредъ способноститѣ и съобразителностьта имъ, така че понѣкога заради тѣхния преумъ имъ отстѫпва и възлага дори и най-почетната служба, пашалъка. Отъ това число той избира 80 измежду най-разумнитѣ, които всички, освенъ четирма, стоятъ въ най-близката стая на Господаря. Тая стая обикаля на четириѫгълникъ речената стая. Всѣки си има своя одърецъ и не смѣятъ да спятъ единъ при други, нито да си прекарватъ живота въ празни работи. Тѣ стоятъ тамъ за охрана на Господаря. Отъ реченитѣ 80 избира четирма, най-вѣрнитѣ отъ всички и най-добре свикнали съ реда. Тѣхъ държи вѫтре въ своята одабаши[28], т. е. главна стая надъ другитѣ стаи. Тамъ тѣ спятъ вѫтре въ нея не четири малки легла на ‖ раздалечъ единъ отъ други въ четиритѣ кѫтове. Когато султанътъ си лѣга на леглото, което е настрана, разпорежда добре да се заключи стаята и да му се донесе ключа, който той туря подъ вазглавието на леглото си, което е малко за двама души, високо две педи отъ земята, образувано отъ прътове съ куки, цѣли позлатени съ килими връзъ килими отъ персийска коприна, разкошни, позлатени и изписани съ леопарди, съ юрганъ отъ разбитъ памукъ, дебелъ две педи, отъ брусенски кърмъзовъ камокатъ, който юрганъ подновява на всѣки три дни. Четиримата младежи не смѣятъ да държатъ желѣзо у себе си, нито въ речената стая подъ страхъ на смъртно наказание. Тамъ се намира само една великолепна сабя, която Господарьтъ държи при себе си заедно съ единъ мечъ и единъ щитъ при възглавието на леглото, така че никой отъ тѣхъ не би могълъ да посегне нататъкъ, безъ да бѫде усетенъ, и дори който би искалъ да я докосне, би трѣбвало да се качи връзъ гърба му. Отъ реченитѣ четирма най-вѣрниятъ държи наръчното съкровище, което се намира въ речената стая. Това не е голѣмото му съкровище. Него той държи сѫщо тамъ наблизо, въ една голѣма и масивна кула, държи го на рѫки само за-въ случая, когато се нуждае отъ 100,000 дукати и повече, [9] тѣ му сѫ готови. Сѫщо така държи и ключоветѣ на всичкитѣ му скѫпоценности и украшения, които сѫ въ речената стая, освенъ едно малко ключе, което Господарьтъ носи у себе си постоянно, за своя сигурность. Когато легне единъ отъ четирмата, като го почесва тукъ-таме полегичка, той задрѣмва и, хване ли го сънь, тоя оставя чесането и застава тамъ съ скръстени рѫце, правъ, и гледа постоянно Господаря въ лицето, безъ да шукне, застава тамъ съ две дебели запалени свѣщи на два голѣми и великолепни сребърни и позлатени свѣщници, и така бди и съзерцава.

---

*) Оттамъ „Високата порта“, по-право „Върховната (sublime) порта“.

Другитѣ трима почиватъ въ леглата, докато тоя, следъ като най-напредъ изкара своята стража, четвъртъ нощь, която му се пада, срѫчно се отдалечава и дава знакъ съ рѫка, за да събуди следващия, който веднага съ най-голѣмо мълчание се дига и поема реда на първия. Така последователно се изреждатъ единъ по други до четвъртата стража. Всѣка нощь преди два часа Господарьтъ става рано да си вземе абдесъ[29] и да изкара своя намазъ[30], т. е. да си омие рѫцетѣ, краката, мишцитѣ и шията... и пр. и да си изкара молитвата. Следъ като я изкара, стои малко на разговоръ съ реченитѣ свои четири момчета и излиза вънъ въ втората стая, гдето стоятъ 80-тѣ. Тамъ се разхожда, говори и прави каквото обича и продължава по-нататъкъ на друго мѣсто по-близо до кьошка. Когато пъкъ иска да устрои приемъ, той съобщава на готвачитѣ, за да могатъ да се разпоредятъ, за каквото трѣбва. А господа везиритѣ му и други, ако искатъ да знаятъ деня на приема, трѣбва да разбератъ това отъ готвачитѣ. Той пъкъ, когато иска да устрои приемъ, слиза въ кьошка, както е изложено по-горе.

Тия 400 младежи иматъ четирма главатари евнуси. Първиятъ, най-важенъ стои надъ всичкитѣ речени 400. Неговата служба се нарича хикипитеръ-баши[31], т. е. пъленъ главатарь на цѣлия дворъ. Отъ тия младежи по-голѣмата часть стоятъ въ неговата стая. Всѣки спи на одъреца си самичъкъ, отдѣлно, и всички стоятъ заедно, на открито и спятъ винаги съ запалени свѣщи, така че могатъ да се гледатъ единъ други и да чувствуватъ глупоститѣ на живота, както е изложено по-горе. Не имъ е позволено да спятъ наедно, нито да се споразумяватъ. Всичкитѣ иматъ свой лѫкъ, стрели, щитъ и сабя. Вториятъ главатарь се нарича казнадаръ-баши,[32] т. е. ковчежникъ и икономъ*). Той натрупва до известно количество (пари) въ своята стая въ сарая [10] и после ги пренася въ голѣмата помената кула, ключеветѣ отъ която сѫщо така той държи почти винаги. Той е е евнухъ и има подъ своя власть 50 отъ реченитѣ младежи, които спятъ и сѫ въорѫжени, както е казано по-горе.

---

*) Въ оригинала depositario, пазачъ на склада, депозита.

Третиятъ евнухъ главатарь се нарича килерихи-баши[33], т. е. домакинъ*). Той държи всички необходими сребърни сждове на Господаря, т. е. горечения златенъ саханъ съ безброй други златни и сребърни сахани, златни чаши за пиене съ рубини вжтре, златни лодчици, съ много ценни рубини, сжщо за пиене, безброй златни и сребърни чашки, огромни, срѣдни и малки златни и сребърни сждове, съ други златни и сребърни солници и свѣщници, тънка изработка, а така и различни подобни ценности, хранителни припаси, сладкиши. Най-после той се грижи и за всичко, което се отнася до трапезата и прислугата на Господаря. Има подъ своя власть 50 отъ реченитѣ младежи, които спятъ и сж вържжени, както поменатитѣ.

Четвъртиятъ главатарь евнухъ се нарича ихакриджи-баши,[34] т. е. господарь на ястребитѣ, на соколитѣ, а така и на балабанитѣ и пр. Има подъ себе си. сто отъ реченитѣ младежи, всички подготвени || да управляватъ реченитѣ птици, споредъ поржкитѣ на речения свой господарь. Тия всѣки день, удобенъ за ловъ, излизатъ на ловъ и донасятъ плячка, а когато не намѣрятъ такава, пасятъ навънъ реченитѣ птици. Когато Господарьтъ излѣзе вънъ на ловъ, тѣ, като пазачи и господари на реченитѣ най-нежни птици, го следятъ навсѣкжде по негова воля. Реченитѣ осемдесеть сж собствено камериери, и нѣматъ специално никакъвъ главатарь, нито господарь, освенъ първия, начеренъ хикипитеръ-баши, горечения началникъ, който изобщо има власть надъ всичкитѣ 400 младежи и ги разпорежда, учи на добродетель и имъ дава отличия споредъ дарбитѣ имъ: кой въ пѣяне; кой въ свирене, кой въ игране, кой въ подхвърґане, кой въ други достойни нѣща, и това за да се развлича Господарьтъ, като гледа и слуша тия момчета, които му сж приятни и искрени. Между тѣхъ има единъ, нареченъ шараптаръ[35], т. е. прислужникъ за виното. Той пази виното за особата на Господаря и за реченитѣ пѣвци и свирци, които, при все че ги кара да пиятъ вино въ негово присжтствие, обаче вънъ, на своя глава, не биха се осмѣлили да пиятъ подъ страхъ на смъртно наказание. Той има съ себе си за свои помощници четирма другари и, когато му трѣбва вино, иска го отъ другия великъ шараптарь,[11] който стои вънъ. Той има заплата 2000 дукати и се грижи за всички вина на Господаря, които ежедневно му доставя, наспроти каквито ги иска.

Първиятъ настоятель на четирмата евнуси, главатари на реченитѣ момчета, има заплата по 100 аспри на день и има различни привилегии и дарове четворно повече. Неговитѣ младежи иматъ отъ 8 до 12 аспри на день, но иматъ рвзни подаръци отъ Господаря, много по-значителни отъ заплатата.

Вториятъ евнухъ, ковчежникътъ и икономътъ, има по 100 аспри на день съ сжщитѣ привилегии, каквито има и речениятъ. Неговитѣ 50 младежи иматъ заплата отъ 10 аспри нагоре на день и иматъ дарове повече, отколкото поменатитѣ, понеже сж по-горни отъ тѣхъ. Освенъ това тѣ иматъ и привилегии много по-значителни отъ заплатата. Тия и горереченитѣ сж добре облечени и добре хранени за смѣтка на Господаря и иматъ чистата си заплата съ своитѣ привилегии и дарове.

---

*) Въ оригинала dispensiero, който изразходва припаситѣ.

Третиятъ главатарь, домакинътъ има заплатата по 50 аспри на день и освенъ това дарове двойно. Неговитѣ момчета иматъ заплата отъ 10 аспри нагоре съ привилегии и дарове, както и поменатитѣ.

Сжщата заплета и сжщитѣ привилегии има || и четвъртиятъ главатарь, господарьтъ на птицитѣ, така и неговитѣ 100 младежи, като поменатитѣ.

80-тѣ камериери иматъ заплата по 25 аспри на день и иматъ привилегии и дарове повече, отколкото поменатитѣ.

Четирмата одобаши[36], камариери за охрана на Господаревата особа иматъ заплата по 50 аспри на день и иматъ безброй привилегии и повече отъ всички други, а най-вече това, че всѣка дреха, която носи господарьтъ, вечерь я оставя и подарява на тия четирмата. Вѣрно е, че даватъ часть и на реченитѣ 80, но тѣ задържатъ за себе си четвърть. Тѣхъ четирмата ги държи при себе си въ течение на около две години, после ги смѣнява постоянно единъ по единъ по на шесть месеци и, като ги смѣнява, насприти това, колко сж се държали добродѣтелно, превежда ги на великолепни и богати служби и туря на тѣхно мѣсто отъ реченитѣ 80, а главатарьтъ имъ прибавя отъ своитѣ измежду най обученитѣ и най-вѣрнитѣ, и допълня реченото число до 80. Той пъкъ отива тамъ, отгдето му ги доставятъ, и избира отъ представенитѣ му пленици, взети като плячка отъ главатаритѣ.

Сараятъ на момитѣ на Господаря, всички робини, близко до речения сарай на Господаря. — Въ сарая държи 400 момичета. [12] Отъ тѣхъ близо при себе си държи около 150, най-красиви, чисти и хубави, каквито има по свѣта, добре облечени съ разни платове, копринени, тъкани съ злато и сребро, нѣкои съ бисери и съ други украшения. Тѣхъ пазятъ около 25 евнуси, съ единъ тѣхенъ ага начело. Той има заплата по 50 аспри на день и нѣкои привилегии, а другитѣ евнуси по 10 аспри на день съ нѣкои привилегии.

Момичетата иматъ заплата по 10 аспри на день, а за облѣкло и за ядане се плаща за смѣтка на Господаря. Всѣка спи отдѣлно на свое легло и въ всѣка стая има по 3—4 легла. За тѣхна прислуга държи около 20 слугини, които иматъ по 5 аспри на день. Отъ тия момичета той изважда постоянно, дава имъ зестра споредъ тѣхнитѣ добродетели и ги жени, както за реченитѣ младежи, излѣзли вече изъ сарая, така и за други свои голѣмци, благородници и роби.

Сараятъ съ другитѣ момичета. — Той е наоколо две мили далечъ отъ първия. Въ него има около 250 момичета съ евнуситѣ заедно съ главатаря имъ, както и горнитѣ и пр., || обаче подчиненъ на поменатия по горе, и има по-малка заплата. Евнуситѣ, момичетата и робинитѣ сж споредъ поменатия обичай.

Войската на Господаря, когато тръгне въ походъ, наредена винаги въ видъ на градъ. — Когато тръгне на война, първия день тръгва съ около 3000 души благородници господари, часть дворяни и часть чужденци, негови подчинени, всички на коне съ лжкъ, стрели, сабя и така вървятъ изъ пжтя чакъ до врага, но когато сж на работа, сж доста въ редъ. Първия день пжтува около 4 мили. Тамъ той стои въ продължение на 3 дни после пжтува около 10 мили и всѣка вечерь при нѣкоя вода образуватъ градъ отъ шатри. Така и докато вървятъ, и докато стоятъ, винаги въ чудесенъ редъ, кой въ дѣсно, кой въ лѣво, и каквото и да стане, всѣки день отново се постройва речениятъ градъ, и султанътъ разполага сарая си, който е построенъ, и подреденъ точно както и описаниятъ по-горе въ Цариградъ и, кждето и да иде, винаги подъ единъ и сжщи редъ се намиратъ господа везиритѣ, главатаритѣ и офицеритѣ, младежитѣ и еничеритѣ, така че всѣки външенъ човѣкъ, който дойде тамъ,[13] стига веднажъ само да е видѣлъ речения градъ, би знаелъ да обикаля навсѣкжде изъ него безъ други водачъ, изъ махалитѣ на търговцитѣ или придворнитѣ. Който веднажъ е ималъ работа съ речения дворъ, би знаелъ отъ себе си да намѣри това, отъ което се нуждае, защото тамъ има улици и махали, образувани винаги по единъ и сжщъ начинъ, а така и безъ брой площади, въ които всѣки день се прави новъ пазаръ за всичко и може да се намѣри стока въ по-голѣмо изобилие, отколкото се намира изъ главнитѣ центрове въ страната. Тука има дюкяни по всички занаяти, всички на едно мѣсто и на редове и въ една махала, образувани споредъ значението на занаята.

Търговцитѣ иматъ всрѣдъ лагера своя махала, всички единъ до други, въ една улица съ шатри оттукъ и оттамъ. Тя държи една миля. Така и налбантитѣ, които коватъ конетѣ, иматъ две махали близо до реченитѣ. Касапитѣ сжщо. Аптекаритѣ и търговцитѣ[37] — една махала. Хлѣбаритѣ сжщо.

Но слушай ново нѣщо: всѣки день мѣсятъ прѣсенъ хлѣбъ и правятъ пещи въ надвесената земя при рѣкитѣ. Въ тѣхъ пекатъ хлѣба, || приготвенъ точно така, както и въ други, редовни пещи. Освѣнъ това, какъвто занаятъ и да дотрѣбва нѣкому, било платна, било майсторлъкъ, тука се намира въ голѣмо изобилие.

Сараятъ на Господаря. Сараятъ на султана е разположенъ така, както винаги се разполага, когато е въ походъ, по единъ и сжщи начинъ: 24 шатри и други 24 подобни, отъ които половината сж палатки на дебели прътове(?)*) нараздалечъ единъ отъ други и яко подшити съ волски жили дотамъ, че съ сабя не могатъ се разсѣче на три удари. Всичкитѣ сж наръсени съ благоуханна смѣсь, чудесно съставена отъ мискъ, амбра и по-други скжпоценни благоухания, всичкитѣ сж ошарени и позлатени, та, като стои въ тѣхъ човѣкъ, изглеждатъ райски стаи. Тия стаи[38] сж поставени всрѣдъ сарая и всичкитѣ иматъ своитѣ удобства съ своитѣ отдѣлни легла и на върха една подвижна гугла, която служи за коминь, когато се кладе огънь, а така сжщо има свѣтлина отъ прозорци. Въ тѣхъ стои султанътъ съ своя отредъ, съ главатаритѣ евнуси, както е изложено по-горе. Реченитѣ младежи и реченитѣ 80 близки до неговата [14] стая действително спятъ вѫтре въ нея удвоени, т. е. 8 при неговата особа и следятъ въ спането и въ яденето по предписаното правило. Близо до реченитѣ 13 палатки има 12 голѣми шатри, които опасватъ на околовръсть реченитѣ палатки съ две врати, както поменатитѣ въ сарая. И въ тѣхъ удобствата и леглата сѫ, както горнитѣ. Въ реченитѣ шатри и палатки стои само Господарьтъ съ 400-тѣ си младежи и съ 4-та главатари евнуси. Отъ реченитѣ шатри три сѫ много голѣми и въ тѣхъ държи орѫжието за вѫтрешнитѣ въ двора, както и за нѣкой външенъ, когато благоволи. Тамъ сѫщо не влиза никакъвъ човѣкъ, освенъ реченитѣ младежи. Тия иматъ свои шатри и палатки и всѣки си има по единъ гонлукъ,[38] т. е. чадъръ. Всички чадъри сѫ чудесно ошарени съ злато, коприна и съ разни блѣскави бои. Тѣ съ разни части отъ отлично дърво се разпъватъ срещу слънчевия кръгъ, за да пазятъ отъ жегата и освенъ това да разхлаждатъ. Когато е на пѫть, султанътъ винаги кара още толкова шатри и палатки, които праща напредъ || за следната вечерь. Съ реченитѣ шатри се разпореждатъ сто души. Тѣ заедно съ своя главатарь ги станятъ (разпъватъ) и мѣстятъ. Наречени сѫ мектерлеръ[39]. Тая е наредбата на Господаря.

---

*) streghi (= ?)

Близо до това мѣсто въ крѫгъ седятъ еничеритѣ съ 1000 шатри на четири отдѣления и съ конюшницитѣ, въ които сѫ тѣхнитѣ отборъ коне. Въ пространството между еничеритѣ и шатрата на Господаря, една шатра турятъ съ огромна гугла. Подъ тая шатра той седи, когато сѫди, и тамъ му се представятъ всички: господа везиритѣ, другитѣ главатари и другитѣ дворяни. Тамъ дава приеми, както е описано по-горе, а така сѫщо тамъ ядатъ и закусватъ заедно, както е казано по-горе.

Господа пашитѣ стоятъ задъ еничеритѣ, близо до тѣхъ въ дѣсна страна и влизатъ и излизатъ по предписания начинъ. Така сѫщо и Каделаскерътъ. Съ една дума въ Цариградъ въ неговия дворъ се пази сѫщиятъ редъ, който се пази и въ време на походъ. [15]

⁂

Общъ списъкъ на всички голѣмци, воеводи, конница, пехота, набори каквито води султанътъ, когато тръгне на война, а така сѫщо и тѣхнтѣ въоражения, както следва по-долу.

На първо мѣсто дворътъ на султана, когато той е въ походъ, достига до 12,800 души, които държи близо до себе си, съ хубаво въорѫжение, както е по-горе, или 12,800

Гърция.

Беглеръ-беятъ[40] на Гърция, предводитель на всичи главатари, субаши и кадии, има подъ своя власть 71 воеводи, всѣки съ дружината си, както следва. Освенъ това той самиятъ има подъ своя власть 1,500 души конница, на които той плаща. Тѣмъ плаща съ свои пари, но има приходъ отъ Гърция 32,000 дукати, отъ разни берии и извънредно доходни привилегии, а най-вече отъ реченитѣ воеводи 4,000 дукати, както и отъ многото поменати по-неважни служби, които отстжпва, комуто обича. Обаче въ време на война е длъженъ да води съ себе си на свои разноски реченитѣ въоржжени хора, всички на коне, || третината съ лжкъ, стрели, брони, ризници, щитъ, сабя, копие и желѣзенъ боздуганъ, съ 150 коне съ брони, добре стъкмени, а остатъкътъ съ лжкъ, стрели, сабя, боздуганъ и копие. На една часть отъ тѣхъ Господарьтъ раздава понѣкога брони, шлемове, лжкове и ризници. Държи дворъ и сарай, сжщо като султанътъ, наспроти степеньта си. Присжжда на смърть и на каквото и да е друго наказание всички, които сж въ Гърция и изъ областитѣ й, по право и по практика, и всичко това върши самъ безъ никаква апелация или султанско одобрение. Държи подъ собствена власть при себе си двама субаши[41] и двама кадии[42], отъ които единиятъ е неговъ помощникъ въ управлението на областьта. Заплатата имъ е 4000 дукати, съ много доходни привилегии, но и тѣ сж длъжни въ време на война и всѣкога, щомъ поиска Господарьтъ, като всички други, да водятъ на свои разноски по 50 души, т. е. субашитѣ по 50, а кадиитѣ всѣки по 100. Ходятъ въоржжени само съ лжкъ, стрели, сабя, щитъ и боздуганъ.[17]

Рецениятъ Беглеръ-бей, главниятъ предводитель, когато тръгнатъ на война, винаги върви на единъ день и повече предъ Господаря, съ всичкитѣ си воеводи и войски отъ Гърция, така че образува свой градъ отъ шатри, подреденъ точно, както тоя на Господаря.

За обоза си държи 500 камили и 500 мъски и катъри и, когато постжпя на служба, всѣка кжща по цѣла Гърция е длъжна да му даде по една аспра. И отбележи, че султанътъ отъ реченитѣ 32,000 дукати не дава нищо отъ своето, даже му е предвидено отъ порѣзи отъ гърцитѣ съ разни привилегии или 2,000

Седемнадесетьтѣ военни воеводи.

Първиятъ воевода, цариградскиятъ, неговиятъ воевода, държи чакъ до Варна откъмъ Черно море, а отъ другата страна чакъ до Панидо къмъ Гвлиполи. Приходътъ му е 11,000 дукати на година и има подъ своя власть единъ субаша и единъ кадия. Има приходъ отъ своята областъ, т. е. отъ всѣка кжща въ Гърция, по 10 аспри, отъ турцитѣ по 20 аспри, но, когато Господарьтъ тръгне на война или заповѣда, той е длъженъ да води съ себе си 1,200 души, всички на коне и добре стъкмени, || третината иматъ брони, ризници, шлемове, лжкъ, стрели, щитъ, сабя, желѣзенъ боздуганъ, копие съ прѣпорецъ на върха, и 50 коне съ брони. Останалитѣ сж съ лжкъ, стрели, сабя, шитъ, боздуганъ и копие.

Всичкитѣ сж 1200 души. 1.200

Воеводата на Галиполи. — Воеводата на Галиполската область държи до Енио и до Паникло, а откъмъ сушата чакъ до границата на Одринско и има подъ своя власть свой субзша и кация, както горниятъ. Приходътъ му е около 11,000 дукати и съ добри привилегии въ областьта му, както поменатиятъ. Длъженъ е въ време на война по заповѣдьта на Господаря да тръгне на походъ съ 1,100 души всички на коне въоржжени както горнитѣ 1,100

Воеводата на Одринъ. — Воеводата на Одринъ държи две области: едната, наречена Одринъ, и другата Димотика. Има свой субаша и кадия, както горниятъ. Приходътъ му отъ порѣзитѣ, както и на горния, е 9,000 дукати. Има добри привилегии. Въ време на война е задълженъ съ 1300 души всички на коне, 60 съ брони. По-нататъкъ третината сж въоржжени както [17] и хората на първия, остатъкътъ сжщо. 1,300

Воеводата на Никополъ и Загора. — Воеводата на Никополъ и Загора, откъмъ Влашко, държи две области. Има кадия и субаша. Приходътъ му отъ порѣзи е около 12,000 дукати. Граничи съ грѫцка Варна, покрай Дунава откъмъ Голѣмо Влашко. Въ време на война е длъженъ (да тръгне) съ 1.500 души на свои разноски, всички на коне, отъ които 70 съ брони, въоржжени както поменатитѣ въ всичко и за всичко както хората на първия, или 1,500

Воеводата на Видинъ. — Всеводата на Видинъ, область на Дунава откъмъ Влашко, има субаша, и кадия и има приходъ 6,000 дукати, съ добри привилегии. Въ време на война е задълженъ съ 1,100 души, 50 коне въ брони, въоржжени както поменатитѣ, или 1,100

Воеводата на София. — Воеводата на София държи най-хубавата область. Има кадия и субаша и приходъ 10,000 дукати. На граница е съ Видинъ. Въ време на война е задълженъ съ 1,300 души || на свои разноски, всичкитѣ на коне, отъ които 55 съ брони, и въоржжени по сжщия начинъ както и горнитѣ 1 300

Воеводата на Лазарова Сърбия. — Воеводата на Сърбия, Лазаровата область, има кадия и субаша и има приходъ 8,000 дукати. Въ време на война е задълженъ съ 900 души на коне безъ брони, въоржжени както и горнитѣ 900

Воевода на втора Сърбия, — Воеводата на втора Сърбия, Деспотовата область, има кадил и субаша и име приходъ 5,000 дукати. Държи въ време на война 1,000 души всички на коне, отъ които 50 коне съ брони, въоржжени както и горнитѣ, или 1,000

Воеводата на Вардарието. — Воеводата на Вардарието държи до Солунъ. Има двама кадии и субаши. Има приходъ 12,000 дукати и е голѣмъ главатаринъ, нѣкойси Ели-бей Евернеслж оглу[44], голѣмъ господарь. Въ време на война е задълженъ съ 1,500 души, повечето негови роби, на коне, отъ които 100 съ брони. Въоржжени както поменатитѣ 1,500

Воеводата на Скопие. — Воеводата на Скопската область има приходъ 13.000 дукати, двама кадии и толкова субаши и е важенъ голѣмецъ. Въ време на война е задълженъ съ 1,600 души, всички на коне, отъ които 150 съ брони, [18] повечето негови роби, въоржжени както и горнитѣ 1,600

Воеводата на Скендеръ-бегова Албания.— Тоя воевода държи областьта, която граничи съ Скутари и Лепанто. Има двама субаши и двама кадии. Задълженъ е съ 800 души, всички на коне, отъ които 20 съ брони, въоржжени както горнитѣ. Или 800

Воеводата на Босненското царство. — Тоя воевода държи Босненското царство съ 12 разни други области, повечето опустошени. Има приходъ 5,000 дукати съ единъ субаша и кадия. Въ военно време е задълженъ съ 900 души н 25 коне съ брони. Има добри привилегии, или 900

Воеводата на другата Босна. — Воеводата на другата Босна, която нѣкога бѣше на графъ Стефана, държи три области. Има субаша и кадия. Приходътъ му е 4,000 дукати. Поданицитѣ му сж отъ реченитѣ области, така раздѣлени. Има добри цривилегии. Въ военно време е задълженъ съ 600 души, всички на коне, въоржжени както горнитѣ въ всичко, или 600

Воеводат|а на другата арнаутска Албания. — Воеводата на арнаутска Албания държи чакъ до Валона. Това сж две области. || Има кадия и 80 паши. Приходътъ мч е 5,000 дукати, отъ порѣзитѣ. Въ време на война е задълженъ съ 1,000 души, всички на коне, отъ които 25 съ брони, въоржжени както поменатитѣ, или 1.000

Воеводата на Арта, Окситонъ и Цетине. — Това сж тритѣ абласти: Арта, Окситонъ и Цетине, т. е. Атина, подчинени на речения воевода. Има кадия и субаша. Приходътъ му е 7.000 дукати отъ поданицитѣ на областитѣ. Въ време на война е задълженъ съ 1,200 души, вскчки на коне, отъ които 40 съ брони, въоржжени както поменатитѣ, или 1,200

Воеводата на Морея. — Воеводата на Морея има двама кадии и толкова субаши. Приходътъ му е 10,000 дукати. Въ военно време е задълженъ съ 1.300 души, асички на коне, отъ които съ брони 60, въоржженн както горнитѣ, или 1,300

Воеводата на Битоля. — Последниятъ воевда, битолскиятъ, държи най-добрата область. Има двама кадии и двама субаши, отъ които единиятъ е субаша на Прилепъ, а другиятъ на Охридъ, християнски градъ, който има митрополитъ, т. е. архиепископъ. Отъ поданицитѣ на речената область има 12.000 дукати приходъ, раздѣленъ помежду имъ само на огнище. Въ военно време,[19] както и при всѣко просто поискване отъ страна на Господаря, е задълженъ съ 1,000 души, добре стъкмени, всички на коне. отъ които 50 съ брони. Третината отъ тѣхъ въоръжени съ бронн, ризници, шлемове, лѫкъ, стрели, сабя, щитъ. боздуганъ и копие съ прѣпорецъ на върха. Остатъкътъ, т. е. двѣтѣ третини съ лѫкъ, стрели, сабя, щитъ, копие съ речения прѣпорецъ, както горния, и съ желѣзенъ боздуганъ. И така въ заключение сѫ въорѫжени всичкитѣ войници и поменатитѣ хора на всички поменати воеводи, така също и войската на главния предводитель, Беглеръ-бея на Гърция, който заедно съ всичкитѣ воеводи и съ всички поменати войници, които сѫ около 22,000 души, не прави никакъвъ задължителенъ разходъ на Господаря. Вѣрно е, че имъ дава нѣкои и други подаръци, а така също понѣкога снабдява съ орѫжия нѣкои, които не сѫ добре въорѫжени, или 1.000 души 1,000

Поменатитѣ войници сѫ на брой всичко около 22,000 души. Тѣхъ реченитѣ воеводи ги държатъ така разпредѣлени на разположение на султана и въ военно, и въ мирно време. Но никога не тръгватъ въ походъ всичкитѣ, ‖ понеже отъ тѣхъ нѣкои оставатъ на морскитѣ граници на неговитѣ неприятели, т. е. петата часть горе-долу. Срещу маджаритѣ и срещу влашка Сърбия оставатъ видинскиятъ воевода и никополскиятъ, освенъ това и другитѣ воеводи оставятъ тамъ по нѣкои отъ своитѣ хора.

Когато Господарьтъ иска да засили войската си, има винаги на свое разположение въ Гърция, въ всичкитѣ области, 8,000 души турци, всички на коне, наречени акенджии[45]. Тия иматъ привилегия да засѣватъ въ държавата на Господаря толкова земя, колкото могатъ да оратъ съ два или три впрѣга волове, безъ да даватъ десетъкъ. Но тѣ собствено сѫ разбойници въ земята му. Живѣятъ изъ земята на неговитѣ поданици християни и сѫ длъжни по искането на Господаря да ходятъ съ конетѣ си на свои разноски, кѫдето имъ той заповѣда. Тѣ сѫ здрави мѫже, злодейци, добри ездачи. Ходятъ съ лѫкъ, стрели, щитъ, сабя, копие и боздуганъ, по-голѣмата часть дървенъ. Нищо друго. Отъ реченитѣ 8,000 не ходятъ повече отъ 6.000, а 2,000 оставатъ по границитѣ за охрана срещу неприятелитѣ, или 6,000

Ацапи[46]. — Също така, когато иска да засили войската, заповѣдва да събератъ изъ Гърция по разни мѣста, по-добре населени, занаятчии и селяни турци, наречени ацапи. [20] Тѣ сѫ на брой около 6,000 души. Когато ги поведатъ на война, всѣки отъ тѣхъ получава по две аспри на день и не повече, а воеводата имъ има 12 аспри. Тѣхъ ацапи, когато се случатъ наркжи, ги пращатъ напредъ като свине, безъ никаква прошка и доста отъ тѣхъ измиратъ. Тѣ сѫ негодници, вървятъ пеша и леꙑно обръщатъ гръбъ. Ходятъ съ лжкъ, стрели, сабя, броня и дървенъ боздуганъ, или 6,000 души 6,000

Беглеръ-беятъ на Турция.

Господинъ Беглеръ-беятъ на Турция, главенъ предводитель на всички други воеводи и голѣмци въ Турция, стои на конакъ въ голѣмия градъ Амасия. Има двама кадии и двама субаши. Той държи собственъ дворъ, както и Господарьтъ, както е казано за другия Беглеръ-бей, тоя на Гърция. Сжди по право и по практика въ Турция въ всичко, както е казано по-горе за другия. Подъ негова власть сж областнитѣ воеводи, на брой 15. Задълженията му сж, както и на поменатитѣ, които въ време на война всичкитѣ заедно, т. е. смѣтанъ и главиятъ предводитель, водятъ около 17.000 души. Вѣрно е, че нѣкои, макаръ и малцина, оставатъ на морскитѣ граници за охрана отъ неприятелитѣ. Тѣ (sic!) така иматъ приходъ 22,000 дукати. ||

Въ нѣкои области, близки до неговото седалище, той има разни привилегии, които се отнасятъ до службата му: отъ огнищата, на всѣка кжща по 20 аспри, веднажъ въ годината, само отъ турцитѣ. Освенъ това има мита и берии, предвидени за него и за неговитѣ кадии и субаши. Тѣ иматъ по сжщия начинъ отъ разни привилегии 3,000 дукати съ други добри и неопредѣлени привилегии. Въ време на война, както и при всѣко поискване отъ страна на Господаря, е задълженъ съ 1.200 души, които държи винаги стъкмени. Тѣ му сж опредѣлени да бждатъ винаги издържани на негови собствени разноски и сж на разположение на султана: всички на коне. Отъ тѣхъ 300 съ брони за конетѣ и, добре стъкмени, съ брони, ризници, шлемове, желѣзенъ боздуганъ, сабя, щитъ, лжкъ, стрели, копие съ прѣпорецъ на върха, други 300 пъкъ въоржжени като поменатитѣ, освенъ бронитѣ за конетѣ. Остатъкътъ съ лжкъ, стрели, сабя, щитъ, копие съ желѣзенъ боздуганъ. Или . . 1,200

Двата вилаети или Токатскиятъ вилаетъ и Амасийскиятъ. Първиятъ синъ на султана държи два вилаета, т. е. Токатъ и Амасия. Той е на възрасть около 35 години и е синъ на албанска робиня. Областьта му граничи съ владенийта [21] на Тамерлана, Османъ, синъ на нѣкой-си Озонкасамъ. Обикновениятъ му приходъ отъ реченитѣ вилети е 27.000 дукати. Има подъ своя власть четворица кадии и толкова субаши, съ тѣхни приходи по 6,000 дукати. Държи порта като баща си, султана, и сжди по право и по практика. Освенъ това има много доходни привилегии. Държи на свои разноски 10,000 души воиска, всички на коне, отъ които около 2,000 съ брони. Но, понеже е близо до речения Тамерланъ, не се дѣли отъ областьта си, но когато Господарьтъ има нужда, той праща на речения Беглеръ-бей

4,000 отъ реченитѣ 10.000 войници, отъ които 500 съ брони за конетѣ и за себе си съ ризници, шлемове, лжкъ, стрели копие, щитове, сабя и боздуганъ, съ други 500 сжщо така въоржжени освенъ бронитѣ за конетѣ, остатъкътъ съ лжкъ, стрели, копие, сабя, щитътъ и боздуганъ, или 4,000

Двата кандеронски вилаети.— Воеводата на Кандеронъ има подъ своя власть два вилаета. Единиятъ завладѣнъ, това е голѣмата и хубава область въ Караман-ката страна, която граничи отъ една страна съ Салтария, а отъ друга съ Солдая. Другиятъ вилаетъ е поменатата, сжщо така || завладѣна съ предателство отъ страна на Господаря, Кандеронска область, която отъ една страна граничи съ Кипъръ, а отъ друга съ страната на Солдана (=?). Има приходъ 8,000 дукати отъ чисто злато, съ двама кадии и субаши, които иматъ редовенъ приходъ по 2,500 дукати съ добри привилегии. Държи подъ своя власть и на свои разноски всичко 1,650 души, всичкитѣ на коне. Вѣрно е, че Господарьтъ дава на една часть известни привилегии. Тѣ стоятъ така стъкмени и и винаги готови на негово разположение. Въ време на война праща на походъ при Господаря 650 души безъ брони на конетѣ. Третината сж съ брони, ризници, шлемове, лжкъ, стрели, щитъ, копие, сабя и боздуганъ; другитѣ хиляда оставатъ да пазятъ на границитѣ на Солдана (?) и на Караманската область, или 1,650

Воеводата на Салтарея.— Воеводата на Салтарея, голѣма и много добра область, има редовенъ приходъ 15,000 дукати, разхвърлени върху поданницитѣ на речената область. Има много плодородни мѣста откъмъ Кипъръ и много доходни привилегии. Има двама кадии и толкова субаши, които иматъ редовенъ приходъ 3,000 дукати съ доходни привилегии. Въ време на война е задълженъ съ [22] 1,200 души на негови разноски, както поменатиятъ. Всички на коне, отъ които 100 съ брони, третината както и остатъкътъ въоржжени както и хората на горния. Кадиитѣ и субашитѣ — съ по 200 души на коне безъ брони, войницитѣ съ шлемове безъ брони и ризници. Остатъкътъ както горнитѣ, или 1.400

Тритѣ вилаети на втория синъ, т. е. Салканъ, Аидинъ и Ментеше. — Вториятъ синъ, т. е. тоя, когото наричатъ Ихалеби,[47] държи на свое име и управление три вилаета, голѣми области: първата Салканъ, откъмъ Родосъ, втората Аидинъ, откъмъ Хиосъ, третата Ментеше, отъ къмъ Митилинъ. Това сж области много обширни. Има редовенъ приходъ 18.000 дукати и държи дворъ, както и първиятъ синъ, съ везиритѣ си, съ 7 кадии и толкова субаши, които иматъ редовенъ приходъ по 2,400 дукати. Въ време на война е задълженъ съ 3,500 души на коне, отъ които 300 съ брони, третината както и остатъкътъ въоржжени като горнитѣ. Тѣхъ всичкитѣ праща въ походъ съ Белгеръ-бея, а той съ двора си остава въ градъ Мангрезия. Да нѣмаше тоя синъ, султанътъ би раздѣлилъ реченитѣ вилаети на трима души, или. ‖ 3,500

Воеводата на Белгамъ.—Белгамъ, малъкъ градъ нѣкога е билъ врата нв Троя. Вилаетътъ държи чакъ до Скутари и отвждъ. Цѣлата область е по брѣга на морето. Държи 250 мили земя. Има заплата или редовенъ приходъ 6.000 дукати, съ 4 кадии и 4 субаши. Има редовенъ приходъ 1000 дукати. Това е страна много обезлюдена поради страха отъ морскитѣ (sic !) разбойници по времето, когато царуваше бащата на сегашния султанъ. Въ време на война, заедно съ реченитѣ кадии и субаши, е задълженъ съ 700 души и 25 коне съ брони. Всички въоражени както и горнитѣ, или . . 700

Воеводата на голѣмата Бруса. — Воеводата на прочутата Бруса, единъ отъ най-хубавитѣ градове, има редовенъ приходъ 12.000 дукати. Има кадия и субаша съ приходъ по 2.000 дукати и многодоходни привилегии. И така воеводата е задълженъ въ време на война съ 1.700 души, на коне, отъ които 80 съ брони, въоржжени както и горнитѣ. Или 1,700

Двата вилаета на голѣмия градъ Ангора. —Воеводата има подъ своя власть прекрасния градъ Ангора, два вилаета, обаче не е изключено да бждатъ смѣтани за единъ и областьта за една, но понеже градътъ е личенъ,важенъ и доходенъ, понѣкога му поставя по двама воеводи, [23] понѣкога по единъ, наспроти това, кога иска да издигне нѣкой свой родъ, когото обича. Въ такъвъ случай настанява само него и му дава всичкия приходъ, който е обикновено 25,000 дукати. Има кадия и субаша съ редовенъ приходъ по 3,000 дукати. Това е единствениятъ градъ въ Турция, въ който се правятъ всички турски платове отъ камилска вълна. Въ време на война е задълженъ съ 1.800 души на свои разноски. Всичкитѣ на коне, отъ които 100 съ брони, въоржжени както и поменатитѣ, или 1,800

Воеводата на Османджи вилаетъ. — Воеводата на Османджи е на граница съ Токатъ. Има редовенъ приходъ 7,000 дукати. Има кадия и субаша съ приходъ по 1000 дукати и съ добри привилегии. Въ време на война е задълженъ съ 900 души, 30 коне съ брони, въоржжени както поменатитѣ, или 900

Двата вилаети на Кастамина[48]. — Воеводата на Кастамина, голѣмъ градъ, отъ който се изкарва безкрайно количество медь, има подъ своя власть два вилаета, които султанътъ дава понѣкога на двама, понѣкога на единъ, но сега, както казватъ, е поставенъ третиятъ синъ на Господаря. Областьта е добра и много доходна. Граничи съ Токатъ, съ Тамерлана и съ Трапезундъ. Има редовенъ приходъ ‖ 14,000 дукати, има 4 кадии и толкова субаши съ приходъ по 4,000 дукати всичкитѣ (sic!) и съ много доходни привилегии. Въ време на война сѫ задължени съ 2 500 души и 120 коне съ брони. Остатъкътъ сѫ въорѫжени като горнитѣ 2,500

Ахенджиитѣ сѫ 8,000. — Когато султанътъ иска да засили много войската, държи винаги въ страната си по 8,000 ахенджии, безъ никаква заплата. Всичкитѣ сѫ на коне и ходятъ на война на свои разноски, така че Господарьтъ за тѣхъ не харчи нито единъ денаръ[49]. Тѣ сѫ собствено разбойници за страната, хора злодеи къмъ християнитѣ, но иматъ привилегии и могатъ да сѣятъ чрезъ робитѣ си въ владенията на Господаря, всѣки отъ тѣхъ толкова земя, колкото могатъ да изоратъ съ два или три впрѣга волове, безъ да плащатъ десетъкъ. Отъ тѣхъ поменатитѣ 6,000 души ходятъ съ Беглеръ-бея на Турция, а остатъкътъ стоятъ за охрана на границитѣ, а така сѫщо и за тукъ-таме, гдето дотрѣбватъ. Ходятъ въорѫжени съ лѫкъ, стрели, сабя, щитъ, дървенъ боздуганъ и копне и сѫ 6,000 души 6.000

Ацапи сѫ 6,000 души пешаци. — Сѫщо така, когато има да засили войската, сбира набори на разни мѣста изъ Турция измежду занаятчиитѣ, наречени ацапи, на които дава само по [24] две аспри на день безъ нищо друго, както казахъ по-горе за другитѣ въ Гърция. Тѣ сѫ 600 (sic!), всички пешаци, съ лѫкове, стрели, сабя, щитъ и дървенъ боздуганъ, или 6.000

Когато султанътъ тръгне въ походъ за-къмъ Гърция, Беглеръ-беятъ на Гърция, главниятъ предводитель, върви предъ него на раздалечъ единъ день или и повече, а другиятъ Беглеръ-бей, тоя на Турция, близо до Господаря, а пъкъ султанътъ остава всрѣдъ и винаги разпорежда двора си, както е изложено по-горе. И обратно: когато тръгне въ частьта на Турция, напредъ върви нейниятъ Беглеръ-бей. Съ тѣхъ си каратъ на колн около 500 стенобойници, но малко отъ тѣхъ туря на работа и могатъ да казватъ, че съ тѣхъ прави чудеса, но не е толкова, колкото се разказва по пѫтищата. Обаче, когато трѣбва, като тръгне въ походъ въ крайморска страна, кара отъ 15—20 голѣми топове, а когато дотрѣбва и повече, но когато тръгне на далече по суша, не кара съ себе си нито единъ излѣянъ, но заповѣдва да се носи метала, съ който изливатъ около 8 голѣми, а така сѫщо и 4—5 много голѣми мортири, които хвъргатъ камъни по 4—5 кантари[50]. Когато захване битка съ неприятелитѣ, праща ‖ напредъ и двамата Беглеръ-беюве, а той стои за охрана.

Редовниятъ приходъ на султана отъ цѣла Гърция.

Въ Гръция първомъ и въ всичкитѣ поменати области, които се числятъ къмъ нея и сѫ й подчинени, т. е. подъ управлението на Беглеръ-бея на Гърция, има харачари[51], т. е, огнища[52], на брой 550,000, т. е. кѫщи 550,000, всичкитѣ само християни, отъ които има на огнище или на кѫща по 70 аспри, което прави дукато и половина и повече. Господарьтъ избира 20 пълномощници, бирници за речения харачъ, отъ които всѣки, съ по 20 души всички на коне, се пръскатъ тукъ-таме изъ разнитѣ области и ходятъ да събиратъ харача презъ юний месецъ, а презъ цѣлия августъ трѣбва вече всички да сѫ се върнали при Господаря съ речения харачъ. До областитѣ ходятъ на свои разноски, а като стигнатъ въ тѣхъ, тамъ харчатъ за смѣтка на реченитѣ харачари и освенъ 70-тѣ аспри за Господаря, всѣка кѫща, или тоя, чиято е, е длъженъ да даде на неговия пълномощникъ по две аспри. Тоя праща своитѣ глашатаи, въ толкова дни всѣки християнинъ трѣбва [25] да се представи съ харача. И тѣ сиромаситѣ, които сѫ по-зле и отъ роби, слушатъ заповѣдьта и тутакси донасятъ харача на реченитѣ пълномощници на портата на Господаря. Отъ всичкитѣ достигатъ на брой 850,000 дукати · · · · · · · · · · · · · · · · 850,000

Редовниятъ приходъ отъ Галиполи и Цариградъ.

Има редовенъ приходъ отъ мита и продажби въ полза на Господаря само отъ роби и робини, които минаватъ въ Турция отъ плячкитѣ, които взиматъ, отъ 5 до 7 дукати на глава, а така и отъ хората, които минаватъ: който е на конь по 5 аспри, а пеши — по 2, на отиване и на връщане, което е собствено пропускно мито и се продава по за 3 години за 150.000 дукати, на година по 50,000 дукати или · · 50,000

Търговскитѣ мита въ Цариградъ за всѣки видъ стока, както на влизане, така и на излизане, за чужденцитѣ по 5%, а за неговитѣ поданици по 4%, смѣтнато и рибарската мито, наречено ебарчъ[53], митото отъ виното, митото отъ всѣкакъвъ видъ дърва, митото отъ кръчмитѣ, отъ аптекитѣ на Господаря, банитѣ и безестенитѣ[54] се продаватъ всичкитѣ заедно и носятъ 210.000 дукати за 3 години, а за година 70,000 дукати или · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 70,000

Търговскитѣ мита въ Галиполи, които плаща || напълно всѣко лица, съ изключение на турцитѣ,—тия плащатъ само за ония нѣща, които се продаватъ на тегло, т. е. по една аспра на кантарь,—сѫ за три години 27,000 дукати, на година 9.000

Солницитѣ изъ цѣла Гърция и изъ реченитѣ принадлежащи къмъ нея, области се продаватъ по за 276,000 дукати, на година по 92,000 дукати · · · · · · · · · · 92.000

Тарапаната, въ която се сѣкатъ сребърнитѣ аспри, донасятъ за три години 360.000 дукати, за година 120,000 дуката 120,000

Тарапаната за златнитѣ дукати, венециански печатъ, се продава по за 3,000 дукати на година, или дукати · · · · 3,000

Сребърнитѣ рудници, т. е. мини, каквито има въ Сърбия, Новибродъ, въ Босна, Сребреница, Кратово, Прищина, Сѣресъ, Солунъ, София, продаватъ се на разни продажби по за три години. Всичкитѣ заедно достигатъ до 360,000 дукати и, който ги купи, взима за себе си десетъка отъ всичкото сребро, което изкара. За година струватъ 120,000 дукати, или дукати 120,000

Не е чудно, че тарапаната дава такава огромна печалба, [26] понеже, който откупи реченитѣ търгове на реченитѣ рудници, а така сѫщо и всички управители на тия рудници, трѣбва после, подъ страхъ на сѫдебно преследване, да продадатъ всичкото сребро, което сѫ извадили отъ тия мини, за да иде по тоя начинъ отъ рѫка на рѫка по търговцитѣ или, който ще бѫде, до управителитѣ на речената тарапана, която държи всичкитѣ други тарапани отъ по цѣлата му страна. Отъ него е забранено да се взима подъ страхъ на голѣмо наказание. Тия управители купуватъ реченото сребро на една и сѫща цена, по 6 дукати либрата[55] и разпореждатъ да се сѣкатъ толкова аспри, та да имъ остане по дукато и половина на либрата.

Търговскитѣ мита въ Енио, смѣтнатъ и харачътъ на огнище отъ тамошнитѣ гръци, които не сѫ смѣтнати въ поменатото число на християнитѣ, съ други привилегии отъ солницитѣ се продаватъ на година по за дукати 11,000

Търговскитѣ мита въ Солунъ, съ други привилегии отъ солницитѣ, дукати 2,500

Търговскитѣ мита на островъ Нигропонте[56], смѣтнати всички берии и налози и харача, на година 12,500 дукати . 12,500

Търговскитѣ мита въ Морея, берии и привилегии за 3 години, дукати 31,500

Валона, за три години, смѣтано и рибарството, || 4,500 дукати, на година дукати 1,500

Петата часть отъ всички зърнени храни отъ цѣла Гърция и часть отъ нѣкои области, които се числятъ къмъ нея, засѣяни въ неговата държава, отъ частьта, която му се пада, за три години 60,000 дукати, за година дукати . . . . (sic!) 2,000

Търговскитѣ мита въ София за 3 години 3,000 дукати, за година дукати 1,000

Търговскитѣ мита въ Одринъ, пропускното мито за робитѣ и робинитѣ, общинскиятъ кантарь, за 3 години 36,000 дукати, за година дукати . . . . (sic!) 1,200

Търговскитѣ мита въ Сингалѫ, харачътъ отъ тия по цѣла Гърция и областитѣ, които се числятъ къмъ нея, за три години 27,000 дукати, за година дукати 9,000

Банитѣ на Господаря отъ по цѣла Гърция и областитѣ, които се числятъ къмъ нея, за три години 24,000 дукати, за година дукати 8,000

Оризищата, т. е. налогътъ върху ориза въ Пловдивъ, Загора, Сѣресъ и нѣкои други мѣста изъ Гърция и областитѣ ѝ, за три годрни 45,000 дукати, за година дукати 15,000

Мито върху пасищата на добитъка въ неговата страна за три години 30,000 дукати, за година дукати 10,000

Данъкътъ отъ Голѣмо Влашко къмъ Никополъ, при Дунава, на [27] година дукати 10,000

Данъкътъ отъ венецииянцвтѣ, както се носи слухъ, на година дукати 10,000

Динъкътъ отъ Хиосъ на година 12,000 дукати. Дукати 12,000

Дубровникъ плаща данъкъ по 20,000 дукати.

Редовниятъ приходъ отъ Турция.

Пропускнитѣ търговски мита въ Хиосъ съ търговскитѣ мита отъ четиритѣ области и отъ известни солници, каквито има въ тѣхъ, ще рече: Салканъ, Ментеше, Аидинъ и Палация, близо до Родосъ, се продаватъ за 3 години по 96.000 дукати, за година 31,000

Търговскитѣ мита въ Кандеронъ, съ нѣкои десетъци и пропускни мита, които се падатъ на Господаря, за 3 години 36,000 дукати, за година дукати 12,000

Търговскитѣ мита въ Стара и Нова Фолия, съ харача отъ 4,000 християни, които живѣятъ тамъ, заедно съ фенера,[57] се продаватъ за 3 години 60.000 дукати, отъ които фенерътъ се продава за половината, за година 20,000

Търговскитѣ мита въ Голѣма Бруса заедно съ пропускното мито, съ прихода отъ теглене съ общинския кантарь, отъ общинската коприна и търговскитѣ мита отъ чужденцитѣ се продаватъ за 3 години сто и петдесеть ‖ хиляди дукати за година дукати 50,000

Отъ търговскитѣ мита въ Кастамена, на която нѣкога бѣше владетель Спендиаръ, отъ която областъ Господарътъ изкарва безкрайно количество медь отъ рудницитѣ и минитѣ, каквито тамъ сѫществуватъ, която медь произвежда на собствена смѣтка и която продава само на двама наематели, на единъ, който ѝ дава изходъ къмъ морето, и на другъ къмъ сушата, и която медь държи въ една обширна кула, винаги пълна, като единъ видъ съкровище, съ разни други берии изкарва редовно всѣка година 150,000 дукати, или дукати . 10,000

Трапезунската областъ, Саматро и Семисъ, сметнати всичкитѣ заедно, даватъ отъ налози 10,000 дукати на година, които разпорежда понѣкога да се събиратъ отъ бирницитѣ, понѣкога ги продава, дукати 10,000

Кафа[58]), разбира се, търговскитѣ мита, солницитѣ и пр. съ всички околности: Цимбалъ, Тана и пр., и още една частъ отъ Готия, на година 10,000 дукати, безъ да се смѣтатъ разноскитѣ за войници и куриери, дукати 10.000

По-голѣмата часть отъ Караманската59) область, почти цѣла завладѣна, ще рече разни берии отъ ориза и зърненитѣ храни, които сѣятъ съ мита и пр., отъ нея изкарва [28] отъ налози 35.000 дуката на година, дукати 35,000

Солницитѣ въ Турция, частьта, която се пада на Господаря, се продаватъ за 12.000 дукати годишно, или дукати 12,000

Отбележи, и освенъ реченитѣ 550,000 хораджии и другитѣ поменати по горе християни, оставатъ между Гърция и Турция 60.000 християнски кѫщи, освободени отъ харача, и то понеже държатъ много породи кобили и биволици на собствени разноски, а така сѫщо и копаятъ и ступанисватъ лозята на султана. Тѣ иматъ привилегии да сѣятъ, да садятъ лозя и да произвеждатъ вино въ неговата държава безъ да плащатъ десетъкъ, което по тоя начинъ иде да намали прихода на Господаря, който би билъ по-голѣмъ и отъ което биха дошли въ негова полза дукати . . . .

Сѫщо така султанътъ се ползува отъ Белгеръ-бея на Гърция, съ 17-тѣ воеводи, кадиитѣ и субашитѣ, съ всичкитѣ имъ опредѣлени войници, които вънъ отъ осемтѣ хиляди ахенджии, сѫ около 16,000 войници, всички на коне, на които не плаща нито денаръ, понеже всички иматъ опредѣлени приходи, съ берии и привилегии, каквито има въ тѣхнитѣ области, които нѣща биха били прибрани || въ неговото съкровище. И безъ никакво възнаграждение тия сѫ винаги готови на негово разположение, на собствени разноски на поменатитѣ.

По сѫщия начинъ се ползува и отъ другия Белгеръ-бей тоя на Турция, съ 15-тѣ воеводи и съ всичкитѣ имъ кадии и субаши, съ всичкитѣ имъ войници, разпредѣлени, както е изложено по-горе, сѫщо и съ осемтѣ хиляди ахенджии, всички на коне, както и поменатитѣ по-горе, които достигатъ на брой около 20,000 души войници, на които не дава нищо, само ги подържа съ опредѣленитѣ приходи и пр., въ свой ущръбъ, и при все това, стига само дума да каже, винаги сѫ готови на негово разположение. Отъ тѣхъ използува на година дукати . . . .

Редовниятъ разходъ на султана.

Въ оборитѣ си харчи за 500 яздитни коне, за 2.700 товарни коне, за 2.500 камили, за 600 мъски и катъри за за особата му и за поменатия по-горе обозъ, които сѫ на брой 3,6000 глави добитъкъ и повече. Тѣмъ всѣка година той подновява седлата, юздитѣ, чуловетѣ и самаритѣ, които самари сѫ така украсени съ разни кукички, че струватъ по 25 дукати всѣка една, освенъ 50-тѣ седла обковани съ масивно сребро и позлатени, нѣкои отъ които понѣкога подарява на разни голѣмци заедно съ конетѣ. И така, като изключимъ кукичкитѣ [29] които не смѣнява така често, разходитѣ му стигатъ до сумата 100,000 дукати, или дукати 100,000

Заплата за войницитѣ на неговта особа. —Харчи за заплатата на спахии, ихишини гилъ-ихаоси[60], всичкитѣ все облагородници, гарибъ-огланларъ, татарски конници, четворица главатари на вратитѣ на първия сарай съ тѣхнитѣ хора, сметнати и 50-тѣ лакеи, а така сжщо и реченитѣ клитерлеръ*), които сж на брой всичко 6,400 души, освенъ това и за 6000 еничери, всичко 12,400 души съ високи заплати, 550,000 дукати, или дукати 550,000

Рзходи за кухнята.—За кухнята, пресметната и заплатата на 150-тѣ готвачи, смѣтнато всичко, а чай-вече разноскитѣ за всичкитѣ сладкиши, шекери и други нѣща, харчи по 125,000 дукати на година. Или дукати . . . . . . (sic!) 125,000

Дворътъ на женитѣ. — За двора на 40-тѣ момичета, сметната заплатата имъ отъ евнуситѣ, дрехи за тѣхъ копринени платове съ златни и сребърни нишки, и за други украшения и дрехи, които Господарьтъ имъ подарява, 100,000 дукати, или дукати 100,000

Разни подаръци. — За разни подаръци, които дава на своитѣ любимци, 400-тѣ младежи, които сж въ сарая, сметната и заплатата имъ, а така сжщо и на други голѣмци, както и на момичетата, когато, като се оженятъ, излизатъ изъ сарая, Господарътъ харчи 200,000 дукати, сметнати украшенията и пр. дукати 200,000

Извънредни. — За оръжията плаща за направа, поправка и други подобни работи. За тѣхъ вика съ пари майстори дтдалечъ и харчи извънаредно по 300,000 дукати на година, сметнати лодкитѣ и други подобни или дукати 300 000

Смѣтнати сжщо и гемиитѣ и други такива.

Общъ приходъ отъ цѣла Гръция — Султанътъ има редовенъ приходъ отъ цѣла Гръция 1,469,000 дукати отъ данъци, или дукати 1,469,000

Общъ приходъ отъ цѣла Турция. — Има сжщо така редовенъ приходъ отъ Турция, съ всички принадлежащи къмъ нея области, 331,000 дукати отъ данъци. Или дукати 331,000

Общъ приходъ отъ цѣлата му страна.—Отъ данъци само, безъ да се смѣта зяплатата на 40,000 войници, които поддържа отъ други приходи, права и привилегии, безъ никаква заплата, така сжщо безъ да се смѣта и привилегията на реченитѣ 60.000 християнски кжщи зарадъ тѣхния породидистъ добитъкъ и пр., султанътъ има редовенъ приходъ веднажъ въ годината [30] по 1,800,000 дукати. Дукати (sic!) 1,500,000

---

*) Клитерлеръ (?) не е вѣрно, че е поменато за тѣхъ, както пише авторътъ.

Редовенъ общъ разходъ. Султанътъ прави веднажъ на година обикновенъ разходъ 1,375,000 дукати, или дукати 1,375,000

Обаче случва се понѣкога извънредниятъ разходъ да стигне до такова число, че, смѣтнато всичкото заедно, разходътъ надминава прихода, и то доста, така че трѣбва да посѣга на своето съкровище.

Обикновената военна сила на речения.

За особата на султана, когато тръгне на война, води съ себе си, като своя войска, поменатитѣ дворяни на брой 12,800 души 12,800

Беглеръ-беятъ на Гърция съ всичкитѣ негови 17 воеводи, смѣтнати и 6,000 ахенджии и 6000 ацапи, стигатъ на брой до 32,800 души, поменати подъ редъ по-горе, или . . 32,800

Беглеръ-беятъ на Турция, съ всичкитѣ негови воеводи и войници, съ 6,000 акенджии и 6,000 ацапи, сметнати всички заедно, стигатъ на брой до 30,400 души 30,400

Общиятъ сборъ на обикновената негова военна сила, сметнати всички ония, за които е поменато по отдѣлно, стига на брой до около 76,000 души, при все че мнозина бърборковци розказватъ много работи. Или хора, отъ които половината сѫ безполезни || 76,000

Произходътъ на султана.

Споредъ както четемъ въ древнитѣ истории, Троя е била разрушена отъ гърцитѣ и пр. и дълго време цариградскиятъ императоръ я владѣялъ много спокойно. Но въ 1345 година Господарьтъ Тамерланъ, нареченъ Роко Мирдза[61], господарь на Персия и на Горна Татария, отъ османска кръвь, започна да воюва съ речения императоръ. Първото нападение бѣше откъмъ вратата на Ромъния, разбира се Анадола, на Токатъ и Амасия, наречени така, понеже римлянитѣ, т. е. речениятъ императоръ чакъ дотамъ владѣеше и дори по-нататъкъ. Тогавашниятъ Анадолъ сега се нарича Турция. Речениятъ Тамерланъ взе да воюва съ пълководеца на речения императоръ и той заедно съ всичкитѣ му хора биде разбитъ отъ християнитѣ. И така всѣка година съ по-голѣма и по-силна войска като че ли се заинатиха да поддържатъ своето предприятие по реченитѣ мѣста и винаги търпѣха поражение, чакъ до 1349 година. Тия псета, всѣки пѫть все по-бѣсни и по-жадни и съ по-голѣмо дори безкрайно множество войници, съ речения Роко Мирдза Тамерланъ лично тамъ, продължиха упорития свой бѣсъ. [31]

Така въ речената 1349 година одържаха победа и взеха Токатъ и Амасия, дори и доста по-нататъкъ. На другата година 1350 превзеха цѣлия Анадолъ, разграбиха Бруса и съ пожаръ ужасно я опустошиха, а така и Ангора, Тунгуслж и безъ брой други градове, крепости и земи, — всичко подъ огънь и пламъкъ, мжже и жени часть взеха за свои роби, голѣма часть избѣгаха по Архипелага, на Митилинъ и другаде, а други съсѣкоха на части. Следъ това речениятъ Тамерланъ си тръгна, като остави разрушени всички ония градове и крепости, и се върна сжщата година.

Като видѣ страната напусната, нѣкой-си Османъ, дребенъ владетель, роденъ въ Османджж, малъкъ градъ близо до Токатъ, сжщо така отъ кръвьта на речения Тамерланъ, обаче дребенъ владетель, подчиненъ нему, на възрасть 57 години, влѣзе, т. е. върна се веднага въ речената страна, въ Анадола, и съ малка дружина хора превзе и останалитѣ нѣколко крепости, които бѣха останали тамъ неповредени. После дойде въ Бруса, вече малко посъвзела се, та превзе и нея съ други опустошени земи и стана брусенски владетель. Тамъ хвана другиго едного, подобенъ нему, неговъ предшественикъ като завоеватель, || който бѣше вече станалъ господарь на речената Бруса. Името му бѣше Караджи Тюркъ[62], дребенъ владетель, подчиненъ на Караманлиитѣ. Той заповѣда да му отсѣкатъ главата и завладѣ чакъ до границитѣ на областитѣ Салкамъ, Аидинъ и Ментеше. Тия три области бѣха завладѣни отъ трима такива дребни владетели турци караманлии, понеже почти нѣмаше никой, който би оказалъ съпротива. Имената имъ бѣха: на едина Аидинъ, на другия Салкамъ, а на третия Ментеше, оттамъ тия поменати области и сега се наричатъ така. Речениятъ Османъ владѣ въ продължение на 10 години поменатитѣ три области. Почина въ 1360 година, като остави едничъкъ синъ Баязида.

Баязидъ, втори султанъ.

Като остана едничъкъ синъ, Баязидъ почна да господарува отъ 1360 година, на възрасть 51 година. Той бѣше воинственъ човѣкъ и започна да воюва. Така въ кжсо време превзе и тритѣ области: Салкамъ, Аидинъ и Ментеше, освенъ Белгамъ, Аязматъ, Смирна, Тунгузлж, Караджи и Ангора, които се бѣха разбунтували вече противъ него, така че владѣеше цѣла Турция, освенъ Кастаменската область, която владѣеше Спендиаръ, [32] Османовъ сродникъ, който държеше и Трапезундъ и го владѣеше както и поменатитѣ свои предшественици, владетелитѣ на Караилусъ. Царува въ продължение на 9 години и умрѣ въ 1369 година, като остави двама синове; единиятъ на име Казъмъ-бей, пръвъ синъ, а другиятъ Махмудъ Ихалаби (Челеби).

Казъмъ-бей, трети султанъ.

Като умрѣ Баязидъ, останаха: Казъмъ-бей, първиятъ синъ, на възрасть 44 години и Махмудъ Ихалаби (Челеби), вториятъ на възрасть 28 години, който бѣше се разбунтувалъ. Обаче Казъмъ-бей, следъ голѣма битка, взе властьта въ 1370 година, хвана поменатия Махмуда и заповѣда да му отсѣкатъ главата. Тоя султанъ вънъ отъ частьта въ Турция нищо не прибави, но тури цѣлата страна въ голѣмо спокойствие и голѣмо послушание. Царува въ разстояние на 11 години. Когато царуваше тоя Казъмъ-бей, цариградскиятъ императоръ, когото много негови подчинени владетели, въ Мегаликарея, въ Одринъ, въ Пловдивъ, въ Сѣресъ и въ София, бунтовници противъ Негово Величество, подиграваха и му се не подчиняваха, и не можеше той да имъ надвие, заплаши ги, че ще доведе въ Гърция речения Казъмъ-бей да ги изтрѣби и че ще го направи свой главенъ военоначалникъ. Но тѣ не искаха да се преклонятъ. ‖ Тогава рeчениятъ императоръ влѣзе въ преговори съ речения Казъмъ-бей и, понеже, тоя не се твърде довѣряваше, императорътъ му отстѫпи като залогъ Галиполи. На това условие той мина въ Гърция въ 1375 година, обаче съ договоръ да предаде всички превзети области и непокорни страни подъ негова власть, а отъ друга страна съ привилегия да граби навсѣкжде и да вземе една часть отъ християнитѣ за свои роби. За три години той превзе Мегаликарея, Одринъ, Пловдивъ, Филипи, София и Сѣресъ и добре се укрепяваше въ всички завладѣни земи за своя смѣтка, като предатель и, при все че императорътъ му ги искаше, той му даваше добри отговори и казваше, че ги задържа за своя сигурность и че после ще му ги повърне всичкитѣ заедно и отведнъжъ, като му пращаше винаги великолепни дарове, за да го подобри, та да го не притега съ предаването. А тоя, добъръ пастиръ и довърчивъ, остави се да го измамятъ. Оня пъкъ постоянно използуваше случая, да завладѣе повече. И така почина въ 1380 година, като остави първия си синъ Илдаръмъ съ двама други синове. [33]

Илдаръмъ т. е. гръмъ, четвърти султанъ.

Илдаръмъ на нашъ езикъ значи „гръмъ“[63]). Тоя, следъ като умрѣ Казъмъ-бей, баща му, когато превзимаше Сърбия,[64]) веднага закла другитѣ си двама братя и взе властьта въ 1380 година както надъ реченитѣ земи, завладѣни въ Гърция, така и надъ цѣла Турция (Анадола) толкова тайно, че вече бѣше взелъ напълно властьта, а императорътъ нѣмаше никакво известие за това. Щомъ разбра работата, рeчениятъ императоръ прати своитѣ тържествени пратеници при речения Илдаръмъ да му кажатъ, че трѣбва да се подчини и тури всичкитѣ превзети земи подъ неговата законна власть. Той му отвърна, че, понеже покойниятъ неговъ баща ги е завладѣлъ съ сабя въ рѫка, той ги задържа за себе си, а нему стига и това само, че има подъ властьта си столицата на империята съ нѣколко села около нея. После стана независимъ владетель на реченитѣ земи, завладѣни отъ баща му, както е изложено по-горе,

Като разбра за голѣмото завоевание великиятъ Тамерланъ, понеже се боеше да не би тоя още повече да напредне, изпрати свои пратеници да искатъ данъкъ. Илдаръмъ не му прати толкова, колкото искаше, и той възмутенъ тутакси прати силна войска въ Турция. Като разбра Илдаръмъ ‖ за това, веднага остави единствения си синъ за свой замѣстникъ въ Гърция и тръгна къмъ Икония[65]) (Коня).

Тамъ въ битката билъ хванатъ реченият Илдарѫмъ и като пленикъ биде представенъ вързанъ предъ Тамерлана, който, понеже играеше на шахъ, заради това не си остави играта, но, като го погледна малко въ лицето, рече само това: „Турнете го въ желѣзна клетка“. Това бѣше въ 1394 година. Така турнатъ въ клетка, той заповѣда да го поставятъ въ стаята при него. И го остави да умре безъ никаква храна. Почина въ речената година, месецъ юлий и остави едничъкъ синъ речения Мусулманъ.

Мусулманъ, пети султанъ.

Едничкиятъ му синъ Мусулманъ, намѣстникътъ му въ Гърция, както е поменато по-горе, като разбра за ужасната смърть на баща си, уплашенъ разсѫди по-добре. Най-напредъ, съ голѣма хитрость и много тихо взе властьта въ 1394 година. И веднага съ отлични и щедри подаръци, съ преклонена глава, смирено и покорно отправи своитѣ пратеници при великия Господарь Тамерлана, като му аазваше, че не иска да следва високомѣрнитѣ и безсрамни постѫпки на безразсѫдния си баща. Той молѣше Негово Господство да благоволи [34] да го приеме за свой вѣренъ васалъ. Като видѣ мѫдростьта и скромностьта на тоя младежь, красивитѣ подаръци и пр., великиятъ Тамерланъ свърза съ него неразлѫчно приятелство, и най-вече защото речениятъ Мусулманъ му пишеше, че напредва срещу невѣрнитѣ християни за слава и честь на негово Господство и за мохамеданска похвала. И за това тоя го остави да напредва въ сигуренъ благосклоненъ миръ и пр. и още повече, че тоя често го спохождаше съ царски дарове, като следваше всѣкога поговорката: „Даровете, вѣрвай ми, сѫ приятни и на хората, и на боговетѣ“.66) Затова и Тамерланъ толкова харесваше постѫпкитѣ му, така че на тоя Мусулманъ не трѣбваше да се грижи и безпокои, нито дори да мисли за Турция (Анадола), мислѣше само да напредва въ Гърция все понататъкъ. Така той превзе всичкитѣ села около Цариградъ и ги тури подъ своя власть. На императора остави само Цариградъ и нищо друго. Срещу него пъкъ насочи топоветѣ, но нищо не можа да му направи. Неговитѣ камъни и до сега още сѫ отпечатани по стенитѣ на града. Сѫщото стори а съ Пера, но не можа да я ‖ превземе. Това бѣше въ 1400 година. После въ 1402 се помири съ императора и му повърна всички околни села. Сѫщата година започна да воюва и превзе Скопската область, Вардарието и Костурската область, Битолската область и областьта на Арша съ една часть отъ Албания близо до Скопие. После превзе цѣлата останала Гърция съ реченитѣ области. Отърва се само Солунъ, взетъ после отъ рѫцетѣ на венецианцитѣ само съ предателство и съ хиляди лъжи. И него изтръгна отъ рѫцетѣ имъ Мурадъ, неговиятъ наследникъ, както е казано подолу. Тоя Мусулманъ царува въ разстояние на 11 години и въ 1405 година, когато искаше да завладѣе Сърбия, господарьтъ на тая помоли за помощь силнитѣ маджари, които дойдоха на среща. Речениятъ Мусулманъ биде хванатъ и умрѣ въ битката, а лагерътъ му пръснатъ изъ страната на Лазара, сръбския владетель. Една часть се разбѣгаха, всички други избити, хванати пленници и взети роби, останаха тамъ. Почина въ речената 1405 година и остави само двама синове. [35].

Кирисихи[67], шести султанъ.

Кирисихи, първиятъ неговъ синъ, взе властьта въ 1405 година, на възрасть 30 години, и заповѣда да заколятъ другия му братъ, нареченъ Аидинъ. Царувà мирно въ продължение на 10 години. Почина въ лѣто Господне 1416, като остави двоица синове: единиятъ нареченъ Мурадъ, другиятъ Мустафа.

Мурадъ, седми султанъ.

Като умрѣ речениятъ Кнрисихи въ Гърция, остави двоица синове. Първиятъ нареченъ Мурадъ, на възрасть 23 години, а вториятъ Мустафа, на възрасть 18 години. Тоя живѣеше при баща си въ Гърция и взе властьта надъ нея. Мурадъ тогава бѣше въ Турция и сжщо взе властьта въ нея. Но като знаеше, че Мустафа бѣше взелъ властьта въ Гърция, той се приготви съ всички сили да мине въ тая, като не щадѣше нито пари, нито нищо друго. Съ силата на паритѣ, четири генуезки кораби доста бързо го прехвърлиха отъ Турция въ Гърция. Щомъ пристигна той тука, Мустафа остави Гърция и побѣгна къмъ Дунава, но не можа така бързо да бѣга, та биде хванатъ, и тоя заповѣда, както е поменато, || да му отсѣкатъ главата върху кръста на коня. Веднага следъ това турцитѣ, които бѣха тамъ, убиха и джелатина, само за да бжде отмъстена Османовата кръвь. Това бѣше въ 1417 година. Остана тоя Мурадъ спокойно да владѣе. Той бѣше много човѣченъ, благороденъ и щедъръ Господарь. Въ 1430 година тръгна срещу Солунъ и го превзе отъ венециянцитѣ. После въ 1437 година тръгна да завладѣе двете Сърбии, сиречъ, Лазаровата и Деспотовата, и ги завладѣ, а така, сжщо и Смедерето, тая толкова снлна крепость, построена на Дунава, близо до Бѣлградъ и до Маджарско, и ги държа подъ своя власть въ продължение на около четири години.

Тогава поменатитѣ Лазаръ и Деспотъ, като видѣха заграбени областитѣ си, прибѣгнаха до Велико Маджарско, едничката опора срещу турцитѣ. Маджаритѣ дойдоха съ войска откъмъ Гърция, захванаха бой съ турцитѣ и ги разбиха на три пжти. Тия маджари бѣха на брой 20,000, а турцитѣ повече отъ 50,000 и бѣха дома си, обаче имъ нанесоха голѣмъ ударъ, хванаха доста турци, а другитѣ избѣгаха.

На другата година, като се боеше [36] нова по-голѣма войска, султанътъ изведнажъ уговори миръ съ поменититѣ и повърна плячсата, областитѣ и всичко завладѣно. Той царува и владѣ въ разстояние на 35 гонини. Почина въ 1451 година у остави само двама синове: първиятъ Мехмедъ на възрасть на около 25 години, другиятъ на три години.

Мехмедъ, осми султанъ.

Султанъ Мехмедъ, сегашниятъ Господарь, като умрѣ Мурадъ, баща му, взе влистьта въ 1451 година, на възрасть 25 години. Тоя Господарь е ужасенъ, жестокъ, лудъ, псешки и зълъ турчинъ, но и великодушенъ. Той никакъ, не е, наистина, толкова мощенъ, колкото го считатъ. Само нашитѣ грѣхове, голѣмага послушность, голѣмиятъ страхъ, чудесниятъ редъ, голѣмата прикритость и тайность, ужасниятъ му преумъ, несправедливостьта, ужаснитѣ наказания и силата на паритѣ го правятъ така страшенъ. Обаче, който е прочелъ изложеното по-горе, ще намѣри, наистина неговата мощь много слаба поради слабитѣ орѫжия на войницитѣ му, най-вече срещу италиянската и другитѣ наши пехотни войски, добре въорѫжени, като тия, снабдени съ усъвършенствувани лѫкове, съ стенобойни машини и съ пушки. || Явно е, че завладѣлъ тая голѣма страна, понеже е ималъ да се бие съ овци еретици, като вълкъ срещу овци, съ силата на паритѣ винаги чрезъ предателства, лъжи и измами. Той погази вѣрностьта и така излѣзе на свѣта, както е изложено по-горе.

Прочее, въ лѣто Господне 1453 тръгнà въ походъ срещу Цариградъ по море и по суша съ окололо 70,000 души войска, сметнати всичкитѣ заедно, отъ които половината бѣха безполезни, и следъ голѣми битки го превзе, понеже градътъ, като по чудо, бѣ останалъ безъ защита, безъ никакви припаси и безъ редъ.

Случи се, че раниха на смърть съ една стрела Иоана Джустинияна. началникъ на едно отдѣление отъ войската, който бѣше поставенъ срещу това куче. Останалитѣ безъ своя пастирь, напуснаха стенитѣ на тая часть и ги оставиха безъ никакаа стража цѣла нощь, дори до зараньта, два часа преди съмване.

И това (стана) поради дивашката или по-скоро никаква предвидливость на оня добъръ човѣкъ императора, добрия пастирь. Така че, като видѣха това мѣсто напуснато, полека-лека и крадишкомъ тѣ (турцитѣ) навлѣзоха, обаче, съ голѣмъ страхъ и голѣмо подозрение, понеже се бояха отъ нѣкаква засада. [37].

Но като не видѣха тамъ никого, качиха се на стенитѣ и върху тѣхъ, като се бояха да не би това да е нѣкаква хитрость, стояха тамъ въ продължение на два часа. И като не усѣтиха нищо такова, продължиха по-нататъкъ. Така че, ако нѣкой би ги пресрѣщналъ, никога султанътъ не би победилъ.

А пъкъ въ 1455 година тръгна въ походъ срещу двѣтѣ Сърбии и ги превзе заедно съ всичкитѣ имъ земи и крепости чакъ до Ново-Бродъ (Novo brodo). Спаси се само Смедерево, много яка крепость на Дунава, както е изложено по-горе. Нея отпосле, три години следъ това, превзе съ предателство, съ силата на паритѣ, съ договори и пр., отъ които нито единъ не изпълни. Въ речената година превзе двѣтѣ Фочие* съ предателство, както е казано по-горе.

---

* Fogie, по-рано се срѣща Foglie, може би, е едно и сѫщо име.

Въ 1456 година съ тройно предателство превзе най-хубавата, най-яка и най-важна крепость по цѣлъ свѣтъ, нареченя Атина, а сега се нарича Цитине, Това е оная Атина, гдето се учеха нѣкога наукитѣ. Цѣлата бѣше оградена съ стени отъ нѣкакъвъ видъ шаренъ камъкъ, приличенъ на порфиръ, и бѣше построена на огромни колони на широчина 28 педи, т. е. ‖ стенитѣ на крепостьта. Отъ сжщия видъ камъкъ направени и стенитѣ наоколо, но не толкова широки.

Въ 1456 година превзе областьта Енио и Гатилуци*) чрезъ предателства.

Въ 1457 година превзе арнаутска Албания чрезъ предателство, както върши съ повечето владетели, съ договори и обещания, отъ които нито едно не изпълни.

Въ 1458 година изпрати войска въ Морея и я превзе цѣлата, освенъ Модонъ, Коронъ и Ромейски Неаполъ[63].

Въ 1459 година отъ речената арнаутска Албания превзе и другата Албания, тая на Скендера, както и горнитѣ.

1461 година превзе Санъ Матросъ чрезъ предателства.

Въ речената година превзе цѣла Босна, много голѣмо царство, съ областьта на графъ Стефана, патаренеца[64] и свърза договоръ да му остави една часть отъ владението. За да му предаде тая часть, той съ обещания и предателства го накара да дойде при него, понеже виждаше, че мѣстото бѣше много укрепено и не можеше да го изпжди оттамъ. Но, когато дойде при него, съ все договоръ и клетва, веднага заповѣда да му отсѣкатъ главата и взе тогава и останалото [38] въ 1463 година.

Въ речената година превзе двѣтѣ области Кастамена и Трапезундъ съ предателства, както горнитѣ.

Въ 1462 година превзе Митилинъ съ лъжа, измама и предателство.

Въ 1463 година превзе областьта Кандеронъ съ предателство, както и горнитѣ.

Въ 1467/68/69 години превзе току речи цѣлата страна на голѣмия Карамански владетель отъ неговата собствена кръвь и негова братовчедъ Германъ, съ жестоки предателства, лъжовни клетви и ужаси.

Въ 1470 година тръгна срешу Нигропонте по суша и по море съ лодки, съ 280 гемии. Предводитель бѣше Махмудъ паша, когото заповѣда жестоко да убиятъ. Това направи, защото му се чинѣше, че тоя е твърде уменъ и че знае повече отъ него. И превзе острова.

Въ 1475 година съ силата на паритѣ намѣри единъ предатель татаринъ, съ други тайни предатели и пр., и съ най-голѣма морска сила, каквато нѣкога е ималъ, превзе Кафа съ всичкитѣ зависящи отъ нея области. Сжщата година превзе голѣма часть и отъ Тодоровата область.

---

* Gatilusio (= ?)

Мнозина женствени мѫже, които се ‖ прекланятъ предъ мощьта на речения султанъ, разказватъ за него и за мощьта му чудесии. Обаче въ сѫщность неговата сила собствено е въ описания по-горе редъ. Вѣрно е, че послушностьта, крайната справедливость, смъртнитѣ наказания и ужасната жестокость, заедно съ паритѣ, сѫ станали причина да се издигне толкова на високо въ всички предприятия.

И че е така, ето примѣръ. Въ 1456 година рeчениятъ тръгна лично срещу Бѣлградъ на Дунава съ голѣма войска, съ всичката си сила отъ цѣла Турция и Гърция, съ конници, пешаци и ацапи. Тои заповѣда да построятъ изъ лѣсоветѣ въ Сърбия, близо до една рѣка наречена Морава, на около 700 мили навѫтре въ сушата, сто ладии съ по три лопати. Това бѣ по-първата година презъ зимата. Заповѣдалъ бѣше да ги направятъ отъ всѣка гледна точка годни да плуватъ сѫщо като морски и ги пустй въ речената рѣка, като заповѣца да гребатъ къмъ Дунава, съ който се съединява речената рѣка Морава. Сѫщо така заповѣда да донесатъ металъ на 800 мили, въ страната до градъ Скопие, въ който заповѣда да биятъ съ голѣми топове, на брой 28. Най-малкиятъ отъ тѣхъ хвъргаше камъни [39] на тежина 4 кантари, нѣкои 5, а нѣкои 6 до 7. Освенъ това направиха и други топове и стенобойни машини и пр. голѣмо множество. Тѣхъ заповѣда да докаратъ срещу речената Бѣлградска крепость, която той обсади съ войска наоколо, а отъ едната страна реченитѣ сто ладии, за да попрѣчи на маджаритѣ да минатъ, а така сѫщо и да прекара своитѣ войници въ тѣхната страна, отвѫдъ презъ рѣкате, гдето бѣше войската на реченитѣ маджари. И това е вѣрно, защото тоя Бѣлградъ е построенъ въ Гърция, т. е. откъмъ нея, на брѣга на Дунава, задъ който почва Маджарската страна. Но случи се дойде, свещена и блаженна му память, нѣкой си братъ Иоанъ Капестрански, отъ ордена на малкитѣ братя, съ голѣма дружина хора, почти всички пешаци, преданни на светата наша вѣра, решени, ако дотрѣбва, да умратъ за нея. Отъ тѣхъ преминаха въ речения Бѣлградъ повече отъ 20,000 души. Като видѣ, какъ го обстрелватъ и биятъ съ реченитѣ 28 голѣми топове и какъ цѣлиятъ е разбитъ, като видѣ още, че рeчениятъ султанъ вече имъ е далъ тука най-люта редовна битка, отъ каквито битки малко честь бѣ придобилъ, при все че ‖ бѣха направили тамъ смѣли нападения и бѣха влѣзли въ първия и втория ровъ съ голѣма ярость, рeчениятъ премѫдъръ и пресветъ мѫжъ, братъ Иоанъ, пресмѣтна, че тия турци отъ дългата и жестока битка всичкитѣ вече бѣха отрошени и изморени, или по-голѣмата часть отъ тѣхъ. Султанътъ бѣше раздѣлилъ войската си на три части — едната — по-голѣмата съ неговата особа, другата съ беглеръ-бея на Гърция и третата съ другия беглеръ-бей, тоя на Турция. Тогава вдъхновенъ за служба Богу, той реши да нападне и разпореди 7,000 души да нападнатъ беглеръ-бея на Гърция, когото и убиха. Толкова опредѣли срещу другия беглеръ-бей на Турция, а съ остатъка нападна особата на султана съ името на Исуса Христа, и съ светото знаме на светия кръстъ напредъ, и така ги удариха, че разбиха и двамата беглеръ-бейове и голѣма часть съсѣкоха на части. Тогава останалитѣ избѣгаха отъ реченитѣ топове и ги оставиха всичкитѣ. Изгорѣха сжщо и всичкитѣ сто ладии, и то така, че самитѣ турци, подбутнати отъ страхъ, ги подпалиха, а речениятъ братъ Исанъ, за да ги не вzематъ пакъ подъ властьта си, подпали и остатъка, и така изгорѣха всичкитѣ. А пъкъ всички хора, [40] които бѣха останали здрави, всички избѣгаха тамъ, гдето бѣше Господарьтъ, и се струпаха около него. А защо не стоя тамъ султанътъ: първо, мръкна се, и, второ, понеже въ битката заловиха нѣколцина маджари, които му известиха, че Бѣлиятъ, главенъ предводитель на Маджарско, е тамъ близо, на единъ островъ въ Дунава, отстоящъ отъ Бѣлградъ на 8 мили, съ 10,000 души войници, всички на коне, добре приготвени, и че на зараньта ще го заобиколи по другъ пжть. Султанътъ, изплашенъ н като вѣрваше твърдо, че нашитѣ християни не ще се подигнатъ току така безъ нищо, презъ нощьта тоя неканенъ гость, заедно съ вснчкк свои, избѣгали за-къмъ Турция много тихо и съ голѣмъ стрвхъ. Така, за да не бждатъ усетени, разпоредиха да се напълнятъ съ трева и съ сѣно всички звънци на камилитѣ и на мъскитѣ и, като зайци, подгонени отъ палашъ, бѣгаха цѣлата нощь, три дни пжть за обоза, за най-голѣмъ срамъ съ щети и загуби 100 ладии, 28 голѣми топове, съ по-голѣма часть отъ шатритѣ и неговата колесница, която остана тамъ. Така го принудиха на бѣгство за неговъ позоръ.

Тоя султанъ биде раненъ много опасно въ дѣсната свирка, || т. е. отзадъ въ бедрото, отъ единъ минувачъ, както бѣгаше, най-вече когато видѣ, че Агата, главатарътъ на еничеритѣ, бѣше вече съсѣченъ на части, и той, като не знаеше, на кой свѣтъ е, обърна гръбъ и биде раненъ, както е поменато по-горе. Раненъ бѣше и въ другото, но въ него нѣмаше толкова повреда. Убитъ биде и белгеръбеятъ ня Гръция, нареченъ Караджа-бей, главниятъ предводитель, най-храбриятъ, най-съобразителенъ, най-хитъръ, най-драгъ, най-приятенъ и най-голѣмъ човѣкъ на Господаря. Убиоъ биде сжщо, както по-горе е поменато, и главниятъ предводитель на еничеритѣ съ повече отъ 13,000 души турци убити, безъ пленницитѣ. Освенъ това султанътъ загуби повече отъ 500,000 дукати и остана отъ това предприятие боленъ, недоволенъ и ограбенъ. Въ това предприятие и сражение при речения султанъ присжтствува лично поменатиятъ господинъ Яковъ неговъ търговецъ.

Следъ това на зараньта нашитѣ християни, като разбраха за бѣгството на реченитѣ турци, останаха смаяни и изумени, при все това разположени да преследватъ тия псета до край. Обаче случи се междy това, та, докато готвѣше войската, речениятъ братъ Иоанъ, напуснатъ отъ душата, премина отъ тоя животъ въ другия, блажена му душа, а така сжщо умрѣ отъ чума [41] и храбриятъ главенъ воевода, нареченъ Бѣли. Като умрѣ той кральтъ присжтствуваше тамъ, избра на мѣстото на бащата първия му синъ за главенъ воеводаа, който знаейки, че е мразенъ отъ единъ чичо на краля, неговъ най-близъкъ сродникъ, голѣмецъ и секретарь, и като се боеше отъ умразата, която хранѣше къмъ него, да не би да направи да го уволни отъ неговата служба, реши да го убие. И единъ день тури тайно въ Бѣлградъ, който държеше, подъ своя власть предъ видъ на това, че бѣше воевода, въорѫжени хора на брой 3,000 души, и кральтъ бѣ поканенъ на реченото мѣсто, защото знаеше, че тоя неговъ чича, секретарь, като дѣсно око на самия краль, винаги стоеше при неговата особа. На влизане въ крепостьта, щомъ влѣзоха кральтъ, рeчениятъ баронъ, чичата на краля, съ 500 души дворяни, веднага заповѣда да заключатъ вратата. Поради това тоя чича, като знаеше, че е важенъ голѣмецъ при короната, смѣло започна да ругае речения воевода и казваше, че действително и по всѣка вѣроятность трѣбва да се предположи нечувано подозрение въ лудость. Тогава вече воеводата смѣло, и като че ли склоненъ да пристѫпи къмъ работа, заповѣда веднага ‖ да се представятъ разпореденитѣ войници, които заобиколиха краля заедно съ всичкитѣ му хора, които бѣха тамъ, после изведнажъ самъ, като бѣсенъ, дойде срещу речения и го рани, а неговитѣ хора тутакси предъ краля го съсѣкоха на части. Кральтъ, като видѣ тоя нечуванъ грѣхъ, остана разтреперанъ и недоволенъ Воеводата веднага дойде при него и се хвърли наземи на колѣне, като му казваше да се не бои, понеже това е сторено съ добра цѣль, за защитата и силата на неговата корона, за да я запази. Войската, която бѣше отвънъ, като чуваше тоя шумъ, се приближи до крепостьта на краля страхливо н недоволна. Началникътъ имъ, за да имъ угоди, заповѣда да хвърлятъ вънъ главата на убития баронъ. Като видѣха това, останаха доволни. Така стана, та не продължиха по-нататъкъ войната противъ турцитѣ.

Всички, следъ смъртьта на рeчениятъ братъ Иоанъ и следъ другитѣ описани събития, които така не намѣсто се случиха, взеха си пѫтя, всѣки за-къмъ дома си. А рeчениятъ воевода, като знаеше голѣмото си престѫпление, за да премахне всѣкакво огорчение у короната, та да не би въ бѫдаще да понесе нѣкаква щета отъ това, угаждаше на краля съ сладки думи и великолепни скѫпи подаръци, и му поиска ‖ [42] като знакъ на благоволение, да го удостои, на връщане въ кралската столица, да мине презъ тия части отъ Трансилвалия, подчинени подъ негова власть, гдето бѣше майка му. А кральтъ, като видѣ тия негови толкова молби, съгласи се и отиде въ земитѣ му при майка му. Тя го почеше много и му дари отлични подаръци. Следъ това рeчениятъ воевода, още не все до тамъ спокоенъ отъ извършената грѣшка, се помири съ короната, преди да тръгнатъ отъ неговия домъ. Понеже все се съмняваше въ тогова, той дойде при него, като искаше да се разбератъ, преди да го послѣдва и съ добромъ поиска вѣрна дума, а сѫщо и потвърждение на своето воеводство. Кральтъ щедро го опрости и му даде вѣрната си дума. Следъ това тръгнаха и се запѫтиха отъ область въ область за-къмъ Маджарско. Когато бѣха вече въ Буда, кралската столица, всички подчинени голѣмци, а така сѫщо и всички барони се събраха и започнаха да правятъ увеселения и победни празденства съ тържествени шествия, паради и воени игри за победата, която бѣха спечелили срещу това куче. И както всички присѫтствуваха на тия игри, и кральтъ бѣше седналъ на трона, тамъ бѣше и речениятъ воевода съ всичкитѣ благородници и барони, ето жената на убития чичо, съ жалейни дрехи, рошава и съ ржце на кръста, съ високъ гласъ пищѣше за правосждие. Тогава кральтъ нѣмаше какъ и не можеше да й отрече това. Той веднага заповѣда да го хванатъ и тоя сжщия день да го заколятъ, споредъ изискванията на правосждието. Като стана това, и като решиха, че турцитѣ треперятъ дори отъ думата, щомъ чуятъ самъ името Бѣли, като яребици отъ ястребъ, а сжщо така и понеже крепоститѣ на Бѣли бѣха на турската граница, всички въ единъ гласъ избраха за главенъ воевода, другия, по-малкня братъ, синъ на Бѣли. Обаче, мина се малко време и внезапно биде отровенъ кральтъ, и не можа да се узнае виновниятъ. А това бѣше внукътъ на сегашния императоръ. Следъ неговата смърть дворътъ съ всички голѣмци и барони избра за краль речения воевода, сина на Бѣли, на име Матия. Той е сжщиятъ, който царува и сега, и при все че е роденъ отъ неблагородна кръвь, обаче избраха го заради славното име на храбрия му баща, жестокъ неприятель на поганската вѣра и сжщински соколъ между турцитѣ, като соколъ между фазани. [43]

Разнитѣ жестокости на султанъ Мехмеда.

Различни и ужасни сж правосждията, кривосждията и жестокоститѣ на султана, обаче най-обикновената смърть, която пресжжда комуто му скимне, та билъ той виновенъ, или не, това е да заповѣда да прострат наземи тогова, когото иска да накаже, и да му поставятъ въ задния проходъ едно дълго заострено дърво. Следъ това джелатинътъ съ голѣма дървена маля му стоваря единъ силенъ ударъ съ две ржце и съ все сила. Така че това дърво, наречено колъ, влиза вжтре въ тѣлото на човѣка, и споредъ случая такъвъ нещастникъ живѣе или умира. После изправя и забива реченото дърво и така оставя тогова да стои на крайна мжка. Такъвъ малко живѣе*).

Друга ужасна жестокость показва обикновено къмъ ония, който сж направили тежко престжпление. На здраво закрепени дълги желѣза туря така наречениtѣ канджели,66) като клещи, турени върху дърветата на бѣсилкитѣ. Тогава заповѣдва на джелатитѣ да защипятъ осжденитѣ, които сж съ вързани ржце, за гърлото подъ челюстьта, безъ да закачатъ врата, гърбомъ къмъ реченитѣ бѣсилки. Тогава заповѣдва да изкаратъ реченитѣ клещи при ухото на 4—5 педи далечъ отъ него. Тогава му пущатъ ржцетѣ и такъвъ, като гледа да се отърве, надига се постоянно съ две ржце за да излѣзе отъ клещитѣ и ‖ увисналъ за върха пакъ дада, после се връща и пакъ пада, и така продължава тоя нещастникъ понѣкога единъ день, понѣкога два живъ на такава мжка. Най-после умира отъ такава ужасна смърть.

Сжщо така за още по-голѣма строгость тоя кръвожадникъ заповѣдаа да обѣсятъ нѣкои за краката, като овни, съ ржце вързани отзадъ, съ едно дълго и яко дърво поставено подъ рѫцетѣ, на което рѫцетѣ сѫ вързани, за да не може да ги движи. Тогава заповѣдва жестоко да му одератъ кожата на дълбоко и чакъ до главата. После заповѣдва да му отрѣжатъ шията, така сѫщо и рѫцетѣ, съединени съ кожата, която заповѣдва да я измиятъ и измита да я напълнятъ съ слама и тогава заповѣдва да му турятъ пакъ краката, така че изглежда цѣлъ човѣкъ. Следъ това го набиватъ на върха на едно копие и така заповѣдва да го дигнатъ на високо, и той изглежда сѫщо като човѣкъ. Това прави отъ презрение къмъ тогова, комуто е била такава сѫдбата.

---

*) Обаче имало е случаи записани, че нѣкои сж живѣли и по 2—3 дни.

Нѣма ни единъ отъ толкова предатели, които сѫ имали работа съ тѣхъ, или сѫ извършили други злини и дѣла, и чрѣзъ чиято помощь султанътъ е завладѣлъ толкова земи, области и крепости, когото да не е заповѣдалъ да заколятъ, следъ като достигне исканото и [44] безъ да гледа на вѣрната дума, която имъ е далъ. Сѫщото прави и съ други нѣкои, които е принудилъ да се предадатъ съ условие, че ще имъ запази живота и имота и съ всички войници, които, като престѫпи вѣрната си дума, винаги заповѣдва да изтрѣбятъ, като казва, че има справедливо основание да отмъсти за мюсюлманската кръвь, и така въ негово присѫтствие заповѣдва всички да ги насѣкатъ на части. Ако престѫплението бѫде морско, напримѣръ, нѣкои скитници, най-вече нещастни християни, които искатъ да избѣгатъ, обикновено ги туря въ лодка, пълна съ дребни дърва, заковава ги на срѣдата върху седалището съ гвоздеи на рѫцетѣ и краката, следъ това ги подпалва. Други нѣкои, споредъ престѫпленията имъ, бѣси на бѣсилка. На нѣкои заповѣдва да отсѣкатъ рѫцетѣ, на нѣкои краката, нѣкому и рѫцетѣ и краката, на нѣкои заповѣдва да извадятъ очитѣ, на нѣкои заповѣдва да отсѣкатъ носа, на нѣкои мишцитѣ, на нѣкои заповѣдва да се обезобрази лицето.

Всички ония, които откупватъ неговитѣ данъци и не могатъ при свършването на срока да изпълнятъ поетитѣ задължения, всички заповѣдва да обѣсятъ безъ никаква прошка. Нѣкого, та който ще да бѫде, за малка грѣшка заповѣдва да го накажатъ. Качватъ го на нѣкое магаренце, даватъ му опашката за юзди || и така заповѣдва да го разведатъ по цѣлата область съ едно пълно шкембе, турено на главата му; следъ това да го прострать наземи и да му ударятъ 50 или 100 тояги.

Мнозина казватъ, че за нѣкои заповѣдва живи да ги закопаятъ, а други дава на слоноветѣ и на други диви звѣрове да ги разкѫсатъ, обаче тоя господинъ Яковъ казва, че никога не е видѣлъ подобни жестокости. Това, което е най-крайното, което прави за наказание за нѣкои, които много мрази, то е следното: въ числото на разнитѣ свои джелати държи троица или четворица, хора ужасни, на които дава добра заплата и, когато иска да си отмъсти нѣкому, заповѣдва на реченитѣ ужасни джелати, въ негово присѫтствие, предъ неговитѣ очи да го изѣдатъ, така че мнозина се стремятъ къмъ такъвъ животъ. Тая е най-ужасната смърть, за каквато до сега не се е чувало.

Господа везиритѣ, другитѣ воеводи, войницитѣ и поданицитѣ му не могатъ и да помислятъ за престжпление, понеже, ако ще да е и най важниятъ голѣмецъ, заповѣдва безъ никаква прошка да го погубятъ съ зла смърть. И друго, праща единствения си робъ съ писмо, отправено до сждията на която и да е область [45] противъ най-важния голѣмецъ, или началникъ, колкото ще да е далечъ, и тоя му дава да види представеното на сждията писмо и тутакси още, безъ дори да разбере причината на работата, заповѣдва да му отсѣкатъ главата.

И така, ако е имало нѣкога владетель строгъ и жестокъ, отъ когото всички да се боятъ и да го почитатъ, това е той, други Неронъ и още по-лошъ.

И че това е така, ето примѣръ. Видѣлъ бѣше веднажъ, че въ градината се е завързала рано една любеница. Но като се върна при нея и не я намѣри, цѣлъ потрепера и попита градинаря за нея. Тоя му отговори, че не е виновенъ, но че наистина е видѣлъ трима отъ неговитѣ прекрасни момчета, да влизатъ въ речената градина. Тогава той веднага заповѣда да дойдатъ всички предъ него и, когато попита за нея, отъ страхъ всички отказаха. Като видѣ това, той прати за джелати и заповѣда да почнатъ единъ по единъ да ги дератъ откъмъ гърдитѣ, за да види вжтре въ стомаха. Иска случая, като бѣха вече разпрали двама, да се намѣри речената любеница вжтре въ стомаха на втория, инакъ щѣше да продължи, следейки своята ужасна фантазия, догдето не намѣри речената любеница. Това куче си служи и съ разни други жестокости, || обаче описанитѣ по горе сж обикновенитѣ.

Относно наказанието за злоупотрѣбения и кражби, никой престжпникъ да си не мисли, че ще мине ненаказанъ, защото за едно яйце само може да заповѣда да обѣсятъ човѣка, та който ще да е. Той казва, че който има сърдце да открадне единъ денаръ, сжщото ще направи и съ едно дукато и повече.

Както е описано по-горе, при все че всички се боятъ отъ мощьта на султана, поменатиятъ господинъ Яковъ Промонторски, който лично много пжти е видѣлъ всичката му военна сила и презъ време на тия 25 годиии, когато стоялъ въ неговия дворъ, е обиколилъ съ коня си всичкитѣ части на Гърция и цѣлата почти Турция, отново твърди, че смѣтнато всичко, следъ като бждатъ снабдени неговитѣ области, числото на хората му не надминава 76,000 души. Бѣрно е, че като се има предъ очи водата и не инакъ, би изкаралъ изъ цѣла Турция и Гърция, съ набори за смѣтка на реченитѣ земи, крепости и пр. още 20,000 души, точно толкова и не повече, но почти безполезни.

Безъ да се гледа на това, което народната мълва разказва за морската войска на султана, че е пусналъ въ морето 500 кораби,[46] нѣкои ги казватъ повече, нѣкои по-малко, прибавятъ при тѣхъ и безброй гемии, тоя господинъ Яковъ увѣрява, че най-голѣмата морска сила, която тоя е показалъ, е именно въ похода противъ Кафа. Тамъ е имало около 380 кораби, между които и 120 гемии, а останалото сж били лодки, ладии, голѣми и малки, и пр., по-голѣмата часть отъ тѣхъ управлявани отъ роби гърци, противъ волята имъ и безъ никаква заплата. Но трѣбва да се отбележи, че подобни гемии, лодки и пр. въ сжщность не сж годни, нито прилични за морска битка, че четири гемии, така управлявани отъ такива невежи по мореплаването, не биха сторили нито една наша. Види се, че това е така наистина, понеже султанътъ винаги отбѣгва морска война. Съ корабитѣ само прекарва войската до ония мѣста, които иска да завладѣе, а тамъ туря войската и съ голѣмитѣ топове, а най-вече съ лъжи, измами и предателства, превзима тая или оная область. Вѣрно е, че една отъ неговитѣ винаги въоржжени гемии, каквито все пакъ има нѣколко, струва колкото каквато и да е друга гемия.

Не се простира да говори по-нататъкъ за морскитѣ му дѣла, понеже не сж достойни за похвала, и съ тѣхъ само прекарва насамъ-нататъкъ ‖ войницитѣ, както по-горе е изложено. И ясно е, че това е наистина така, понеже се не разпорежда да строи кораби, още повече че нѣма моряци, при все че тамъ сж най-хубавитѣ, най-обширни и най-годни лѣсове, каквито има по цѣлъ свѣтъ и отъ които може да заповѣда да се правятъ кораби, гемии, малки и голѣми и пр. Но понеже нѣма моряци, не може да воюва по море, при все че крайно желае да стигне дотамъ. Следователно, увѣрява речениятъ господинъ Яковъ, понеже това куче нѣма хора за моряци, или способни за морска война, всички християни трѣбва да го нападатъ по море, откъмъ морскитѣ граници. Най-вече като се прибави, че, ако нашитѣ християни, негови поданици, които сж безброй, биха видѣли нѣкой великодушенъ владетель или предводитель пренесенъ по тия мѣста, тутакси, за да излѣзатъ отъ онова толкова голѣмо робство, биха взели въ ржка оржжията и биха го изгонили изъ цѣла Гърция и изъ принадлежащитѣ ѝ области. Тия християни, вѣрно е, сж по-съобразителни и по-способни да се биятъ, отколкото които и да сж други по тия тукъ страни. И ясно е, че това е вѣрно, понеже, когато тръгне на война ни едного отъ тѣхъ не води, понеже нѣма довѣрие въ тѣхъ и се бои да му не устроятъ нѣщо.

Окверъ това турцитѣ сж малко, както въ Гърция така и въ Турция. На ушитѣ на мнозина, понеже сж слушали за него страшни работи, [47] се струва ново нѣщо, че неговата сила не достига на брой повече отъ 76,000 души и 20,000 души набори, когато е въ крайна нужда, както е изложено по-горе. Освенъ това, понеже подъ негова власть е една толкова обширна страна, изглежда ново нѣщо, че не може да изкара въ походъ по-голѣмо множество войници. Доказва тоя господинъ Яковъ, че поради безбройнитѣ похоти съ разни робини и момчета, на които се отдаватъ, почти не раждатъ никакви деца, така че усиновяватъ собственитѣ си роби, отречени християни. Обаче, ако тѣ биха видѣли по ония страни нѣкой вождъ, всички биха се върнали къмъ християнската вѣра и биха взели оржжията за нейна подкрепа.

Какво повече? Изъ цѣла Турция и Гърция, измежду тия, които живѣятъ въ установени жилища, нѣма ни 2,000 кѫщи турци, искалъ да кажа, родени отъ баща и отъ майка турци. Сѫщо така не изглежда вѣрно, че нѣма много моряци. На това той отговаря: че е твърде вѣрно понеже нѣма нито единъ градъ, нито пъкъ область въ Архипелага и въ Срѣдиземно море, гѫсто населени съ турци, освенъ Цариградъ и Галиполи. Всички сѫ гърци християни. Така сѫщо и по всички други мѣста, които сѫ по морскитѣ граници.

Governo et Entrate dell Gran Turco

1475

Jacobo de Promontorio
de Campis

Stato del Gran Turco

Recollecte nellaquala e annotate tota le intrate del gran turcho: el suo nascimento: sue magnificentie suo gouerno suoi ordini et gesti Capitanei et Armigeri: Signori sopra capitanei prouincie et terre magne con altre sue diuerse excellentie infra notate: et particularmente recollecte per lo spectabile Domino Jacobo de promontorio de Campis quale per spatio de anni XVIII. e stato in corte del patre del presente Turcho continuamente suo mercatante da lui honorato et beneficato grandemente: et anni sette col presente Signor gran Turcho.

Lo presente gran Turcho e nominato Meexmmet bei: figli di Morat Bei.

Nacque nel anno del MCCCCXXV a di XIX. di inouembre hora II-a noctis a modo suo nacque a luna chiamata Xaban, precedente a luna de Remadan nel miliesimo Macometista. VIII-c. XLII. Et di cio rende fede et sopra dicto Domino Jacobo diligentemente informato dala nutrice sua et suo marito quali erano christiani et li erano presenti et cosi informato dal Monocho Capitaneo de Monochi sopra stante nel serraglio di sue Damigelle chiamato Aga chadunferem quali una uoce concordi affirmarono dicta sua natiuita ad literam ut supra. Del che fece nota lo antedicto Domino Jacobo commorante in Adrianopoli nella corte propria del gran turcho suo patre net anno M. CCCC XXXIII.

Li tre primi precedenti soi baroni chiamati vezarii etiam chiamati. Baxe in latino et turchesco che proprio sonno suoi secretarii et ministri et di ogni cosa executori: come la persona propria del Signore.

Lo primo ha di prouisione ducati XXVII et li altri dui ducati lanno per ciascuno.

Lo primo per magiore dignita, rapresentano dinanci al Signore porta in mano una bachetta longa et grossa: et standoli dinanci stanno in piedi cum grandissima reuerentia: et hanno queste preeminentie. Lo primo scriue el nome propio del Signore di qualunche scritto lo secondo annota lo Milesimo et giorno uidelicet la data. Lo terzo tien lo (1) sigillo nel quale si contiene scripto Meememet cahan neheby el morat cahan. in latino significa Meemmet Imperator filius el morat Imperatoris.

Exercito di Cortegiani et sua famiglia deputate per la persona sua et sua custodia.

Primo tene a la porta del Seraglio di sua corte huomini darme a cauallo senza bardi tutti nobili turchi chiamati Spachi a numero 800 aquali da ogni di aspri. XV. in XX. per ciasuno di loro. uanno armati tutti cum targhette arco saette spada et lance parue cum ferro in cima acuto et bandiera picola al sommo de quali la terza parte portano panziere: unaltra parte portano corasche damaschine molto longhe el resto senza panziere et senza coraze.

Tene simelmente tartari caualieri tutti huomini cernuti et bene in punto a numero 1000. Chiamati caripi oglanlar idest poueri fanti tutti a cauallo et uanno armati come li predicti. Excepto chel Signore alcuna fiata concede a una parte di loro barde per lî caualli hanno di prouisione aspri XII el di: et lo suo capitano ducati uno.

Tene etiam Alaphagi che sonno soi schiaui a cauallo uanno armati solo cum larco targhetta, spada, saette, et lanciotto et sonno a numero 700 hanno aspri X in XI el di.

Tene preterea Cilitterler schiaui del Signore usciti del Serraglio de meno industri di eta di anni — XXV — in — XXX — dequali cosi come continuo ne extrahe: tra de questi extracti hinc inde secondo lo ingenio et prouidentia loro, a diuerci officii : tamen sempre rimangano a numero 300. uel circa. Lo officio loro solo e di conducere a dextro li corsieri del signore per la persona sua andando in exercito a chaccia ouero in qualunche altro luogo que simili ubique lo seguitano tutti o gran parte diloro ciascuno propitio et a cauallo per se medesimi con uno altro corsiero a mano a comando del Signore: parte sellati et imbregliati et alcuni copertati senza sella. Et caminando el signore per magnificentia ne auicenda quanti li piace pel camino ne concede et dona (2) secondo lo bisogno et uoler suo andando in exercito uanno armati con archo, saette, targhetta, spada, alcuno coraze, alcuni panziere, et alcuni senza. A chi non ha arme, glie ne concede sub nomine restitutionis. Hanno di prouisione aspri XII. in. XV. per uno: de quali aspri uanno a ducato XLIIII.

Duo inracorides: idest dui capitanii di stalla luno magior de laltro.

Lo primo capitaneo dele stalle del signore ha cura de tutti li caualli, cameli, muli, mule, carri et raze di tutta la turchia e grecia che sonno molte roze di caualle, et ha sotto di se uno altro capitaneo: ilquale ha cura du tutti ronzine, cameli, muli, mule, et carrette prompte da ogni bisogno del Signore, andando in exercito ouero altri luoghi secondo lo bisogno. Et cosi selle, briglie, basti, et coperte: Lequale cose due fiate fanno rinuoua a le spesa del Signore, hanno sotto di loro al seruitio di predicte cose huomini 800. in. piu.

Lo primo preheminente capitaneo ha di prouisione ducati 6000 et secondo ducati 2000. Et li predicti 800 hanno aspri V. in. VI. el di Et sono tutti schiaui del Signore: Et uanno la meta armati con archo, saette, spada, et lanciotto, a parte dequali el signore concede andando in exercito coraze et panziere et resto hanno spada et targhetta.

Le carette del signore sonno a numero 500 in piu. Li cameli per lo cariagio sonno 2500, in piu. Li muli et mule per simile exercito 600 in circha. Tutti dati al seruitio di victualia, munitione, Bombardelle, spingarde, padiglioni, et altri armamenti. Li corsiere per la sua persona tantummodo son 500. Li ronzini per li suoi garzoni sonno 700 et per li carriagi 2000 in somma sonno ronzini 2700.

Solachi idest senestrarii tutti schiaui del Signore proprie stafieri, di anni XXV in XXXV approbati et fidati.

Questi tali solachi sonno sinistrarii ualeti extracti de li piu prouidi et confdienti del numero de jannizeri, quali ua dietim extrahendone iungendo , et (3) remouendo: Ma sempre restano a numero 230.

Lofficio loro e solo usciendo el Signore statim sonno et stanno apresso di quello prompti alla guardia sua, dimidati prendendo in mezo la persona del Signore maxime quando si ferma in alcuno luogo, uanno a piede con arco, saette, spada, con una chia damaschina deaurata dentro alla corregia, et cosi seguendo el Signore in tempo di pace: Ma in tempo di guerra el Signore li conceda coraze, celate, e targhette: hanno di prouisione aspri VI lo di.

Capihibasi idest capitanii delle due parte del primo Serraglio del Signore. Sono quatro capitanii delle porte del primo serraglio capihibasi, hanno cura de la guardia giorno et nocte di predicte porte hoc est de' predicto serraglio. Vanno dentro di quello, et non lassano intrare alcuno senza licentia: Et ciascun di loro ogni septimana tiene la guardia giorno et nocte cum grandissima diligentia, hanno sotto di loro huomini 500 cioe 300 continuo permanenti a predicta custodia dentro al primo serraglio. Et 200 trase di partiti videlicet 50 per ciascuno come suoi famigli. Hanno di prouisione ducati XII. lanno idest 3000 per ciascuno. Li 30 predicti sonno chiamati capihibasi schiaui de' signore; hanno ognuno di loro el suo cauallo con prouisione di aspri V. el di. ma hanno molte Regalie di doni a loro facti per quelle persone uanno dal Signore che sono piu utili della prouisione et sono proprie portieri. Ne son Signori dentrare dentro da laltro serraglio doue sta lo Signore. Excepto se in habito di credenzieri sono chiamati per portare uiuande quali subito escano fora.

§ Quando ua lo Signore in exercito tutti quattro li capitanii stanno sempre apresso la persona sua. Et hanno quel medesimo officio li 500 subditi loro uanno uarmati con loro saette, spada, et targhette, tutti a cauallo. Li predicti et non altri stanno sempre dentro dal dicto primo serraglio: a parte dequali andando a campo lo Signore li concede alcuna fiata coraze, celate, e panziere.

Jhixini ghirbasi idest Maestro di Sala. Lo suo seschalcho ha di prouisione ducati 3000 (4) et ha sotto di se credenzieri 150 tutti gentili huomini dequali la pui parte stanno sempre in corte, et sono figlioli quasi tutti di Signori fideli, bene acti scienti pratici, et bene morigerati: hanno di prouisione aspri da XV. in L-ta lo di, et hanno sotto di loro huomini 300 loro soldati diuisi fra se secondo le uirtu e dignita loro, dequali 300 lo seschalcho ne tiene circa la meta per la sua persona: hanno di prouisione aspri cinque el di. Li antedicti credenzieri oltra la prouisione hanno la magior parte beneficii diuersi di bona utilita sparsi hinc inde. Et sono essendo litterati et apti aliquando mandati per Ambasciadori, dal che receueno buon fructo. Andando in exercito uanno a cauallo bene in ordine con arco, saete, spada, targhetta, lanciotto, quali lo Signore concede, barde, coraze, panziere, et calate. Li 300 uanno a caualo con arco, saette, spada et lanciotto. Ha oltra dicto seschalcho cochi 150 a suo gouerno: et uanno doue el Signore tutti a cauallo con la spada senza alto: et hanno di prouisione aspri V. infino in X. lo di: et lo suo magior cocho aspri XV. Questi predicti sono a numero 600 et sono solo al seruitio del Signore et soi garzoni et non di damigelle nel altra gente.

Jhaos idest Mazieri. Sono li Mazieri del Signore 150 tutti gentili huomini, fideli e pratici piu che credenzieri hanno di prouisione aspri. 12 in XV. el di, et oltra officii et beneficii in Turchia et Grecia piu utili della prouisione: et sono proprio li mandati per Ambasciadori molto piu de credenzieri. El suo Capitano si chiama Jhaoxada: ha di prouisione ducati mille lanno. Questi tali sono ala guardia del Signore piu che li spachi assai, et uanno a cauallo et fanno spatio ala persona sua. Stanno apresso al Signore andando in exercito uanno a cauallo con arco, saete spada, targhetta, et lanciotto. El Signore li prouede a tutti di corazze, panziere, celate, barde, ut supra. Hanno sotto di se soldati 250 tutti a cauallo con arco, saete, targhetta, spada, et lanciotto, senza altro, et hanno di prouisione aspri V. el di: et uanno alla guardia di dicti mazieri a suoi comandi sono in somma 400 (s).

Yemghi Yheri idest nouo exercito. — Sono li jannizeri del Signore schiaui christiani rinnegati captiui in pueritia loro de diuerse terre prouincie, et patrie. Quali di eta di anni XV. in circa, sono mandati et ogni anno in Turchia. 2500 in diuersi. luoghi sotto giogo de maestri rigidi che li fanno rinnegare, arare, stentare, et seminare, quanto sia possibile, acioche cosi domati siano humili, poterosi, et obedienti, et stanno al giogo per statio de anni sei. Poi lo Signore de simili domati ne piglia: 1500 mette tral numero delli jannizeri, et manchandoli preda rape de figloli cristiani subditi soi per fino al numero prescripto: et manda al giogo ut supra. Et cosi come et ogni anno rinnoua di jannizeri 1500. Similmente ne extrahe altre tanti: et simili extracti poi tiene a soldo di aspri VI. in VII, el di: Alcuni ala corte per huomini darme a cauallo, et secondo si prouano crescano in grado. Et questi predicti jannizeri sono sempre a numero 6000 tutti a piedi, e non presumono per la uita loro di cauallcare. Hanno sopra di se capi di squadra 150 chiamati Aybasi che uanno a cauallo et hanno di prouisione aspri X. el di: et li jannizeri 3 in 4 et non osano portare stiuali, et hanno ogni anno una robba di panno et due archi per ciascuno, et due camise, et una spada. Tutti hanno celata et una corazina legiera non bona dal Signore con arco, saette, spada, et targhetta. Sonno et fra loro Zerbottaneri 650 in circa: conputati bombardieri 50 maestri fabricatori di bombarde: Quali 50 maestri hanno di prouisione aspri 25 lo di et ben pagati, et sono pure schiaui del Signore ut supra.

§ Serraglio di Garzoni di Constantinopoli. — Lo serraglio suo uolge de circuito miglia due in piu, con uno dignissimo uiridario: alla porta delquale si tiene corte tanto quanto piace al Signore, dinanti al chadilescher uicario sopra tutti glialtri cadi uicarii et ministri di ragione quale ha podesta di administrare ragione sopra ogni persona di cose spectanti al stato et non spectanti: et cosi sopra ogni altro officiale in corregere loro excessi, come etiam sopra qualunche et (6) altra persona: et cosi in ciuili iure come in criminali, ode, iudica decerne et pronuntia a se ipso tutte le le cose che li piaciano: et alcune importante referisse col Signore: poi indca et non hanno le sententie sue regresso ne appellatione alcuna: quod in contrarium sequitur de tutti glialtri Cadi, iudici, et ministri de sententie, de qual ogni homo si po al predicto reclamare. Per che ha plenaria potesta de iure et de facto: ha di prouisione aspri cento el di: ma ha utilissime regalie con uno beneficio in triplo della prouisione. Le predicto Serraglio e dimidiato. Dentro dal primo et maximo circuito tralquale di continuo ordine de di da corte entrano in quello huomini 800 in circa videlicet gentili huomini, signori huomini darme, caualieri Baroni, Capitanei, tafieri, Jannizeri et altri schiaui del Signore tutti cortigiani, et inanti de tutti entrano li tre vezirri et uanno a sedia apresso la lobia del Signore alalba del giorno: a quale hora si rapresenta in persona lo gran turcho del primo Serraglio: et ponsi in fulgida et eminente sedia dentro da dicta magna et excellente lobia coperta di piombo: et li si mostra dinanzi a tutti cortigiani et armigeri per gloria sua et consolation di quelli: pro tribunali siede per spatio di uno quatro di hora. Post haec: ecco infiniti credenzieri et altri simili cum diuerse et delicate uiuande de Signori con uno bacile doro di ualuta di ducati 8000 in piu qual si presenta dinanzi al Signore, et altri cum gran numero di bacili di ariento molto ampli per li Signori Bassa et altri capitani et gentili huomini li presenti. Poi subsequeno altri infiniti bacili di metallo per li huomini darme, jannizeri, et altri simili: et li fanno uno reficiamus cum gran triompho, et magnificentia commune; et stando in quello stanno cum gran silentio: molti ad alta uoce extollero lo nome suo, laudandolo, magnificandolo, et ringratiandolo ex parte dei et sua. Ognuom di loro comede excepto lui e soi vezirii: qual di sola bramosa uista si gloria di uedere tanti magnifici signori, capitanei, et armigeri, si bene ornati cum ueste brochate, et di seta di qualunche colore, et natura sia: che sonno ualde gazarese con tutti suoi jannizeri (7) con una chufia doro masizo filato in fundo, et resto dargento filato di ualuta di ducati XXV. in XXX. et sopra quella capello biancho acuto, et pulito, ma loro appare di fiora. Portano similiter li gentili huomini excepto lo cappello che e rosso. Ogni sciauo del Signore po portare capello biancho, li altri no: et quantunche siano chiamati schiaui sene gloriano, et sono pui pre eminenti, reueriti, contratenuti et honorati che siano. Et stando in quello gaudeamus se ci sono alcuni forestieri àmbasciadori, a simile hora li fa uenire a se: accioche et uedino la gloria sua: quali entrati che sono, secondo che sono degni, li uanno in contro alcuni de suoi Signori, et approximandosi a la sedia, li uanno li tre Bassa et lacompagnano per insino a meza la lobia. Poi esso con degna reuerentia ua et basa la mano al Signore, et lo fa sedere dentro da la lobia, et fa etiam riceuere ut supra. Post haec si leua el Signore in piedi, et rengratia idio, et leuandosi li mazieri adalte uoce li fanno grande loso. Poi torra a sedere, et assai presto si leua, et quelli reiterano il loso, et lui si ne ua denro dal secondo Serraglio, tutti li cortegiani uanno fuora, excepto li tre bassa cum sue famiglie, et uno o due suoi mercadanti cum lo capihibasi capitano de la porta: poi a hore due di giorno incirca si pone a desinare.

§ Ecco uiuande infinite magnifice, et ornate, in tanta copia, che nauanzano pransato chel Signore ha piu di 400 giouenetti suoi seruitori, et oltra ue ne auanza la terza parte. Solo prende nel dicto bacile doro, qual prenzato lo chadilescher piu preeminente iudice permanente alla porta al supra: prius audite differentie et litigii ingrede dentro al Signore, alquale riferisce, et di subito ritorna poi al suo luogo, et entrano dentro li tre vezirii instructi tra loro et consulti sopra lo gouerno de lo stato et altre cose, et una con esso Signore con sultano, remediano, ordinano, et prouedeno secondo lo bisogno ad ogni cosa necessaria Escano fuora et ritornano al luogo suo sotto la lobia, et li exequiscono ogni ordinata cosa infra spatio di hora una, et poi se partino, et uanno a soe stanze. Nota chel Signore in ogni terra mastra ha serraglio proprie ordinato ut supra: (8).

§ Li Garzoni del Signore: Stanno dentro al predicto serraglio giouinetti splendidissimi electi tra tutti le sue prede et suoi subiecti a numero CCCC. in piu, delicati et puliti tutti uestiti di seta et di brocato cum schufie doro massizo in capo, et ancella doro, et altre magnificenti et prudenti astuti, et bene morigerati, di eta di anni XV in XXII. Questi, tali extolle et questi da buon premio, Di questi a'i fa capitani, a questi da summi beneficii et officii. Secondo le uirtude et prouidentie loro. Ita che quandoque per loro industria li concede, et pone al dignissimo officio de Bassa fraquesto numero ne elege 80 de piu industrii quali tutti excepto quatro dormeno nella piu propinqua camera del Signore: qual circunda a quadro dicta camera: Ognun per se ha il suo lectizolo: et non osano dormire luno cum laltro ne machinare bando la uita: et li stanno ala guardia del Signore. De dicti 80 ne eleze quattro li piu fidati et meglio acostumati de tutti: quali tiene dentro dal suo odabasi idest camera testa de laltre camere: quali dormeno dentro di quella in quatro lectizoli disnodati, luno ex parte de laltro, in quatro cantoni, andando a lecto, qual e ritratto fa ben chiauare la camera, et fassi portar le chiaue, et quelle pone sotto lo cuscino del suo lecto che e picolo da due persone, alto da terra due spanne, formato d' lagioni di porceletta tutti deaurati, con tapeti, sopra tapeti di seta di persia dignissimi deaurati et rachamati a leopardi con straponta di bombice, batuto, alto die spanne di camocato cremifilis de bursia, qual straponta rinnoua di 3 in 3 giorni . Li quattro giouinetti non osano tener ferro presso di se, ne dentro dicta camera per la loro uita, sola una spada iui si ritroua magnifica, qual tien lo Signore apresso di se con una daga, et una targhetta a testa del lecto, un modo che alcuni di quelli non porrìa metterui le mani senza essere sentito. adeo che chi la uolesse toccare bisognaria li montasse adosso. De dicti quatro lo piu fidele tiene lo thesoro manuale existente in dicta camera, qual non e el suo gran thesoro, che lo tiene pur li apresso in una magna et massiza torre, solo tiene quello a mano diquando bisogna di ducati cento mille et ultra li (9) habia prompti. Similiter tiene le chiaue de tutte sue preciose cose: et gioie in dicta camera existente: excepta una picola chiauetta:

la quale porta seco continue per sua cautione. Ito nel lecto uno di quatro frecandolo hinc inde suauemente sadoume et capto dal somno, depone lo fricare, et quiui sta presente cum giunte brachia in piedi sempre mirando lo Signor nella faccia senza alcuno strepito li sta presente cum due torze accese et grosse tra due candelabri magni, et magnifici dariento deaurati et cosi contempla uigil.

§ Li altri tre alecto riposano, et facta prima sua guardia di quarta parte di la nocte a se spectante dextramente si parte, et cum cenno di mani sueglia lo succedente, qual subito cum grandissimo silentio si leua et uice gere del primo, et cosi subsequenter fino al quatro grado et di custodia lun laltro succede. Inanci di due hore si leua ogni nocte lo Signor a un hora matutina a prendere lo suo Abdaz, et fare lo suo Namaz. Hoc est lauarsi mani e piedi braccia et collo etc. Et fare la sua oratione, qua facta sta al quanto a ragionare cum dicti soi putti quattro et esce fuora nella seconda stanza doue stanno li 80 et li passegia parla, et fa quello lo piace: et procede piu oltra in altro luogo piu propinquo a la lobia: e uolendo tenere corte lo fa saper ali cochi acioche possino ordinare quello bisogna. Et li soi Signori vezirii et altri uolendo sapere li di da corte bisogna lintendino dali cochi: et uolendo far corte descende nella lobia ut supra.

§ Hanno questi 400 giouinetti, quattro capitani Monochi: Lo primo piu degno, e, sopra tutti e predicti. 400. Lofficio suo si chiama hichipiterbasi. hoc est ordinario soprastante d' tutta la corte: de quali giouinetti la magior parte sta a la sua stanza. caduno dorme nel suo lecticiolo per se solo, et stanno tutti a la scoperta in uno luogo cum torce accese sempre dormeno: ita che lun laltro possan uedere, et sentire bando la uita ut supra: non presumeno simul dormire, ne machinare. Hanno tutti questi lo suo arco, saco, saette, targhetta, et spada, Lo secondo capitanio si chima casnadarbasi idest thesoriero et depositario: quale accumula nella stanza sua del serra (10) glio per insino a certa qaantita: di poi lo transmuta uella torre grossa predicta: de laquale etiam tiene le chiaue quasi sempre et el monocho ha sotto di se. 50. de dicti giouinecti dormeno et son armati come e predicto.

§ Lo terzo monocho capitano si chiama chilerihibasi idest dispensiero tiene tutta la necessaria argentaria del Signore cioe lo predicto bacile doro, con altri infiniti bacili doro et argento. coppe doro con balasci dentro per beuere: barchette doro cum balsci di gran ualuta etiam per beuere. Taze doro et argento infinite: stagnare grandissime, mediocre, et parue doro et dariento, con altre, cope, saline, et candilabri doro et dariento fine, et cosi diuerse pretiose cose simile munitione di cose comestiue, confectione etc infine ha cura dognicosa pertinente ala mensa: et credenza del signore: ha sotto di se. 50. de predicti giouanetti dormeno, et hanno arme come li predicti.

§ Lo quarto capitano monocho si chiama lhacriqibassi idest maestro de falconi et astori et cosi ballabani etc. ha sottabani etc. ha sotto di se cento di dicti giouinetti tutti prompti al gouerno de dicti ucelli iuxta la commissione de dicto maestro: queste tali ogni di da chaccia uanno fuora a chaccia,et riporteno preda, et non trouandone pascono fuora dicti ucelli : Uscendo fora lo signore a chaccia tamquam custodes et maestri di dicti piu fini ucelli lo seguitano ubique a suo uolere. Li ottanta predicti sono proprio camerieri, et non hanno in spetialita capitano, ne maestro alcuno excepto el primo chiamato el hichipiterbasi sopra stante predicto: quale etiam in generali ha possanza sopra tutti li. 400. giouinetti, li ordina, adoctrina uirtu, orna secondoli ingegni: chi in cantare, chi in danzare, chi in stragittare, et chi altre digne cose, et questo per refrigerio del Signore inuidere et odire simili a se placenti et confidenti. Tra questi cene uno xaraptar chiamato idest credenzier di uino, quale ha custodia del uino perla persona del Signore; et di dicti cantatori, et sonatori, quali quandoque in sua presentia fa beuere uino, et fora di se non arderiano beuerne perla uita loro, et ha seco in suo aiuto quattro compagni, et bisognendo di uino ne richiede alaltro xarap (11) tar magno fora permanente, ha de provisione ducati. 2000. quale ha cura di tutti e uini del Signore che li prouede secondo li richiede.

Lo primo soprastante di quattro monochi capitani di garzoni antedicti, ha di prouisione aspri cento lo di, et ha regalie, et doni tantiformi in quadruplo, li soi giouenetti hanno aspri. VIII. in. XII. lo di. Ma hanno diuersi doni dal Signore molto piu utili della prouisione.

Lo secondo thesauriero monocho et depositario ha aspri cento lodi cum quelle regalie che ha lo predicto; li soi. 30. giouenetti hanno di prouisione aspri. X. in piu lo di. et hanno regalie molte piu utile della prouisione: questi et li predicti sono ben uestiti et bene pasciuti alle spese del Signore, et hanno la prouisione mera con sue regalie et doni.

Lo terzo capitano dispensiero ha di prousione aspri. 50. lo di, et oltra regalie a dopio: Li suoi. 50. putti hanno di provisione aspri. X. in piu cum sue regalie et doni come predicti.

Propria prouisione, et proprie regalie ha lo quarto capitano maestro di ucelle et cosi li soi giouinetti. C. come li predicti.

Li. 80. camerieri hanno di prouisione aspri. 25. lo di et hanno regalie et doni molto piu de dicti.

Li quattro Odobast chamarlinghi della guardia della persona del Signore: hanno di prouisione aspri. L-ta. lo di, et hanno regalie et doni infiiniti sopra tutti quanti li altri: et maxime che ogni uesta che porta el Signore, la sera si dismette et dona a questi quattro, vero e che ne fanno parte a dicti. LXXX. ma essi ne ritengono per loro quarta parte, questi quattro li tiene seco per spatio di anni dui incirca. poi li mute contnuo di uno, di sei in sei mesi, et mutandoli li traduce secondo si sono uirtuosamente governati a magnifici et opulenti officii et mette in suo luogo di dicti. 80. et lo soprastante ne giugne de soi de piu docti et piu fideli et adempie dicto numero di. 80. et lui proinde andando hinc inde si prouede et elege di presenti captiui in preda de capitanii.

Serraglio di damiselle del Signore tutte schiaue propinquo a dicto Serraglio del Signore. — Tene nel Serraglio damiselle. CCCC. De (12) queste al suo uicino ne tiene — 150. in circa splendidissime, et belle se al mondo se ne troua ben uestite di pann duvesi di seta, di broccato doro et dargento con alcune imperlate, et con altre gioie, a custodia di quali sonr monochi. XXV. in circa cum lo suo Aga, I. preeminente, ha di prouisione aspri. 50. lo di: Li altri monochi aspri. X. lo di: con alcune regalie.

Le damiselle hanno di prouisione aspri. X. lo di, et hanno la prouisone al uestire, et al mangiare ale spese del Signiore, dormeno ciascuna perse nel suo lectizolo, et sonno tre o quattro lecti in una camera. Stanno al seruitio di quelle seruitrici. XX. incirca: hanno di prouisione aspri. V. lo di. Di queste damiselle ne extrahe continuo et marita et fadotta secondo sue uirtute in predicti giouani fora usciti, et cosi in altr Signori gentili huomini et schiaui suoi.

Secondo Serraglio de Damiselle. — Sta luntano dal primo miglia due in circa et ha damiselle — 250. incirca con li suoi monochi ut supra: et suo preeminente etc. tamen subiecto al predicto, et ha minore prouisione: li monochi damiselle et schiaue more predicto.

Exercito del Signore andando in campo ordinato sempre a modo de citta. — Andando in exercito il primo di si parte et con huomini. 3000. incirca gentili homini Signori parte cortegiani. et parte forestieri subditi suoi tutti a cauallo et con arco, saette, spada, et cosi uanno per camino per insino al hoste: ma quando sonno a facti, sono bene in punto: e per quello primo di caminano miglia. 4. in circa, et li sta per spatio di di. 3. poi camina miglia dece in circa, et apresso lacque si forma una citta di pediglioni ogni sera, et cosi andando, come permanendo sempre composta miro ordine, chi a dextris, et chi a sinistris, et che si sia ogni di andando si forma di nuouo dicta citta, e stabilisce lo suo serraglio propriamente composto et ordinato come lo prescripto et de constantinopoli, et uada doue su uoglia sempre uno ordine si ritrouano li signori vezirii, capitani, et officiali, iouenetti e jannizeri. Ita che ogni extra (13) ne li soprauenente, che dumtaxat semel hauesse uista dicta citta saperia gire in qualunche luogo di quella senza altre guida ne le contrate di mercatanti ouero cortegiani: chi semel ha praticata dicta corte, saperia per se ritrouare quel di che bisogna. Imperoche quiui sonno le contrade et strade sempre a uno modo formate, et cosi le piaze infinite nelequale ogni di si fa nuouo mercato di qualunche cosa et merchantia si possa diuisare in piu copia che non ritroua in terra mastra, quiui le stanze di ogni arte tutte in uno luogo a la fila, et in una contrada formate secondo la magnitudine de larte.

Li merchatanti hanno in mezo el campo la sua contrada tutte luno apresso laltro in una strada di padiglioni di qua, et di la: che tiene piu di uno miglio: et cosi li mareschalchi per ferrare caualli hanno due contrate apresso e predicti, li carnefici la simile: Li spétiali, et bazarioti una contrata. Li panatieri lo simile.

Ma odi cosa nuoua ogni di fanno recente, et fanno forni nella sospesa terra apresso a fiumi: ne quali coseno propriamente conditionato come in altri ordinati forni. Demum di qualunche arte si passa bisognare, sia di panni sia di magisterio, et quiui in larga copia si ritroua.

Lo Serraglio del Signore. — Cosi stando come in camino sempre sta a uno modo formato lo Serraglio del gran Turcho di. XXIII. padiglioni, et altri. XXIIII. simili, la meta dequali sono ottachi de li Streghi grosse desnodati et forte foderati di neruo di bo adeo che con spada non si potriano tagliare in tre colpi tutti mixturati di mixtura odorifera mirabilmente composta, di moschadi, ambra et altri pretiose odori tutti picti et aurati: ita che pareno stando in quelli stanze di paradiso: quali ottachi sonno posti in mezo del serraglio: et hanno tutti li so dextri cum suoi lecti disnodati, et al sommo uno mobile capellecto, qual serue fazando fuoco come uno camino, et cosi ha luce, fenestra, ne quali sta dentro lo gran Turcho col proprio ordine de dicti capitani Monochi ut supra. Dicti giouinetti, et dicti. 80. proximi alla sua (14) camera uero e che dentro di quella ui dormeno a doppio, hoc est. VIIII. ala sua persona, et segueno nei dormire et mangiare la regola prescripta: Apresso intorno dicti. XII. ottacchi ci sonno. XII. magni padiglioni in circuito cingenti dicti ottacchi con due porte come lo serraglio antedicti, ne liquali etiam sonno li suoi dextri et lecti ut supra. Et tra dicti padaglioni et ottacchi stanno solamente lo Signore cum li. CCCC. giouinetti, et quattro capitani Monochi. Sono li tre di dicti padiglioni grandissimi ne liqauli tiene arme per la corte di dentro, etiam di fuori secondo li piace. tamen non ci sta huomo ueruno excepto li giouinetti. Hanno questi padiglioni et ottachi ciascuno onde bisogna uno gonluc idest Para sole tutti picti mirabilmente di oro, seta, et diuersi colori risplendenti, quali cum legni eminenti de diuersi pezzi tendano uerso la spera del sole in defensione del calore, et oltre rendeno frescho. Et andando in camino sempre ha doppi padiglioni, et ottacchi, quali manda inanzi per la sera superueniente. Sonno a lo gouerno di dicti padiglioni huomini cento per piantarli et tramutarli col suo capitano et sono chiamati Mecterler et cosi sta lo Signore.

A presso di cio stanno li jannizeri in circuito cum mille padiglioni con quattro parte et con le sue stalle nelliquali sono li suoi caualli electi: tral spatio de jannizeri et padiglione del Signore si pianta uno maximo capello di padiglione sotto dequale siede pro tribunali et li rapresentano tutti li Signori uezirii et altri capitanei et altri cortegiani, et tiene corte come. e, prescripto, et cosi fanno lo reficiamus simul di collatione, come e dicto di sopra.

Li signori Baxa stanno fora de jannizeri apresso quelli a banda dritte, et entrano, et escano al modo prescripto, et cosi lo Cadilescher Demum li medesimi ordini si seruano in constantinopoli ala sua corte, quali proprii sono seruati in campo. (15).

Sommario di tutti Signori capitanei, armigeri, pedestri, cerne, tali quali conduce el gran Turcho andando in exercito et cosi loro armamenti segueno et uti infra. — Primo la corte del gran Turcho essendo in campo ascende a numero di huomini 12800. in circa quali tene apresso di se bello armamento de quali facia, e, mentione di sopra siue homini 12800.

I. Begheler-bei di grecia capitaneo generale sopra tutti capitanei sobasi, et cadi, ha sotto se capitanei — XVII. con condicta ciascuno per se ut infra, et oltre per se proprio ha sotto di se huomini armigeri. 1500. a proprio soldo: quali paga di propria moneta: ma ha de intrata nella grecia ducati 32000. in diuerse beneficii et oltra utilissime regalie, maxime da dicti capitanei ducati. 4000. Et cosi de moltitudine de diuersi officii meno importanti quali concede a chi uole. Tamen, e, obligato in tempo di guerra a conducere seco a le sue spese dicti armigeri tutti a cauallo. La terza parte con arco, saette, coraze panziere, targhetta, spada, lanciotte, et mazza ferrata con caualli. CL. imbardati bene in ordine. El resto con arco, saette, spada, targhetta, mazza et lanciotte. A parte dequali quandoque lo Signore concede coraze, celata, archi, et panziere. Tene corte et serraglio formatamente come el gran Turcho secondo lo suo grado. Fa iustitia di morte, et di qualunche altra cosa a tutti existenti in grecia et sue prouincie de iure et de facto. Et tutto quel che fa senza alcuna reclamatione, e approbato dal signore: Tene presso di se dui sobasi proprie potesta: et dui cadi — 1. uicarii per ministrare ragione. Hanno di prouisione ducati — 4000. tra tutti quattro con utilissime regalie: Ma sono obligati tra tutti a proprie spese in tempo di guerra: et cosi ad ogni richiesta del Signore conducere huomini — 50. videlicet li sobasi — 50. per ciascuno, et li cadi. 100. per ciascuno uanno armati con arco, saette, spada, targhetta et mazza solamente. (16).

Lo predicto Begheler bei capitaneo generale andando in exercito sempre precede al Signore con tutti suoi capitanei et exercito di grecia di una giornata, o piu et cosi forma la sua citta di padaglioni proprie ordinata come el signore.

Tene per lo suo carriagio cameli — 500. muli, et mule, 500. et intrando in officio ogni casa di tutta grecia e obligata de darli aspro uno. Et nota che el gran Turcho de dicti ducati. 32000. del suo proprio non si da cosa ueruna immo glie prouisto per staglia de greci con diuersi benefiicii siue 2000.

Capitani. XVII. della guerra.

Primo Capitano di Constantinopoli suo capitano tiene per insino a uarna uerso lo mare magiore. Da laltra parte per insino al panido uerso Galipoli, ha de intrata ducati — XI. lanno, et ha sotto di se uno sobasi, et uno cadi, ha la intrata della provincia sua, cioe da ogni cosa di grecia aspri, X. et turchi aspri. XX. Ma, e, obligato andando, o mandando lo Signore exercito o conducere seco huomini. 1200. tutti a cauallo bene in puncto. La terza parte hanno coraze, panziere, celate, arco, saette, targheta, spada, maza ferrata, lanciotto — cum bandiera in cima con caualli — L-ta. imbardati, et resto, con arco, saette, spada, targhetta, maza, et lanciotto: sono huomini. 1200.

Capitano di Galipoli.

El capitano di Galipoli prouincia tiene per insino a enio, et per insino al panido: et uerso terra per insino a le confini di Adrianopoli: et ha sotto di se lo suo sobaso et cadi ut supra, ha de intrata ducati XI. in circa cum bone regalie da la sua provincia come el predicto: et e obligato in tempo di guerra a comando del Signore ire in exercito con huomini. M. C. a cauallo tutti armati ut supra. 1100.

Capitano di Adrianopoli.

Capitano di Adrianopoli tiene due prouincie una nominata Adrianopoli, et laltra Demotico, ha suoi sobasi et cadi ut supra, ha dentrata li stagli ita ut supra ducati. 9000. cum bone regalie, e obligato in tempo di guerra con huomini. M. CCC. tutti a cavallo con barde. LX.

In celeris pro tertia parte sonno armati (17) come li huomini del primo, el resto similmente. 1300.

Capitano di Nicopoli et Zagora.

Il capitano di Nicopoli et Zagora uerso uelachia tiene due prouincie: ha cadi e subasi: ha di stagliata intrata ducati. XII. in circa: confina in Uarna grecie apresso del Danubio uerso la uelachia maiore: In tempo di guerra (e) obligato con huomini 1500. a proprie spese tutti a cauallo con barde. 70. armati come li predicti in omnibus et per omnia come li huomini del primo siue 1500.

Capitano di Vidin.

Capitano de Vidin prouincia sopra el Danubio uerso la Velachia ha sobasi et cadi, ha dentrata ducati. 6000. con bone regalie in tempo di guera con huomini. M. C. con barde. L-ta, armati come i predicti siue huomini 1100.

Capitano di Sophia.

Ha lo capitano di Sophia nobilissima prouincia: cadi et sobasi, dentrata ducati X. sta a confini di Vidin: In tempo di guerra con huomini. M. ICCC. a proprie spese tutti a cauallo cum barde. 55. armati a modo di sopra 1300.

Capitano di Cernia Lazari.

Lo capitano di Cernia Lazari prouincia ha cadi et subasi, ha dentrata ducati. 8000. in tempo di guerra e tenuto con huomini. 900. a cauallo senza barde ut supra. 900.

Capitano di Seconda Cervia.

Il capitano di seconda ceruia dispoti prouincia ha cadi e subasi et ha dentrata ducati. 5000. tiene in tempo di guerra huomini mille con barde 50. tutti a cauallo armati ut supra, sine 1000.

Capitano Vardarii.

Lo capitano di Vardarii tiene fino a Salonich ha dui cadi et subasi. ha dentrata ducati. XII. et e gran capitano quondam Elibei filius euernesli gran Signore. In tempo di guerra con huomini. 1500. la piu parte suoi schiaui a cauallo con barde. 100. armati come predicti. 1500.

Capitano di Scopia.

Ha dentrata lo capitano di Scopia prouincia ducati. XIII. cadi dui, et totidem sobasi, et e gran Signore: In tempo di querra con huomini. 1600. tutti a ca (18) uallo per la magior parte suoi schiaui con barde. CL. armati ut supra. 1600.

Capitano di Albania Schender bei.

Tene lo capitano prouinc'a confinente a scutari et lepanio ha du' subasi, et due cadi, e tenuto con huomini. 800. tutti a cauallo con barde. XX. armati come li pred'cti siue huomini. 800.

Capitano di Boxina Regno.

Reame di Boxina cum diuerse prouincie per la magior parte destrucie tiene el capitano. XII. ha dentrata ducati. 5000. con sobasi uno, et cadi: In tempo di guerra con huomini. 900. con barde. XXV. con bone regalie siue 900.

Capitano di laltra Boxina.

Tene tre prouincie el capitano de laltra Boxina, che fu del conte Stephano: ha sobasi et cadi: ha dentrata ducati. 4000. ha subditi de dicte prouincie cosi staliat' con bone regalie in tempo di guerra cum hominibus. 600. tutti a cauallo armati come i predicti in omnibus siue huomini 600.

Capitano de laltra Albania aranit'.

Lo capitano di Albania araniti se extende fino alla velona, sono due prouincie II ha cadi et 80. basi, et ha dentrata li staliati ducati, 5000. in tempo d' guerra con huomini. 1000. con barde, XXXV. tutti a cauallo armati come predicti. 1000.

Capitano de larta: loxitoni, et cetines.

Sonno tre prouincie larta, loxitoni, et Cetines idest athene subiecte al dicto capitano: ha cadi et sobasi: ha dentrata ducati. 7000. da subditi d' prou'ncie in tempo di guerra con huomini. 1200. com barde XL. tutti a cauallo armat' come pred'cti: siue 1200.

Capitano di Moree.

Lo capitano de la moree ha cadi dui et totidem subasi, et dintrata ducati. X. in tempo di guerra con huomini. M. CCC. tutti a cavallo com barde. 60. armati come li predicti: siue huomini. 1300.

Capitano di Monastirii.

Lultimo capitano de Monastirii prouincia nobilissima ha dui cadi e dui sobasi, uno dequali (e) sobasi de prilapa, et laltro di oclia christiani, quale ha metropolita idest Archiepiscopo: ha dintrata ducati. XII. da subditi de dicta prouincia: cosi tra loro staliata tanto per fuoco: In tempo (19) di guerra, et cosi ad ogni semplice richiesta del Signore (e) obligato con huomini mille con barda. L-ta, tutti a cauallo bene in punto. La terza parte dequali sono armati con coraze, panziere, celate, arco, saette, spada, targhetta, maza, et lanciotto: con bandiere al sommo. El resto hoc est le due terze parte con arco, saette, spada, targhetta, lanciotto con dicta bandiere ut supra, et maza ferrea: et cosi conclusiue sono armati tutti li armigeri, et huomini prescripti, di tutti i prescripti capitanei, et cosi lo exercito del general capitano Beghelerbei di grecia, Loquale cum tutti. 17. capitanei, 7 tutti armigeri prescripti che sono huomini. 22000. in circa non dando spesa al Signore cosa alcuna quanto per obligo, uero e che li dona alcuni doni, etiam concede arme quandoque ad alcuni non bene armati, siue huomini. 1000.

Sono li prescripti armigeri in tutto a numero. 22000. in circa quali teneno cosi staliati li dict: capitani in tempo di guerra et pace al comando del Signore : et non uanno mai tutti in campo che ce ne resiino alcuni a le confini maritimi de suoi nimici, cioe la quinta parte in circa, contra ungari et celachi ceruia ci restano li capitani di Vidin et Nicopoli et oltre li altri capitani ci lassano alcuni di soi.

Quando lo Signore uole fare per forzi, ha sempre ordine in la grecia in tutte prouincie de turchi huomini 8000. tutti a cavallo chiamati Achengi : quali hanno priuilegio tanto quanto poreno arare dui, o tre parte di boui nel territorio del Signore, seminare senza pagare decima, et sonno proprio corsari in tera habitanti ne uillagi de christiani subditi : et sonno obligati a richiesta del Signore, chaualcare doue lui comanda, ale proprie sue spese : sonno ualenti huomini et de male afare bene a cauallo, uanno con arco, saette, targhetta, spada, lanzotto et maza la piu parte di legno senza altro, et de dicti. 8000. non uanno se no se mila, et li 2000. restano per la guardia de nimici alle frontiere, siue 6000.

Li Azappi.

Similmente quando uuol fare per forzo fa cernere nella grecia in diuersi luoghi ben populati, artefici, et uillani Turchi chiamati (20) Azappi, [et sono a numero. 6000. in circa hanno ognuno di loro conducendoli in campo aspri due lo di et non piu : et il suo capitano ha aspri XII. Questi Azappi quando sonno ale mani, sonno mandati auanti come porci senza alcuna remissione, dequali ne sonno morti assai, et sono poltroni, et uanno a piedi, et uoltano le spalle cum larco, saette, spada, coraza, et maza di legno siue huomini. 6000.

Beghelerbei di Turchia.

Dominus Belghelerbei di Turchia Capitano generale sopra altri capitani et signori di Turchia, sta di stanza in Amacia citta magna ha cadi due, et sobasi due, et tiene proprio come et Signore, ut dictum est de laltro Beghelerbei di grecia, fa iustitia de iure et de facto in omnibus ut de alio supra dictum est : ha sotto di se capitani di prouincie a numero. 15. obligato come e predicti, quali tra tutti in tempo di guerra conduceno zoe computato il capitano generale huomini. XVII. in circa. vero e che alcuni pochi ce rimangano a confino della marina a custodia de nimici. Loro hanno dentrata ducati. XXII. in alcune prouincie a sua magione propinque di diuerse regalie pertinente a suo officio di Focagii per ciascuna casa aspri. XX. semel in anno da Turchi tanto: et oltre ha gabelli, et dati. a se spectanti, et li suoi cadi, et sobasi: hanno eodem modo diuerse. regalie ducati. III. conaltre buone et incerte regalie. In tempo di guerra e obligato con huomini. M. CC. et cosi ad ogni richiesta del Signore, quali tiene sempre in puncto stagliati sempre a sue proprie a comando del gran Turcho tutti a cauallo con barde. 300. bene in ordine, con coraze, panziere, celate, maza di ferro, spada, targhetta, arco, saette, lanciotte, lanciotto con bandiera al sommo: et altri, 300. armati come predicti excepto barde. Lo resto con arco, saetta, spada, targhetta, lanciotta, et maza di ferro siue huomini. 1200.

Capitani due siue capitaneati di Tocati et Amazia.

Tene el primogenito del gran Turcho Capitaneati due cioe di Tochati et Amazia, e, di eta di anni. 35. in circa figliolo di sclaua albanese, et confina a confine (21) del tamburlano ottomano figlio quodam Ozoncasam: ha dentrata di dicti capitaneati di ordinario ducati XXVii. ha sotto di se cadi. IV et totidem sobasi con loro intrate de ducati. VI. et tiene porta come el padre gran Turcho, et fa iustitia de iure et de facto: et oltra ha Regalie utilissime: tiene exercito di huomini armigeri a proprie spese. X. tutti a cauallo con barde. 2000. in circa: Ma per essere uicino di dicto tamburlano non si parte, ma bisognando el Signore manda al predicto Beghelerbei cavalli. 4000. di dicti X. tra quali sonno imbardati. 500. con coraze, panziere, celate, arco, saette, lanciotto, targhette, spada, et maza, con altri. 500. similiter armati excepto barde, de resto con arco, saette, lanciotto, spada, targhetta, et maza: siue huomini. 4000.

Capitaneati duo di Canderone.

Ha sotto di se capitaneati due el capitanio di Canderone uno conquistato, hoc est una magna, et degna prouincia nel paese del Caramanno, qual confina uerso saltaria ex uno latere, ex alio uerso soldaia: et laltro capitaneato etiam prouincia || conquistata dal Signore di dicto canderone con tradimento, quale ex uno latere confina uerso cypri, ex alio uerso el paese del Soldano: ha dentrata ducati. VIII. doro di camera: con dui cadi, et sobasi, hanno dentrata ordinaria ducati. 2500. con bone regalie, tutti tiene sotto di se huomini. 1650. tutti a cavallo a proprie spese: vero e chel Signore da a una parte certe regalie: quali stanno cosi staliati sempre prompti a suo uolere: In tempo di guerra manda a campo al Signore huomini. 650. senza barde, la terza parte con corace, panziere, celate, arco, saetta, targhetta, lanciotto, spada, et maza: li altri mille restano per custodia del Soldano, et caramanno a loro confini: siue huomini 1650.

Capitano di Saltarea.

Il capitano di Saltarea prouincia magna et nobilissima ha di ordinaria intrata ducati. XV. staliati tra subditi di dicta prouincia: habet stalla fertilissima uerso cypri, et ha utilissime regalie, habet cadi due, et sobasi totidem, hanno dentrata ducati. III. dordinario con utile regalie In tempo di guerra e obligato con huomini (22). M. CC. a cauallo a proprie spese come el predicto con barde cento armati tutti pro tertia parte, et cosi el resto come, e, predicto. Li cadi et sobasi con huomini. CC. a cauallo senza barde, celate, senza coraze, et panziere, del resto ut supra, siue huomini. 1400.

Capitaneati tre del secondo figlio, cioe Salcan, Aidin, et Mentexe.

Tiene sotto suo titulo et gouerno capitaneati tre il secondo genito Ihalabi chiamato uidelicet prouincie magne. La prima Salchan uerso Rhodo, La seconda Aidin uerso chio. La terza Mentexe uerso Metelino. Sono prouincie molto ample, et ha di ordinaria intrata ducati XVIII. et tiene corte come el primo genito com soi uexzirii, cadi. VI. et totidem sobasi con entrata ordinaria de ducati. 2400. In tempo di guerra con huomini. 3500. a cauallo con barde. CCC. armati pro tertia parte, et cosi lo resto ut supra quali tutti manda in campo col Beghelerbei, et lui remane nella citta chiamata Mangresia, con la sua corte, Manchando dicto genito distribueria dicti capitaneati a tre || persone siue huomini. 3500.

Capitano di Belgamo.

In prima porta di Troia Belgamo piccola citta, tene el capitaneato per insino allo scuttiri et piu oltre, prouincia tutta ad littus maris, tene di terra miglia. CCL. ha di prouisione siue ordinaria entrata ducati. VI. con cadi, 4. et sobasi. 4. ha di intrata ordinaria ducati. M. prese molto disabitato per paura di corsari, nel tempo regnante del padre del moderno Turcho: In tempo di guerra una con dicti cadi 7 sobasi con huomini. 700. con barde, XXV. armati ut supra huomini. 700.

Capitano della magna Bursia.

Ha di ordinaria entrata ducati. XII. lo capitano della inclyta Bursia nobilissima citta ha cadi et sobasi, con intrata de ducati. II. con utilissime regalie, et cosi lo capitano in tempo di guerra con huomini. 1700. con barde. 80. a cauallo ut supra armati siue 1700.

Capitaneati due di Angori magna citta.

Ha sotto di se la nobile citta di Angori due capitaneati, tamen non é excepto, degno, et utile, quando li constituisce dui capitani (23) quandoque uno secondo che uole exaltare alcuno suo dilecto schiauo, lo constituisce solo, tamen li da tutta lentrata quale, é. di ducati. XXV. di ordinario: ha cadi et sobasi con ordinaria entrata di ducati. III. et e quella citta nella quale in Turchia tanto solamente fian facti Giambelloti turcheschi. In tempo di guerra con huomini. 1800.

Capitano di Ottomangie prouincia.

Il Capitano di Ottomangie confine con Tocati, ha di ordinaria entrata ducati. VII. ha cadi, et sobasi con entrata di ducati. M. con bone regalie. In tempo di guerra con huomini. 900. con barde. XXX. armati come predicti: siue. 900.

Capitaneati dui di Castamina.

Ha Castamina magna citta, dellaquale si extraheno infiniti rami sotto di se dui capitaneati: quale aliquando a due contribuisce, quandoque a uno. Ma al presente, e, constituito capitaneo el terzo genito del Signore, cosi si dice, e prouincia degna, et utilissima confina con Tocati, Tamburlano, et Trapezunda: ha di ordinaria entrata || ducati. XIIII. ha cadi. 4. et totidem sobasi con entrata di ducati. IIII. tutti con utilissime regalie. In tempo di guerra sonno obligate con huomini. 2550. con barde. CXX. et resto armati ut supra. 2550.

Achengi sonno 8000.

Quando uuol fare el gran Turcho gran preforzo, tiene sempre nel suo paese Achengi. VIII. senza alcuna prouisione, tutti a cauallo, uanno in campo a proprie spese. Ita chel Signore non ci spende uno denaro. Sonno proprio corsari di terra, huomini di male afare contra christiani: Ma hanno priuilegio ciascuno di loro, nel, territorio del Signore di poter seminare per mano di loro schiaui, tanto quanto potesseno arare con due, o tra paradi boue senza pagare decima, dequali ne uanno col

Beghelerbei di Turchia de dicti huomini. 6000. el resto restano a a custodia de confini, et cosi hinc inde doue bisogna. Vanno armati con arco, saette, spada, targhetta, maza di legne et lanciotto sono huomini 6000. Azapi. 600 huomini a piedi.

Similmente uolendo fare per forzo, fa cerne in diuersi luoghi di Turchia di huomini artifici chiamati Azapi, a quali da tantummodo (24) aspri due lo di senza altro come ho dicto delli altri di grecia ut supra: et sono: 600 tutti a piedi, con archi, saetti, spada, targhetta et maza di legno, siue huomini. 6000.

Andando a campo el gran Turcho nelle parte di grecia, lo Beghelerbei di grecia capitano generale li precede di una giornata o piu, et laltro Beghelerbei di Turchia appresso el Signore altretanto et gran Turcho in mezo sempre redendo corte ut supra. Et e conuerso andando in parte di Turchia precede el Beghelerbei di quella. Porta seco Spingarde. 500. in circa sopra le carra, de lequali poche ne metta in opera. Et licet si dica con quelle fa mirabilia, non, e, tante, quanto si dice da gran uia. Ma porta quando bisogna andando a campo a terra maritima, bombarde grosse da. XV. in. XX. et ultra secondo lo bisogno: ma andando lontano in fra terra nulla secho ne porta composta, immo fa portare lo mettallo: colquale ne compone. Viii. in circa grosse, et cosi mortaretti. 4. in. 5. molto grossi, quali gettano di pietra cantara. 4. in. 5. quando prende zuffa co nimici, || manda inanti intrambi li dui Beghelerbei, et lui sta alle riscossa.

Entrata ordinaria del gran Turcho di tutta grecia.

Primo ha in grecia et tutte antedicte prouincie adherenti a quella sotto porte, hoc est al gouerno del Beghelerbei di grecia charaihari id est focagii a numero cinque cento cinquanta milia, hoc est case cinque cento cinquanta milia tutte di christiani tantummodo: da quali ha per fuoco uel per casa aspri. LXX. che sono ducato uno e mezzo in piu e legge el Signore procuratori. XX. exitori di dicto caraihio, quali cum huomini. XX. per ciascuno a cauallo hinc inde sparsi in diuerse prouincie uanno ad exigere lo caraihio del mese di giugno, et per tutto agosto bisogna che sieno con dicto caraihio ritornati al Signore: uanno a dicte prouincie a propre spese, et giunti in quelle li fian facte per dicte caraihari et oltra li. LXX. aspri per lo Signore, ogni casa siue illius e tenuto al procuratore suo dare aspri dui mandate sue gride infra tanti di ogni christiano si (25) debba col caraihio rapresentare: et quelli tapini pegio che schiaui obediscono li mandati, et a predicti procuratori riportano immediate lo caraihio alla porte del Signore ascendano tra tutti a numero di ducati. VIIIc. L-ta. milia.

Entrata ordinaria di Galipoli et Constantinopoli.

Ha di ordinaria intrata di gabella uenduta per lo Signore, solo di teste di schiaui, et schiaue che passano in Turchia di prede che fanno ducati. V. in VII. per testa et cosi per huomini transienti a cauallo aspri. V. a piedi aspri dui. Di andare et ritornare, che e proprio pedagio si uende per anni. 3. ducati. C. cinquanta milia: per anno cinquanta milia. siue ducati. 50000.

Vale comerchio di. Constantinopoli de ogni qualita di merchantia cosi dentrata, come de uscita. V. per centenaro per forestieri, et per subditi soi. 4. per centinaro, computa lo comerchio de pesci chiamato leparchio. Gabella di uino, Gabella ni ogni natura legni et Gabella di pensione — di apoteghe del Signore, bagni et bezeschani si uendano tutti insieme et leuano II ducati dugento X, milia, per tre anni, per anno duci. LXX milia siue ducati. 70000.

Comerchio di Galipoli, quali paga a pieno ogni persona excepto e turchi quali solum pagano cose si uendeno in pondere idest aspro uno per cantaro per anni tri ducati. XXVII. per anno. 9000.

Saline di tutta grecia ed adherentie predicte si uendano per ducati dugento septanta sei milia per anno ducati. 92000.

La Zeccha ne la quale fian fabricati li aspri dariento per tre anni ducati tre cento sexanta milia per anno ducati cento uenti milia 120000.

La Zecchia di ducati doro in stampa uenetiana si uende per anno ducati III. siue ducati. 3000.

Caue idest minere dariento existente in ceruia nouobrodo in Boxina Zelebrinaza, Cratauo, Pristina, Cerres, Salonichi, Sophia. si vendano in diuerse uendite per anni tre, tra tutte rileuano ducati trecento sexanta milia, et chi acompra ne squote la decima darienti extracti per anno uagliano ducati cento uinti milia siue. 120000.

Nimirum se la Zecca é di cosi applo gua (26) dagno che chi compera predicte uendite dedicte caue, et cosi tutti e sopra stanti di quelle, et demum tutto dariento extracto per esse miniere expresso decreto penali de dritto bisogna sia uenduto. uada pure di mano in mano di merchatanti, o chi si uoglia a sopra stanti de dicta Zeccha qual contiene tutte altre Zecche di tutto suo paese, et non si po di quello extrahere sotto gran pena, quali suprastanti comprano la libra di dicti arienti per ducati sei sempre uno pretio, et ne fanno fabricate tanti aspri che nauanzano uno ducato e mezo per libra.

Comerchio di Enio computato lo carachio del focagio di greci di quel luogo non computati tral numero predicto de christiani con altre regalie di saline si uende per anno ducati. 11000.

Comerchio di Salonichi conaltre regalie di saline ducati. 2500.

Comerchio de lisola de Nigroponte computati tutti e datii et gabelle, et il carachio per anno. XII. 500. siue ducati. 12500.

Comerchio di Moree, datii et regalie peranni tre ducati. 31500.

La uelona per tre anni computata la pescaria II ducati. 45000. per anno ducati. 1500.

La quinta parte di tutti e grani di tutte grecia et parte dalcune prouincie adherenti seminati nel suo teritorio per la parte a se spectante per anni tre ducati sexanta milia per anno ducati. 2000.

Comerchio di Sophia per anni tre ducati tre milia per anno ducati. 1000.

Comerchio di Adrianopoli pedagio di schiaui et schiaue lo peso del comune per anni tre ducati trenta sei milia, per anno ducati. 1200.

Comerchio de cingali carachio di quelli di tutta grecia, et prouincie adherenti per anni tre ducati. 27000. per anno ducati. 9000.

Balnei del Signore di tutta grecia et prouincie adherenti anni tre ducati. XXIV. per anno ducati. 8000

Risarie idest Gabelle de riso di Felipopoli, Zagora, Cerres et alcuni altri luoghi di grecia et prouincie per anni tre ducati. XLV.m. per anno ducati 15000.

Comerchio di paschi di bestiami nel suo paese per anni tre ducati. XXX. milia, per anno ducati. 10000.

Tributo di Velachia magna uerso Nicopoli, sopra Nicopoli, sopral Danubio per (27) anno ducati. 10000.

Tributo di uenetiani ut fertur per anno ducati. 10000.

Tributo di Chio per anno ducati. 12000.

Ragusia pagaua di tributo ducati. XX. milia.

Entrata di Turchia ordinaria.

Comerchio di passagio di chio col comerchio di quattro prouincie et certe saline existente in quelle uidelicet. Salcan; Mentexe, Aidin, et Peltatia prope Rhodum si uendano per anni tre per ducati nouanta sei peranno. 32000.

Comerchio di canderone alcune decime et pedagii al Signor proprio spectante per anni tre ducati. XXXVI. M. per anno ducati. 1200.

Di foglia uechia et noua si uende et comerchio col carachio de christiani. IIII. existenti con la lumera insieme peranni tre ducati milia di che la lumera si uende per la meta peranno ducati. 20000.

Della magna Bursia col pedagio insieme col peso di bilancia de. comune di seta, del comune et comune et comerchio di forestieri si uendano peranni tre ducati cento || cinquanta per anno ducati. 50000.

Il comerchio di Castamena che gia fu del Signore Spendiar de la quel prouincia extraherami infiniti di caue et minere quiui existenti, quali propria pecunia fa fabricare et quelli uende in apalto a due soli a uno qual ci da exito uerso el mare, et laltro fra terra: de quali rami ne tiene sempre una ampla torre piena loco thesauri. con altre diuerse gabelle ne extrahe di ordinario ogni anno ducati cento cinquanta milia, siue ducati. 150000.

Trapezonda prouincia, Samastro, et Semiso omnibus computatis rendano per anno de aportatis ducati dece milia, quali quandoque fa exigere per factori, quandoque uende ducati. 10000.

Caffa videlicet comerchio Saline etc cum tutte cirsumstantie, Cimbalo Tana etc. et ultra una parte della gottia per anno ducati dece milia non computata spesa de armigeri et olofagi ducati. 10000.

La magior parte del Caramanno prouincia quasi tutta conquistata diuerse uidelicet gabelle di risi et frumenti; quali fa seminare con pedagii etc. ne extrahe (28) de aportatis ducati trenta cinque milia pro anno ducati. 35000.

Saline di Turchia delle parti spectanti a lo Signore si uendano peranno ducati. XII iue ducati. 12000.

Nota che oltra predicti corachiaii a L^{m} et altri antedicti christiani ci restano tra grecia et Turchia case sexanta milia de christiani franchi di carachio, eo quia tengano molte razze di caualle et bufale a loro proprie spese, et cosi zappano et gouernano le uigne del gran Turcho; ma hanno priuilegio di seminare et piantare uigne et ricogliere uino nel suo teritorio senza pagare decima, de quali et qual cose se ne uiene a difalcare della entrata del Signore, qual saria magiore, et ne uerria in beneficio suo ducati.

Similmente se beneficia el gran Turcho del Beghelerbei di grecia con. XVII. capitanii, cadi et subasi, con tutti loro stagliati armigeri, et oltre Achengi. 8000. chi sono armigeri. XVI. in circa tutti a cauallo a quali non paga uno denaro. Imperoche hanno tutti entrate staliate ll con gabelle et beneficii existenti in prouincie sue: quali case si redunderiano al suo thesoro. Et senza merito alcuno sempre sono prompti al suo comando propriis expensis de predicti.

Eodem modo si beneficia de laltro Beghelerbei di Turchia cum. XV. capitani et tutti soi cadi et sobasi cum tutti loro armigeri stagliati ut supra con. 8000. etiam Achengi tutti a cauallo come i predicti, quali ascendano a numero di XXm. huomini armigeri in circa: a quali non da cosa alcuna solo li subuiene di entrate staliate etc. in detrimento suo: et tamen solo simplici uerbo sempre sonno prompti a suo uolere inde quali se beneficia per anno ducati.

Ordinaria spesa del gran Turcho.

Spende nelle stalle di corsieri. 500. Ronzini. 2700. cameli. 2500. muli et mule. 600. per la sua persona et suo carriagio antedicto: quali sono a numero. 6300. et piu a quali duplica ogni anno selle, brilie, coperte, et basti, quali basti sono ita ornati di diuerse: porzellete che costano ciascuno ducati. XXV. excepto selle 50 dariento masizo computata et deaurate, de quali aliquando ne dona a Signori con corsieri, et cosi excepto le porze (29) lette quali non muta si spesso, ascendano a somma di ducati cento. Ma. siue ducati. 100000.

Stipendio di armigeri di sua persona.

Spende nel stipendio di Spaghi Ihisi nighil, iha osi tutti gentili huomini caripoglanlar caualieri, tartari, quatro capitani de la porta di primo seraglio cum loro famiglia conputa 50 lachi, et cosili cliterler predicti che sono a numero. 6400. et ultra jannizari. 6000. in tutto huomini. 12400. pagati alongo nummo ducati cinque cento cinquanta. M. siue ducati. 550000 spese di cucina.

Per la cucina computata la prouisione di quochi. 150. omnibus computatis et maxime la dispensa cum tutte conficione, Zuchari, et altre cose spende lano ducati CXXV. Ma. siue ducati. 12500.

Corti di Donne.

Spende per la corte di damigelle. 400: computata la loro prouiſione di monochi ueſtimenti per quelle brochati doro et dargento conaltre gioie, et ueſtimente li dona lo Signore: ducati. C. ma. ſiue ducati. 100000.

Diuerſi doni.

Spende el Signore in diuerſi doni facti a ſoi dilecti giouinitti. 400. dentro dal ſerraglio exiſtenti conputato suo stipendio, et coſi ad||altri ſignori, et coſi a damigelle quando eſcano del ſerraglio nel ſuo maritare ducati. CC.Ma. computato gioie etc. ducati. 200000.

Straordinario.

Spende lanno nel ſtraordinario in armamenti di galere in farle fabricare, raconzare et altre coſe perlequale a forza de dinari fa uenire a longi maeſtri per quelle ducati. CCCm. computati fuſte et altre ſimileſine ducati. 300000. etiam computate pantanaree et huiuſ modi.

Entrata sommaria di tutta grecia.

Ha el gran Turcho di ordinaria entrata di tutta grecia un millione et quatrocento sexanta noue. Ma. ducati de aportatiſ ſiue ducati. 1469000.

Entrata ſommaria di tutta Turchia.

Ha etiam di ordinaria entrata di Turchia con tutte adherenti prouincie ducati trecento trenta uno milia de aportatiſ ſiue ducati. 331000.

Entrata summaria ditutto el ſuo paese.

De aportatis tantummodo non computata prouisione di armigeri. XL. quali mantiene daltre entrata regalie, et beneficii senza alcuno emolumento, et cosi non computato el beneficio de predicte case ſexanta milia cristiani per sue raze etc. ha el gran Turco di ordinaria intrata una fiata lanno (30) uno milione et otto cento. Ma. ducati, ſiue ducati 1500000.

Sommaria ſpesa ordinaria.

Spende el gran Turcho una fiata lanno di ordinaria ſpesa uno milione di ducati et trecento septanta cinque milia siue ducati 1375000.

Accade tamen aliquando, chel straordinario aſcende a tanto numero, che omnibus computatiſ la ſpesa auanza lentrata et bene ita che bisogna mettere mano al suo thesoro.

Consuieto exercito del preforzo di dicto.

Per la perſona del gran Turcho andando in exercito di suo perforzo conduce seco huomini ut supra. Cortigiani a numero. 12800.

Il Beghelerbei di grecia cum tutti ſoi. 17. capitani computati. 6000. Achengi et 6000. Azapi: ascendano a numero di huomini. XXXII.m. otto cento nominati per ordine ut supra. siue. 32800:

Il beghelerbei di Turchia cum tutti soi capitani, et armigeri, cum. 6000. Achengi et VI. Azapi omnibus computatis ascendano a numero di huomini trenta milia quattro cento. 30400.

Summa summarum da solito suo perforzo omnibus computatis de quali e facta mentione seriatim ascendano a numero di huomini septanta sei milia in circa benche molti loquaci molte cose dichino, siue huomini de quali la meta sono inutili. 76000 ||

Generatione del gran Turcho.

Fu come si lege nel historie antique distructa Troya per li greci etc: Et longamente dominata per lo imperatore di constantinopolli in gran quiete. Ne lanno poi del. 1345. il Signore Tamburlano chiamato Rocho mirza, Signore di persia et alta Tartaria del ottomano sangue comincio a fare guerra cum lo imperatore predicto: il primo asalto fu a le porte di Romania, di Anatoli uidelicet a Tocati et Amazia cosi chiamate, eo quia Romani idest Imperator predictus per insino aquelle signoregiaua, et piu oltra. Anatoli eo tempore, in moderno Turchia e appellata. Prese Zuffa el prefato Tamburlano col capitano di dicto Imperatore, et fu esso con suoi seguaci tutti da christiani frachassati: et cosi ogni anno con magiore sempre et piu ualido exercito tamquam ostinati seguirono loro impresa perdicti luoghi, et sempre patirono fracasso: per insino a lanno del 1349. e quelli cani ogni fiata piu rabidi, et con magior sete, et magiore immo infinita moltitudine di Armigeri con dicto Rochomirza tamburlano in persona seguirono loro ostinaté (31) rabie. Ita ne lanno predicto del. 1349. obteneno uictoria, et preseno Tocati et Amazia, etiam piu oltre assai. Nel anno poi seguente del 1350 preser tutta la natoli, et messeno a sacco Bursia con incendio di horribile exterminio, et cosi Angori, Dongosli et altre infinite citta, castella et terre, ogni cosa abasso a fuoco et fiamma li huomini e donne in parte preseno per suoi schiaui. gran parte ne fuggi nel Arcipelago: Mettellino et altri luoghi, et altri tagliarono a pezzi: Poi si parti dicto Tamburlano, et lasso tutte quelle citta et castella derelicte, et ritorno nel medesimo anno.

Visto el paese derelicto, uno chiamato Ottomano piccolo Signore nato in Ottomangie piccola citta uicina a Tocati del proprio sangue di dicto Tamburlano, tamen signorotto a se subgetto di eta danni. 57. entro idest ritorno subito nel dicto paese di anatoli con poca conducta di gente, et prese il resto di alquante castella iui rimaste illese: et uenne a Bursia gia alquanto rahabilitata, et quella prese con altre fracassate terre, et di Bursia prese il Dominio, et prese uno altro simile a lui qual guia conquistando, che||gia era facto Signore di dicta Bursa chiamata Carazi Turcho paruo Signore sugetto al Caramanno, et feceli tagliare la testa, et conquisto per insino a confine di prouincie di Salcana, aydyn et Mentexe, quale tre prouincie furono da tri altri simili piccoli Signori turchi Caramanni conquistate, non essendoli quali alcuno che li facesse resistentia. Erano chiamati uno Aydyn, laltro Salcam, et laltro mentexe, et quelle etiam a' presente cosi sonno chiamate dicte prouincie domino dicto Ottomano per spatio di anni. X. et cosi le tre antedicte prouincie | obiit anno. 1360. relicto unigenito Bayazit.

Bayezit secondo Signore.

Bayazit unigenito rimasto comincio a dominare nel anno. 1360. di eta danni. 51. huomo Bellicoso, quale comincio a fare guerra. Ita che in breue tempo prese tutte tre le prouincie antedicte di Saleam, Aydyn et Mentexe, preter Belgamo Ayasmat, le Smirne, Dungosli, carazi, et Angori gia ribellate contra di se: ita che signoreggio tutta la Turchia excepte prouincia di Castamena: laquale signoregiaua lo Spen(32) diar affine di Ottomano, et quale hauia tiranezate come predicti da suoi antecessori la possedeua. Signori di carailus regnó per spatio danni. 9. mori ne lanno. 1369. relicti dui geniti uno chiamato cazimbei primo genito, et laltro Maatot lhalabi.

Cazimbei terzo Signore.

Morto Bayazid rimasero Cazimbei primo genito di eta danni. 44. et Maamot lhalabi secondo di anni. 28. in garbuglio: Et tandem Cazimbei post magna prelia oblenne il dominio nel. 1370. prese Maamot predicto e feceli tagliare la testa. Questo Signore oltra del patre in Turchia non auanzo cosa alcuna: Ma puose in gran quiete tutto el paese, et grande obedientia: et regnó per spatio di anni. XI. Regnante esso Cazimbei, lo Imperatore di Constantinopoli schernito et disobedito da molti Subditi suoi Signori di Magalicarea, Adrianopoli, Felipopoli, Cerres, et Sophia, ribelli a sua Maiesta non possendoli debellare, li minaccio di conducere nella grecia dicto Cazimbei per loro destructione, et farlo suo generale capitano, et non uolendo quelli dechinarsi, dicto || Imperatore prese partito con dicto Cazimbei: quale non bene fidandosi, lo Imperatore li concesse in ostagio Galipoli, quo facto passó nella grecia nel anno. 1375. con pacto tamen di restituire tutte le debellate prouincie et terre inobedienti a suo domino con priuilegio proinde di sacchare et prendere una parte de christiani per suoi schiaui. Prese Magalicarea, Adrianopoli, Filipopoli, et Filipos, Sophia, et le cerres, infra anni tre, et tutte conquistate terre bono modo metteua in fortezza proprio et proditorio nomine. Quale quantum che lo imperatore glie lo domandasse esso li daua bone parole, dicendo le riteneua per sua cautione, et che poi li restituiria ogni cosa simul et semel. Mandandoli sempre Magnifici doni per placarlo ad hoc che non lo stringesse a restitutione: et ipse bonus pastor bona fide si lascio impurare, et quello sempre giua conquestando. Tandem obiit nel anno, M.CCC.LXXX. relicto Jldrin primo genito conaltri dui geniti. [33].

Jldrin idest tronus, qua[rto Signore].

Jldrin in nostra lingua tro(nus. quello mor)to Cazimbei parte nel conqu(istare ceruia..) prese el Dominio nelanno 13(80. et subito) decollo dui altri soi fratelli: et cosi de (dic) te tere in grecia conquistate, come etiam di tutta Turchia: sotto tal silento che prima hebbe tutto et Dominio, che lo Imperatore nhauesse notitia alcuna, Intesa la cosa dicto Imperatore: mando suoi al dicto Ildrin solemni legati, che lideuesse restituire la obedientia. et cosi tutte rehauute] terre a recto suo dominio Qual li rispose che uisto titulo con spada in mano il quondam suo genitore lhauea conquistate, et quelle uolea perlui. Solo li bastaua che esso hauesse el nome de imperio con alcuni uillagii circumstanti a quello. Demum si fece de dicte terre per el patre ut supra coquistate. Signore a bachetta.

Inteso el gran Tamburlano del gran conquisto, dubitando non peruenisse ad maiora: li mandato idoneo: subito disdegnato mando ualido exercito in Turchia. Inteso Ildrin || [questo fu la]ssato in grecia in locote[nente il suo unico] genito, et ando uersolho[nia combattendo in qu]esto fu il dicto Ildrin preso et]fatto captiuo et] dinanti al gran, Tamburlano li]gato prigio]ne presentato: quale giocando a schacchi, per questo non lassio el gioco, solo disse alquanto quello in faccia mirando riponetelo in gabbia ferrea: et questo fu nel anno — 1394 et cosi ingabbiato lo fece stare nella sala presente, fecelo tandem senza alcuno subsidio di uiuande perire: obiit nel predicto anno del mese di giulio relicto unico genito dicto Musulmano.

Musulman Quinto Signore.

Musulman unigenito in grecia locotenente ut supra intesa la morte del patre nephandissima territo, et meglio consulto, primo prese cum grande astutia et cum grande silentio el Dominio: nel anno. 1394. Et subito con excelsi et ampli doni col capo chino, humile core et basso al Signore gran Tamburlano, derrizo suoi Ambasciatori: dicendo non uoleua seguire li alteri et arroganti uestigii del male consulto patre: pregando sua Signoria lo uolesse [34] acceptare per suo fidele sugetto. Vista la prudentia atque humilita di tanto giouinetto, et ornatissimi doni etc contrasse seco il gran Tamburlano in separata amicitia: Maxime che dicto Musulman li scrisse, procedeua contra di infideli christiani in gloria et fama di sua Signoria a laude Macometista: et per questo il lasso prosperere in sana pace cum fauore etc. Maxime che quello el uisitaua spesso di Doni Regoli, seguendo tutta uia Munera crede mihi placant hominesque deosque. Del che el Tamburlano tanto hebbe a grado suoi uestigii: che non bisognaua che esso Musulman hauesse cura ne suspecto, immo pensamento di Turchia. Solo pensaua di procedere in grecia ad ulteriora. Ita che primamente prese tutti e uillagii a Constantinopoli circumstanti et quelli sotto puose al sui Dominio: So allo imperio rimase Constantinopoli non altro:: allaquale dirrizzo bombarde, et non li fece niente: la pietre delquale etiam al presente sono impresse ne muri di quella, li simile fece a pera, et non le pote || obtenere, et questo fu ne lanno. 1400. Poi nel. 1402 rifermo la pace cum lo Imperatore. et a quello restitui tutti e uillagii circumstanti: In quello medesimo anno comincio a debellare et prese la prouincia di Scopia: La provincia di Valdari, et di Castoria. La provincia di monascirii, et la prouincia de larta: con una parte de lalbania uicina a Scopia. Demumque prese tutto el resto della grecia con prouincie predicte Solo ui scampo Salonichi preso pi proditorio tamen nomine per uenetiani cum mille inganni: quale etiam fu da Morat suo successore rittolto delle mani ut supra. Regnô esso Musulman per spatio di anni -XI. et nelanno 1405. uolendo la ceruia conquistare, el Signore di quella domandi in suo adiuto lungaro ualente: qual uenne in contro: dicto Musulmano fu preso et morto in battaglia et il campo suo fracassato nel paese del Signore Lazaro di ceruia. Una parte fugittero: Li altri tutti morti et presi Captiui Schiaui iui restarano conquisi. Obiit nelanno predito 1405. relicti sui geniti tantummodo [35].

Ghirisihi. Sexto Signore.

Prese el Dominio Chirisihi primo genito nel anno. 1405. di eta di anni. — XXX. et fece laltro fratello decollare Aydyn chiamato: Regnô in pacifico Stato per spatio di anni. X. obiit ano Domini. 1416. relicti dui geniti uno chiamato Morat, et laltro mostafa.

Morat, Septimo Signore.

Morto dicto Chirisihi in grecia lasso dui geniti, el primo chiamato Morat di eta di anni. XXIII. il secondo Mostafa, di eta danni. XVIII. existente col patre in grecia, et di quella prese el dominio: Et Morat tunc in Turchia, di quella etiam prese el dominio: et Sapiendo como Mostafa di grecia hauea preso el dominio, totis uiribus si perforzo di passare in quella non parsendo a denari, ne altra cosa: con forza de: quali assai presto cum quattro naue di genouesi, di Turchia fu transmutato in grecia, et subito ariuato in quella Mostafa prese fuga relicta la grecia uerso el Danubio, et non poté si ratto fugire che fu preso et folli, ut predictum est, sopra || la groppa del cauallo tagliata la testa, et subsequenter fu etiam morto el manigoldo da Turchi iui existenti: solo per che fusse uendicato el sangue ottomano: et questo fu nel anno 1417. Resto esso Moral in pacifico dominio. Era Signore molto humano gentile, et liberale. Nel anno 1430 ando a Salonichi et quello prese de uenetiani. Poi nelanno 1437 ando a conquistare ambe le ceruie lazari uidelicet et dispoti, et quelle conquistó, et cosi quel fortissimo castello de Smedrago posto in sul Danubio prope Belgrado et ungaria, et tenne el Dominio di quelle per spatio di anni quattro in circa.

Tandem uedendosi spogliati dicto Lazaro et dispoti di sue prouincie hebbe ricorso al magno ungaro sola de Turchi Trauersia, et uenne con exercito alle parte di grecia, et preseno pugna cum li turchi, quali fracassorono per tre fiate: et non erono essi ungari a numero XX. et li Turchi piu di cinquanta milia: et erano in casa loro. Demum li feceno grandarmaglio, preseno Turchi assai, glialtri fugirono.

Nel sequente anno dubitando el gran Turcho [36] di nouo magiore exercito, statim tractó la pace co prescripti, et restitui la prede, prouincie, et ogni cosa conquistata. Regnó in dominio per spatio dianni XXXV. obiit anno 1451. Relictis tantum geniti dui, uno chiamato Meemmet primo genito di eta di anni XX. in circa: el secondo di anni tri.

Meemmet octauo Signore.

Meemmet gran Turcho Signor presente morto Morat patre prese el Dominio nel anno 1451 di eta danni. XXV. Signore horribile, crudele, insano, gaino et maligno Turcho, tamen magnanimo: el quale re uera non da gran uia si possente, quanto sia stimato soli e peccati nostri grande obedientia, gran timore, miro ordine, gran silentio, secretanza horibile industria, iniustitia, et horribili executioni et forza di denari el fasi contratemuto. Tamen chi legera prescripti norme, trouera reuera la sua possanza molto debili armamenti di suoi armigeri maxime contra Italici huomini darme, et altri nostri pedestri bene coperti balestrieri, spingardieri, et scopietteri. || Licet per hauere combattuto con pecore di heretici gran paese ha conquistato. tamquam lupus uerso le pecora conforza de denari, medianti sempre tradimenti falsi et inganni: et sotto fede e peruenuto a luce ut supra.

Anno ideo del 1453 ando a campo a Constantinopoli con exercito mari et terra di huomini septanta milia in circa omnibus computatis de quali la meta erano inutile, et di poi gran battaglie quello miracolosamente indefeso sena alcuna prouisione et senza ordine prese. Et questo fu che Ioanni Justiniano capitano di alquanti armigeri posto allo incontro desso cane, fu ferito a morte di una saetta, el residuo senza al suo pastore relicte le mura di quella parte tutta la nocte senza alcuna guardia rimasero abandonate per insino al un de mane a hore due de di Et questo per lo bestiale, immo nullo prouedimento, di quel buono homo imperatore, bonus pastor. Ita che uisto el luogo derelicto pian piano si ascosero tamen con gran timore et gran sospecto dubitando sempre dalcuno scotizo. Demum non (37) ci uedendo alcuno ascenderon sopra le mura: et sopra quelle di bagatella dubitando iui stettero per spatio di due hore, et non sentendo altro, procederono adulteriora. Siche se alcuno fusse stato a lo incontro in sempiterno non haueria hauuto uictoria.

Anno uero 1455 ando a campo alle due Ceruie, et quelle prese con tutte terre, et castella et Danubio ut supra: Lo quale postea dili ad anni tri prese con tradimenti a forza di denari cum pacti etc. de quali nullo obseruó. Nel anno dicto prese ambe du~~e le~~ Fogie con tradimenti ut supra.

Anno 1456 cum triplo tradimento prese lo piu bello. piu forte, et piu degno castello dello uniuerso mondo chiamato Athene et al presente lo chiamano citines, et e quello Athene et al presente lo chiamano citines et e quello Athene doue si legeua lo studio Tutto cerchiato di mura duna certa natura di pietra di colore mixto similé a porfido, facta tutta a colonne grosse in latitudine palmi XXVIII cioe || le mura del castello, et di quella medesima qualita di pietra sonno etiam facte le mura della terra ma non si late.

Anno 1456 prese la prouincia di Enio di Gatilisio con tradimenti.

Anno 1457 prese lalbania Araniti con tradimento, quale perpetro cum la piu parte de li Signori. con pacti et promissione, de quali obseruo nulla.

Anno 1458 mando alle Morree, et quelle tutte prese, excepto madone, corone et Napoli di Romania.

Anno 1459 col braccio di dicta Albania araniti prese laltra Albania del Schender ut supra.

Anno 1461 prese San mastro con tradimenti.

Anno predicto prese tutta la Bossina: Regnum est maximum cum la prouincia del Conte Stephano patarino: con pacto in fine de lassarli una parte della Signoria per darli di quel resto lo fece cum promissioni et tradimenti a se uenire, uisto che era in luogo fortissimo delquale nol potea expellere, et uenuto a se sotto pacto et fede li fece subito tagliar la testa, et prese lo resto (38) poi nel anno 1463.

Anno predicto prese Castamena et Trapezonda due prouincie con tradimenti ut supra.

Anno 1462 prese Metellino cum falso inganno et tradimento.

Anno 1463 prese la prouincia de canderone cum tradimento ut supra.

Anno 1467, 68,69 prese quasi tutto lo paese del gran Signore Caramano del proprio suo sangue, et suo cugino germano cum fieri tradimenti, falsi sacramenti et guai.

Anno 1470 mari et terra ando a Nigroponte cum fuste et galee 280 existente capitano Maatot baxa, loquale fece morire ingratamente, et quello fece per che li parea troppo sauio, et che sapesse piu di lui, et quello prese.

Anno 1475 cum forza di dinari machino lo traditor tartaro conaltri coperti traditori etc. col maiore maritimo perforzo che mai facesse et prese capha con tutte sue adherentie: et in quel medesimo anno prese gran parte del Tedoro.

Molti huomini feminili per hauere dechi||nato alla possanza del prescripto turcho dicon di quello et quella mirabilia. Tamen non resta che la forza sua proprio consiste nel prescripto ordine. Verum est che la obedientia, extrema iustitia, executione, et horribile crudelta, subsequente la pecunia in omni gesto lhanno facto ascondere ad alta.

Et che cosi sia. Anno 1456 predicto ando a belgrado in persona sopral Danubio con magno exercito con tutto suo perforzo di tutta Turchia et Grecia di armigeri et pedestri azapi. Qual fece fabricare corpi cento de trireme nel bosco di ceruia apresso un fiume chiamato Moraua infra terra miglia 700 in circa, et questo fu linuerno precedente, et quelle fece di tutto puncto fornire proprio apte come maritime a nauigare, et quelle proiecit in dicto fiume, e fecele remigare uerso el Danubio colquale si conguinge dicto fiume de moraua. Similmente fece portare metallo infra terra miglia 800 nella citta di Scopia nella quale fece gittare bomabrde grosse a numero 28 de laquali la minor tiraua di pietra in (39) peso cantari 4 alcune 5 et alcune 6 in 7 et oltre altre bombarde et spingarde etc. in gran copia, et quelle fece conducere al predicto castello di Belgrado, alquale puose lhoste circum circa: Da una parte da la cento antedicte Galee per obuiare el passo a li ungari. Similiter per transferire suoi armigeri nel suo paese di la da lacqua douera lo exercito di dicti ungari. Et questo per che esso bel grado, e formato reuera in Grecia, idest uerso quella sopra el riuo del Danubio, di la dalquale comincia el paese di ungaria. Ecce soprauenne la santeta e felice memoria del quondam frati Joanni de capestrano del ordine de frati minori con conducta magna di huomini quasi tutti pedestri deuoti della sancta fede nostra disposti per quella bisognando perire di quali ne passo uenti milia in piu in dicto belgrado. Visto quello bombardato da dicti colpi 28 di bombarde grosse tutto fracassato. Visto etiam che dicto gran turcho gia li hauea data asperrima battaglia ordinata del che ne hauea hauuto poco honore: licet || li hauessino facti impeti magnanimi et fusseno nel primo et secondo riuellino intrati con gran furore considerando quello prudentissimo et sanctissimo huomo predicto frate Joanni che essi Turchi per lunga et fiera battaglia erano tutti fralli et lassi, ouero gran parte di quelli: hauendo diuiso el so exercito in tre parti, una la magior alla persona sua: laltra al Beghelerbei di grecia, et laltra a laltro Beghelerbei di Turchia al lor diuino culto aspirato, delibero de inuestire et ordine alo insulto del Beghelerbei di grecia, qual fu morto: huomini 7000 il simile a laltro Beghelerbei di Turchia: el resto alla persona del gran Turcho: et col nome di Jesu christo precedente el sancto uexillifero della sancta croce li feritte dentro. Ita che immediate tutti et due li Beghelerbei miseron in rotta et gran parte tagliarono a pezzi, et quelli scacciorono da bombarde predicte, quali tutte feceron restare. Simil'ter brusiorono tutte le cento Galee in questa forma: che metu dutti essi turchi li accesero foco, et dicto frate Joanni acio non le rihauesseno in loro possanza gli diede di qual resto, et cosi icemorono tutte, tutta la gente (40) remanente illesa fugittero doue era el Signore et si sacumulorono con esso: et per che non ci resto el gran Turcho, primo sopra uenne la nocte, secondo per che in bello preseno alquanti pochi ungari, quali lo aduisorono come il bianco capitano generale di ungaria li uicino in una insula posta nel Danubio distanta da belgrado per miglia VIII cum X milia huomini armigeri tutti a cauallo bene in punto lo douea lun de mane cingere, per aliam uiam: Esso gran Turcho territo credendo firmiter e nostri christiani non si douesseno mouere per niente: La nocte insalutato hospite cum tutti li suoi fugittero uerso Turchia cum gran silentio et gran timore: Ita acio non fussero sentiti fecero tutte le campanelle di cameli et muli di feno et herbe impire, et tutta la nocte come lepri da leurer uenati fugittero per tre giornate di carriagio, cum grandissima uergogna, interesse et danno di cento galee XXIII bombarde grosse cum grandissima parte di padiglioni et suo carriagio iui derelicte et in fuga ducti cum sua ignominia. Esso gran Turcho cum periculo maxime fu ferito duno passatore nella sinistra tibia hoc || est nella polpa gia posto in fuga maxime uisto che lo Aga capitano de Jannizeri era gia stato tagliato a pezzi non sapiendo in che mondo si fusse uoltando le spalle fu ferito ut supra. Fu etiam ferito ne laltra, ma in quella non hebbe troppo lesione. Fu morto lo Beghelerbei di Grecia chiamato Charagiabei capitano generale, lo piu ualente piu prouido, piu astuto, piu caro, piu accepto et lo magior huomo del Signore: Fu morto etiam ut supra lo capitano de Jannizeri generale con morte de XIII-m huomini turchi in piu senza capitani. Demum pati danno di ducati cinquescento milia in piu, et di tale impresa ne resto gramo, mal contento, et grassignato alaquale impresa et zuffa col dicto gran turcho era presente in persona lo preniminato Domino Jacobo suo mercatante.

Post hec lun de mane intesa la fuga de dicti Turchi rimaser nostri christiani inuaghiti et stupefacti, tamen disposti procedere contra di essi cani et perseguirli usque finem, Ma accade interim che preparando lhoste dicto frate Joanni di fluxo abandonato passó di questa uita lalma sua felice, et cosi di pe(41)ste mori el ualoroso general capitano Biancho chiamato: quo mortuo fu per il Re li presente electo in luogo del patre il primo genito in capitano generale, quale cognoscendosi per exoso da uno patruo del Re suo maiore attinente barone et secretario dubitando per odio li portaua non lo facesse dello officio suo deponere, delibero damazarlo, et una dierum mise dentro da Belgrado, quale hauea in sua possanza spectante a suo capitaneato, huomini darme a numero tre milia secreti et al Re conuito in dicto loco, sapiendo che esso patruo secretario: tamquam ipsius Regis oculus dexter, sempre staua ala persona sua: et entrando nel castello, entrati che furono Re, dicto Barone patruo cum. 500. huomini cortigiani subito fece serrare la porta. Visto simile acto dicto restó inuaghito, del che esso patruo audace cognoscendosi gran maestro presso la corona, comincio dicto capitano a rebruscare dicendo, che acto et presumptione era quella di suspecto inaudito di Follia Esso gia capitaneo audacter, et come disposto di peruenire a lacto, li ordinati armigeri su||bito fece presentare quali illico cerchiorono el re cum tutti li soi li presenti, poi simul et semel ando cum furia uerso dicto, et quello feri, et suoi seguaci immediate presente el Re lo tagliorono a pezzi: Visto el re si nephando peccato restó tremefacto et mal contento: el Capitano subito ando uerso quello, et si gitto con ginochii in terra dicendoli che non temesse che quello haueua facto a buon fine in protectione et forza di sua corona per quella mantenere, Lo exercito fora existente sentendo lo romore: si acostorono al castello del Re dubitanti et mal contenti: El capitano per placarli feci fuori gittare el capo di dicto morto Barone: quo uiso rimasero placati: et per questo restó che non procederono ad ulteriora contra de Turchi.

Ciascuno morto dicto frate Joanne, et altri prescripti incommode interuenuti presero suo camino a casa sua. Cognoscendo poi dicto Capitaneo el grande excesso, per tollere ogni amaritudine da la corona, accioche ne lo aduenire non patisse danno: placo el Re cum dolce parole, et magnifici doni pecuniarii, et a quello (42) ingratia richiese uolesse dignare pastornando a stanza regale di passare per le parti di transiluania sugette a suo capitaneato, doue era la sua matre: et uedendo el re tanti soi preghi, consentitte et ando nelle sue terre della sua matre: laquale li fece grandissimo honore, et li dono excelsi doni. Poi dicto Capitano non bene confisus del commisso errore si reconcilio cum la corona inanti che si partisseno da sue stanze dubitando di quello linteruenne, uolendosi intendere inanti chel seguisse, bono tamen modo dimando la fede, et cosi confirmatione del suo capitaneato, del che esso Re libere li perdono: et promise sua fede: poi si partirono caminando per Ungaria di terra in terra: et quando furono in Buda stanza regale tutti signori subditi et cosi Baroni tutti si furono presentati, et cominciorono a fare gazarie et Victorie cum solemne noze, bagordi e giostre per la uictoria contra el cane hauuta. et stando tutti in quelle sedendo el Re pro tribunali presente dicto capitano cum tutti Signori et Baroni. Ecco la moglie dello occiso patruo mesta: et schapigliata con mane agrope in alta uoce gridando justitia. Non || sapiendo ne potendogliela denegare: subito la fece prendere: et quello di medesimo intuitu iustitie decollare. Quo facto una uoce consulti ad hoc che li turchi proprio cognomine uocabuli hanno in tremore il nome bianco come falcon perdice. Simili modo per che haueano sue castella a confine di turchi elessero laltro minore fratello di Biancho figlio in Capitano generale, et passato alquanto tempo fu esso Re attossicato in prouiso, et non si sappe lo reo: quale era nipote de lo imperatore presente: quo mortuo fu per la corte di tutti e Signori et baroni electo Re dicto capitaneo di biancho figlio nominato Mathia: et e, quello medesimo che nel presente regna: et ben chel sia de uil sangue, nato tamen per lo glorioso nome del ualoroso padre feroce nimico di pagana fede, et proprio Astore ne Turchi come a fasani quello e stato electo. (43)

Diuerse crudelta di Meemmet gran Turcho.

Diuerse sono immo horribile le iustitie et iniustitie et crudeltade del gran Turcho, tamen la piu solita morte che concede a chi li piace errando o no, epure di fare in terra prostrate quello che uuole punire, et con uno acuto legno longo posto nel forame con una lignea grossa mazza con ambe mani un forte colpo di tutta possa li da el manigoldo: Ita che esso legno chiamato un palo entra dentro dal corpo humano, et secondo la uia uiue o more tale sciaurato: poi driza et pianta dicto legno, et cosi relicto lassa quello afflicto in extremis: qual poco uiue.

Unaltra horribil crudelta sol dare a chi grauemente offende: In fermo stanti ferri longi pone chiamati changeli a modo di granchi posto sopra legni delle forche, et quelli da manigoldi cum ligate mani fa granchiare nella gola sotto la massella, saluo lo canone, cum le spalle uerso dicte forche, et fa dicto granchio a la piu parte uscire gresso ala orechia fuori di quella palmi. 4. in. 5. poi li fa sciolte li mani, et quello tale procurando di campare con ambe le mane continuo si suspende per || uscire del granchio, et sospeso al sommo di quello ricasca sempre, poi ritorna, et sempre ricasca, et cosi perseuera esso mal nato alcuna fiata un di, aliquando due uiuo in tal tormento: demum si more di tale horribile morte.

Similiter per magiore seuerita tamquam carnifex alcuni fa per li pedi suspendere come castroni, con mano drieto ligate, con uno legno trauerso basso a le mani longo et forte, stante doue fa ligare le mani acio non si possi mouere, et cosi el fa scorticare ferocemente in grossa pelle, per insino alcapo, poi li fa tagliare lo collo, et cosi per insino allemani: et quelle fa tagliare: Ita che rimane lo capo et le mane coniuncte a la pelle, qual fa lauare, et lauata di paglia fa empire, et ci fa rimettere li piedi: Ita che pare integro homo, et poi posto al sommo duna lancia il fa leuare in alto et pare proprio homo et questo fa per dispregio di quello tal fortunato.

Non si troua uno di quanti traditori per loro tractati, o altre malitie et gesti mediante lopera dequali habbia conquistato prouincie terre, o castella. chi non habbia non (44) obstante fede a loro promessa hauuto lo intento facto decollare. Similmente di qualunche altri oppressi a pacti presi salua la robba et uita: Tutti armigeri uiolata fide sempre ha facto semitare: dicendo che ha cagione et iusto titulo di uendicare el sangue Musulmano, quali presente fa tutti tagliare a pezzi.

Se loffesa fia maritima, suole alcuni erranti maxime sciaurati christiani uolendosi fugire in una barcha piena de minuta legna porre: et quelli chiauare a banchi et cercho di quella con chiodi a mano et piedi poi li da fuoco.

Alcuni altri secondo li delicti suspende a forche.

Ad alcuni fa tagliare le mani, et alcuni li piedi: ad alcuno le mano e piedi: ad alcuni fa cauare li occhii: ad alcuni fa tagliare lo naso, et alcuni braccia; ad alcuni fa smembrare la faccia.

Tutti coloro che comparano suoi datii et non hanno infin del tempo da satisfare tutti fa suspendere senza alcuna remissione: alcuni di piccolo fallo et sia chi uoglia fa punire sopra uno asinello, et di coda li || fa briglia, et cosi per tutta la terra con una piena panza in capo posta il fa menare, poi prostraere et li fa dare cinquanta o cento stafillate.

Molti dicono che fa alcuni uiui sepellire: et alcuni da elefanti et altre siluestre bestie diuorare. Tamen esso Domino Jacobo dice mai hauer uiste simile crudeltate. Et la piu extrema che e, che in obrobrio dalcuni dase grandemente odiati tiene tral numero di suoi diuersi manigoldi tri ouero quatro huomini horribili a quali da buona prouisione et in sua presentia uolendo uendicarsi, fa quelli da detti horribili manigoldi mangiare nella faccia. Ita che aspirano di questa uita et questa e la piu nefanda morte che mai fusse nominata.

Non bisogna che Signori vezirii ne altri capitanei, ne armigeri e subditi suoi presumino di fallire, che subito sia gran maestro quanto uoglia senza alcuna redemtione a mala morte el fa perire. Et piu che manda unico schiauo con littera diretta al indice di qualunche (45) luogo al magiore Signore, o Capitano, et sia distante quanto uoglia, et li fa uista la lettera presentata al judice ipso facto etiam non intelecta rei causa tagliare la testa.

Demum se mai fu alcuno contratemuto ne reuerito Signore executino ne crudele questo e unaltro et pegio di Nerone.

Et che cosi sia hauendo nel uiridario suo ueduto uno tempestino nato cucumero, quale essendo ritornato a quello et non ritrounandolo tutto commosso dimando quello a lortelano: elquale rispose come era innocente. Verum hauea ueduto ingredere in dicto uiridario tre de suoi splendidi giouinetti esse subito li fece tutti dinanti a se uenire, et domandando di quello tutti negarono per tremore. Visto questo mando per manigoldi, et comincio di uno in uno a farli scindere el pecto per ueder dentro dal stomacho: Volle la uentura che aperti che nhebbe dui: al secondo si trouo dentro del stomaco dicto cucumero: Aliter andaua apresso seguendo sua horribile fantasia tanto che hauesse ritrouato dicto cucumero. Diuerse altre crudeltate mette in uso esso || cane tamen le perscripte sono comune.

Circa la punitione di excessi et ladri non pensi alcuno errante illeso pertransire che per uno ouo solamente faria impicare qualunche sia, dicendo che chi ha animo di robare uno denaro, ei simile fara di uno ducato et ultra.

Come é presripto benche ognuno pauenta della possanza del gran Turcho: Dinouo afferma lo prenominato domino Jacobo de Promontorio, quale presente ha piu fiate ueduto tutto suo preforzo, et ha caualcato nel tempo de XXV. anni che e stato nella sua corte qualunche luogo di tutta grecia: et tuta quasi Turchia: omnibus computatis non excedere remanenti luoghi suoi prouisti oltra el numero di huomini septanta sei milia. Verum che hauendo lacqua a gliochii et non altremente ne extraheria tra tutta Turchia et grecia facendo cerne a spese de citate terre castella etc. huomini XX, tali et quali et non piu poco utili.

Non obstante etiam chel maritimo exercito uulgari loquela se dice chel gran Tucho pone in mare nele cinquecento et [46] chi piu et chi meno tra quali dicano essere galee infinite. Rende fede esso Domino Jacobo chel magior preforzo quale habia facto e pur stato alla impresa di cafa: che furon uele trecento ottanta in circa, Tra lequale ci furon galee CXX. el resto fuste, barche, pantanaree etc. La piu parte armati di galeotti greci contra lor uoglia senza alcuna mercede. Sed notandum est, che simile galee fuste etc. non sono proprio apte ne decente a battaglia marittima, che quatro cosi armate galee di simili inepti a nauigare non ualeriano per una de le nostre. Et che cosi sia uera sempre fuge maritima guerra. Solo mediante quelle conduce huomini a passagio a quali luoghi, quali uuole conquistare, iui pone lhoste, et con grosse bombarde, immo confalsi inganni et tradimenti debella questo et quello luogo. Verum est che una di sue continue armate galee dellequale ne ha pure alcune: uale per qualunche altra galea.

Non si extende piu oltre a dire di cose sue marittime eo quia non sonno condegne di laude che solo ne conduce hinc inde || armigeri ut supra. Et che cosi sia uero, non fa fabricare naue, per che non possiede marinari, maximo che hali piu belli, et piu degni et ampii boschi da far naui galee, galeazze etc che siano in tutto el mondo: Ma perche ci mancano marinari, non puo in mare guerregiare; al che summopere peruenire desidera: Ergo persuade esso prenominato Domino Jacobo, tutti e christiani mancando esso cane de huomini marinari, uel apti a marittima guerra quelio a marittimi confini uia marittima debellare. Juncto maxime che se nostri christiani subditi suoi quali sonno innumerabli uedesseno alcuno magnanimo Signore o capitaneo transferto in quelle parti subito per uscire di tanta seruitu prenderiano larme in mano et lo scacciariano di tutta grecia et adherenti prouincie: quali christiani reuera sonno li piu prouidi et piu apti a le armegiare che siano in quelli paesi. Et che cosi sia uero andando ad hoste alcuni seco non conduce perche di quelli si diffida et teme di qualche bagatella.

Oltra di questo ci sono pochi Turchi cosi in grecia come in Turchia: et alle orechi e di molti per hauere udito di quello tonitrua par [47] cosa noua chel suo preforzo non ascenda a piu numero di huomini septanta sei milia, et uenti milia di cerne bisognandone grandemente ut supra. Preterea hauendo come ha sotto di se latissimo paese, par cosa noua che non possi ponere magior moltitudine a campo di armigeri. Rende ragione esso domino Jacobo che per infinite lasciuie di diuerse schiaue et putti a quali si danno, non procreano quasi alcuno figliolo Ita che de proprii schiaui christiani fanno figlioli Rinegati. Quale etiam se uedessero alcuno capo in quelle parte, tutti tornariano a fede christiana et in subsidio di quella prenderiano le arme.

Che bisogna tante cose: non sonno tra tutta Turchia et Grecia di huomini astanti a stantie case due milia di Turchi: nati dico di patre e di matre turca, Similiter non par cosa ueridica che non habia marittimi marinari in copia. Acio risponde che nimie.

Imperoche non ha citta ne terre alcune di Turchi habitate dempto tantummodo Constantinopoli et Gallipoli nellarcipelago et mare magiore: Sono tutti greci cristiani et cosi in qualunche altri luoghi a confini marittimi existentii.

[1] На турски „Махмедъ“, това е Мохамедъ II.

[2] „бегъ“ = господарь, владетель, благородникъ.

[3] „Шаабанъ“ = осмиятъ месецъ на лунната година.

[4] „Рамжзанъ“ = деветиятъ месецъ на лунната година; презъ него е турскиятъ постъ.

[5] [Посоченитѣ тукъ за рождението на Мохамеда II години отъ Хр. 1425 и отъ Хиджра 841 г. не отговарятъ една на друга: 841 г. отъ Хиджра дава 1437 год. отъ Хр., която, очевидно, не е вѣрна, защото Яковъ постжпилъ въ султановия дворъ въ Одринъ въ 1433 г., следов. той би билъ самъ свидетель на рождението на Мохамеда II, а между това той казва, че датата на рождението узналъ отъ дойката на султана и отъ нейния мжжъ, които били християни, и отъ ага кадънъ-харемъ, началника на султановия харемъ. И тъй дадената отъ Хиджра 841 г. не е вѣрна; но не е вѣрна и годината отъ Хр., защото Мохамедъ II е умрѣлъ на 3. май 1481 г. или на 52-та си година, следов. той се е родилъ презъ 1429 г.; а понеже е завзелъ престола презъ 1451 год., то той въ тая година е билъ не на 25 г., както твърди Яковъ, а на 21 години или въ 22-та година, което е и вѣрното. Изобщо трѣба да се забележи, че Яковъ тукъ е объркалъ хронологията; но, ако вземемъ за вѣрни месецитѣ и днитѣ, показани отъ Якова, то ще трѣба да приемемъ, че Мохамедъ II се е родилъ на 19. ноемврий 1429 отъ Хр. и презъ 8 ия месецъ на 833 год. отъ Хиждра. *Редак.*]

[6] Итал. дума monocho, вѣроятно отъ турската „еминъ“, която значи сигурность, довѣреникъ, пазитель, или отъ „мунакхъ“ = очистенъ, въздържанъ, добродѣтель.

[7] Турската дума „сарай“, срещу която е предадената въ итал. текстъ serraglio, която изглежда да е заета, или по народна етимология е свързана съ serrare, защото турскитѣ автори смѣтатъ думата за своя. Ср. у проф. Али Назима: „серàе“ = палатъ, дворъ.

[8] Отъ тур. „агà“ = бая, по-голѣмъ братъ, господарь; „каджнъ“ = жена, госпожа; „харемъ“ = съпруга, жена, женското отдѣление въ кжщата или палата; „ага каджнъ-харемъ“ значи това, което сегашнитѣ турци наричатъ „кжзларъ агасж“ = скопецъ — началникъ на момичетата въ харема на господаря.

[9] Въ ржкописа първомъ било написано 1434 (MCCCCXXXIIII), а после поправено съ сжщото мастило отъ сжщата ржка на 1429 (MCCCCXXVIIII). [Очевидно първата дата 1434 г. е вѣрната, защото въ 1429 год., когато собствено се родилъ Мохамедъ II, както видѣхме, Яковъ не се намиралъ въ султановия дворъ; той е постжпилъ тамъ само въ 1433 год. *Ред.*]

[10] „везиръ“ = министъръ, управитель.

[11] „паша“, по-старо „баша“, отъ „башъ“ = глава. Думата значи главатарь.

[12] Срѣдневѣковна златна монета, която е струвала около 10 лева златни, или сребърна, която е струвала 5 лева златни.

[13] „Махмедъ“ = Мохамедъ II; „ханъ“ отъ по-старо „каханъ“ = владетель, князъ; „небѫ“ = пророкъ, или „небѫлъ“ = благороденъ (nobile?); „елъ“ = арабската членна форма, или пъкъ „аалъ“ = династия, родъ, семейство; „Мурадъ“ = Мурадъ II.

[14] „спахи“ = войникъ конникъ.

[15] Отъ „гарибъ“ = странникъ, чужденецъ, пѫтникъ; „огланъ“ = момче, слуга; думата значи „чужденци“ прислужници, наемници.

[16] Аспра била основна турска пара. 44 аспри правѣли едно дукато, както по-късно 40 — сребъренъ грошъ. Въ българския езикъ аспрата е измѣстена отъ „пара“ и аспритѣ сѫ малкитѣ сребърни монетки, които въ зап. България наричатъ „стари пари“, както е случая и съ другата мѣрка оката, която сѫщо така непременно наричатъ „стара ока“.

[17] „улагъ“ = коненъ разсиленъ, куриеръ, пратеникъ; „жлакаджи“ = сѫщото, каквото и „улагъ“.

[18] Отъ „дзилъ“ = сѣнка, фигура, *прен. знач.* закрила protection; тукъ думата значи протежета на султана.

[19] „Солаки“=лѣвичаръ, авторътъ на рѫкописа го превежда на лат. съ sinistrarius.

[20] Отъ „ени“ = новъ и „чери“ = войска, milice; „еничери“ = нова или прѣсна войска.

[21] Отъ „капу“ = врата, порта и „башѫ“ = глава; „капуджибаши“ = главенъ вратарь.

[22] т. е. „джешини черибаши“ отъ „джеш“ и „чери“ = войска, или черибашия на войската.

[23] Въ сегашния турски езикъ „чаушъ“ = старшия отъ пехотата разсиленъ.

[24] „чаушъ ага“ = главенъ чаушинъ — старшия.

[25] Така турцитѣ изговаряли думата „ени-чери“. (виж. бел. 20).

[26] „ая“=свещенъ; „аянбаши“=свещенъ паша, главатарь, князъ.

[27] „кадѫ“=кадия, сѫдия; „елъ“ араб. членна форма; „аскеръ“= войска, воененъ; „кад-ел-аскеръ“ = воененъ кадия — сѫдия.

[28] „ода-башѫ“ = царски камериеръ и главна стая.

[29] „абдесъ“ = религиозния обредъ — омиване на рѫце.

[30] „намадъ“ = молитва.

[31] „хакѫ“ = истински, върховенъ: „педеръ“ = баща; „башѫ“ = глава. Думата значи върховенъ глава на бащитѣ (не съмъ сигуренъ за това тълкуване, обаче вѣроятно е „питеръ“ да стои именно вмѣсто „педеръ“, което е обикновена титла, както и ага).

[32] „хазѫнадаръ“ = ковчежникъ; „казѫнадаръ-башѫ“ = главенъ ковчежникъ.

[33] „киляръ“ = килеръ, маза, нѣм. Keller; „килерджи башѫ“= началникъ на килеритѣ, мазата, зимника, подземието.

[34] „чакърджи“ = соколджия, доганджия; отъ „чакъръ“ =

соколъ; „чакърджи баши“ = главатарь на соколаритѣ, или на соколитѣ.

[35] „шаржпъ“ = питие, вино; „шаржптарь“ = виночерпецъ.

[36] Стои вм. „ода-баши“ = главатарь на одаята на султана, камериеръ, или по-право „одаджи баши“ = главатарь на одайджиитѣ, т. е. на камериеритѣ.

[37] Въ итал. текстъ „bazarioti“ = базаргини, пазаргатинъ, търговецъ.

[38] Въ текста ottachi = „одаи“, стаи.

[39] „гонлукъ“ = чадъръ, въ итал. текстъ parasole.

[40] „мухтеръ“, мн. ч. „мехтерлеръ“ = инженери.

[41] „бегьлеръ-бегъ“ = бей на беюветѣ, князъ, господарь.

[42] „су-башж“ = главатарь, областенъ или околийски началникъ.

[43] „каджъ“ = сждия.

[44] „оглу“, отъ „огулъ“ = синъ; „Евернесж-оглу“ = синъ на Евернеса.

[45] „екинджи“ = земледѣлецъ, селенинъ отъ „екинъ“ = жито.

[46] Турската дума „есхабъ“, мн. ч. отъ „сахибъ“ = притежатель, сайбия, собственикъ. На български освенъ сайбия, ед. ч., се употрѣбява и „есхабъ“, мн. ч., въ форма „исхабе“ или „исабе“. Така наричатъ частнитѣ ливади и пасища, които куруджиитѣ строго пазятъ отъ селския добитъкъ, който трѣбва да пасе изъ мерата, а влѣзе ли въ исабето, веднага го прибира въ куруджийника или ареста за добитъка.

[47] „челеби“ = набоженъ, господарь, благородникъ. Тука е собств. име.

[48] На български въ народнитѣ говори е известенъ като Кацамунъ, а жителитѣ отъ областьта му — кацамуни.

[49] Denarius, римска сребърна монета, $^1/_7$ или $^1/_8$ отъ унцията, до Августа $^1/_7$, споредъ неговата реформа $^1/_8$. Струвала е около 60 стотинки отъ сегашния златенъ левъ.

[50] Кантарътъ е ималъ 100 стари оки.

[51] Въ ржкописа е предадено съ charaihari, което е отъ „хараджи“ = външенъ, чужденецъ (разбира се въ религиозна смисълъ съ огледъ къмъ исляма), еретикъ, а харачари сж тия поданици не мюсюлмани, които плащатъ особения за тѣхъ данъкъ харачъ.

[52] focagii може да се смѣта, възъ основа на значението на хараджии=чужденци, като италиянска дума отъ fora=странство съ погрѣшность, но не е вѣроятно, понеже знаемъ, че данъкътъ е билъ смѣтанъ на огнище, оттамъ: „запушилъ коминъ“. Въ такъвъ случай би се излѣзло отъ fuoco, foco = огънь, но тогава окончание gii, което е турско, е необяснимо въ итал. дума. Може да се смѣта и за турска дума „факжджии“, отъ „фикх“ = юридическо право, тогава факжджии биха били свободнитѣ християнски поданици за разлика отъ робитѣ. Най-вѣроятно, струва ми се, огнищари, хора, които стоятъ въ кжща и пушатъ коминъ, като глави на семейства и като та-

кива плащатъ харачъ, още повече, че харачътъ е билъ само върху семействата.

[53] Отъ „ебхаръ“, „ебаръ“ = море; „ебарджи“ = моряшки, или морякъ. Въ случая „ебхарчи“ значи моряшки данъкъ и отъ тамъ, разбира се, главно рибарски.

[54] „безъ“ = платно; „безазъ“ = тъкачъ, търговецъ на платна; „басма“, „безазстанъ“ = пазарь на басми и платове.

[55] Libra = 369.2 грама.

[56] Евбея.

[57] Налогъ за ползуване отъ фара.

[58] Въ Кримъ на изтокъ отъ Севастополъ.

[59] Областьта срещу Кипъръ, населението ѝ и до сега е известно въ България подъ името караманлии или караманлии турци.

[60] Спахии. ихаоси (= чауши), ихишини, (ехашинъ) се срещатъ и по-рано, обаче гилъ въ тая форма е неузнаваемо; може би стои вмѣсто гиръ и тогава е днешното турско „чери“ = войска. Цѣлото би значило: чауши отъ гвардията.

[61] „Мир-за“, отъ персийски, стои вмѣсто „мир-зааде“, „зать“, „зааде“ = особа, „миръ“ = князъ, емиръ.

[62] Тука Turcho вѣроятно е собствено име, защото народното име чакъ по-късно излиза въ тая форма и до сега у турцитѣ не е дотолкова разпространено. Тѣ предпочитатъ да се наричатъ османлии. Въ такъвъ случай правописътъ би билъ наспроти турската фонетика „тюркъ“. Но има основания да го смѣтаме и за народното име „турчинъ“.

[63] „илдаръмъ“ въ сѫщность значи свѣткавица, мълния, а не гръмъ.

[64] Жгълътъ на тоя листъ е изгоренъ и текста е възстановенъ съ всички резерви относно точностьта.

[65] И това мѣсто е отъ изгорения жгълъ на листа.

[66] Въ рѫкописа е: Munera, crede mihi, placant hominesque deosque.

[67] „кърджъсж“, вѣроятно така трѣбва да се чете, ако се гледатъ другитѣ подобни транскрипции въ рѫкописа.

[68] Всичкитѣ въ най-южния Пелопонесъ.

[69] Босненскитѣ богомили, които отпосле се потурчили, сж били отдѣлно отъ другитѣ православни бошнаци.

[70] „канджа“ = кука, канджв, или „ченгелъ“ = сѫщо кука, ченгелъ и пр.

БИБЛИОГРАФИЯ

по история на българитѣ и българскитѣ земи презъ 1927—1928 год.

Съкращения: БМ=Българска Мисълъ. — ГСУ = Годишникъ на Софийския Университетъ. — И.-ф. ф. = Историко-филологически факултетъ. — Юр. ф. = Юридически факултетъ. — Бог. ф. = Богословски факултетъ. — ДК = Духовна Култура. — ИзвАИ = Известия на Българския Археологически Институтъ. — ИзвИД = Известия на Историческото Дружество въ София. — ИзвЕМ = Известия на Народния Етнографически Музей. — МП = Македонски Прегледъ. — УчП = Училищенъ Прегледъ. — ОП = Отецъ Паисий. — СД = Сборникъ Силистра и Добруджа. — СГ = Славянски Гласъ. — БИБ = Българска Историческа Библиотека. — ЮКС = Юбилейна книга на гр. София. — СБД = Сборникъ Борисъ Дяковичъ.

Алексиевъ, Влад. Приносъ къмъ византийско българскитѣ правни отношения. Еклогата съ огледъ на завещанието. МП, год. IV,)1928), кн. 1, стр. 1—30; кн. 2, стр. 23—64.

Апостолидисъ, М., Обсадата и завладѣването на Пловдивъ отъ готитѣ, СБД, стр. 187—194.

Аргировъ, Ст., Софийскитѣ читалища, ЮКС, София 1928, стр. 162—164.

Арнаудовъ, М., (подъ редакцията), Климентъ Търновски Василъ Друмевъ, за 25-годишнината отъ смъртьта му, изследвания, спомени и документи съ 29 образи въ текста. София 1927, 480 стр. — Неофитъ Хилендарски-Бозвели, БИБ. год. I, 1928, т. 1, стр. 194—224. — Автобиографията на П. Р. Славейковъ. БМ, г. II (1927), кн. IX, стр. 577—585. — Патриархътъ на българскитѣ писатели и педагози: Неофитъ Рилски. БМ, г. II, (1927). кн. II. стр. 142—146 — „Наченки на българската народоука (1829—1855). Уч.П, год. XXVI (1927), кн. 5—6. стр. 845—863. — Ив. Д. Шишмановъ, като личность, ученъ и общественикъ. БМ, г. III, (1928). кн. IX, стр. 595—602 — Григоръ Пърличевъ. (1830—1893). Уч П, год. XXVI, (1927), кн. 7. стр. 1062—1081. — Разцвѣтътъ на българската народоука (1855—1885), УчП, год. XXVII (1928), кн. 3, стр. 245—270. — Гръцка и българска просвѣта въ начачото на XIX вѣкъ. БИБ, год. I (1928), т. 3, стр. 148—176.

Балабановъ, Н., Исторически прегледъ на Народния театъръ УчП, год. XXVII, (1928), кн. 4 и 5, стр. 416—450.

Баламезовъ, С., София като политически и културенъ центъръ, ЮКС, София 1928, стр. 79—85. — Народностниятъ въпросъ и учредителното събрение, ОП, г. I, (1928), бр. 3, стр. 48—49.

Бешевлиевъ, В., Прабългарскитѣ надписи. БМ, г. II (1927), кн. VI, стр. 401—403.

Библиография по историята на българитѣ и българскитѣ земи презъ 1925—1926 год., Изв.ИД.,кн. VII — VIII, (1928). стр. 253—260.

Благоевъ Н., Дѣлянъ и неговото възстание въ Моравско и Македония противъ византийцитѣ. МП. год. IV, (1928). кн. 2. стр. 1—22. — Поражението и пленяване на царь Романа. МП, год, III (1927), кн. 3. стр. 1—14. — Царувалъ ли е Ааронъ, братътъ на царь Самуила, и кога? МП, год. III. (1927), кн. 4, стр. 15—26.

Бобчевъ С. 50-годишнината на Свободна България. СГ,, за 1928, кн. 1—2, стр. 18—26 Симеонова България отъ държавно правно гледище. ГСУ, Юр. ф. XXIII (1928) стр. 1—152. — Петдесетгодишнината отъ царския манифестъ по обявяването на войната за нашето освобождение. СГ за 1927, кн. 2—3, стр. 103—112. — Българско обичайно наказателно право. Сборникъ за народни умотворения и народопись, кн. XXXVII (1927), стр. 318. — Руско-турската освободителна война 1877—1878 г,, София 1928. 244 стр.

Богаевски П., Шипка, Плевна, Санъ Стефано. СГ за 1928. кн. 1—2, стр. 27—33. — Половинъ вѣкъ следъ Берлинския конгресъ. СГ за 1928. кн. 3, стр. 81—85.

Варлаамъ, еп. Левхийски, Св. Иванъ, велики рилски чудотворецъ и неговия монастиръ, подъ редакцията на. София 1928.

Велковъ Ив., Плиска — първата българска столица, БИБ, г. I (1928), т. 2, стр 1—26. — Стари селища и градища по долината на р. Витъ. Материали за археологическа карта на България. книга VI. София 1928, 57 стр. — Нова военна диплома отъ Домициана. Изв.АИ. IV (1927), стр. 69—80. — Велики Преславъ, изъ очеркитѣ „Мъртви градове", БМ, г. III (1928), кн. IX, стр. 614—623. — Тракийската гробница при с. Старо-новосело. СБД, София 1927, стр. 171—179. — Мъртви градове. Никюпъ на Росица, БМ, г. II (1928), кн. I, стр. 52—59.

Велчевъ В., Българскиятъ народностенъ въпросъ следъ погрома. ОП, год. I (1928), брой 1. стр. 2—4.

Вестителевъ Г., Острово и неговата околность, единъ мало известенъ кѫтъ на Македония. МП. год. III (1927). кн. 2, стр. 1—24.

Възпоминателенъ сборникъ за Василъ Кънчевъ (1902—1927). Вратца 1927. 160 стр.

Геновъ Г., Народностнитѣ малцинства. МП, год. III (1927), кн. 3, стр. 67—98. — Силистра въ политическата история на източния въпросъ. СД, София 1927, стр. 205—226

Геновъ Минко, Царь Симеоновиятъ вѣкъ въ литературата, БИБ, г. I (1928), т. 4, стр. 79—121.

Георгиевъ Св., Първиятъ кръстоносенъ походъ и българскитѣ земи. БИБ, г. I (1928), т. 2, стр. 69—117.

Георговъ Ив., Последната позиция на сърбитѣ по македонския въпросъ. ОП, г. I (1928), бр. 1, стр. 4—6.

Грабаръ А., Погановскиятъ монастиръ. Изв.АИ, IV (1927), стр. 172—210.

~~Гешовъ Ив. Ев., Спомени и студии. Издава~~ Българската академия на наукитѣ. София 1928, 393 стр.

Господиновъ Иор. С., Преславъ, минало, старини. Кратъкъ общедостѫпенъ прегледъ. Шуменъ 1928, 36 стр.

Дечевъ Д., Очеркъ на религията на древнитѣ траки. БИБ, г. I (1928), т. 3, стр. 22—55.

Дечевъ В, Миналото на Чепеларе. Приносъ за историята на Родопа, съ предговоръ отъ проф. В. Н. Златарски, книга първа, съ ликове и други фотографски снимки на сгради, заселища, мѣстности и други София 1928, 304 стр.

Доросиевъ Л., Учебното дѣло въ София. ЮКС, София 1928, стр. 86—124.

Жековъ Н., генералъ О. З., Българското воинство 1878—1928 г., военно-политичеекн погледъ върху развитието и бойнитѣ дѣла на нашитѣ въоръжени сили отъ освобождеиието до сега. София 1928, 567 стр.

Завоевъ П., Градъ Щипъ, минало и просвѣта до революционнитѣ борби. МП, год. III (1927), кн. 3, стр. 35—66.

Занетовъ Г., Австро-германаката политика къмъ България. БМ, г. III (1928), кн. IV, стр. 263—272; кн. V, стр. 370—377; кн. IX, стр. 645—649; кн. X, стр. 677—682.

Златарски В. Н., Първитѣ български депутати въ Русия, БИБ, г. I (1928), т. 3, стр. 109—129. — Родопскиятъ юнакъ Момчилъ войвода. БИБ, г. I (1928), т. 2, стр. 118—131. — Преписката на българския князъ Симеона съ императорския делегатъ Лъва Магистра. БИБ, г. I (1928), т. 4, стр. 180—192.—Южна България следъ смъртьта на Иванъ Асенъ II и регинскиятъ миръ. СБД, София 1927, стр. 327—341. — Материали за история на гр. Враца. Сборникъ за Василъ Кѫнчовъ по случай 25-годишнината отъ смъртьта му (1902—1927). Враца 1927, стр. 157—178. — Образуване на българската народность. БИБ, год. I, (1928), т. 1, стр. 74—112. — Политическата дейность на царь Симеона (893—927). БИБ, г. I (1928), т. 4, стр. 3—48. — История на Българската държава презъ срѣднитѣ вѣкове, т. I, Първо българско царство, часть 2 — отъ славѣнизацията на държавата до падането на първото царство, София 1927, 893 стр. — Писма на П. Р. Славейковъ отъ 1857 и 1853 години. БМ, г. III (1928), кн. V, стр. 323—333.

Ивановъ Гено, Предмети и документи отъ нашето недалечно минало. Изв. ИД, кн. VII—VIII (1928), стр. 173—176.

Ивановъ Йор., Ликътъ на св. князъ Борисъ въ Верона. Изв. АИ. IV (1927). стр. 1—13. — Българинъ отъ Силистра — сръбски владика. СД, София 1927, стр. 202—205. — Срѣдновѣковна София. ЮКС, София 1928, стр. 31—38. — София презъ турско време. ЮКС, София 1928, стр. 39—45.

Йоцовъ Б. Нешо Бончевъ 1839—1878. УчП., год. XXVII (1928), кн. 6, стр. 505—541.

Иширковъ А., София по време на освобождението. ЮКС София 1928, стр. 56—64. — Населението на София (етнография и статистика; физиономия на града). ЮКС, София 1928, стр. 65—78.—Градъ София, ЮКС, София 1928, стр., 1—14. — Статистически бележки за населението на гр. Силистра, СД, София 1927, стр. 197—202. — Балканитѣ за балканскитѣ народи. ОП, г. I (1929), бр. 2, стр. 25—26. — Македония име и граници. МП, год III, (1927), кн. 1, стр. 1—22. — Идеята за сближение на южнитѣ славяни въ ново време. ОП, г. I (1928), бр. 4, стр. 61—63. — Българитѣ въ Бесарабия. ОП, г. I (1928). бр. 14 и 15, стр. 234—235.

Казанлъкъ въ миналото и днесъ, юбилеенъ сборникъ по случай петдесетгодишнината отъ освобождението на гр. Казанлъкъ. София 1928, 677 стр.

Каранешевъ Н. К. История на Общежителния Монастиръ „Св. Преобрежение Господне“ при гр. В.-Търново. В.-Търново 1927, 143 стр.

Кацаровъ Г И, София въ древностьта. ЮКС, София 1928, стр. 15—27. — Очеркъ на историята и бита на древна Тракия. БИБ., год. I (1928), т. 1, стр. 1—21. — Антични паметници изъ България (шеста статия). ИзвАИ, IV (1927), стр. 81—120. — Задачи на българската археология. УчП., г. XXVI (1927), кн. 4, стр. 552—563. — Тракийското светилище при с. Дийникли. СБД., София 1927, стр. 127—170.

Кацевъ-Бурцевъ Д., Чий е Бачковскиятъ манастиръ? София 1928, 45 стр.

Кашевъ С. Г., Походитѣ на царь Симеона. София 1928, 72 стр.

Кирковичъ Рада, Спомени. София 1928, 70 стр.

Киселковъ В. Сл., Килифарскиятъ отшелникъ Теодосий. БИБ, г. I (1928), т. 2, стр. 132—164.—Григорий Синаитъ. ДК, кн. 34 и 35. (1927) стр. 236—260.

Костовъ Ст., Софийска носия. ИзвЕМ, год. VII (1927) кн. I—IV, стр. 14—26.

Крачуновъ К., Дипломатична история на България (1886—1915). Великитѣ държави и България (1886-87). София 1928, 232 стр.

Ломско гражданско читалище „Постоянство“, юбилеенъ сборникъ (1856—1926). Ломъ 1927, 165 стр.

Люлински Ив., Родолюбецътъ Иванъ Николаевичъ Денкоглу (1781—1861). София 1927, стр.

Маджаровъ М., Една скръбна петдесетгодишнина. СГ, за 1928, кн. 3, стр. 86—88. — Последнитѣ години отъ живота на К. Стоиловъ, сп. Демократически прегледъ, год. XIX (1927—28), кн. 8. стр. 2—6; кн. 9, стр. 2—9; кн. 10, стр. 4—9; кн. 11, стр. 2—7; кн. 12, стр. 7—13; кн. 13. стр. 7—13.

Максимъ Пловдивски митроп. Екзархъ Антимъ и митрополитъ Панаретъ. ДК, кн. 37 (1927), стр. 97—112.

Миковъ В,, Гробна находка отъ Ковачовица. СБД, София

1927, стр. 181—186. — Селищната могила при с. Балбунаръ. ИзвАИ, IV (1927), стр. 251—284.

Миховъ, Н В, Библиографски източници за историята на Турция и България. Томъ III. София 1928. 166 стр.

Мишевъ Д., Изъ културната история на Дубровникъ: Дубровникъ и България, БМ, год. II (1927), кн. VII—VIII, стр. 520—536. — Санъ-Стефанскиятъ договоръ. ОП. г. I (1928), бр. 6—7, стр. 115—118. — Документи по пробудата на българитѣ въ Силистра. СД, София 1927, стр. 293—341.

100 Миятевъ Кр., Изкуството на българитѣ презъ IX и X в. БИБ, г. I (1928), т. 4, стр. 148—179. — Художествени занаяти у старитѣ българи. БИБ., год. I (1928), стр. 160—184. — Старобългарски надписи при с. Калугерица. СБД, София 1927, стр. 320—325. — Старобългарски златенъ накитъ отъ Мадара. ИзвАИ. IV (1927), стр. 14—26.

Младеновъ Ст., Положението на Аспаруховитѣ българи въ реда на тюркския клонъ отъ арио-алтайскитѣ народи, БИБ., г. (1928), т. 1, стр. 49—73. — Хилядо години български езикъ — отъ царь Симеона до днесъ. БИБ, г. I (1928), т. 4, стр. 49—78. — Ромъно-българскитѣ отношения въ миналото и ромънскитѣ учени. СД. София 1927, стр. 59—101. — Българщината въ Македония и най-новитѣ попълзновения на великосръбскитѣ учени. ИзвЕМ, год. VII (1927), кн. I—IV, стр. 35—59. — Имената на седемь български столнини: Прѣславъ, Срѣдецъ, Воденъ, Охридъ, Търново, Видинъ, Пловдивъ. БМ, г. II (1927), кн. VII—VIII, стр. 485—493. — Името българинъ, досегашнитѣ опити за обяснението му. БМ. г. II (1927), кн. III, стр. 161—168.

Мустаковъ Д. М, генералъ о. з., Българитѣ въ историята на своитѣ войни. (Съ карти, чертежи и схеми). Часть I. София 1927, 191 стр.

Мутафчиевъ П., Българи и румъни въ историята на дунавскитѣ земи, ГСУ И — ф. ф., XXIII (1927), стр. 1—247. — Серсемъкале и Мория. ИзвИД., кн. VII—VIII (1927), стр. 165—172. — Сѫдбинитѣ на срѣдновѣковния Дръстъръ. СД, София 1927, стр. 102—196. — Де, кога и какъ се е губилъ българскиятъ народъ до днесъ. ОП, г. I (1928), бр. 12 и 13, стр. 208—219. — Къмъ историята на Софийската митрополия презъ XVII вѣкъ. ДК, кн. 32 и 33 (1927) стр. 49—64.

Мушмовъ. Монетитѣ и монетарницитѣ на Сердика. София 1926, 222 стр. — Монетарницитѣ на Сердика. ЮКС София 1928. стр. 28—30. — Д-ва оловени печати на охридски архиепископи, МП, год. III (1927), кн. 1, стр. 71—74. — Монетитѣ на тракийскитѣ царе. СБД, София 1927, стр. 195—272.

Начовъ Н., Калоферъ въ миналото 1707—1877 съ една карта. издава Калоферска дружба въ София, София 1927, 655 стр.

Никифоровъ Г., Приносъ за изяснение причинитѣ на нашия политически погромъ въ 1913 год. ОП., г. I (1928), бр. 6 и 7, стр. 118—122.

Никовъ П., Турското завладѣване на България и сѫдбата на последнитѣ Шишмановци. ИзвИД, кн. VII—VIII (1928), стр. 41—

112. — Ср. и БИБ год. I (1928), т. 1, стр. 113—159 (съкратено). — Българска дипломация отъ началото на XIII в., БИБ., г. I (1928), т. 3, стр. 76—108. — Владиславъ граматикъ — пренасяне мощитѣ на Св. Ивана Рилски отъ Търново въ Рилския монастиръ. БИБ г. I (1928), стр. 165—187.

Орѣшковъ П., Жинзифовъ като журналистъ. МП, год. IV (1928), кн. 1, стр. 31—90.

Панделеевъ-Орманджиевъ Ив., Антимъ I български екзархъ. София 1928, 80 стр. — Единъ документъ по новата българска история. Изв.И.Д., кн. VII—VIII (1928), стр. 223—225. — Георги Кондоловъ и дейностьта му въ Странджанското възстание съ 5 портрети. Бургасъ 1927. 122 стр.

Пастиревъ, архим. Паисий, Петричко-Бачковския манастиръ и гробътъ на св. Евтимий, патриархъ търновски. Станимака 1928. 183 стр.

130 Пеневъ Б., Изъ миналото на гр. Шуменъ. ГСУ И.-ф.ф-., XXIII (1927), стр. 1—30.

Поликарпъ Рилски, иеродяконъ, Историческиятъ Дрѣновски монастиръ „Св. Архангелъ Михаилъ“ при гр. Дрѣново. Търново 1928, 43 стр.

Поповъ Милю, Българскитѣ мънастири, съ изгледи, София 1927, 89 стр.

Поповъ Р., Общъ прегледъ на културнитѣ епохи въ предисторията на България. БИБ, год. I (1928), т. 3, стр. 1—21. — Култура и животъ на предисторическия човѣкъ въ Бъргария. ч. I: Каменна епоха. София 1928, 62 стр.

Попруженко М., Синодикътъ на царя Борила, издава Българската академия на наукитѣ (кн. VIII отъ „Български старини“), София 1928, стр. 96.—Руското управление въ България презъ 1877—79 г. Князъ Черкаски и гражданското управление на княжеството. БМ, г. II (1927), стр; 251—263. — Санъ-Стефанскиятъ миръ и князъ Дондуковъ-Корсаковъ БМ, г. II (1927), кн. V, стр. 354—366. — Русия и българското възраждане. БИБ. г. I (1928), т. 3, стр. 130—147. — Край на руското управление въ България презъ 1879 г. БМ., г. II (1927), кн. VI, стр. 424—430.

Протичъ А., Изкуството въ София. ЮКС, София 1928, стр. 180—206. — Сасанидската художествена традиция у прабългаритѣ. ИзвАИ, IV (1927). стр. 211—235.

Пѣевъ Тане, Българската легия въ Гърция презъ 1877. МП., год. III (1927), кн. 4, стр. 27—44.

Радевъ Н. подпол., Генералъ отъ пехотата Данаилъ Николаевъ, патриарха на българското воинство отъ третото българско царство. София 1928, 114 стр., съ портретъ на г. Николаева и илюстрации.

Радевъ С., Македония и българското възраждане въ XIX в., часть III. София 1928, 526 стр.

Райчевъ Р., Народната библиотека. ЮКС, София 1928, стр. 156—161.

Романски Ст., Едно име. СГ, за 1928, кн. 1—2, стр. 43—45.

Сакжзовъ Ив., Население и власть въ срѣдновѣковна България. БИБ., год. I (1928), т. 2, стр. 27—68. — Материалната ни култура на срѣдновѣковната ни държава, ДК, кн. 34 и 35 (1927), стр. 189—204. — Търговскитѣ отношения между България и генуезцитѣ въ началото на XIV вѣкъ. ИзвИД, кн. VII—VIII (1928), стр. 13—40.

150 Симеоновскн Г., Политическа история на западната македонска областъ (Самуилова епоха 980—1014). София 1927, 544 стр.

Снѣгаровъ Ив., Поява, сжщность и значение на богомилството, БИБ., год. I (1928). т. 3, стр. 56—75. — Българскиятъ първоучитель св. Климентъ Охридски (животъ и дейность). ГСУ, Бог. ф., IV (1927). стр. 219—333. — Приносъ къмъ просвѣтното дѣло въ Македония. Една автобиография на Кузманъ Шапкаревъ отъ 1864 година. М.П., год. III (1927), кн. 1, стр. 33—70; кн. 2, стр. 25—60. — Св. Климентъ Охридски. София 1927, библиотека „бележити българи № 2 ... стр. — Градъ Охридъ, исторически очеркъ. МП, год. IV (1928), кн. 1, стр. 91—138; кн. 2, стр. 65—98.

Стамболски, Д-ръ Христо, Автобиография, дневници и спомени. Издание на Мин. Народ. Просвѣщение. София 1927, томъ I (1852—1868), 442 стр., томъ II (1868—1877). 669 стр.

Станевъ Н., България подъ иго. Възраждане и освобождение 1393—1878, съ 105 илюстрации. София 1928, 464 стр.

Станимировъ Ст., Архиепископъ Йосифъ Соколски, ДК, кн. 36, 1928, стр. 29—45, кн. 37, стр. 118—135. — Религиозниятъ животъ въ София отъ освобождението до днесъ. ЮКС, София 1928, стр. 125—138. — Изъ историята на Бачковския монастиръ. ИзвИД, кн. VII—VIII (1928), стр. 113—143.

Стоиловъ К., Дневници, сръбско-българската война въ 1885 год. БМ, г.II(1927), кн. IV, стр. 276—285.

Стоиловъ А. Петко Р. Славейковъ и българскиятъ фолклоръ: Изв.ЕМ, год. VII (19 27), кн. I—IV, стр. 1—13. — Български книжовници отъ Македония. София 1928, 55 стр. — Две записки на Александръ Екзархъ до руския императоръ Николай I. ОП, г. I (1928), бр. 4, стр. 65—66.

Страшимировъ Д., Левски предъ къкринската голгота. История и критика. София 1927, 126 стр.

Стояновъ-Вълкановъ К., Последствия за Вселенската църква отъ покръщението на българитѣ и подчинението имъ подъ Византия. МП, год. III (1927), кн. 2, стр. 62—92.

Суринъ Н., Градъ Кукушъ и кукушанитѣ. МП, год. III (1927) кн. 4, стр. 45—58. Погърчване на българитѣ въ Македония. МП, год. III (1927), кн. 3, стр. 15—34.

Тодоровъ Я., Durostorum, Приносъ къмъ античната история на Силистра. СД, София 1927, стр. 3—58. — Паганизмътъ въ Долна Мизия презъ първитѣ три вѣка следъ Христа, съ една карта. София 1928, 276 стр.

170 Трифоновъ Ю., Царь Борисъ-Михаилъ (време, царуване и величие). София 1927, Библиотека „бележити българи“ № 1 . . . стр. — Достовѣренъ ли е разказътъ за ослѣпяване на Борисовия синъ Владимиръ. Уч.П., год, XXVI (1927), стр. 864—890. — Духовенъ животъ и просвѣта у българитѣ въ царуването на Симеона. БИБ, г. I (1928), т. 4, стр. 121—147. — Руско участие въ българския църковенъ въпросъ. БИБ, г. I (1928), т. 3, стр. 177—197.

Уста-Генчевъ Д., София въ първитѣ дни на свободата. СГ. за 1928, кн. 1—2, стр. 45—47. — Документи за историята на последния български централенъ революционенъ комитетъ въ Букурещъ, Изв.ИД, кн. VII—VIII (1928), стр. 227—252.

Фехеръ Геза, Прабългаритѣ, преселническитѣ имъ движения отъ срѣдата на V вѣкъ. БМ, г. III (1928), кн. 6, стр. 448—453. — Надписътъ на Мадарския конникъ. София, 1928, 144 стр.

Филиповъ Вл., Стѣнописитѣ за св. Кирилъ и Методи въ базиликата св. Климентъ — Римъ. ДК, кн. 32—33, (1927), стр. 65—86; кн. 36 (1928), стр. 77—85.

Филовъ Б., Миниатюритѣ на Манасиевата хроника въ Ватиканската библиотека, съ 44 таблици. София 1927, 86 стр. — Стари паметници въ София. ЮКС, София 1928, стр. 46—55. — Антични скулптури отъ Пловдивъ. СБД, София 1927, стр. 111—126. — Римското владичество въ България. БИБ, г. I (1928), т. 1, стр. 22—48. — Нови находки отъ античната гробница при Дуванлии, ИзвАИ, IV (1927), стр. 27—60. — Научни институти и музеи. ЮКС., София 1928, стр. 139—155. — Находки отъ Требенище на Охридското езеро. БМ, г. II (1927), кн. 10, стр. 667—672.

Фичевъ Ив., 16 юний 1913. Документи и лични бележки. БМ, г. II (1927), кн. 1, стр. 55—68; кн. 2, стр. 118—124; кн. 3, стр. 196—206.

Францевъ В., Руско-турската освободителна война (1877—78) и чешкото общество. СГ, за 1928, кн. 1—2, стр. 34—43.

Цухлевъ Д., Антицърковни движения въ България презъ XIII и XIV вѣкове. ДК, кн. 36, (1928), стр. 65—76; кн. 37, стр. 167—183.

Чаушевъ Сл., Учебното дѣло въ Силистра преди освобождението. СД, София 1927, стр. 227—291.

Чилингировъ Ст., Къмъ характеристиката на митрополитъ Климентъ Търновски. БМ, г. II (1927), кн. 7—8, стр. 554—568.

Шаренковъ В, Българската женска носия отъ XVII вѣкъ. ИзвЕМ, год. VII (1927), кн. I—IV, стр. 27—34.

Шивачевъ Архим. Антимъ, Материали за историята на българския църковенъ въпросъ и храма „Св. Стефанъ“ въ Цариградъ — Фенеръ, ИзвИД, VII—VIII (1928), стр. 177—221.

Шишмановъ Ив. Д., Западноевропейското и българското възраждане. БИБ, г. I (1928), т. 1, стр. 185—193. — Драганъ Цанковъ (1828—1911), за стогодишнината му. БМ, г. III (1928), кн. 1, стр. 14—29.

Арановъ Ат., Днешна и утрешна България, съ една карта къмъ текста. София 1928, 98 стр.

ОТЧЕТЪ

ЗА ДЕЙНОСТЬТА НА ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО ПРЕЗЪ 1927/28 год.

Почитаеми Господа,

I. Преди всичко сме длъжни да посочимъ на сѫществената промѣна, която стана въ организацията на нашето Д-во. Съ цель да може не само да увеличи броя на своитѣ членове, но и да ги поощри къмъ по-плодовита дейность, Д-то трѣбваше да се преустрои. И това стана презъ месецъ септемврий 1927 г. Тогава бѣ устроена екскурзия-конференция въ Търново и околноститѣ му. По предварително опредѣленъ отъ Н-то планъ, единъ день отъ екскурзията бѣ опредѣленъ за заседание на учителитѣ — дружествени членове, което и стана въ Дрѣновския монастиръ. Съ единодушно съгласие участницитѣ-членове въ екскурзията всѣки въ своето мѣсто-учителство да работи за създаване клонъ на Д-то и за неговото увеличение. На самото мѣсто се опредѣлиха и временнитѣ председатели на клоноветѣ въ разнитѣ градове. По този начинъ се оформиха 36 клонове За да насочи и обедини действието на клоноветѣ, Н-то издаде две окрѫжни писма, въ които даде директиви за работа. Въ резултатъ, действително, се почна по-редовна кореспонденция между клоноветѣ и Н-то. Врачанскиятъ клонъ пъкъ устрои на 2 юний т. г. съ съдействието на Н-то въ София и съ разрешението на М-то на Нар. Просвѣщение еднодневна конференция на учителитѣ по история въ срѣднитѣ училища и въ прогимназиитѣ на Врач. околия, която освенъ мѣстни историци, по решение на Н-то и по искане на Врач. клонъ, държаха реферати г. г. Миховъ върху „старинитѣ въ Врачанския окрѫгъ“ и Ив. Пастуховъ—върху „значението на историческата наука.“ Конференцията бѣ посетена много добре. За забелязване е още дейностьта на Дупнишкиятъ клонъ, която бѣ твърде интензивна.

II. Тъй промѣнена организацията на Д-то, наложи се и известна промѣна въ устава му, която ще Ви се докладва сега. Надѣваме се, че постепенно Д-то чрезъ центъра и клоноветѣ си, като обедини и сплоти своитѣ членове, ще действува много по-ефикасно за достигане на голѣмитѣ му цели. Затова мислимъ, че събранието ще одобри, както станалото, тъй и предложенитѣ промѣни въ устава.

III. Съгласно решението на Д-то отъ юний м г. бѣ устроена отъ 26 — 29 септемврий съ разрешение на М-то на Нар. Просвѣщение и екскурзията-конференция за учителитѣ историци отъ срѣднитѣ училища въ царството до Търново, Дрѣновския монастиръ, Никюпъ, Преображенския монастиръ и Арбанаси. Екскурзията бѣ посетена отъ около 80 учители, което свидетелствува за голѣмия интересъ, съ който се посрещна, и за жертвитѣ на учителитѣ, като се знае, че М-то не имъ отпусна пѫтни и дневни и че тѣ трѣбваше да си посрѣщатъ разноскитѣ съ свои срѣдства. Първиятъ и вториятъ дни бѣха посветени на публични заседания, държани въ голѣмия читалищенъ салонъ въ Търново. Въ заседанията реферираха;

а) Проф. В. Н. Златарски върху „Времето на първитѣ Асеновци“ — две лекции.

б) Проф. П. Мутафчиевъ върху „Кризи въ Българската история“.

в) Юрданъ Трифоновъ върху „Духовенъ животъ и просвѣта у българитѣ въ IX и X вѣкъ“.

Третия день бѣ устроенъ излетъ до Дрѣновския монастиръ. Тамъ г. Н. Филиповъ, у-ль въ III дев. г. въ София, реферира върху „Методика на История въ срѣднитѣ училища“. Тамъ се състоя сѫщо и поменатото заседание на Д-то съ встѫпителна дума отъ секретаря Ив. Пастуховъ за нуждата отъ организация на Д-то и клоноветѣ му.

Четвъртия день бѣ направенъ изгледъ до развалинитѣ въ Никюпъ, дето проф. Б. Филовъ даде подробни изложения и обяснения. На връщане бѣ посетено и Арбанаси за опознаване съ историческитѣ му ценности. Екскурзията приключи съ излета до Преображенския монастиръ и съ разглеждане старинитѣ на Търново. Както въ Дрѣновский монастиръ, тъй и въ Търново, Арбанаси и Преображенския монастиръ указа голѣми услуги на участницитѣ г. Т. Николовъ, уредникъ на Търновския музей и завеждащъ старинитѣ въ Търновския окрѫгъ. На това мѣсто сме длъжни да изразимъ благодарностьта на Д-то къмъ Дирекцията на захарната фабрика въ Г. Орѣховица, задето услужи безплатно на екскурзиянтитѣ съ два свои камиона до Никюпъ и обратно. Сѫщо и на Н-то на хижа „Трапезица“ въ Търново за леглата, що даде въ разположение на екскурзиянтитѣ. Изобщо сѫществуваше голѣмо доволство у всички участници въ екскрузията и желание да бѫде посдедвана отъ други екскурзии.

IV. Презъ течение на годината Н-то на Д-то има деветь заседания по текущи въпроси и продължи установенитѣ вече беседи, срещи и реферати въ аудитория № 12. Нека признаемъ, че възприетата система да се свикватъ членоветѣ и любителитѣ, освенъ съ обявление изъ пресата, но и съ отдѣлни покани, даде своитѣ добри резултати. Срещитѣ на Д-то т. г. бѣха посещавани задоволително. На тѣхъ сѫ държани следнитѣ реферати:

а) 16. X. 1927 г. Цв. Стояновъ, Лабораторенъ методъ въ обучението по история.

б) 7. XII. Ст. Станимировъ, Религиозниятъ животъ на православнитѣ християни въ София отъ първитѣ времена на християнството до днесъ.

в) 15. II. 1928 г. Юрд. Трифоновъ, Русия въ българския черковенъ въпросъ.

г) 22. II. 1928 г. Проф. Кр. Миятевъ, Единъ новооткритъ моливдовулъ на български архиепископъ.

д) 20. III. 1928. г. Проф. П. Бицилли, Нови данни за източната политика на императоръ Николай I.

е) 9. V. 1928 г. Проф. В. А. Мякотинъ, Писмото на Вилхелма II до Николая II.

ж) 23. V. 1928 г. П. Ценовъ, Етрополскиятъ монастиръ Св. Троица срѣдище на книжовна дейность.

V. Съгласно съ уставия редъ бѣ издадено презъ м. януарий т. г. и двойната VII-VII кн. отъ Известията на Д-то, която е вече позната на всички членове, понеже имъ е изпратена своевременно срещу вноса за 1927 и 1928 г.

VI. За дз бѫде по-пълна картината за дейностьта на Д-то презъ годината, считаме за нуждно да съобщимъ, че негови членове вематъ активно участие въ подготовка на научнитѣ издания по случай предстоящитѣ тържества за 1000 год. отъ смъртьта на Симеона и 50 г. отъ освобождението. Сѫщо тъй дружествени членове взеха инициатива за издаване на известната вече Българска Историческа Библиотека, задоволителното разпространение на която свидетелствува за голѣмия интересъ въ обществото отъ исторически познания.

VII. Материалното състояние на Дружеството е представено въ отчетитѣ на касиера и контролната комисия, тукъ приложени. Отъ тѣхъ се вижда, че касата на Дружеството, макаръ и бавно, но увеличава постепенно своя капиталъ. Постѫпватъ, макаръ и трудно, но доста задоволително и членскитѣ вноски. Това показва, че Д-то стои на здрава почва и че то все по-ясно и по-опредѣлено върви изъ пѫтя за постигане на голѣмитѣ си цели — разработка на българската историческа наука и разсаждане на историческа култура изъ широкитѣ срѣди на българското общество.

Протоколъ

Днесъ, 25 юний 1928 год., контролната комисия, състояща се отъ г. г. Ст. Станимировъ и Иванъ Поповъ, прегледа смѣткитѣ на касиера на Историческото дружество — Иванъ Гребенаровъ — за времето отъ 17 юний 1927 год. до 25 юний 1928 година и намѣри:

А.

I. Приходъ.

1. На 16 юний 1927 година имало			68574 лева
2. Прибавени отъ 17/VI 1927 год. до 25-VI. 1928 год.:			
а) Членски вноски.		19702 л.	45964 лева
б) Помощь отъ М-то на Нар. Просв. 1927/28 г.		10000 л	
в) Отъ продажбата на книги — сборникъ В. Н. Злат.	5730 л.	9754 л.	
г) Отъ продажба на известия	4024 л.		
д) Лихви отъ П. сп. каса и Б. З. Банка		4920 л.	
е) За отпечатъци		1588 л.	
			Всичко 114538 лева

II. Разходъ

1. Печатане 489 екз. VII-VIII кн. и отпечатъци 1612 л. —	32605	54559·5 л.
2. Хонораръ за статии и редакция	17887	
3. Канцеларски разходи	1231	
4. Изпращане книги — пощ. разноски	334·5	
5. Прислуга 400 л. 10% за събиране чл. вноски 362 л.	762·0	
6. За писане покани за заседания	540·0	
7. За касиера	1200 0	
		Оставатъ всичко 59978·5 л.

(Петдесетъ деветь хиляди деветстотинъ седемдесеть осемь лева и 50 стотинки), отъ които въ пощенската спестовна каса 37000 (тридесеть седемь хиляди лева), въ влогова книжка въ Б. З. Банка 21932 (двадесеть една хиляда деветстотинъ тридесеть две) лева и въ наличность 1046·50 л. (хиляда четирдесеть шесть лева и 50 стотинки).

Б.

Фондъ „41 П. Полкъ“ при Соф. Истор. дружество

1. Въ Б. З. Банка на 21. II. 1922 год. били

внесени	2983 лева
2. Въ Б.З.Б. по банково свид. 9992 5.IX.1922 г.	33297 лева
Всичко	36280 лева
Първата сума въ влогова кн. 50031/635, 6/VIII 1926 г. на 1.II.1928 г. възлиза на	4575 лева
Отъ банково свид. № 1649, 21/IX. 1927 г. възлиза на	46723 лева
Всичко	51298 лева

Настоящиятъ протоколъ се състави въ два екземпляра, единия за касиера и другия за дружеството.

София, Контролна комисия (п) Ст. Станимировъ
(п) Ив. Поповъ
21/VI 1928 год.

Касиеръ: (п) Ив. Т. Гребенаровъ

Б. Следъ направинитѣ промѣни въ устава на Д-то последния се прие въ следната форма.

УСТАВЪ
на
Българското Икономическо Дружество въ София.

Чл. I. Българското Историческо дружество има за цель: 1) да изучава и разработва отечествената и всеобща история; 2) да дава съобщения относително развоя на историята у насъ и въ чужбина, да популяризира историческитѣ знания и да насажда историческа култура; 3) да обсѫжда въпроси досежно преподаването на история въ нашитѣ училища.

Чл. 2. за постигне на горната цель дружеството: 1) старае се да привлѣче въ своята срѣда всички преподаватели и работници по история въ Царството, затова учредява свои клонове изъ страната отъ историци и любители на история; 2) свиква заседания и срѣщи, въ които се четатъ реферати и съобщения съобразно цельта на дружеството; 3) устройва научно-популярни сказки; 4) издава годишникъ подъ надсловъ „Известия на Историческото дружество въ София"; 5) устройва научни екскурзии и конференции; 6) влиза въ споразумение съ срocéнитѣ нему дружества за задружна дейность.

Чл. 3. Материалнитѣ срѣдства на дружеството се добиватъ отъ: 1) членски вноски; 2) волни пожертвувания; 3) приходи отъ сказки и продажба на дружествени издания; 4) помощи отъ държавата, и 5) отъ лихви на капитала.

Чл. 4. Членове на дружеството могатъ да бѫдатъ: 1) всички преподаватели по история въ Царството; 2) всички специалисти и работници по история; 3) всички любители на история и съчувственици на целитѣ на дружеството Членоветѣ плащатъ годишенъ вносъ най-малко шестдесеть лева, срещу които получаватъ даромъ „Известията“ на дружеството. По желание всѣки членъ може да си опредѣли по-голѣма вноска.

Чл. 5 Дружеството се управлява отъ настоятелство, което се състои отъ председатель, подпредседатель, секретарь, касиеръ и библиотекарь и което се избира за три години съ тайно гласоподаване отъ членоветѣ, живущи и пребиваващи въ София въ време на годишното събрание.

Чл. 6 Клоноветѣ на дружеството се управляватъ отъ настоятелство, избирано отъ мѣстнитѣ членове, и се ръководятъ отъ уставъ, който е въ съгласие съ настоящия дружественъ уставъ. Настоятелството на всѣки клонъ се намира въ връзка редовно съ центъра на дружеството и му праща своитѣ годишни отчети. То се грижи за събиране и изпращане на членски вноски, както и за разпространение „Известията“ на дружеството.

Чл. 7 Заседанията на дружеството биватъ редовни и годишни. Редовнитѣ заседания се свикватъ отъ настоятелството споредъ нуждата, а на срѣщитѣ се четатъ реферати, правятъ се съобщения и се решаватъ текущи дружествени въпроси. На тѣхъ могатъ да присѫтствуватъ и не членове на дружеството.

Годишнитѣ заседания се свикватъ презъ м. юний всѣка година; въ тѣхъ настоятелството дава отчетъ, контролната комисия чете доклада и се освобождава отъ отговорность, избира се ново настоятелство, ако е изтекълъ мандатътъ на старото, както и контролната комисия отъ три члена за преглеждане смѣткитѣ на дружеството, разглеждатъ се предложения за измѣнения на устава, които трѣбва най-малко единъ месецъ по-рано да бѫдатъ представени на настоятелството и възприети отъ последното.

Чл. 8 Дружеството има свой печатъ съ кръгла форма и и надписъ: „Историческо дружество въ София.“

Чл. 9. Въ случай че дружеството се разтури, всичкиятъ му имотъ минава на съхранение въ университета, докато то се възобнови.

В. Прие се следния приходо-разходенъ

БЮДЖЕТЪ
за
1928/29 година.

Приходъ			Разходъ		
№ по редъ	Видъ на прихода	лева	№ по редъ	Видъ на разхода	лева
I	Останали отъ 1927/28 год · · ·	59979	1	Изплащане хонораръ за VII-VIII кн.	112
II	Прибавени презъ 1928/29 год.: · ·		2	Прислуга и за събиране чл. вноски	1200
1	Членски вноски · · · · · 8000 л.	30021	3	Канцеларски и за изпращане книги	4000
2	Помощь отъ М-то на Н. Пр. 10000 л.		4	Приготвяне покани за заседания ·	1000
3	Продажба на книги · · · 7647 л.		5	Възнаграждение на касиера · · ·	2400
4	Лихви · · · · · · · · · · 4350 л.		6	Непредвидени · · · · · · · · ·	3288
5	За отпечатъци · · · · · 24 л.			Всичко разходъ · ·	12000
			7	Оставатъ · · · · · · · · · ·	78000
	Всичко · · ·	90000		Всичко · · ·	90000

ОТЧЕТЪ

ЗА ДЕЙНОСТЬТА НА ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО ПРЕЗЪ

1928/29 г.

Почитаеми Господа,

Изтеклата дружествена година бѣ първа, презъ която предстоеше да се приложи новиятъ уставъ на дружеството. Съгласно съ тоя уставъ дружеството се превърна въ организация съ разклонения по цѣлата страна, въ центъра на които стои Софийското дружество. Както се знае отъ миналогодишния отчетъ, клонове на дружеството се създадоха още по-лани, на сбирката въ Дрѣновския монастиръ, почти въ всички по-значителни центрове на страната. Настоятелството на дружеството съ специално окрѫжно отъ началото на тази учебна година покани клоноветѣ да се устроятъ и да предприематъ по-интензивна дейность въ духа на устава и на целитѣ на дружеството, като даватъ отчети на настоятелството за постигнатитѣ резултати. Длъжни сме да съобщимъ, че очакванитѣ резултати отъ станалата реорганизация на дружеството не сѫ още постигнати. Досега е далъ отчетъ само Дупнишкиятъ клонъ, който, благодарение енергията и предаността на своята представителка г-жа Икономова, е развилъ усилена дейность и е кореспондиралъ редовно съ центъра презъ течение почти на цѣлата година. За другитѣ клонове се знае само, че сѫ събирали членскитѣ вноски и сѫ пласирали „Известията“ на дружеството, но не въ задоволителни размѣри. Каква дейность тѣ сѫ развивали въ връзка съ голѣмитѣ задачи на дружеството, а именно, да разпространяватъ и насаждатъ историческа култура всрѣдъ народа, както и да издирватъ и подреждатъ важни исторически паметници и документи, да събиратъ материалъ за историята на мѣстата, въ които живѣятъ, — това е за насъ още неизвестно. А то бѣ поставено чрезъ нащето окрѫжно като предстояща задача на клоноветѣ презъ изтеклата година.

Представяйки на събранието да обмисли, какво може да се направи, за да може дружеството съ всичкитѣ си разклонения да влѣзе въ изпълнение на голѣмитѣ си крайно необходими за културния ръстъ на страната цели, настоятелството намира известно обяснение на констатираната скромна дейность на дружественитѣ клонове преди всичко въ новостьта на самитѣ задачи, що имъ предстоятъ, и въ липсата още на навикъ и опитъ да боравятъ съ тѣхъ. Вънъ отъ това, почти цѣлата година бѣ обвързала историцитѣ отъ центъра и отъ провинцията съ подготовка и съ уредба на голѣмитѣ юбилейни тържества, устроени въ паметь на хилядо-годишнината отъ смъртьта на Симеона и на петдесеть-годишнината отъ освобождението на България. Вдадени въ тази, легнала главно на тѣхни плещи работа, колкото се касае до нейното осмисляне, до разкритие характера и значението на чествуванитѣ епохи, членоветѣ на дружеството трѣбваше да отдѣлятъ голѣма часть отъ своето време, за да я привършатъ, като имъ се даваха и нужднитѣ директиви. Съ това собствено тѣ услужиха и прѣко, и косвено за постигане на дружественитѣ цели.

Специално ржководнитѣ членове на дружеството, въ лицето на г. г. В. Н. Златарски, П. Никовъ, Юрд. Трифоновъ и др., направиха всичко зависяще отъ тѣхъ, за да се долови действителния смисълъ и значението на бележититѣ исторически моменти отъ българското минало. Тѣхното свободно време презъ годината бѣ погълнато главно тукъ, и трудътъ имъ бѣ оцененъ отъ всички. Дружеството не може да не погледне съ доволство изобщо на постигнатото презъ годината въ връзка съ тържествата за популяризация и за възбуждане интересъ къмъ българското минало. На неговитѣ членове преди всичко предстои да насочатъ този напрегнатъ интересъ отъ облстьта на историческата романтика, която въ последно време се разви твърде много въ ущърбъ на самата историческа истина, къмъ трезвото и съгласно съ резултатитѣ на научното изслéдване опознаване миналото на нашия народъ.

Изхождайки отъ тази висока задача и следвайки затвърдената вече съ нѣколко годишна практика традиция, дружеството продължи и презъ течението на изтеклата година своитѣ научни срещи въ аудитория № 12, въ които се изнесоха следнитѣ реферати:

1 и 2. Проф В. Н. Златарски. — Сждбата на северо-източна България презъ XI в., на 7. XI. и 14. XI. 1928. год.

3 и 4 Юрд. Трифоновъ. — Отношенията на Сръбската и Молдавската църква къмъ Охридската въ началото на турското владичество, на 28. XI. и 5. XII. 1928. г.

5 Петъръ Ценовъ, Кърджалийското време и последицитѣ отъ него, на 21. XII. 1928 год.

6. Проф. В. А. Мякотинъ. Руската външна политика предъ всеобщата война по споменитѣ на баронъ Таубе, на 26. XII. 1928. год.

7 и 8. Д-ръ Н. Радевъ, Кърджалийската епоха: а) въ софийската областъ, б) въ Хасково и Родопския край — споредъ официални турски документи и разкази на очевидци, на 23. I. и 30. I. 1929. год.

9. Петъръ Ценовъ, Османъ Пазвантоглу и българитѣ, на 3. IV. 1929 год.

10. Юрд. Трифоновъ, Михалбейовци въ преданията и въ историята, на 10. IV. 1929. год.

11. Д. Уста-Генчовъ. Първото гражданско управление въ България следъ освобождението, на 29. V. 1929. год.

Настоятелството сѫщо така събра подреди и материали за кн. IX на „Известията“, която ще се турне скоро подъ печатъ. То реши да устрои презъ септемврий т. г. екскурзия — конференция главно съ учители отъ срѣднитѣ учебни заведения въ съгласие съ М-то на Нар. Просвещение до Бѣлоградчикъ — Видинъ — Арчаръ — Гигенъ — Свищовъ — Плѣвенъ.

Като има предъ видъ, че голѣмитѣ цели на дружеството не могатъ да се постигнатъ безъ здрави материална основа, настоятелството и тази година, главно чрезъ упоритата дейность на дружествения касиеръ, направи всичко възможно, за да прибира членски вноски и да пласира дружественитѣ издания. Въ това отношение работата му се натъква на голѣми прѣчки, понеже членотѣ сѫ пръснати и рѣдко нѣкои отъ тѣхъ си внаса самъ вноскитѣ. Явява се нужда касиерътъ да пише изъ провинцията по нѣколко пѫти, а въ София да праща специално лице до всѣки членъ, за да прибира членския вносъ. И изданията на дружеството се пласиратъ твърде бавно и трудно. Дружеството въ това отношение разполага съ сравнително голѣмо богатство. Нужно е само това богатство да се превърне въ пари и да влѣзе въ дружественитѣ фондове, за да ги подсили и да стане лихвоносно. Изглежда, че обещаниятъ процентъ отъ 30 % за книжаритѣ не ги импулсира достатъчно да продаватъ нашитѣ издания. Като че ли е трудно и самитѣ членове да вематъ по-живо участие въ това.

Въпрѣки всичко това дружествената каса разполага съ почтената сума 81.123 лева. Тази сума, обаче, ще се намали отъ изданието на кн. IX, което ще легне почти изключително върху касата, акопочитаемото Министерство на Нар. Просвѣщение не се яви съ една по-щедра подкрепа.

Презъ течение на годината дружеството е поддържало редовно международнитѣ си връзки, като въ това отношение е извършило между друго и следното:

а) Пратило е телеграфически поздравъ въ Парижъ на заслужиля за българската кауза и история, бившъ професоръ при Софийския университетъ, П. Н. Милюковъ по случай 70 год. отъ рождението му.

б) Изказа съболезнованията си по случай смъртьта на видния византологъ и изследвачъ на българското минало — проф. Ф. И. Успенски.

в) Взе участие чрезъ своя председатель, проф. В. Златарски, въ юбилея, устроенъ въ Загребъ, по случай стогодишнината отъ рождението на първия председатель на Югославянската академия на наукитѣ и хърватски историкъ Ф. Рачки.

Фондътъ „41 пѣхотенъ полкъ“, който се съхранява и управлява отъ дружеството, разполага днесъ съ сумата 55,826 лева. Презъ следната година, съгласно съ правилника за управление на фонда, предстои да се обяви конкурсъ за награда на най-доброто съчинение по историята на полка или изобщо по българска история.

Протоколъ

Днесъ, на 12 юний 1929 год., контролната комисия, състояща се отъ г. г. Ст. Станимировъ и Иванъ Поповъ, прегледа смѣткитѣ на касиера Иванъ Гребенаровъ — за времето отъ 26 юний 1928 год. до 12/VI. 1928 год. и намѣри;

А. По Историческото дружествс.

I. Приходъ

1. На 25 юний 1928 год. имало		59979 л.
2. Прибавени отъ 26/VI 1928 г. до 12. VI 1929:		
а) Членски вноски	8596·7 л.	27359·7 л.
б) Помощь отъ М-то на Нар. Просв.	10000·0 л.	
в) Отъ продаж. на книги {Сбор. В.Зл. 1010 Известия 3317}	4327·0 л.	
г) Лихви отъ п. сп. к. 2852 л., и отъ Б. З. Б. 1560 л.	4412·0 л.	
д) Отъ отпечатаци отъ VII—VIII кн.	24·0 л.	
	Всичко	87338·7 л.

II. Разходъ.

1. Хонораръ за VII—VIII кл.		112 л.	6216·3 л
2. Канцеларски и за изпращане книги		1884·3 л.	
3. Прислуга за 1027/28 г. 200 л. за 1928/29 г. 800 л. =	1000 л.	1100·0 л.	
4. За събиране членски вноски „	100 л.		
5. Приготвяне покани за срещи и събрания		720·0 л.	
6. За касиера		2400·0 л.	
		Оставатъ	81122·4 л.

(Осемдесеть една хляда сто двадесеть два лева и 40 стотинки), отъ които въ пощ. сп. каса (кн. № 863. 150, 1/X. 1927 год.) 57502 (петдесетъ седемь хиляди петстотинъ и два лева. въ влогова книжка въ Б. З. Банка (№ 500321/636, 6/VII. 1926 год.) 23492 (двадесеть три хиляди четристотинъ деведесеть два) лева и въ наличность 128·4 л. (сто двадесеть осемь лева и 40 стот.)

Б. Фондъ 41 П. Полкъ при Соф. Истор. дружество.

1. Въ Б. З. Банка на 2/II. 1922 год. имало		2983 л.
2. По банково свид. № 9992. 5/IX. 1922 год.	„	33297 л.
	Всичко	36280 л.
Първата сума въ влогова кн. № 50032/636 отъ 6/VII. 1926 год. на 1/I 1929 год. възлиза на		4940 л.
Втората отъ банк. св. № 1649 отъ 21/IX 1927 г.	„	50886 л.
	Всичко	55826 л.

Издания на дружеството.

Известия на дружеството.

I Книга на 25/VI. 1928 г.	2,	дадени —,	оставатъ	2 екз.
II „ „	32,	„ 4,	„	28 „
III „ „	51,	„ 6,	„	45 „
IV „ „	213,	„ 10,	„	203 „
V „ „	181,	„ 10,	„	171 „
VI „ „	119,	„ 14,	„	105 „
VII-VIII „ „	230.	„ 31,	„	199 „
Сборникъ В. Златарски	378,	„ 7,	„	371 „

Настоящиятъ протоколъ се състави въ два екземпляра, отъ които единиятъ за касиера и другия за дружеството.

София
12/VI. 1929 год. Контролна комисия (п) Ст. Станимировъ
(п) Ив. Поповъ

Касиеръ: Ив. Т. Гребенаровъ

Следъ като се прочете отчета и одобри, настоятелството биде освободено отъ отговорность. Въ станалитѣ кратки дебати г. Ст. Станимировъ предложи да се дава резюме на единъ отъ западнитѣ езици отъ статиитѣ, които ще се печататъ въ „Известията“. Реши се това резюме да правятъ самитѣ автори. Г-нъ Г. Кацаровъ предложи да се направи индексъ за съдържанието на всички книжки отъ „Известията“ въ края на X кн. Предложението се прие.

Докладва следъ това г. Ст. Станимировъ отъ името на контролната комисия върху състоянието на касата. Докладътъ се прие, и касиерътъ се освободи отъ отговорность.

Прие се накрай следниятъ бюджетъ за 1929/30 год.

БЮДЖЕТЪ
за
1929/30 год.

Приходъ

№ по редъ	Видъ на прихода	Предвидени за 1928-29 г.	Получени	Предвидени за 1929-30 г.
I	Остатъкъ отъ 1927/28 и 1929/30 г.	59979	59979	81123
II	Прибавени презъ 1928/29 и 1929/1930			
1	Членски вноски	8000	8596·7	9700
2	Помощь отъМ вото Н.Пр.	10000	10000	10000
3	Продажба на книги	7647	4327	4000
4	Лихви	4350	4412	5177
5	Отпечатъци	24	24	—
	Всичко	90000	87338·7	110000

Разходъ

№ по редъ	Видъ на разхода	Предвидени зн 1928 29 г.	Разходвани	Предвидени за 1929 30 г.
1	Печат. IX кн. Известия	—	—	24000
2	Хонораръ и редакция за IX кн.	112	112	14000
3	Канцеларски и изпращане книги	4000	1884·3	4000
4	Прислуга 1000	1200	1100	800
5	За събиране чл. вн. 200			400
6	Приготвяне покани	1000	720	1000
7	За касиера	2400	2400	2400
8	Непредвидени	3288	—	1400
		12000	6216·3	48000
9	Оставатъ	78000	81122·4	62000
	Всичко	90000	87338·7	110000

СПИСЪКЪ

НА ЧЛЕНОВЕТѢ НА ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО ВЪ СОФИЯ.

а) Членове въ София.

1. Аврамовъ Василъ
2. Андреевъ Стефанъ
3. Баджовъ Стефанъ
4. Баждаровъ Георги
5. Батаклиевъ Иванъ
6. Бицилли Петъръ
7. Благоева Стела
8. Благоевъ Никола
9. Бобчевъ Стефанъ
10. Божковъ Димо
11. Братовановъ Ст.
12. Бръчкова Мария
13. Бъчеваровъ Герчо
14. Василевъ Григоръ
15. Велковъ Иванъ
16. Венедиковъ Йорданъ
17. Вранска Елена
18. Георгиевъ Светозаръ
19. Герасимова Рада
20. Гребенаровъ Иванъ
21. Гжбенски Пегъръ
22. Дановъ Сребро
23. Дерманчевъ Георги
24. Дечевъ Димитъръ
25 Джансжзова Екатерина
26 Диамандиевъ Андрей
27. Димитровъ Благой
28. Димитровъ Д.
29. Димитровъ М.
30 Загорчиновъ Стоянъ
31. Златарски Василъ
32. Иванова Вѣра
33. Ивановъ Йорданъ
34. Иванова Ружа
35. Ишírковъ Анастасъ
36. Кацаровъ Гавриилъ
37. Караманджуковъ Христо
38. Кепова Ивана
39. Кертевъ Георги
40. Киселковъ В. (Славовъ)
41. Крачуновъ Кръстю
42. Кюркчиевъ Петъръ
43. Ламбревъ Атанасъ
44. Маджаровъ Рашко
45. Михаиловъ Ненчо
46. Миятевъ Кръстю
47. Мутафчиевъ Петъръ
48. Мушновъ Никола
49. Негенцова Милка
50. Недѣлкова Ася
51. Неновъ Иоакимъ
52. Никовъ Петъръ
53. Николовъ Ангелъ
54. Николовъ Владимиръ
55. Николовъ Коста
56. Панталеевъ Панталей
57. Панчевъ Младенъ
58. Паскалева Пия
59. Пастуховъ Иванъ
60. Пауновъ Георги
61. Пенчева Мария
62. Петрова Веселина
63. п. Василиевъ Георги
64. Поповъ Ангелъ
65. Поповъ Иванъ
66. Поповъ Сава
67. Протичъ Андрей
68. Пундевъ Василъ
69. Радевъ Жеко
70. Радевъ Никола
71. Райковъ Ташо
72. Ризовъ Никола
73. Сакжзовъ Иванъ
74. Симеоновъ Георги
75. Снѣгаровъ Иванъ
76. Станевъ Никола
77. Станимировъ Станимиръ
78. Стояновъ Цвѣтанъ
79. Табакова Надежда
80. Тодоровъ Ал. — Баланъ
81. Тодоровъ Янко
82. Тончевъ Ст.

83. Трифонова Надежда
84. Трифоновъ Юрданъ
85. Уста-Генчовъ Дабко
86. Филовъ Богданъ
87. Филиповъ Никола
88. Цанковъ Ст.
89. Ценовъ Петъръ
90. Цоковъ Иванъ
91. Чешмеджиевъ Григоръ
92. Шалдевъ Христо

б) Членове въ други мѣста.

93. Мирчева Дона — Анхиалъ
94. Иванчева Милка — Берковица
95. Скопакова Елена — „
96. Аргирова Пенка — Бургасъ
97. Воденичаровъ П. „
98. Войниковъ Нягулъ „
99. Гинева Иванка „
100. Зурковъ Илия „
101 Йоселкова В. „
102. Мечкуевски Гавриилъ „
103. Милевъ Мильо „
104. Пандалеевъ Иванъ „
105. п. Аяновъ Георги „
106. п. Николовъ Димитъръ „
107. Яневъ Д. „
108. Захариевъ Георги — Бѣла
109. Младеновъ Спасъ — Б.-Слатина
110. Йовински Райко — с. Търнакъ, Бѣлослатинско
111. Божиковъ Божидаръ — Варна
112. Вакъвчиева Магда „
113. Дяконъ Войковъ Иванъ „
114. Иванова Стефа „
115. Карамаждракова „
116. Софийска Ст. „
117. Стояновъ Иванъ „
118. Годоровъ Йорданъ „
119. Христовъ Георги „
120. Влаховъ Туше — Видинъ
121. Йосифовъ Кузманъ „
122. Ангеловъ Иванъ — Враца
123. Архимандритъ Евлоги „
124. Василевъ Д. „
125. Георгиевъ Йорданъ „
126. Гешева С. „
127. Добрушки Никола „
128. Димитровъ Никола „
129. Лазаровъ Ст. „
130. Младеновски Д. „
131. Морфовъ Христо „
132. Първановъ Първанъ „
133. Халачева Н., Враца
134. Цвѣтковъ Андрей „
135. Алипиевъ Н. с. Мездра, Врач.
136. Цвѣтковъ Ив., с. Дол. Кремена, Врачанско
137. Димитровъ Пенчо, Габрово
138. Захариевъ Константинъ Г. Джумая
139. Григоровъ Александъръ Горна Орѣховица
140. Кожухаровъ Енчо „
141. Цочевъ Димитъръ „
142. Георгиевъ Николовъ с. Сергевецъ, Г. Орѣховско
143. Андреева Мария, Дупница
144. Величкова Цвѣтана, „
145. Даскалова Валери „
646. Даскалова Дена „
147. Дукова Василка „
148 Икономова Мария „
149. Маноловъ Георги „
150. Митревъ Методи „
151. Панчеревска Цвѣтана „
152. Поповъ Георги „
153. Радевъ Александъръ „
154. Секилариева Тодора „
155 Иовева Стефана, Ески Джумая
156. Бакаловъ Владимиръ, Казанлъкъ
157. Гюдюлевъ Андрей „
158. Дѣлева Екатерина „
159. Константиновъ Илия „
160 Кузмановъ Владимиръ „
161. Николова Зоя „
162. Стоенчевъ Никола „
163. Босилкова Парашкева Кюстендилъ
164. Кирова Люба „
165. Ивановъ Александъръ „
166. Стоименовъ Д., „
167. Алексиевъ Арсени, Ловечъ

168. Василиевъ Димитъръ, Ловечъ
169. Терзиева Янка „
170. Апотолевъ Наумъ, Луковитъ
171. Астърджиевъ Димитъръ, „
172. Велевъ Петко „
173 Никовъ Михалъ „
174. Томовъ Йорданъ „
175. Ангеловъ Петъръ „
176. Койчевъ Н. „
177. Давидовъ Н. К. „
178. Ивановъ Гено, Орѣхово
179. Куновичъ Мария, с. Малорадъ, Орѣховско
180. Крамолински Н , с.Т.Трѫстеникъ
181. Цаковъ Ангелъ, „
182. Баировъ Иванъ, Панагюрище
183. Бучуклиева Вѣра, „
184. Галиникова Мария „
185. Гориновъ Недьо „
186. Захариевъ Атанасъ „
187. Зумпалова Стояна „
188. Каймакова Параскева „
189. Кръстевъ Стоянъ „
190. Нейкова Вида „
191. Ганчевъ Георги „
192. Савлекова Евдоки „
193. Сухлевъ Иванъ „
194. Узуновъ Никола „
195. Бѣленски Цвѣтко—с. Райково, Пашмаклийско
196. Васевъ Андрей — Пловдивъ
197. Димитровъ Стоилъ — Плѣвенъ
198. Стрезова Бояна „
199. Сърмабожовъ Никола „
200. Денковъ Йото — Радомиръ
201. Статевъ Иванъ — Разградъ
202 Михаиловъ Начо — Русе
203 Ставревъ Иванъ „
204. Асянчина Венера — Самоковъ
205. Милошевъ Станимиръ, Свищовъ
206 Радославовъ Цвѣтанъ „
207. Яръмовъ Георги - с. Хибилий, Свищовско
208. Аврамовъ Христо — Севлиево
209. Андреева Неда „
210. Илиевъ Пенчо „
211. Панайотова Люба „
212. Георгиева Мина — Сливенъ
213. Измиревъ Георги „
214. Милевъ Латю Дѣлчевъ—Сопотъ
215. Мавродиевъ Драганъ, Станимака
216. Архимандритъ Антнмъ Шивачевъ—Бачковски мон., Станимашко
217. Димовъ Михаилъ — Ст. Загора
218. Лотевъ Александъръ „
219. Минковъ Стефанъ „
220. Митрополитъ Павелъ „
221. Райковъ Христо „
222. Димитровъ Кирчо—В. Търново
223. Добревски Илия „
224. Йордановъ Иванъ „
225. Михаилова Ана „
226. Николовъ Стоянъ „
227. Смйловъ Недѣлко „
228. Ангеловъ Янаки, Т. Пазарджикъ
229. Бижева Стояна „
230. Настевъ Никола „
231. Трифоновъ Данаилъ „
232. Жилковъ Атанасъ—Харманлий
233. Поповъ Данаилъ „
234. Ангеловъ Стефанъ — Шуменъ
235. Антоновъ Петъръ „
236. Вишански Вл. „
237. Генчевъ Денчо „
238. Господиновъ Йорданъ „
339. Калчевъ Иванъ „
240. Моловъ Иванъ „
241. Панайотовъ Добри „
242 Паскалева Елена „
243. Попова София „
244. Поповичъ — Морицкова Октавия - Шуменъ
244 Таневъ Константинъ „
246. Качулева Кръстина — Ямболъ
247. Пейчевъ Павелъ „

Издания на Историческото дружество.

Известия на Историческото дружество въ София: I Книга 1905 год. изчерпана. — II Книга 1906 год. ц. 150 лева. — III книга 1911 год. ц. 150 л. — IV книга 1915 год. ц. 50 л. — V книга 1922 г. ц. 50 л. — VI книга 1924 год. ц. 80 лева. — VII — VIII книга 1928 год. ц. 150 л. — IX книга 1929 год. ц. 150 л.

Сборникъ въ честь на Василъ Н. Златарски по случай на 30-годишната му научна и професорска дейность. 1925 год. ц. 250 л.

Поискване на адресъ: Иванъ Гребенаровъ, касиеръ на Историческото дружество. ул. Люлинъ № 2, София.

Цена 150 лева

15 Н-

Пров. 1964 г.